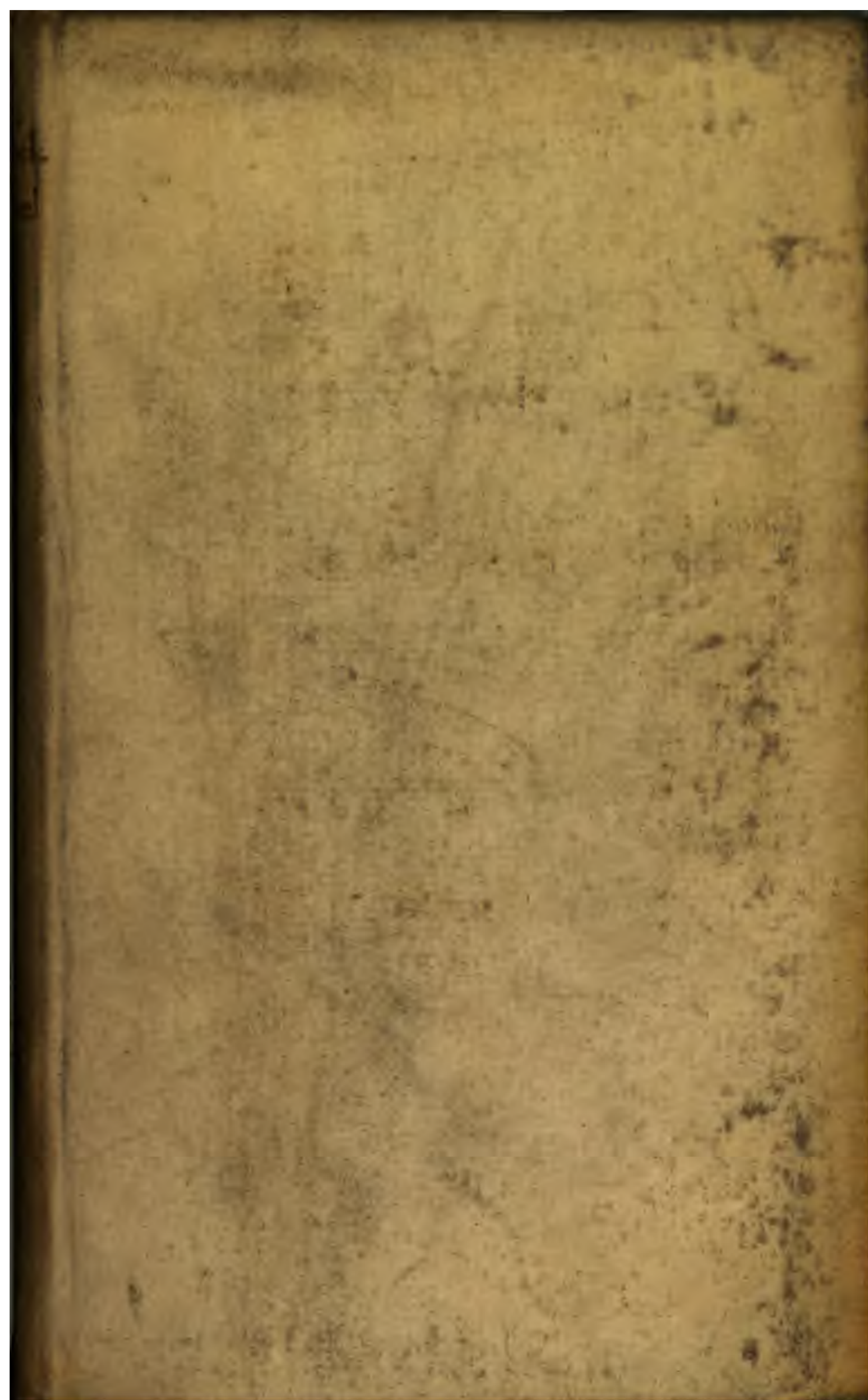
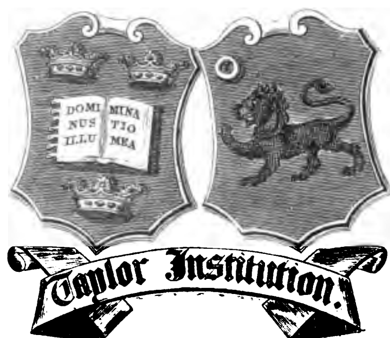

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK
XXVI. DEEL.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

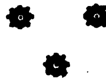
DOOR

JACOBUS KOK.

ZES-EN-TWINTIGSTE DEEL.

R — S.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCXCII.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

RUMPT, ook wel, in de gemeene Landtaal, *Rempt* genaamd, is een Dorp, in de *Tielerwaard*, leggende aan de *Linge*: Hoewel van geene groote uitgebreidheid, heeft het, nogthans, eene eigen Kerk, in welke een afzonderlijk Leeraar, ten dienste der Hervormde Ingezeetenen, den predikdienst verrigt. Nabij dit Dorp plagt eertijds een aanzienlijk gebouw te leggen, *het Huis te Rumpt* geheeten; het dient thans tot eene Boerewooninge, en is zeer vervallen, hoewel, nog heden, uit de Overblijfzels, geen onwettig besluit, tot den voorgaanden alouden luister en pragt des Gebouws, kan worden afgeleid.

RUSTENBURG; zie URSHEM.

RUTGERSIUS, (JANUS) met een verlatijnden naam, eigenlijk JOANNES RUTGERS geheeten, was een Dordrechtenaar, op den achtentwintigsten Augustus des Jaars 1589, uit geen onaanzienlijk Geslagt, althans aan Moeders zijde, gebooren, zijnde dezelve geweest uit het vermaard Geslagt van MUIS VAN HOLY; zijn Vader was WYNAND RUTGERS. Reeds in zijne vroege jeugd iet goeds beloovende, hadt JANUS het geluk, in zijne eerste leerjaaren, gesteld te worden onder het opzigt van den doorgeleerden GERHARDUS JOANNES VOSSIUS. Gewapend met meer dan gemeene vorderingen, het Schoolstof hebbende afgeschud, vertrok hij na 't Leidsche Hoogeschool, om 'er de vermaarde Mannen te hooren, met welke toenmaals dat Kweekschool van Geleerdheid praalde. De meer door zijne geleerdheid, dan door goed gedrag befaamde DOMINICUS BAUDIUS, was een zijner Leermeesteren. Tot den alom vermaar-

den JOSEPHUS SCALIGER hadt hij een vrijen toegang, en maakte deeze zo veel werks van de Aanmerkingen, welke de Jonge RUTGERSIUS op HORATIUS hadt gemaakt, dat hij dezelve eene plaats waardig keurde, onder andere geschreevene aanmerkingen, in zijn Exemplaar van dien Dichter. Met dit alles was de Regtsgeleerdheid het hoofddoelwit zijner oeffeningen. In deeze Weetenschap den Trap van Meester bereikt hebbende, verkoos RUTGERSIUS het hoflijk *'s Graavenhage* tot zijne woonplaats, om van de pleitzaal zijn bestaan te hebben. Dit, egter, onzeker om welke redenen, maakte kleinen opgang. Greetig bediende hij zich diensvolgens van eene gunstige gelegenheid, welke hem voorkwam. De Heer JACOB VAN DYK, in Gezantschap na *Zweeden* zullende vertrekken, boodt aan, hem onder zijn gevolg derwaarts te willen medeneemen. In het gemelde Koninkrijk verworf hij de agting en genegenheid van den Rijkskanzelier AXEL OXENSTIRN. Deeze maakte hem bekend ten Hove, en beval hem in de gunst van zijne Zweedsche Majesteit. Niet vrugtloos was die aanbeveeling. Hoewel RUTGERSIUS niet hooger dan den ouderdom van drieëntwintig jaaren hadt bereikt, stelde men in hem zo veel vertrouwen, dat hij met eene plaats in 's Konings Raad verwaardigd wierdt. Zedert bekleedde hij verscheiden Gezantschappen, en wel zo zeer tot genoegen van zijnen Koninklijken Meester, dat deeze hem, eerlang, met de Ridderlijke waardigheid begiftigde. Ondanks de eere, welke RUTGERSIUS in 't Zweedsche Koninkrijk genoot, keerde hij, eerlang, te rug na het Vaderland, en vestigde, van nieuws, zijn verblijf in *'s Graavenhage*. Te vroeg, voor de letterkundige belangen van het Rijk der geleerdheid, overleedt hij aldaar, op den zesentwintigsten October des Jaars 1625, en alzo in den ouderdom van weinig meer dan zesendertig jaaren. 's Mans Dichtwerken worden, bij alle kenners en hoogschatters der Latijnsche Poëzije, in hooge waarde gehouden. Daarenboven wordt, bij de Oordeelkundigen, met vrugt gebruik gemaakt van een Werk, getijteld *Lectiones Variæ*, in Vier Boeken. In het vervaardigen van zijne *Lectiones Venusinæ* wierdt hij door den dood verrast.

Zie *Vita* J. RUTGERSII.

RUWIEL, in de gemeene taal der Landlieden *Rondwiel*, doch van ouds *Ruëel* genaamd, weleer eene Riddermaatige Hofstede, in het Nederkwartier van het Sticht van *Utrecht*, tusschen de Dorpen *Breukelen* en *ter Aa*, aan een watertje of riviertje van den laatstgemelden naam. Een der oudste Gebouwen, en fraai in zijnen oorspronklijken staat, de bouworde des tijds in aanmerking genomen zijnde, is dit Gestigt, als zijnde reeds bekend geweest een weinig naa het midden der Dertiende Eeuwe. Het Geslagt, 't welk aan het Huis zijnen naam heeft gegeeven, eertijds van veel gezags, en vermaard in 's Lands Geschiedenissen, is al voor lang uitgestorven. GYSBERT, *Heer van Ruwiel*, wordt voor den stigter gehouden, en leefde omtrent het Jaar 1265. Indien geene andere kinderen, hij liet althans naa eene dogter GEERTRUID, en eenen Zoon, even als zijn Vader geheeten, die, in den Jaare 1290, met dit Huis beleend wierdt, en eenen Zoon, insgelijks GYSBERT genaamd, naaliet, op welken het Gestigt, in den Jaare 1330, verviel. Hij was de laatste *Heer van Ruwiel*, uit het mannelijk oir van dat Geslagt, als zijnde hij kinderloos gestorven. Thans ging het over in het Geslagt VAN MYNDEN, naardien de bovengemelde GEERTRUID VAN RUWIEL in 't huwelijk was getreeden met WOUTER VAN MYNDEN, wiens Kleinzoon, AMELIS VAN MYNDEN, naa den dood van laatstgenoemden GYSBERT, daar van de eigenaar wierdt, en het aan zijne naakomelingen heeft naagelaaten. Zijn Zoon en opvolger, WOUTER VAN MYNDEN, geweigerd hebbende, aan Bisschop JAN VAN ARKEL, volk bij te zetten tot het beleg van het Huis te *Groenewoude*, en daarenboven toelaatende dat zijn volk in het Sticht veele strooperijen aanrigtte, deedt de Kerkvoogd, door zijnen Maarschalk, het *Huis te Ruwiel* belegeren, en binnen weinige dagen inneemen. Heer WOUTER, dus van zijnen Vaderlijken eigendom versteeken, was, zedert, genoodzaakt, met den Utrechtschen Bisschop in onderhandeling te treeden, om zijn erfdeel wederom magtig te worden. Dit viel voor in den Jaare 1357. Dus in zijn regt van eigendom hersteld, liet hij het Huis naa aan zijnen Zoone AMELIS, die eenen Zoon hadt van den zelfden naam, van welken het, in January des Jaars 1471, kwam op WOUTER VAN MYNDEN, die eenen Zoon

 hadt

hadt, KORNELIS genaamd, wiens Zoon, eveneens genaamd, op den twaalfden November des Jaars 1563, het Huis opdroeg ten behoeve van AGNES VAN ASEWYN, naa dat het, in den Jaare 1536, door de Staaten des Lands van *Utrecht*, voor eene Riddermaatige Hofstede was erkend geworden. Door huwelijk van eene Broeders dogter van Vrouwe AGNES, kwam *Ruwiel* aan GYSBERT TOT DEN BOETZELAAR, Erfschenker en Drost van het Hertogdom *Kleef*, die, op den negenëntwintigsten Maart des Jaars 1623, daar mede wierdt beleend. Hij liet het naa aan zijnen Zoone AREND VAN DEN BOETZELAAR, welken, als zijnde kinderloos gestorven, zijn broeder DIDERIK, insgelijks Erfschenker van 't Hertogdom *Kleef*, opvolgde, die het, in den Jaare 1653, aan zijnen Zoone GYSBERT naaliet. Deeze kinderloos overleeden zijnde, kwam het Huis in de Vrouwelijke Linie van het doorluchtig Geslagt, en bleef in hetzelve eene reeks van jaaren, tot dat eerst Vrouwe ANNA LOUISA SOPHIA VAN FUCKS, en naderhand, in den Jaare 1757, de Heer WILLEM STRAALMAN, door 's Lands Staaten, daar mede wierdt beleend. Twee eigenaars van dit Huis ontmoet men, welke, wegens de Ridderhofstad *Ruwiel*, in het Lid der Heeren Edelen des Lands van *Utrecht*, beschreeven zijn geweest: te weeten, AARNOUD VAN ASEWYN, op den eersten Augustus des Jaars 1618, en GYSBERT VAN DEN BOETZELAAR, *Heer van Boetzelaar*, op den negentienden September des Jaars 1623.

De aloude gedaante van 't *Huis te Ruwiel* was een groot vierkant, met een zwaaren Toren van de zelfde gedaante. In de verwoestingen, door de Franschen, in de voorgaande Eeuwe, hier te Lande aangerigt, wierdt het Gebouw, op den eenentwintigsten en tweeëntwintigsten Julij des Jaars 1673, in brand gestoken. Zedert zag men 'er geene andere overblijfzels van, dan een stuk muur, met eenige puinhoopen, op een ronden heuvel, midden in een water, 't welk voormaals tot eene Graft gediend hadt. Op een weinig meer dan achthonderd Morgens gronds wordt de Heerlijkheid begroot, in welke men, in den Jaare 1748, veertig Huizen telde. Volgens vergunning van Keizer KAREL DEN VYFDEN heeft de Heer het regt van jaarlijksche aanstellinge van vijf Schepenen. Men vindt 'er,

daar-

daarenboven, Schout en Sekretaris. Eindelijk zijn aan *Ruwiel* veele Agterleenen onderhoorig.

Zie SMIDS *Schatkamer*; en *Utrechtsch Placaatboek*.

RUYNEN, of *Runen*, een Dorp en Heerlijkheid in het Landschap *Drente*. Van ouds plagt hier te staan een Klooster van Nonnen van de Orde der Cistercienzers, 't welk, zedert, elders heenen is verplaatst. In zeker Geschrift van den Geleerden MATTHÆUS ontmoet men eenen Brief, gedagtekend in den Jaare 1311, in welken zekere ANO, of ANE, zich zelven den tijtel geeft van *Abt van Ruijnen*; ten blijke dat het godsdienstig Gestigt toenmaals van merkelijk aanzien moet geweest zijn.

RUYVEN, eene Ambagtsheerlijkheid, in *Delfland*, paalende aan den Delfschen weg en de Schie, en aan het zo genaamde Ambagt van het Hof van *Delft*. Volgens opgave in de Lijst der Verpondingen, bedraagt de geheele uitgestrektheid tweehonderdnegenëntwintig Morgens en vijfhonderdachtentwintig Roeden Lands. Men vindt 'er geen Dorp, maar slegts een zeer klein getal Huizen, hier en daar verspreid. Het *Huis te Ruyven*, welk eertijds in deeze Ambagtsheerlijkheid plagt te staan, en het Stamhuis was van een voor lang uitgestorven aanzienlijk Geslagt, is niet meer in weezen. In het zo genaamde *Ruyvers-laantje*, tusschen het Zuideinde van *Delfsgaau* en den *Overgaau*, zou men, volgens sommigen, daar van een overblijfzel moeten zoeken.

RY, (PIETER DANKERTSZOON DE) een Kunstenaar der naast voorgaande Eeuwe; aangaande welken, egter, wy geene verdere bijzonderheden vermeld vinden, dan dat hij, in den Jaare 1605, te *Amsterdam* gebooren wierdt, en al vroeg het penseel hebbende opgevat, zich inzonderheid toeleide op het schilderen van Pourtretten; waar door hij, in verscheiden Gewesten, door hem bezogt, en voornaamlijk in *Duitschland*,

een grooten naam behaalde. Voor 't overige, waar of wanneer hij gestorven is, vinden wij nergens aangetekend.

Zie HOUBRAKEN.

RYCKE, (JONKHEER PIETER DE) een Zeeuwsch Staatsman, van welken wij geene verdere leevensbijzonderheden vermeld vinden, dan dat hij de eerste plaats bekleedt op de lijst der Zeeuwsche Edelen, die, van wegen de Prinsen VAN ORANJE, en op derzelver Kommissie als Eerste Edelen van *Zeeland*, ter Vergaderinge der Staaten van het Gewest, als mede in de Kollegien der Gekommitteerde Raaden en ter Admiraliteit in *Zeeland*, verscheenen zijn. Jonkheer PIETER DE RYCKE bekleedde dien aanzienlijken post, eerst op Kommissie van Prinse WILLEM DEN I, en vervolgens van Prinse MAURITS, van den tienden Januarij des Jaars 1587, en van den tweeden Julij des Jaars 1590.

RYCKE, (THEODORUS) een der beroemde Taal- en Oudheidkundige der jongstverloopene Eeuwe, wierdt gebooren te *Arnhem*, in den Jaare 1640. Zijne hoofdstudie was de Regtsgeleerdheid, doch verkreeg hij, nevens dezelve, zo veel bedreevenheids in de Latijnsche en Griekfche taalen, dat het bestuur van 't Latijnsche School te *Kampen*, in dien tijd zeer vermaard, hem wierdt opgedraagen. Dien post, eerlang, moede geworden zijnde, ondernam hij eene buitenlandsche reize. Vier jaaren besteedde RYCKE aan het bezoeken van Hoogeschoolen en Geleerden, in verschillende gewesten. Naa verloop van gemelden tijd in het Vaderland zijnde wedergekeerd, verkoos hij *'s Graavenhage* tot zijne woonplaats, en den post van Advokaat tot een middel van zijn bestaan. Intusschen kwam de roem zijner Geleerdheid ter ooren der Bezorgeren van het Leidsche Hoogeschool, die vervolgens de vervulling van een openstaande Hoogleeraarsgestoelte aan hem opdroegen. Dit viel voor in den Jaare 1672. Sints dien tijd gaf hij onderwijs in de Geschiedenissen en Welspreekendheid, tot op zijnen dood, welke voorviel in den Jaare 1690, het

eenen-

eenenvijftigfte van zijnen Ouderdom. Van hem zijn den Geleerden bekend, eene Latijnsche Verhandeling *Over de eerste bewooners van Italie, en over de komst van* ENEAS *in dat gewest*; *Redevoering over de Reuzen*; als mede *Aantekeningen over* TACITUS. De Aantekeningen van LUCAS HOLSTENIUS op STEPHANUS *over de Steden*, zijn onder 't opzigt van RYCKE in 't licht gegeeven.

Zie SOERMANS, *Academ. Register.*

RYD, (HERMAN) een geleerd Stichtenaar, en medeopbouwer der geleerdheid en beschaavende Weetenschappen in de Zestiende Eeuwe. De Stad *Rhenen* was zijne geboorteplaats.

Zie VAN HEUSSEN en VAN RYN, *Kerkel. Oudheden.*

RYDERKERK; zie RIEDERKERK.

RYK, (JAKOB SIMONSZOON DE) vereeuwigd, door zijne manhaftige en vrijheidminnende verrigtingen, in 's Lands Geschiedenissen, en, zedert, door de welversneedene pen van Amstelds Puikdichteresse, wijlen LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN, bekleede thans eene plaats onder de verdienstelijke personaadjen, in ons *Woordenboek*. Gebooren, te *Amsterdam*, onzeker in welk jaar, doch een goed stuk vóór het midden der Zestiende Eeuwe, was hij een der aanzienlijkste Kooplieden van dien tijd. Zelf wil men, dat hij den toenaam van DE RYK, of DE RYKE, hadt ontleend van de aanzienlijke rijkdommen, welke hij met zijn bedrijf gewonnen hadt. Hij hadt in huwelijk MARGARETA of MARGRIET HOOFT, dogter van NIKLAAS HOOFT, naastdenkelijk den Oom van den Burgemeester KORNELIS PIETERSZOON HOOFT, en alzo Oud-Oom van den Ridderlijken Drost van *Muiden*. Aldus vermaagschapt aan een Geslagt, welk het, in die dagen van geestlijke en lichaamelijke slaavernije, wel meende met de Vrijheid, liep DE RYK, bij de onderdrukkers van dezelve, al vroeg in 't oog.

 Am-

Amsterdam, onder andere, was thans het tooneel van schrikwekkende beroerten, ter zaake der poogingen, aldaar aangewend, door de Onroomschen, om de magt der Geestlijkheid te fnuiken. Het Klooster der Minderbroederen was aangevallen en geplonderd, doch naderhand herbouwd. 't Was bekend, hoe verscheiden Onroomschen den aanval en plondering met een goed oog aanschouwd hadden. Verscheiden hunner kwamen, zedert, daar door in lijden. Een van deeze was JAKOB SIMONSZOON DE RYK. In of vóór het Jaar 1568 bragt de Schout van *Amsterdam* tegen hem eene beschuldiging uit, inhoudende „ hoe hij, aan eenige Koorndraagers, een Ton „ Engelsch bier hadt uitgeloofd, indien ze de hand wilden „ leenen tot het breeken van de Kerk van het Minderbroe„ ders-Klooster." 't Leedt niet lang, of men ontdekte de valschheid deezer aantijginge, toen het bleek, hoe zommigen, met de aanbieding, om de gemelde Kerk te willen helpen breeken, mids hij hun daar voor een Ton Bier toeleide, zich aan zijn huis vervoegd hebbende, DE RYK daar op geantwoord hadt, *dat de Minderbroederskerk hem niet in den weg stondt*, en voorts, dit gezegd hebbende, zonder verder woord of wederwoord met de aanzoekende plonderaars, binnenshuis gegaan was. Niet noodig geoordeeld hebbende, van deeze ontmoetinge, kennis te geeven aan de Wethouderschap, haalde dit verzwijgen hem het misnoegen der Regeeringe op den halze, als ware het een bewijs van heimelijke goedkeuringe. Hier om agtte hij geraaden, zich in 't eerst eene poos schuil te houden, en vondt zich voorts genoodzaakt, zijne geboorteſtad te verlaaten. Het gevolg deezer uitwijkinge was, eene openbaare Indaaging, en, vermids hij zich wel wagtte om te verschijnen, ballingschap, met verbeurdverklaaring van zijne goederen, die vervolgens wierden aangeslagen.

Dus balling 's Lands zwervende, schikten hem zijne eigen Moeder en zijne Huisvrouw eene goede somme gelds toe, waar mede hij na *Dantzig* reisde, alwaar hij zich nederzette, en, eenen tijd lang, een eerlijk en goed bestaan vondt. Dit stelde hem in staat, om iets te kunnen toebrengen ter bevorderinge der aangewende poogingen, ten beste van het Vaderland, de welvaart en behoudenis van 't welke, ondanks de

on-

onwaardige behandeling, hem aangedaan, hem nog aan 't harte lag. Nevens verscheiden andere vermogende vlugtelingen, verschafte hij, van tijd tot tijd, eenige penningen aan Prinse WILLEM VAN ORANJE. Zijne Huisvrouw was, intusschen, tot hem overgekoomen, en genoot hij, in haar zoet gezelschap, eenigen troost in zijne uitlandigheid. Dit niettegenstaande besloot hij, eerlang, tot kragtdaadiger onderstand van zijne Doorluchtigheid, en alzo van het Vaderland. Zijne Echtgenoote lag thans in het kinderbed. Van deeze gelegenheid bediende zich DE RYK, om op eigen kosten een Oorlogschip in Zee te brengen, en, buiten haar weeten, daar mede na *Engeland* te stevenen, naardien hij kundschap hadt ontvangen, dat 's Prinsen Vloot aldaar verzameld was. DIRK DUIVEL en JAN SIEUWERTSZOON, twee andere Hollandsche Vlugtelingen, hebbende insgelijks ieder een Schip uitgerust, verzelden hem na dat Koninkrijk. Van daar voeren ze, van tijd tot tijd, op buit uit, om den vijand, ter Zee, zo veel ze konden, nadeel toe te brengen.

Spoedig verdroot onzen DE RYK deeze leevenswijze. Zich altoos geneerd hebbende met het eerlijk Koopbedrijf, en het hart te hoog, om den naam te willen voeren, bij den vijand, dat hij zich thans tot Zeeschuiming hadt vernederd, hieldt hij telkens aan bij zijne Vrienden, men moest iet loflijkers onderneemen, tot reddinge van het verdrukte Vaderland. Zonder het beoogd te hebben, werkte de Hertog VAN ALVA deezen wensch in de hand. Op aanzoek diens Hertogs, om aan de wederspannige onderdaanen des Konings van *Spanje* schuilplaats noch onderstand te verleenen, hadt Koningin ELIZABETH *van Engeland*, in de Lente des Jaars 1572, zich met den Spaanschen Monarch in geen geschil willende mengen, den verbondelingen haar Rijk en allen onderstand van daar ontzeid.

Dus verdreeven uit hunne schuilplaats, en van den nood eene deugd willende maaken, besluiten de Vrijheidszoonen eene stoute daad te waagen. Onder het Opperbevel van Graave VAN DER MARK, *Heere van Lumey*, van 's Prinsen wegen Admiraal der Vloot, steeken, in 't laatst van Maart, vierentwintig Schepen, met een gunstigen wind, uit *Engeland* in Zee, koers zettende na *Texel*. De toeleg was, om de Oorlog-

logschepen des Hertogs VAN ALVA, welke in dat Zeegat lagen, te bemagtigen, of ook wel na binnen te zeilen, om de Stad *Enkhuizen*, of eenige andere plaats, te verrassen. Onder 't voortzeilen vielen hun in handen twee Schepen, die uit *Spanje* kwamen. Midlerwijl draaide de wind; zo dat het bezwaarlijk viel om *Texel* te bezeilen: weshalven men, bij nader overleg, te raade wierdt, den steven te wenden na den mond der *Maaze*. Op den eersten April zeilden ze den mond dier Riviere binnen, en streeken voor het Hooft van *den Briel*. Op het Artikel dier Stad hebben wij verhaald, hoedanig de bemagtiging daar van is toegegaan, en de naamen der Helden genoemd, welke 'er de hand in hadden. Hier moeten wij 'er nevens voegen, het manhaftig gedrag van DE RYK, bij die gelegenheid gehouden. Naa de bemagtiging der Stad, sprak de *Heer van Lumey*, meer op plonderen dan op veroveren gesteld, van dezelve in brand te willen steeken, en alzo met den stank te ruimen. Een eerlijker hart droeg, nevens TRESLONG, BERTHOLD ENTES en DIRK DUIVEL, onze moedige DE RYK in den boezem. Zij doorzagen de gevolgen, welke het omslaan van *den Briel*, met opzigt tot andere Nederlandsche Steden, konde medesleepen. Dit bragten ze den Admiraal onder 't oog, en met een de lafhartigheid, waar mede zij zich zouden bevlekken, indien zij de gelegenheid verzuimden, en thans den voet op den drempel hebbende, niet verder na binnen traden. „ Wat mij betreft", sprak DE RYK, „ menigmaal heb „ ik God om een graf op het strand mijns Vaderlands gebee„ den; nu zal 'er mij wel een in de wallen gebeuren. Gaan „ wij die wallen met de borst sterken. De mensch is altijd „ veeg; maar hij moet 'er keur aan weeten, of hij met zuf„ fen, of met proefdoen van vroomheid zijnen Geest ver„ giet." Deeze taal hadt klem. Reeds 's anderendaags tijde men aan het sterken van de Stad, waar toe zelf de weerelooze Kunne haare tedere handen leende; en zondt men wijders, van het voorgevallene, kundschap aan zijne Doorluchtigheid.

De maare van het veroveren van *den Briel*, door de *Watergeuzen*, (zo noemde men, zedert, de stoute bedrijvers) vloog, spoedig, door 't gantsche Land, en kwam ook ter

ooren

ooren der Huisvrouwe van DE RYK, die thans te *Amsterdam* was wedergekeerd. Vol angst vervoegt ſtraks deeze zich bij haaren Vader, met veel jammerens' en geweens hem haaren nood klaagende, dat haar Man, met een handvol volks, binnen *den Briel* was, om 'er, binnen weinige dagen, te worden opgehangen. Doch de moedige Grijzaart, het ſtuk dieper inziende, zogt haar gerust te ſtellen. „ Dogter, (zo „ ſprak hij) ſpaar uwe traanen: zij hebben de Koe bij de „ hoornen. Zijn ze wijs genoeg geweest om zich meester „ te maaken van *den Briel*, zij zullen zich wel weeten te „ wagten voor de Galg."

Intusſchen was DE RYK, uit *den Briele*, overgeſtoken na *Engeland*, met twee prijsgemaakte Schepen, om dezelve aldaar te gelde te maaken, en dit tegen Wapenen en verdere Krijgsnoodwendigheden te verruilen. Veele zwaarigheden hadt dit-in, uit aanmerking van het bovengemelde verbod der Engelſche Koninginne. Gelukkig ontmoette DE RYK, in dit Koninkrijk, twee Spanjaarden, MARKUS en SALVADOR DELLA PALMA, thans in de Nederlanden woonagtig, en de goede zaak dier Landen toegedaan. Deeze verſtrekten hem geloof voor eene ſomme van zesduizend guldens, die ſtraks aan allerlei Oorlogsbehoeften beſteed wierden. Veele vlugtelingen, daarenboven, die zich thans in *Engeland* onthielden, de tijding van eene opene intrede in het Vaderland vernomen hebbende, vervoegden zich tot DE RYK, die, uit dezelven, een Vaandel van vijfhonderd Koppen oprigtte.

Niet zo ſtil, nogthans, konde al dit bedrijf toegaan, of het gerugt daar van verſpreidde zich allerwege, en kwam ook ter ooren van den Graave VAN LEICESTER, een Hooſſchen vleier, die, in den waan van daar mede, bij ELIZABETH, eenen plasdank te zullen behaalen, onzen DE RYK bij zijne Koninklijke Meesteresſe aanbragt. Merkelijke zwaarigheid, in 't eerst, vondt deeze om zich ten Hove te vervoegen, alwaar hij, door haare Majeſteit, gedagvaard was. Ten laatſte, op de deugdelijkheid zijner zaake en de opregtheid zijner oogmerken ſteunende, grijpt hij moed, en waagt het, om der Koninginne onder de oogen te koomen. Beter, dan hij hadt verwagt, liep deeze dagvaarding af. Met eigen mond hem gevraagd

heb-

hebbende naar den toedragt der bemagtiginge van *den Briel*, den toestand der Stad en de gelegenheid van 's Prinsen zaaken, beval hem de Koningin, geenerlei onrust in haar Koninkrijk te verwekken, en, hoe eerder hoe beter, zich van daar en na zijn Vaderland te begeeven.

Behouden deezen dans ontsprongen, begaf zich DE RYK, terstond daar naa, op reize, met drie Schepen. Gevorderd tot op de hoogte van *Douvres*, ontmoette hij eenige Pinken en Visschersschuiten, met mannen, vrouwen, kinderen en eenige tilbaare have belaaden. Zij kwamen van *Vlissingen*, en waren van daar gevlugt, naa het verjaagen der Walsche bezettinge door de burgers, en het buiten houden van eenige Vaandelen Spanjaarden, door den Hertog VAN ALVA derwaarts gezonden. De vlugtelingen, van DE RYK verpraaid zijnde, en van hem vernomen hebbende dat hij den wil na *den Briel* hadt, baden, smeekten en bezwooren hem, hij wilde tog den steven na *Vlissingen* wenden, als kunnende hij aldaar oneindig meer dienst verrigten. In 't eerst wees de Hopman, als aan LUMEYS bevel gebonden, dit verzoek van de hand; doch de zaak met den Krijgsraad nader overleid zijnde, en bewoogen door de hooge woorden, het kermen en smeeken der zwervende elendelingen, liet hij, ten laatste, zich overhaalen. Hij wendde dan den steven na *Vlissingen*, alwaar zijne aankomst den bezweeken moed der Burgerije wederom in top deedt rijzen.

Niet lang naa de komst van DE RYK, kwam PETRO PACIECO, Opper-Ingeneur des Hertogs VAN ALVA, geen vermoeden of kundschap hebbende van 't geen 'er in de Stad was voorgevallen, met etlijke Schepen, de Haven van *Vlissingen* binnen zeilen. Uit het Schip aan land gestapt zijnde, ziet hij van verre onzen DE RYK na hem toetreeden, en vermoedende dat zulks geschiedde uit beleefdheid, en om hem te verwelkoomen, gaat hij den Nederlandschen Hopman te gemoete. Intusschen wordt PACIECO omringd van eene groote menigte Volks, uit wiens gelaat, houding en gebaaren (want de Nederlandsche taal verstondt hij niet) hij wel ras begreep, dat hem iet euvels boven het hoofd hing. Uit angst en verlegenheid, en hoopende, door dit middel, zich te redden, neemt hij zijnen

Zee-

Zeegelring van zijnen vinger, kust dien, en biedt hem dus eerbiedig onzen DE RYK aan, zeggende met een, *Mijnheer, ik ben uw gevangene.* DE RYK, die goed Spaansch ſprak, 's Mans meening begrijpende, nam den ring aan, ſloeg de hand aan PACIECO, en deedt hem in hegtenis gaan, daar hij niet uit ten voorſchijn kwam, dan om zijne dagen aan de Galg te eindigen. Door gifte van SIMON DE RYK, Zoone van JAKOB SIMONSZOON, kwam de opgemelde Zeegelring naderhand aan den Drosſaart PIETER KORNELIS HOOFT. Eéne bijzonderheid, thans voorgevallen, mag ik niet ongemerkt laaten voorbijgaan, als een blijk vertoonende van Nederlandſche eerzucht, en dat, ook bij lieden van laagen ſtand, de eere, bij wijlen, zwaarder dan het leeven weegt. Naa dat het doodvonnis over PACIECO was geveld, hadt men te *Vlisſingen* geenen Scherpregter. Des wilde men, tot het haatlijk bedrijf, eenen kwaaddoener gebruiken, die op den hals gevangen zat, en daar mede het leeven konde verdienen. Doch hij wees die aanbieding grootmoedig van de hand, zeggende, liever te willen ſterven, dan, door de bewilliging in de aanbieding, oorzaak zijn dat zijne Moeder eenen Beul ter waereld hadt gebragt. Naderhand, evenwel, verſtaande, dat de veroordeelde een Spanjaard was, gaf hij de toeſtemming, onder voorwaarde van elk, die 't hem zoude verwijten, te mogen doodſlaan. Een zeldzaam mengzel, inderdaad, van eerzucht en liefde voor het Vaderland, in eenen booswigt, die, door manſlag, den hals verbeurd hadt!

De *Vlisſingers*, van het Spaanſche juk dus gelukkig verlost, en, bovendien, met eenige hulpe geſterkt, oordeelden nu in ſtaat te zijn, om hunne nabuuren, indien ze niet goedsmoeds wilden aan de hand koomen, tot afval van *Spanje* door geweld te noodzaaken. Op de Stad *Veere* hadt men, in de eerſte plaats, het oog, en zondt, in eenen nacht, derwaarts zekeren JANIN, aan het hoofd van veertig knegten. De Burgerij, die alreeds gewonnen was, opende voor hem de Poort, en gunde hem, bij voorraad, eene verblijfplaats in de Kerk. ROLLÉ, Baljuw der Stad, Spaanschgezind, neemt thans zijnen ſlag waar, ſluit JANIN op in de Kerk, en zendt voorts om hulp na *Middelburg*. Dus het onderſpit delvende,

schikte de Staatsgezinde aanhang iemand na *Vlissingen*, om van daar onderstand te vraagen. Op onzen DE RYK viel daar toe de keuze; die straks te scheepe gegaan zijnde, aan het Hooft van *Veere* voet aan land zette, en van de Burgers met blijdschap ontvangen en verwelkoomd wierdt. Van deeze voorts verstaan hebbende, dat de Spanjaards, tot op een half vierendeel uurs, de Stad genaderd waren, snelt hij straks ter poorte uit, zonder aan den opgeslootene JANIN te denken, trekt op den vijand los, ontmoet en slaat, en vervolgt hem voorts tot digt aan *Middelburg*. In den avond na de Stad wederkeerende, vindt DE RYK de Poort geslooten: weshalven de Burgers, het laag water te baate neemende, aan de Noordzijde, buiten het houten Hooft om gewaad zijnde, binnen de Haven, in alle stilheid, opklimmen, en zich voorts na huis begeeven. DE RYK met zijn Krijgsvolk bleef buiten de Stad vernachten. Met het aanbreeken van den dag rotten de burgers zamen, en den eenen den anderen moed in 't lijf gesproken hebbende, snellen ze na de Poort, openen die, en laaten DE RYK daar binnen. Intusschen wandelde de Bailjuw ROLLÉ, moedig op zijn geluk, op de Markt, nevens eenigen van de Wethouderschap; doch hij hadt zo dra de ontrustende tijding niet vernomen, of hij streeft na 't Hooft, springt in eene Pink, en gebiedt van Land te steeken, om zijn lijf te bergen.

DE RYK, dus meester van de Stad, roept straks de Wethouderschap bij een, en vertoont aan dezelve, hoe hij alleenlijk tegen den Dwingeland Hertog VAN ALVA gekoomen was, uit last van den Prinse VAN ORANJE, als Stadhouder des Konings, tot afbreuke van wiens Majesteit hij niets voor hadt te onderneemen. Voorts gevraagd hebbende naar de reden, waarom zij in zo klein een getal vergaderd waren, bekoomt hij tot bescheid, dat hunne meeste Amptgenooten uit vreeze waren weggebleeven, ter oorzaake der voortvlugtigheid van hunnen Bailjuw ROLLÉ. Ondertusschen was deeze, door tegenstroom, in zijne vlugt belemmerd; weshalven DE RYK hem eene Boot nazondt, en hem hebbende doen agterhaalen, in den Raad deedt verschijnen. Hier hoorde hij het zelfde voorstel, als straks de vergaderde Regeering. Op zijne vraag, wat

wat 'er van zijn Ampt zoude worden, indien hij den Koning af, en den Prinse toeviel, was het wederwoord, dat hij 't behouden zoude, mids doende den Eed aan den Prinse VAN ORANJE, als Stadhouder van zijne Koninklijke Majesteit. Straks leidde ROLLÉ den eed af, en wierdt van de geheele Wethouderschap gevolgd.

Sints deezen tijd verscheenen de Spanjaards, uit *Middelburg* en *Arnemuiden*, dagelijks, voor *Veere*, en zag men, van weerkanten, verschrikkelijke wreedheden aanrigten. Het slijten der Burgerije was oorzaak, dat de vijand, minder tegenstands ontmoetende, op de Stad onmiddelijke aanvallen deedt. DE RYK, aldus geprangd, neemt het vallen der Ebbe waar, en laatende het Krijgsvolk binnen, daar het dienst konde doen, bemant hij eelijke Sloepen met burgers en matroozen, rijklijk voorzien van brandstoffen en schietgeweer. Voorts met den stroom voortroeiende tot aan de vijandelijke Schepen, doet hij 'er den brand in steeken, waar van de opgaande rook de Spanjaards dermaate bedwelmde, dat zij den aftogt namen. DE RYK jaagt hen vervolgens na, met zo goeden uitslag, dat de vijand *Middelburg* niet bereikte, dan met een verlies van ruim zevenhonderd man.

De Afgevaardigden van den Zeeraad van *Vlissingen* en *Veere*, na deeze overwinning, in onderhandeling getreeden zijnde, om orde op de gemeene zaaken te stellen, oordeelden DE RYK overwaardig, om de betoonde dapperheid, met de waardigheid van *Admiraal van Veere* bekleed te worden; verzoekende voorts, dat hij het aangevangen werk verder wilde voortzetten, met zijne gewoonlijke Spitsverwanten, die den naam van het *Bloedvendel* voerden.

Minder, nogthans, golden de gedaane diensten van DE RYK bij den Graave VAN DER MARK. Onder den dekmantel, dat DE RYK, in het overkoomen uit *Engeland* na *Vlissingen*, in stede van na *den Briel*, zijnen last hadt overtreeden, vervolgde hem de Graaf in regten, zelf met aanplakking van zijnen naam aan de poorten, met bevel, indien men hem konde vatten, hem in hegtenis te neemen, en gevankelijk na *den Briel* te voeren. Geregtigheid, intusschen, was slegts het voorwendzel, maar een bijzondere wrok en bitterheid de waare

oor-

oorzaak van deeze onwaardige behandelinge aan DE RYK; die, zich daar aan niet ftoorende, in zijne Vaderlandfche poogingen, met gelijke kloekhartigheid voortvoer, gelijk in 't vervolg zal blijken.

DE RYK, naamelijk, den voorflag gedaan hebbende, om op *Zierikzee*, gelegen op het nabuurig Eiland *Schouwen*, eenen kans te waagen, ontving, diensvolgens, het verzoek om het opperbewind dier onderneeminge te aanvaarden. Met JANIN, KLOOT, HAVERSCHOT en MENNING onderneemt hij deezen togt. Van den Spaanschgezinden Hopman RENAX, die met twee Vaandelen Waalen te *Zierikzee* in bezetting lag, ontmoet hij, in 't eerst, moedigen tegenftand. De ijver in het beftrijden bragt nogthans te wege, dat de Gemeente binnen de Stad aan het muiten floeg; waar op de Wethouderfchap, insgelijks flaauwmoedig wordende, op den vijfentwintigften Junij des Jaars 1572, eenen Stadsbode, met een briefje aan een ftoksken, na buiten zondt, met verzoek om in onderhandeling te treeden, hoewel tegen dank van den Stadvoogd RENAX, die, met hooge woorden, zich daar tegen verklaarde. Men wierdt het fpoedig eens omtrent de voorwaarden; volgens deeze moesten de Waalen met hun enkel Zijdgeweer uittrekken, mids men hun uitgeleide deedt tot in het Land van *Tholen*, en hun de overige Wapenrusting naazondt. Zo veel genoegen in dit Verdrag, gepaard met de heufche behandeling van den Admiraal DE RYK, vondt de Zierikzeefche Wethouderfchap, dat dezelve hem honderd Angelotten, tot een gouden Keten, ten gefchenke gaf.

Gemoedigd door deezen uitflag, befloot men nu, aan de Staatfche zijde, tot verdere onderneemingen, om den vijand te benadeelen, en den Vrijheidzoekenden aanhang te ftijven. De Stad *Thoolen* was de eerfte plaats, op welke men nu vervolgens het oog liet vallen. DE RYK was een der Krijgshelden, aan welke de volvoering van het ontworpen plan wierdt toevertrouwd. Nevens den Heer VAN SCHOONEWAL en andere Bevelhebbers geplaatst aan het hoofd van vijftien of zestienhonderd man, ftak men, uit het Eiland *Schouwen*, over na het Land van *Tholen*, met oogmerk om zich tusfchen de Stad van dien naam en *Bergen op den Zoom* te begraaven.

Doch

Doch de dappere Spaansche Bevelhebber CHRISTOFFEL VAN MONDRAGON, het nestelen der Watergeuzen, in dien oord, zich zelven tot schande rekenende, zogt hun dit te beletten, en noodzaakt hen, in meenig eenen bloedigen aanval, van daar te verhuizen, en na een goed heenkoomen om te zien. De Spanjaard vervolgt de onzen derwaarts, en ontstaat 'er, eerlang, een zwaar gevegt, waar in verscheiden Staatsche Bevelhebbers sneuvelden, andere gevaarlijke kwetzuuren ontvingen, en DE RYK te water wierdt gedreeven. Schoon stondt hem nu de kans, om zich met zwemmen te redden. Ongelukkig raakte hij in eenen Draaistroom, en alzo in de handen van den vijand; die, tegen gewoonte, zijn leeven spaarde, in de hoop van groote geheimen uit hem te zullen trekken.

Niet gering was de blijdschap, over de gevangenneeming van eenen Man, zo dapper en kundig als DE RYK, bij den vijand, die hem straks na *Antwerpen*, en van daar na het Slot te *Vilvoorde* voerde, berugt als een Kerker van Ongenade. Hier zat hij zes weeken, terwijl men te *Amsterdam* het gerugt van zijnen dood deedt loopen, en zijne Echtgenoote zich als Weduw aanmerkte. Naa verloop van gemelden tijd, bragt men DE RYK over na *Gend*. In het Blokhuis aldaar waren twee onderaardsche holen; het eene voerde den naam van *Keizers-*, het ander dien van *Koningsstoel*. In een dier akelige gaten, daar nimmer Zon noch Maan scheen, en geen man recht overeinde staan konde, stak men onzen Veerschen Admiraal, met een gewigt van zestig ponden ijzer aan de beenen, en, over nacht en dag, eenen Schildwagt voor den ingang. Zo ras hij, in den rampzaligen Kerker, wierdt gestopt, stelde men het ter zijner keuze, eens voor al, van welke spijze en drank, geduurende al den tijd zijner hegtenisse, hij wilde gediend zijn. DE RYK verkoos Kalfvleesch en deelwijn. Men vatte hem op zijn woord; en of hij, door lengte van tijd, van zaadzaamheid bevangen, om verandering van kost verzogt, 't mogt niet baaten: zulks hij, tegen Kalfvleesch, zulk eenen weerzin opvatte, dat 'er hem, voortaan, zijn geheele leeven lang, de walg van stak. Om de zwaarmoedigheid der duisternisse eenigermaate te verligten, brandde hij, bij nacht en dag, kaarzen; de damp van welke, egter,

hem zo zwaar op de ooren viel, dat hij, zedert, aan de eene zijde van het hoofd, ongeneeslijk doof wierdt.

Bij de bemagtiging van *Middelburg*, door de Staatschen, in de maand Februarij des Jaars 1574 voorgevallen, was, onder andere voorwaarden, bedongen, dat MONDRAGON, die de Stad, voor den Koning van *Spanje*, hadt verdeedigd, op zijne eere en trouwe zou belooven, zich zelven wederom te zullen ſtellen in de handen van Prinſe WILLEM VAN ORANJE, indien hij binnen den tijd van twee maanden, gerekend van den dag der bemagtiginge van *Middelburg*, aan PHILIPS VAN MARNIX, *Heere van St. Aldegonde*, aan Hopman JAKOB SIMONSZOON DE RYK, en aan nog drie Staatſche Bevelhebbers, de vrijheid niet konde bezorgen. Doch, hoe dikmaals MONDRAGON, bij den Landvoogd, aanhieldt, men liet hem telkens wagten, en alzo met den last bezwaard, om de gevangenen te verloſſen, en zich zelven van zijn gegeeven woord te kwijten.

DE RYK verkwijnde, intusſchen, in zijnen bangen Kerker. Naa verloop van zeven maanden vergde men hem om 's Konings dienst te aanvaarden, zelf met bedreiging van den dood, 't en zij hij den Prinſe afzwoer. Vergeefs. Men leidt hem dan op een Schavot, daar reeds een of twee perſoonen onthalsd lagen. Nog bezwijkt hem de moed niet, maar blijft hij getrouw aan de zaak, om welke hij reeds zo veel onaangenaams verduurd hadt. Thans ontſtondt 'er, binnen het Slot, alwaar het Moordtooneel geopend was, eenige beweeging onder het Krijgsvolk, veroorzaakt, naar men wil, door de Echtgenoote van MONDRAGON, Slotvoogd van *Gend*, als hebbende hij geſchreeven, men moest Hopman DE RYK zoeken te behouden, indien men zijne (MONDRAGONS) vrijheid lief hadde. Van wegen de liefde en agting, welke de Slotvoogd bij het Krijgsvolk genoot, hadt deeze maare de gewenschte uitwerking. De regtspleeging wierdt opgeſchort, en DE RYK na zijnen Kerker te rug geleid.

Sints deezen tijd bevlijtigde zich MONDRAGON met meerderen ijver, om, bij den Landvoogd, op de loslaating der vijf gevangenen aan te dringen. Naa lang marrens gaf de Hertog VAN ALVA in zo verre toe, dat DE RYK op vrije voeten wierdt

ge-

gesteld; de overigen, nu onder 't een, dan onder het ander voorwendzel, bleeven in hegtenisse. Spoedig keerde nu DE RYK na *Holland* tot de zijnen, van welke hij, als iemand, die uit den dood was verreezen, met opene armen wierdt ontvangen. De tijding van 's Hopmans ontslag en aankomst te *Amsterdam*, doch dat 'er de Heer VAN ST. ALDEGONDE nog ontbrak, was niet gekoomen ter ooren van Prinse WILLEM, of hij deedt DE RYK bij zich ontbieden, vertoonde hem de aangelegenheid eens persoons, die alle 's Lands geheimenissen wist, en deedt hem voorts de vraag, *of hij 't hart hadde om weder te keeren tot den vijand, en* MONDRAGON *tot volle naakoomen van zijne trouwe en belofte te verpligten?* Met een onverschrokken hart gaf de Hopman hier op tot bescheid, bereid te zijn om zijner *Doorluchtigheid en den Vaderlande dienst te doen.* Nogthans vervolgens de zaak nader hebbende ingedagt, verklaarde hij aan den Prinse, dat, hoewel hij zijn gegeeven woord niet introk, hij, evenwel, ongenegen was om te gaan in een zekeren dood, als het onmijdbaar gevolg zijns wederkeerens, ten zij hij alvoorens zekerheid hadde bekoomen, voor zijne Huisvrouwe en Kinderen, omtrent de vergoeding van zesduizend guldens, door hem, ten behoeve van de gemeene zaak, opgeschooten: eene aanzienlijke somme, de schaarsheid, en diensvolgens den hoogen prijs van 't geld, in dien tijd, in aanmerking genomen zijnde. Men gaf hem de begeerde zekerheid, en boodt aan, voor de gemelde somme, hem een Graafschap in *Schotland* te bezorgen. Dus, van dien kant, gerust gesteld, bestaat DE RYK een Romeinsch stuk; neemt afscheid van Echtgenoote, Kroost, Bloedverwanten en Vrienden, gaat op reize, vervoegt zich bij MONDRAGON, en houdt zo lang aan om de slaaking des Heeren VAN ST. ALDEGONDE, dat de moedige Spanjaard, ten laatste, zelf ten aanhooren van den Hertog VAN ALVA, uitborstte in deeze woorden: „ Men zoude ALDEGONDE in vrijheid stellen, of hij een stuk bestaan, daar „ het geheele Land van gewaagen zoude." Dit woord hadt klem op den Hertog, die voorts, tot de loslaating der vier gevangene Heeren, zijne toestemming gaf. Tegen verwagting van DE RYK, wedervoer hem zelven niet het minste leed, in deeze gevaarlijke bezending, maar keerde hij onbezeerd te rug

tot de zijnen. Sedert ſchijnt hij 's Lands dienst te hebben verlaaten, en zich, van nieuws, op den Koophandel toegeleid. 's Mans naam althans ontmoeten wij niet verder in 's Lands Geſchiedenisſen. Wat 'er geworden zij van zijn naageſlagt, is ons insgelijks niet gebleeken. Zo veel daar van is ons alleen bekend, dat hij eenen Zoon heeft naagelaaten, welke ten tijde van den Hiſtorieſchrijver PIETER KORNELISZOON HOOFT nog leefde, en den naam van SIMON voerde.

't Zij ons vergund, eer wij dit Artikel eindigen, plaats te geeven aan eene aanmerking, ons in 't oog gevallen, bij het doorbladeren der Gedenkſchriften van den even gemelden Drosſaart, de eenige bron, uit welke de aangevoerde bijzonderheden, onzén wakkeren JAKOB SIMONSZOON DE RYK betreffende, kunnen geſchept worden. De aanmerking, de vrugt van grondige kennisſe van 't menſchelijk hart, en bijzonderlijk van het Karakter der Nederlandſche Natie, is van algemeene toepasſinge, en verdient het naadenkend overweegen van allen, die den Vaderlande een welmeenend hart toedraagen. „ Onder „ andere bijſterheeden van 't beloop dier tijden, (dus luiden „ des Ridders woorden,) zullen lichtelijk de geenen, dien „ deeze onze arbeijdt in handen valt, niet vreemders vinden, „ dan dat het luijden van eerlijken doene, buijten parsſing „ van uiterſte noodt, aldus luste met hun hooft te ſpeelen, „ gelijk wij van den Heere van Erpt tot Vlisſinge, Hopman „ de Rijk in Engelandt, anderen elders, vermeldt hebben: „ voornaamelijk daar de Neêrlanders, inzonderheit de Noortlijkſte, zachtgangers in den aart zijn, en gewoon hunne „ zaaken met dubble zorg te beleggen. Maar, hoewel dit „ volk zich anders uit der maate veel laat wijken, ſtaat te „ weeten, dat aan zijn gedult, eijndtlijk te berſte getreeden „ met het roeren der vrijheijt, geen houden meer oft heelen „ is: zulx het, nocht oovermaght, noch eenigherleij hachlijkheit aanziende, door vlam en door ſpietſen ſtreeft; en „ de gebooghe moedt, ontſlippende ten laatſte den dwinger, „ hem met des te wakkerder ſlagh voor de ſcheenen ſpringt. „ Jaa (dus vervolgt de Drosſaart) daar waaren 'er, die 't „ verdaadighen der vrij- en de gerechtigheeden zoo heijligh „ hielden, dat het hun troost en glorij zocht, daar voor, „ naa

„ naa schavot oft galgh te treeden. Ende kan ik met kennisse
„ zeggen, dat bij mangel van juiste aanteekening, de heughe-
„ nis gespilt is van verscheide doorluchtighe daaden door
„ donkere persoonen bedreeven. Veelen meede, van de gee-
„ nen, dien 't geluk der vermaartheit te beurt viel, hebben
„ nooit, nocht eenighen hunner naakoomelingen, 't loon hun-
„ ner verdiensten genooten: 't zij mits te vroegh een oover-
„ lijden, oft bij gebrek van volharden in de goede zaake,
„ oft door ondankbaarheit oft onmaght van andren om alles
„ behoorlijk 't erkennen. Maar (dus gaat de Heer HOOFT
„ voort) zelfs de stichters van de grootheit der Roomsche
„ en andere heerschappijen hebben geen of kleen deel aan de
„ weelde derzelve gehadt, en hun bloedt vergooten voor naa-
„ zaaten, die, gemakkelijk in zulk een' als geërfde mooghen-
„ heit vallende, nauwlijx ijet anders daaraf eijghenden, dan
„ 't misbruijk, en den oorlof om alle bedenkbaare dertelhee-
„ den, moedtwil, en wulpsheit te pleeghen. Welke oover-
„ daadt en zeedeschennis" (met deezen onverhoorden wensch
besluit de Drossaart zijne aanmerking) „ dat onder ons nim-
„ mer plaats grijpe, voortaan de Godlijke Voorzienigheijt
„ wel vuurighlijk te bidden staat."

Zie P. C. HOOFT, *Nederlandsche Historien.*

RYKAART, (DAVID) gebooren te *Antwerpen*, in den Jaare 1615, leide de gronden der Schilderkunde onder het opzigt van zijnen Vader, die insgelijks met lof de edele kunst beoeffende. Tot op zijn vijftigste jaar hieldt hij zich aan de behandelinge, welke hij in zijne vroege jeugd geleerd hadt. Sedert, men weet niet om welke redenen, veranderde hij van manier. Het deftige en ernstige wierdt nu geheel ter zijde geschooven, om plaats te maaken voor allerleie snaakerijen bij vuur en kaarslichten, zelf voor zo genaamde aartigheden, in welke de waarheid aan eene verhitte verbeeldingskragt wierdt opgeofferd. Dus schilderde hij Spooken, helsche Gezigten, zo genaamde *St. Anthonis-temptatien*, waar in eene menigte van kleine Duiveltjes de vlugt neemt op het gezigt van het

Kruis, 't welk dien Heilige tot eenen Beschermengel diende. Hoe aanstootelijk voor het gezond verstand dusdanige Schilderijen ook mogten weezen, de wijze van uitvoeringe en behandelinge deedt den Maaker een beroemden naam verwerven. De Aardshertog LEOPOLD en andere Grooten of minnaars van de Kunst, kogten ze gretig, gaven 'er groot geld voor, en versierden met dezelve hunne Kunstverzamelingen.

Zie HOUBRAKEN.

RYKWAERT, (KAREL) in den Jaare 1619, onder de Hervormden, het Leeraarampt te *Utrecht* bedienende, hadt het ongeluk, nevens vier zijner Amptgenooten, zonder eenige voorafgaande Kerkelijke regtspleeging, door de Wethouderschap van zijnen post te worden afgezet. De overigen waren HENRICUS CÆSARIUS, JOHANNES SPEENHOVIUS, RUDOLPHUS SYLIUS en WILHELMUS NYPOORT. Nevens 's Mans wedervaaren, bij die gelegenheid, en zijne volgende ontmoetingen, vinden wij deeze narigten. De genoemde Predikanten, allen, of voor 't meerengedeelte, van Remonstrantsgezindheid zijnde verdagt, en vermits deeze denkwijze bij veelen te *Utrecht* niet onsmaakelijk was, besloot de Vroedschap der Stad, met haar gezag tusschen beiden te treeden, om de Gemeente, in haare Stad, van dit onderstelde kwaad te zuiveren. Zij vreesde, veelligt, dat de zaak, indien zij Kerkelijk wierdt behandeld, merkelijken tegenstand zoude vinden. Een weinig naa het midden van Februarij des gemelden jaars, wierden, gantsch onverwagt, de genoemde Leeraars, tegen 's middags ten half twaalf uure, door eenen Geregtsbode, op het Stadshuis ontbooden. Hier wierdt hun door den Pensionaris SALMIUS, uit naam en last der Heeren, aangezeid, „ dat de „ Heeren van de Vroedschap, vermits de gelegenheid en tegenwoordigen staat hunner Stad, om zekere gewigtige redenen hadden goedgevonden, hen te ontslaan van hunne „ diensten; dat men hen hunne wedde en wooning, tot den „ gewoonen tijd der verhuizinge toe, zou laaten behouden, „ als wanneer op dezelve, bij de Vroedschap, nadere order

„ zou

XXVI. Dl. pl. I.

J. Buys, delin. Rein. Vinkeles, sculp. 1782.

„ zou worden gesteld; verbiedende hun voorts het prediken, „ zo in 't geheim als openbaar, of eenige Vergaderingen bij „ te woonen, onder bedreiging van als gemeene Rustverstoor- „ ders te zullen gestraft worden."

Bijster vreemd klonk deeze aankondiging den Leeraaren in de ooren, als welke, nog in het naastvoorgaande jaar, ter gelegenheid der komste van Prinse MAURITS te *Utrecht*, denzelven zijnde gaan begroeten, van zijne Doorluchtigheid, slaande op zijnen borst, en op zijn Prinselijk woord, de verzekering hadden ontvangen, „ niet te zullen gedoogen, dat „ iemand ter oorzaake der Religie en der bekende verschillen „ zou worden verdrukt; dat hij de verdrukking der Remon- „ stranten alzo weinig wilde toestaan, als 't verdrukken der „ Contraremonstranten; dat hij een Vader en Voorstander wil- „ de zijn zo wel van de eene als de andere, en in 't bijzon- „ der den Predikanten bij handtasting beloofde, niet te zullen „ toelaaten, dat ze van hunne diensten wierden afgezet." Van hier dat zij gezamentlijk de vrijheid namen, tegen deeze handelwijze, hunne bedenkingen in te brengen, en toen deeze niets baatten, eene schriftlijke Akte hunner afzettinge verzogten, om in tijd en wijle zich daar van te mogen bedienen. RYKWAERT voegde bij dit verzoek, „ dat ingevalle iemand der „ Heeren hem of zijne Amptgenooten, wegens leere of lee- „ ven, wist te beschuldigen, men zulks vrijelijk zeggen, „ en in de Akte mogt stellen." Op dit verzoek tot antwoord bekoomen hebbende, dat *men des aangaande op hen niets hadt te zeggen*, verstoutte hij zich, alvoorens de Vergadering te verlaaten, dezelve aldus aan te spreeken: „ Wij zoe- „ ken, (dus sprak hij) hier in geene gunst, en al verbiedt „ men ons de bediening van 't predikampt, 't is egter, dat „ wij 't niet bediend hebben ter gunste van iemand, maar „ alleen tot stigtinge der Gemeente, en tot bevorderinge „ haarer zaligheid, en dat in alle stilheid, opregtheid en een- „ voudigheid, gelijk wij ten zijnen tijde voor den regterstoel „ van JEZUS meenen te verantwoorden. Wij zijn (dus ging „ hij voort) ons zelven wel bewust, en weeten, dat wij de „ Heeren geene billijke reden tot zulk een besluit hebben ge- „ geeven. Dies zijn wij dat vonnis te beter getroost, ver-

„ mits het niet gegrond is op eenige voorgewende beschuldi„ gingen, maar alleen op de tegenwoordige gelegenheid en „ staat van uwe Stad, die wij, de tijden zo loopende, niet „ hebben te onderzoeken. 't Is ons zeer lief, dat men geene „ oorzaak van ons weet te neemen. Wij zullen ons dan naar „ uwe resolutie reguleeren, en dat voor zo verre, als wij „ in conscientie zullen bevinden te behooren." RYKWAERT dit gezegd hebbende, verlieten de afgezette Predikanten de Vergadering der Vroedschap, welke, volgens verzoek, nog dien zelfden avond, aan de Leeraaren een geschrift deedt behandigen, van den volgende inhoud: „ De Vroedschap deezer „ Stad (*Utrecht*) in haar Ed. Vergadering doen koomen heb„ bende de vijf presente Predikanten van de Remonstrantsche „ gezintheid alhier, en door haaren Pensionaris sommierlijk „ mondeling doen aanzeggen des Vroedschaps resolutie, no„ pens haaren dienst, gagie en woningen respective, en zij „ daar van verzogten Acte, verstaat en verklaart ongehouden „ te weezen, eenige schriftelijke Acte te verleenen, en or„ donneert hun luiden als nog, samt een elk bijzonder, zich „ naar de voorschreevene resolutie te reguleeren; als ook dat „ zij, of die van haaren Kerkenraad in der Stads Secretarije „ zullen hebben te leveren, alle kerkelijke boeken, zegel en „ sleutelen, onder hen berustende, en dat terstond bij de in„ sinuatie van deeze." Behalven deeze willekeurige behandeling, waar door eenigen der afgezette Leeraaren in hun bestaan merkelijk belemmerd wierden, moesten zij nog den spijt verdraagen, dat zij, van zommige Contraremonstrantsche Predikanten, die, zedert, nu en dan, te *Utrecht* den dienst waarnamen, openlijk van den Predikstoel voor Buikdienaars gescholden wierden, uit hoofde dat men hen hunne wedde nog eenigen tijd liet behouden.

Sints deezen tijd onthieldt zich RYKWAERT van het openbaar prediken, doch geenzins van het beijveren en voortplanten van de zaak der Remonstranten. Bekend is de Vergadering, welke, zittende het Nationaal Sijnode te *Dordrecht*, van een aantal Remonstrantsche Predikanten te *Rotterdam* gehouden, en zedert met den naam van *Tegen-Sijnode* bestempeld wierdt; als mede, hoe het Hof van Holland eenigen den

meest

meest bekende leden in '*s Hage* ontbooden, en na andere een scherp onderzoek gedaan hadt. RYKWAERT was mede tegenwoordig geweest in deeze zamenkomst, doch ongemoeid gelaaten van de Reering van *Utrecht*, tot in het laatst van de maand Maij des Jaars 1619. Thans, om deeze of geene zaaken elders te verrigten, zich van huis begeeven hebbende, bestondt de Pensionaris ANSELMUS SALMIUS bij de Vroedschap der Stad te bewerken, om last te geeven, dat RYKWAERT, geduurende deszelfs afweezigheid, ter zaake van het bijwoonen der Rotterdamsche Vergaderinge, in regten mogt betrokken worden. 't Geschiedde. Ten dien einde vondt men goed, op naam van den Hoofdofficier der Stad, Jonkheere JOHAN VAN ZUYLEN VAN DER HAER, *Heere van Sevender*, doch buiten zijne kennisse, zelf bij zijne afweezigheid, een Verzoekschrift in te leveren bij het Geregt, inhoudende een verslag van het voorgevallene in de Rotterdamsche Vergadering, 't welk in een zeer nadeelig licht voor de Remonstranten wierdt geplaatst; met verzoek dat hij Hoofdofficier den afgezetten Predikant RYKWAERT, die de gemelde Vergadering hadt bijgewoond, in hegtenis neemen, althans in persoon mogt dagvaarden. De dagvaarding wierdt terstond toegestaan, doch, op voorspraak zijner vrienden, de tijd daar van eenige dagen uitgesteld. Gelijk RYKWAERT, in de behandeling van verscheiden Remonstrantsche Predikanten, een voorbeeld zag van 't geen hem zelven, waarschijnlijk, boven 't hoofd hing, hadt men zich gevleid dat hij het uitstel der dagvaardinge zich ten nutte zoude maaken, door zich zelven te schuil te brengen. Doch hij hadt, ter plaatze daar hij zich bevondt, van den inhoud des Verzoekschrifts geene kennis bekoomen, of hij keerde, in allen spoed, na *Utrecht*.

Zijn eerste werk, naa zijne wederkomst, was, een Vertoog aan mijne Heeren van den Geregte, behelzende een verzoek, om niet gehouden te zijn, den gewoonlijken weg van Regtspleeginge in te slaan, en zijne zaak door Prokureurs en Advokaaten te doen behandelen: als zijnde dezelve eene zaak van Geweeten, in welke veele bijzonderheden in aanmerking moesten genomen worden, en die hij dus aan dezelven niet wel durfde overlaaten; en dat het, diensvolgens, hem mogt ge-

geoorlofd zijn, in eigen perſoon tegen den Schout gehoord te worden, en zijne eigen zaak te bepleiten. Dit verzoek wierdt ingewilligd, en hij, diensvolgens, in 't midden van Junij, voor het Geregt ontbooden, alwaar men hem eenige Vraagpunten voorlas, de Rotterdamſche Vergadering betreffende, met bevel om op ſtaanden voet daar op een antwoord te geeven. Dit deedt hij in algemeene bewoordingen, wel zorge draagende, niets te melden, 't welk ter bezwaaringe van eenigen zijner broederen konde gebezigd worden. Thans deedt men RYKWAERT een weinig buiten ſtaan. Hoewel 'er twee deuren waren tusſchen Schepenskamer en het Vertrek, waar in hij vertoefde, konde hij, egter, onderſcheidenlijk verſtaan, dat het zeer hoog liep tusſchen de Heeren, en men het, in lang, niet eens konde worden, of men hem zoude laaten gaan of in verzekering houden. Naa eene wijle toevens, deedt men hem wederom binnen ſtaan, en bij handtasting belooven, zonder kennis en toeſtemming van 't Geregt, de Stad *Utrecht* niet te zullen verlaaten.

Van dien tijd af ging RYKWAERT, ongemoeid, uit en in, tot op den achtſten Julij des Jaars 1619, wanneer men hem, van nieuws, voor het Geregt ontboodt. Nevens de oude, hieldt men hem thans eenige nieuwe vraagen voor. Doch RYKWAERT, bemerkt hebbende dat de Penſionaris en eenige Schepens op hunne luimen lagen, om hem op zommige woorden te agterhaalen, als mede dat ze eenige zijner antwoorden deeden opſchrijven, zo als hun goed dagt, meer naar hunne eigen dan naar zijne meening, verzogt, om dit alles, een afſchrift der Vraagen te mogen hebben, om, met een bedaard gemoed, zijne antwoorden daar nevens te mogen ſtellen. Doch dit wierdt hem ronduit geweigerd: weshalven hij zich moest te vrede ſtellen, met te zeggen, dat vermits een zo billijk verzoek hem niet mogt gebeuren, *zijne goede conſcientie en goede zaak 'er hem dan moesten door helpen.*

Onder andere hieldt men RYKWAERT de volgende vraag voor: *Of de onderdaanen mogten Vergaderingen houden om den Magiſtraaten gehoorzaamheid te weigeren?* In het antwoord, welk hij hier op gaf, maakte hij deeze onderſcheiding: „ In „ zaaken, zeide hij, die tegen de conſcientie niet ſtrijden, „ moet

„ moet men den Overheden alle gehoorzaamheid bewijzen, „ niet alleen den goeden en redelijken, maar ook den kwaa- „ den en harden; maar in zaaken van Confcientie mogen de „ onderdaanen niet alleen, maar ze moeten ook zomtijds de „ Magiftraaten ongehoorzaam zijn, als ze iet gebieden, dat „ God verbiedt, of verbieden, dat God gebiedt." Wijders maakte hij onderfcheid tusfchen zaaken, die de Politie of den Staat betreffen, en de zulken, welke puurlijk het Geweeten en den Godsdienst aangingen, om dezelve met Jaa en Neen te beantwoorden. *De zaaken*, zeide hij, *tot nadeel van de Politie of den Staat ftrekkende, zoude hij ongevraagd, en uit eigen beweeging, de Heeren hebben aangediend.* De Penfionaris, vervolgens, beweerende, dat de dingen, die men hem vraagde, de Politie of den Staat betroffen, en met de Confcientie niet te doen hadden, 'er nevens voegende, *dat het de Heeren zo verftonden*, was RYKWAERTS wederwoord: „ Dat „ hij in dit ftuk zich niet kon gedraagen naar het verftand, „ welk de Heeren daar van mogten hebben: want op de eene „ plaats verftonden 't de Heeren dus, op de andere anders; „ eenigen, die nu dus oordeelden, zouden daar in 't voorlee- „ den jaar anders over geoordeeld hebben; maar hij moest zich „ naar de natuur der zaake zelve gedraagen." De Heeren, uit dit alles verneemende, dat RYKWAERT tot het eenvoudig antwoorden met Jaa en Neen niet konde befluiten, deedt men hem, voor eene wijle tijds, buiten ftaan. Naa eene wijle toevens wederom binnen geroepen zijnde, en de Penfionaris hem gevraagd hebbende, *of hij van meeninge was, op alle vraagen met Jaa en Neen, zonder omwegen, te antwoorden, of niet?* was zijn befcheid „ dat de Heeren zijne redenen hadden „ gehoord, en badt, dat ze hem daar op geliefden te vol- „ doen;" zich voorts beroepende op het geen een Heidenfche Regter weleer aan den Apostel PAULUS hadt toegeftaan. Over dit antwoord liet de Penfionaris zijn ongenoegen blijken, met te zeggen, *Gij ftaat hier niet om te preeken*; 't welk RYKWAERT hem deedt te gemoete voeren: „ Ik ftaa hier, mijn „ Heer, om te fpreeken en mij te verantwoorden." Thans begon men, van nieuws, te dringen, dat *hij Categorice met Jaa of Neen moest antwoorden*; en als de gedaagde bij zij-

ne

ne weigering volhardde, voerde men hem eindelijk te gemoete: *Men zal dan moeten doen, 't geen men niet gaarne doet.* RYKWAERT nogmaals zijn leedweezen betuigd hebbende, dat de Heeren de zaaken niet anders inzagen, en dat hij hun met geen goed gemoed te wille konde zijn, en verzogt hebbende, dat hem de vraagen nogmaals mogten worden voorgehouden, om te beproeven, of hij de Heeren meer genoegen zoude kunnen geeven, brak men deezen Geregtshandel af, met den Onderschout te beveelen, om de gedaagden, op Haazenberg, in hegtenisse te brengen.

Thans zat RYKWAERT in den Kerker, zonder eenigen toegang. Want als zijne Huisvrouw, nog dien zelfden avond, hem begeerde te spreeken, weigerde de Cipier haar binnen te laaten, hoewel zulks, van hooger hand, toen nog niet verbooden was. 's Anderendaags, evenwel, kwam 'er een uitdrukkelijk verbod, om iemand tot den gevangene toegang te verleenen. Verkwikkende, in zulk eenen staat van zaaken, was het bezoek, welk RYKWAERT, op den vijfden dag zints zijne gevangenis, ontving. Jonkheer JOHAN VAN ZUYLEN, Hoofdschout der Stad, zich bij hem in zijne kamer vervoegd hebbende, gaf niet onduidelijk te verstaan, hoe zeer hem de handelwijze, omtrent gehouden, mishaagde, dat dezelve zijn bedrijf niet was, hoewel het dien naam moest hebben, maar veeleer van eenige andere luiden. Boven dit alles deedt de Schout de vriendelijke aanbieding aan den gevangene, voor hem aan 't Geregt te willen verzoeken om verlof, om tot tijdverdrijf eenige boeken uit zijn huis te mogen hebben. RYKWAERT, voor deeze aanbieding, zijne dankbaarheid betuigd hebbende, hadt het genoegen, nog dien zelfden dag, met toestemming van het Geregt, eenige boeken te ontvangen. 's Anderendaags, gantsch onverwagt, bij de Heeren ontbooden zijnde, deedt men hem, door den Sekretaris, een geschrift voorleezen, volgens 't welk hij uit zijne hegtenisse wierdt ontslagen, mids hij zich, tot nader order, in zijn huis moest houden; met vermaaning om zich aldaar in alle stilligheid te gedraagen, onder bedreiging van als een verstoorder der openbaare rust, naar de Wetten, te zullen gestraft worden. Bij zijne thuiskomst vernam hij, dat zijne Huisvrouw, door een

een Verzoekschrift aan het Geregt, zijne vrijheid hadt bewerkt.

Sedert dien tijd hieldt zich RYKWAERT in zijn huis, zonder immer eenen voet daar buiten te zetten. Voornaamelijk hieldt hij zich nu onledig met het opstellen van eenige schriften, dienende ter zijner verdeediginge over het stuk der Rotterdamsche Vergaderinge, als mede van antwoorden op sommige Vraagen, hem voorgehouden. In een dier Schriften verklaarde hij „ dat zijn eenig oogmerk was, de menschen tot de „ zalige onsterflijkheid te leiden, als geenzins van meeninge „ zijnde, zich met eenige zaaken, de Politie raakende, te „ bemoeien; iemand van of op het Kussen te helpen; door „ den Bijbel het Kussen te zoeken; door de Religie de Po„ litie te veranderen, of door de Kerk in het Raadshuis te „ kruipen, en dat in te neemen; alle 't welk hij ten hoog„ sten misprees." Reeds vroeger hadt hij, in zekeren brief, geschreeven „ Dat de Remonstranten binnen *Utrecht* vaster „ stonden, dan hunne Predikanten hadden gemeend; dat de „ geenen, die bij de Contraremonstranten ter Kerke gingen „ (behalven de geheel partijdigen, die den minsten hoop „ maakten) ten meerendeele Officianten, of weetnieten wa„ ren, die de Remonstranten nog meest met het hart volgden „ en toegedaan waren, niettegenstaande zij de anderen met „ het lichaam volgden. Zulk eene huichelaarij, verstondt „ hij, was niet te prijzen; maar 't ging 'er nogthans aldus „ toe."

Kleine baate, intusschen, deedt zulk eene vrijmoedigheid, of de aangevoerde verdeediging van zijne onschuld, aan onzen RYKWAERT, die, door dit alles, geen verlof konde bekoomen, om te gaan waar hij wilde, maar zijne eigen wooning tot geduurige verblijfplaats moest gebruiken. Veeleer is 't te denken, dat het een en ander zal gediend hebben, om het misnoegen tegen hem nog verder te ontsteeken. De vermaarde Rotterdamsche bijeenkomst van Remonstrantsche Leeraaren wierdt, daarenboven, zeer hoog opgenomen. Verscheiden leden van dezelve hadden reeds daar van de uitwerkzels ondervonden. Op RYKWAERT, hoewel hij onder de Hoofdbeleiders daar van niet geteld wierdt, zou ook, eerlang, de straffe dier

dier onderstelde misdaad nederdaalen. Terwijl hij stil in huis zat, was men ten Raadhuize bezig om zijn Vonnis op te maaken. Dit was gereed voor den zevenden Augustus des Jaars 1619, tegen welken dag hij voor de Heeren van het Geregt wierdt ontbooden, om het te hooren voorleezen. Verscheiden bijzonderheden behelst dit Vonnis, waar uit de toenmaalige maatregelen der Remonstranten, om zich, geduurende de vervolging, te handhaaven, kunnen worden afgeleid, en die hun als misdaaden wierden toegerekend. In de meening van geenen ondienst te zullen doen aan de zulken onzer Leezeren, wier weetlust zich uitstrekt tot eene naauwkeurige kennis van den toestand dier beroerde dagen, zullen wij het bedoelde Vonnis alhier eene plaats gunnen. Van woord tot woord luidde het aldus.

„ Also CAROLUS RYKWAERT, gewesene Kerkendienaar albier
„ binnen *Utrecht*, voor den Gerechte derselver Stadt beleden
„ en bekent heeft, dat hij met ADRIAAN VAN DER BORZEN,
„ gewesene Kerkendienaer van *Leijden*, HERBOLDUS TOMBER-
„ GIUS, Kerkendienaer van *ter Goude*, SAMUEL LANSBERGEN
„ en NIKOLAAS GREVINKHOVEN, Kerkendienaeren van *Rotter-*
„ *dam*, WILHELMUS LOMANNUS, Kerkendienaer van *Noordt-*
„ *wijk*, mitsgaders eenige gewesene Kerkendienaeren respective
„ van *Schoonhoven*, *Woerden* en *Charlois*, van haeren dienst
„ verlaeten wesende, en eenige Ouderlingen of Diakonen van
„ *Hoorn*, *Alkmaar* en *den Briele*, sonder eenige last ofte
„ consent van de Overigheit daer toe te hebben, in Maert
„ lestleden tot *Rotterdam* eene particuliere Vergaedering ge-
„ houden heeft, alwaer syluiden benoemt hebben veele en
„ verscheiden Articulen, daer toe strekkende, omme henliedem
„ vast te verbinden, dat sij sich niet en souden houden aen
„ de verklaering, dewelke bij de Sijnode Nationaal tot *Dord-*
„ *recht* gedaen soude worden; dat sij sich gesepareert souden
„ houden van de gemeene Kerken van de Landen; dat sij
„ aparte Vergaederingen, 't sij heimelijk ofte openbaer, sou-
„ den maeken, en onderhouden van de Gemeenten van haer
„ gevoelen, sonder sich selven daer van te laeten ophouden,
„ ofte afkeeren, noch door aenbiedinge van gagie, nochte van
„ vrede nochte door periculen nochte door Placaten of Ordon-

„ nan-

„ nantien ter contrarie gemaekt of te maeken; dat fij parti-
„ culiere contributien fouden opftellen tot maintinement van
„ hun gemeene faeke, en tot onderhout van de Leeraers van
„ dien; dat fij voorts Vergaederingen ende befchrijvingen on-
„ der malkanderen fouden maeken, met belofte van malkan-
„ deren in de voorfeide haare gemeene faek getrouw te blij-
„ ven, ende met raedt en daedt de handt te bieden in alles,
„ wat ter oorfaeke van die d'een of d'ander mochte overko-
„ men, alle welke Articulen ende d'Acte daervan geconci-
„ pieert gefonden fouden worden in meest alle de Provincien
„ defer Vereenigde Nederlanden aen de Clasfen ende Kerken
„ van haere gefintheden, omme bij defelve aengenomen, be-
„ vestigt, en eene algemeene verbintenisfe tot onderhout van
„ dien gemaekt te worden, 't welk is een fchadelijk com-
„ ploict en confpiratie, ftrekkende tot turbatie van de ruste
„ van de Landen, en omme die Kerken en Gemeenten in
„ geftaedige verdeeltheden te houden, mitsgaeders ook tot
„ groote verachtinge van de refpective Overigheden en ex-
„ presfe bevelen derfelver aen den voornoemden CAROLUS
„ RYKEWAERT fpecialijk gedaen, van fich te onthouden van
„ alle Kerkendienften en Vergaederingen, op pene als een
„ perturbateur van de gemeene rust geftraft te worden, ende
„ daeromme in een welgeftelde Republijke niet getolereert
„ behoort te worden. SOO IS 'T, dat die van den voor-
„ noemden Gerechte, met rijpe deliberatie van Raeden, be-
„ last en bevolen heeft, last en beveelt mits defen den voor-
„ noemde CAROLUS RYKEWAERT te vertrekken uit de Stadt
„ *Utrecht* en Vrijheidt van dien, mitsgaders de heerlijkheit
„ van *Vreeswijk*, anders genaemt *de Vaert*, fonder weder in
„ te mogen komen, dan met voorgaende confent en oerlof
„ van de Heeren Staeten van den Lande van *Utrecht* en de-
„ fen Ed. Gerechte, op pene van als een perturbateur van
„ de gemeene ruste daer over arbitralijk geftraft te werden."

Dit Vonnis was aan RYKWAERT niet voorgeleezen, of men hieldt hem onmiddelijk daar op voor, een Befluit der Algemeene Staaten, welke, in gevolge der dwaalende begrippen van die tijden, zich regtsgebied aanmatigden ook over bijzondere perfoonen in deeze of geene der onderfcheidene Pro-

vin-

vincien. Nog zwaarder straffe, dan door het Vonnis van zijnen eigenlijken bevoegden Regter, wierdt RYKWAERT, door het gemelde Besluit, opgeleid. Het behelsde, naamelijk, eene uitbanning voor altoos uit alle de Veréénigde Provincien, en derzelver onderhoorige Landen, zonder daar weder te mogen binnen koomen, op pene van daar tegen doende, als een verstoorder der gemeene rust, anderen ten voorbeelde, naar goeddunken, aan den lijve te zullen gestraft worden. Ontzet van zo een hard Vonnis, zogt RYKWAERT 't een en ander, ter zijner verdeedliginge, in te brengen. Doch men beval hem het zwijgen, en met een, dat hij zich hadt te begeeven ten huize van den Sekretaris DE GOYER, woonende naast het Stadhuis, en aldaar te vertoeven, tot dat hij nader aanzeggen zoude bekoomen hebben. Nogmaals vrugtloos getragt hebbende te spreeken ter zijner verdeediginge, *Is 't mij dan niet geoorlofd*, zeide hij, *voor mij zelven te spreeken, zo bidde ik de Heeren, dat ze dit Vertoog of Protest* (en niet een leide hij een papier op de tafel neder) *willen leezen.* Het behelsde eene aantuiging wegens het ongelijk, dat hem wierdt aangedaan, en dat hij zijne zaak aan CHRISTUS, den Opperften Regter, beval, die tusschen hem en de Heeren zoude oordeelen; wenschende voorts, dat zij het Vaderland, ten goede der Ingezeetenen, en zonder overlast der Vroomen, mogten regeeren. Voorts alle de Heeren eerbiediglijk gegroet hebbende, verliet RYKWAERT de Kamer; wordende vervolgens gebragt ten huize van den boven genoemden Sekretaris. Hier wierdt zijne Huisvrouw bij hem toegelaaten. Ook kwamen hem veelen zijner goede vrienden bezoeken, om hem het jongste vaarwel te zeggen. RYKWAERT vertoefde ten huize van den Sekretaris tot in den nacht ten twee uure, wanneer hem de Onderschout na de Tolsteegpoort geleide, die geopend wierdt voor hem, zijne Huisvrouwe, Zoon en Dogter, welke gezamentlijk na *Waalwijk* reeden, alwaar ze nog dien zelfden dag, tegen den avond, aankwamen. Hier schreef hij eene uitvoerige wederlegging van het Vonnis, over hem uitgesproken. Het geschrift, briefswijze gesteld, zondt hij vervolgens aan de Heeren van den Geregte van *Utrecht.* In deeze Wederlegging, te vinden bij UITENBOGAART, in zijne *Kerkelijke*

Histo-

Historie, schreef hij, onder anderen, „ dat hij God dankte,
„ om dat hem zijn Vonnis, door den Sekretaris van de Hee-
„ ren van den Geregte ondertekend, ten allen tijde zoude
„ kunnen dienen tot betuiging van zijne onschuld, en onno-
„ zelheid in deezen, en tot bewijs dat hij nergens anders om
„ leedt, dan om eene zaak, die 't eenemaal en purelijk de
„ Conscientie raakte, en Kerkelijk was."

Naa eene wijl vertoevens buitenslands, keerde de Huisvrouw van RYKWAERT, onzeker om welke reden, na *Utrecht* te rug. Hier viel zij, reeds in 't volgende jaar, naa de uitbanning van haaren Echtgenoot, in eene zwaare krankte. Reikhalzende van verlangen, om haaren Man nog eens te zien en te spreeken, vóór haar overlijden, deedt zij, in haaren naam, een Smeekschrift inleveren bij de Heeren Staaten 's Lands van *Utrecht*, om verlof voor haaren Echtgenoot, en den troost voor haar zelve, om in den jongsten nood zijne toespraak te mogen genieten. Het antwoord der Heeren Gedeputeerde Staaten was, dat ze medelijden hadden met haaren toestand, en, indien zulks in hun vermogen stondt, haar verzoek gaarne zouden inwilligen; doch dat ze daar toe geene vrijheid hadden, als zijnde het eene zaak, die geheellijk afhing van de Algemeene Staaten, tot welke zij dierhalven haar verzoek moest inrigten. Aan deezen raad het oor leenende, vervoegde zich de veege en doorbedroefde Echtgenoote aan Hun Hoog Mogenden, ten boven gemelden oogmerke. Maar, welk was het antwoord, welk zij op haare jongste bede bekwam? *Habeat patientiam*; „ zij moet geduld neemen." Dus overal afgeweezen, nam men eenen list te baate. RYKWAERT, zich in eene Mand verschoolen hebbende, liet zich bij lichten dag in zijn huis brengen. Zijne trouwhartigheid en 't gevaar van eeuwige gevangenisse wierdt hier beloond, door den kranken troost, dat zijne geliefde Echtgenoote, eerlang, onder zijne gebeden en in zijne armen, den jongsten adem uitblies.

Zo heimelijk als hij daar binnen gekoomen was, vertrok RYKWAERT vervolgens wederom uit *Utrecht*. Sedert ging 't hem, even als veelen zijner medeballingen der Remonstrantsche Predikanten. Hij reisde van plaats tot plaats, onthoudende

dende zich nu eens heimelijk binnen, dan wederom buitenslands, tragtende, zo veel zijne vermogens en omſtandigheden toelieten, het Remonſtrantſche weezen op te bouwen, en de gemoederen door leeringen en vermaaningen te ſtigten en te verſterken.

Bekend is de toeleg tegen het leeven van Prinſe MAURITS, in den Jaare 1623 ontworpen. Vermids verſcheiden Remonſtranten daar van bewustheid hadden, wierdt de geheele zaak, gemeenlijk, op hunne rekening geſteld. RYKWAERT, 't zij hij van medepligtigheid beſchuldigd wierdt, of om dat hij in de voorbaat wilde zijn, om allen vermoeden van zich te weeren, vondt geraaden, eene Verklaaring ter zijner ontlastinge in 't licht te geeven, getekend den tweeëntwintigſten Februarij des gemelden jaars, doch zonder melding van plaatze, alwaar zij geſteld was. Om te doen blijken, hoe RYKWAERT en veelen zijner broederen over de Zamenzweering dagten, zullen wij 's Mans Geſchrift hier eene plaats gunnen. Het was geſteld in deeze bewoordingen.

„ Alſoo een Christen ſchuldigh is beide te beſorgen 't gene
„ eerlijk is voor Godt ende ook voor den menſchen, ende
„ dat hij gelijk om ſijns ſelfs wille een goede Conſcientie
„ voor Godt moet hebben, alſoo ook daer bij om anderer
„ wille eenen goeden name en goet geruchte, ('t welk veel
„ kostelijker is als gout) bij andere: Ende nu 't ſeedert eeni-
„ gen tijdt herwaerts een gemein Landtgeſchrei gemaekt is
„ over die Christenen, die met den naam van Remonſtran-
„ ten, hier te Lande beteekent worden, even off de ſelven,
„ ſoo niet alle, ten minſten hare Leeraers of immers een deel
„ derſelver ſchuldigh en medeplichtigh ſouden weſen aen ſe-
„ ker grove, grouwelijke en detestable Crimen van Landtver-
„ raderije, brantſtichtingen of ook Princen-moorderije: waer
„ tegens ook deſelve voorſz. beruchte perſonen, als beler
„ ſijnde door hare tegenwoordige gelegentheit, haer niet *de-*
„ *bito in judicio* en konnen purgeren; nochte haer geſament-
„ lijk als in deſe conjuncture van tijdt geen middel hebben-
„ de, omme te gelijk bij den anderen te komen, en konnen
„ verantwoorden, ende nochtans ſoodanigh ſchandelijke blame
„ op haer niet langer en dient te rusten, maer met den al-
„ des-

„ dereersten, soo veel moogelijk en doenlijk sal sijn, van „ haer geweert moet worden: SOO IS 'T, dat ik onderge- „ schreven onder des ten selven einde met eenvoudiger her- „ ten in alle oprechtigheidt en waerheit, midts desen heilig- „ lijk verklare en betuige voor Godt Almagtigh, voor wel- „ ken alle dingen naekt en ontdekt sijn, en voor den Heere „ JESU CHRISTI, die de levenden en dooden sal oordeelen, dat „ ik aen die voorsz. stukken geen part, deel of schuldt en „ hebbe; noch ook ooit eenige gedachte, genegentheit of „ wille daer toe int alderminste strekkende gehadt te hebben; „ daer en boven noch, niemandt, van wat conditie, qualiteit „ en gelegentheit hij soude mogen wesen, te kennen of ooit „ gekent te hebben, die aen sulke execrable stukken, als „ voorseit, schuldigh soude wesen.

„ Ende omme noch meerder mijne onnooselheidt en on- „ schuldt in desen te doen blijken, presentere en ben bereidt „ mij 't allen tijden in handen van de Magistraet en Justitie „ te komen stellen, midts dat mij bij hare E. E. te voren „ idonée gecaveert werde, dat mijne onschuldt hier inne „ hare E. E. blijkende, ik verder ten regarde van de Religie „ en Conscientie mitsgaders 't gene daer van eigenlijk depen- „ deert en daer mede annex is, niet en sal worden geinquie- „ teert noch gemolesteert, en dat ik ten minsten, soo het „ haere E. E. niet en geliefde mij meerder vrijheit, als tot „ noch toe, te vergunnen, in deselve en geenen ergeren „ staet, dan daer ik nu in ben, herstelt magh worden.

„ Vertrouwe ook gantschelijk, dat even dusdaenige verkla- „ ringe bij d'andere broederen, de geseide Remonstrantsche „ Leeraers, in 't particulier t'harer ontschuldinge gedaen sal „ werden.

„ Soo dan noch iemant, sich soo verre soude hebben ver- „ geten en vergrepen om der voorseide stukken eenige te „ bedrijven, ('t welke Godt verhoede en nimmermeer soo te „ sijn, bevonden magh werden) is reden dat hij sijne recht- „ veerdige en wel verdiende straffe draege, sonder dat ande- „ re, die daerinne teenemaal onschuldigh en onnoosel souden „ wesen, en 't selve op 't hooghste, (als geheel en al con- „ travenierende de aert en natuure van de Leere, daer van

Hhhhh 2 „ sij

„ fij professie doen) detesteren en verfoeijen, daer mede be-
„ last werden.

„ Aldus geconcipieert bij mij ondergefchreven in oprechte „ waerheit en eenvoudigheit als in het aenfchijn en tegen- „ woordigheidt Gods, tot betuiginge mijner onnoofelheidt nu „ en ten eeuwigen dagen. Defen $\frac{22}{12}$ Febr. 1623.

„ CAROLUS RYKWAERT.
„ Dienaer Jefu Christi."

't Schijnt dat RYKWAERT, zedert het Vonnis van eeuwige ballingfchap, over hem geveld, bij oogluiking de vrijheid hadt bekoomen, zich binnenslands te mogen onthouden, mids zich wagtende voor het oeffenen van het predikampt. Dit, althans, was het geval van veele gebannen Remonftrantfche Predikanten, die, onder de hand, de Gemeenten, of liever de perfoonen, hunne begrippen toegedaan, nu en dan met eene Leerrede zogten te ftigten. Min toegeevende wierden zij behandeld, zedert de boven genoemde zamenzweering. De vervolgingen namen, op nieuw, met herhaalde woede, eenen aanvang: weshalven veelen zich genoodzaakt vonden, althans veiligst oordeelden, het Vaderland te verlaaten. Dien ftap deedt ook onze RYKWAERT. Nevens verfcheiden anderen vertrok hij na *Hamburg*. Hier vertoefde hij, tot dat de eerfte hevigheid der vervolgingen eenigzins bedaard was. Thans keerde hij weder na *Utrecht*, alwaar hij zeer veele vrienden hadt, als hebbende 'er, vóór zijne afzetting, tien jaaren lang den openbaaren Predikftoel met grooten lof betreeden. Hoewel met groot gevaar, kloekmoedig en beftendig, nogthans, ging hij wederom voort in het prediken en vermaanen tot volftandigheid in de aangenomene leerbegrippen, en het verfieren van dezelve met eenen godzaligen wandel. Hoe lang RYKWAERT dus heimelijk den predikdienst hebbe waargenomen, en of hij, 't eenigen dage, tot eene openbaare ftandplaats bevorderd zij geworden, is ons niet gebleeken, bij mangel aan de vereischte aantekeningen.

Zie UITENBOGAART, *Kerkel. Hiftorie*; G. BRANDT, *Hift. der Reformatie*.

Ryn, (rembrand van) gebooren, in den Jaare 1606, in de nabuurschap van *Leiden*, tusschen *Leiderdorp* en *Koudekerk*, hadt tot Vader den Koornmolenaar daar ter plaatze. Nogthans schijnt deeze, van tijdlijke middelen, niet geheel ontbloot geweest te zijn. Want, in zijnen Zoon, al vroeg, een meer dan dagelijksch vernuft bespeurende, zondt hij hem na 't Latijnsche School te *Leiden*, om 'er in de gronden der Taalkennisse onderweezen, en vervolgens tot eene hooger beoeffening der Weetenschappen te worden opgeleid. Maar de oorspronklijke aanleg van 's Jongelings vernuft was tot eene andere beoeffening geschikt. Zijne hoofdneiging was de Schilderkunst. Gehoor geevende aan die roepinge, was de Vader wijs genoeg om zijnen Zoone geen beroep, tegen lust en neiging, op te dringen. De eerste gronden der Kunst leide de jonge rembrand, onder den vermaarden pieter lastman, te *Amsterdam*. Vervolgens genoot hij ook elders het onderwijs van andere Meesters. Op zijn vierentwintigste jaar genoegzaame vorderingen gemaakt hebbende, om van zijn Penseel een eerlijk bestaan te hebben, zette hij zich met 'er woon neder in de straks genoemde Stad, alwaar hij ook zijne dagen eindigde, in den Jaare 1668, het tweeënzestigste van zijnen Ouderdom. Zo groot en aanhoudende was zijne werkzaamheid, dat hij het getal der Prenten, door hem vervaardigd, tot ongeveer tweehonderdëntachtig bragt. Op de meeste staat het jaargetal, waar in zij gemaakt zijn. Daarenboven verstondt hij eene bijzondere manier van etzen, voorheen onbekend, die veele overeenkomst hadt met de Zwartekunst. Van ryn was zeer rijk van verbeeldinge, en wist de Hartstogten zeer kragtig uit te drukken. Alleenlijk heeft men in hem berispt, dat hij een te naauwkeurig naavolger was van 't leeven, hetzelve met gebreken en al uitdrukte, en zich aan geene regels bondt. Het oog hebbende op dit gebrek, zo 't 'er een mag heeten, hooren wij den Dichter pels, in de volgende dichtregels, den lof vermelden van

„ Den grooten Rembrand, die 't bij Titiaan, van Dijk
„ Nóch Michiel Angelo, nóch Rafel zag te haalen,
„ En daarom liever koos doorluchtiglijk te dwaalen,
„ Om de eerste Ketter in de Schilderkonst te zijn."

En verder:

„ Die, ſchoon hij niet voor één' van all' die meesters week
„ In houding, nóch in kracht van Kolorijt bezweek,
„ Als hij een naakte Vrouw, gelijk 't ſomtijds gebeurde,
„ Zou ſchild'ren, tót model geen Griekſche Venus keurde;
„ Maar eer een' waschter, óf turftreedſter uit een' ſchuur,
„ Zijn' dwaaling noemende navolging van Natuur,
„ Al 't ander ijdele verziering."

En op eene andere plaat:

„ Die door de ganſche Stad op bruggen, én op hoeken,
„ Op Nieuwe, én Noordermarkt zeer ijv'rig op ging zoeken
„ Harnasſen, Moriljons, Japanſche Ponjerts, bont,
„ En Rafelkraagen, die hij ſchilderachtig vond,
„ En vaak een' Scipio aan 't Roomſche lichchaam paste
„ Of de eed'le leden van een' Cijrus meê vermaste."

Zie ORLERS, *Beſchrijving van Leeden*; HOUBRAKEN; PELS, *Gebruik en Misbruik des Tooneels*.

RYNAUWEN, reeds voorheen, op het Artikel REINAUWEN vermeld, doch niet met de vereischte breedvoerigheid, verdient een omſtandiger berigt, waar toe wij, zedert, zijn in ſtaat geſteld. Het is eene Ridderhofſtad, gelegen in het gedeelte van het Sticht van *Utrecht*, het *Overkwartier* genaamd, aan den Oever van den *Ouden* of *Krommen Rhijn*, tusſchen de Dorpen *Bunnik* en *Vechten*. Het Gebouw is tamelijk groot, legt in eene ruime Graft, en draagt kennelijke blijken van hoogen ouderdom. Langen tijd behoorde dit Huis aan het Geſlagt der LICHTENBERGEN. ALEID VAN LICHTENBERG, oudſte Dogter van JAKOB VAN LICHTENBERG, bragt het in het Geſlagt van RENESSE, als zijnde dezelve, lang vóór het midden der Veertiende Eeuwe, getrouwd met JOHAN VAN RENESSE, die in den Jaare 1348 overleedt. Zie het Artikel RENESSE, (*Het Geſlagt van*) Deel XXIV, bl. 168, alwaar de Leezer

zal

zal vermeld vinden, dat deeze tak des edelen Geflagts, zints dit huwelijk, den toenaam van RYNAUWEN heeft aangenomen. Een der naakoomelingen, FREDERIK VAN RENESSE VAN RYNAUWEN, om dat hij eenen aanflag tegen de Stad *Utrecht* ondernomen hadt, haalde zich het misnoegen van den Raad dermaate op den halze, dat dezelve, in den Jaare 1450, een befluit nam, om, uit weêrwraake, den brand in 't Huis te fteeken. Men volvoerde met 'er daad dit befluit; doch fchijnt, naderhand, daar van berouw gehad, of de ongegrondheid der aangetijde misdaad ontdekt te hebben. Zeker is het, dat aan de erfgenaamen van Heere FREDERIK, acht jaaren laater, eene fchaevergoeding wierdt gedaan, met dertienhonderd ponden 's jaars Lijfrenten op één lijf. JAN VAN RENESSE VAN RYNAUWEN, overleeden in den Jaare 1516, liet eene eenige dogter naa, die in 't huwelijk tradt met WILLEM VAN ROSSEM, ten wiens behoeve het *Huis te Rijnauwen*, door de Staaten 's Lands van *Utrecht*, op den zevenëntwintigften October des Jaars 1536, voor Riddermaatig wierdt verklaard. Niet lang daar naa kwam het in handen van het Geflagt van HOXWIER, waar uit het, ruim dertig jaaren daar naa, overging aan KORNELIS VAN SCHOORDYK, in wiens Geflagt het een geruimen tijd gebleeven is; tot dat het, door het overlijden zonder mannelijk oir van eenen diens naazaaten, en door 't huwelijk van eene Erfdogter, aan het Geflagt van GOLSTEIN kwam. CATHARINA VAN GOLSTEIN, in den aanvang der tegenwoordige Eeuwe, daar mede verlijd, doch in zwaare fchulden vervallen zijnde, wierdt *Rijnauwen* openlijk aangeflagen, en daar van kooper MELCHIOR TEN HOVE, die, in Maart des Jaars 1718, de beleening ontving. *Rijnauwen* bleef in dit Geflagt, tot dat, nu ongeveer twintig jaaren geleeden, door koop daar van eigenaar wierdt de Heer JOHAN BALTHAZER STRIK VAN LINSCHOTEN, Heer van *Nieuw Hellevoet* en *de Kwak*, Deken van het Kapittel van *St. Pieter*, te *Utrecht*.

RYNEGOM, eene Buurt, in het gedeelte van *Noordholland*, het *Baljuwfchap van de Egmonden* genaamd, legt genoegzaam in 't midden en op den afftand van een vierendeel uurs gaan,

 van

van de Dorpen *Egmond op den Hoef* en *Egmond Binnen*, met welke *Rijnegom*, ten aanzien van het Hooge Regtsgebied vereenigd is, en den Burgerlijken Regtbank in gemeenschap heeft; bestaande deeze Regtbank uit Schout en vijf Schepenen, van welke, uit elk der genoemde Dorpen, twee verkoozen worden, en de vijfde uit *Rijnegom*; 't welk, evenwel, als bestaande uit slegts eenige weinige Huizen, en geene Kerk hebbende, geenen Burgemeester levert. Voor zo veel, egter, de Opgezeetenen der Buurt het hunne toebrengen ter handhaavinge van den openbaaren Godsdienst in de twee genoemde Dorpen, wordt ook uit hun midden een Kerkmeester aangesteld.

RYNENBURG, eene oud-adelijke Hofstede, in *Rhijnland*, onder de Heerlijkheid van *Hazarswoude*, tegenover *Koudekerk*, niet verre van de Schouw, of het Veer. Onder de oudste gestigten van het Gewest moet dit *Rijnenburg* geteld worden, naardien men vindt aangetekend, dat het, reeds in den aanvang der Veertiende Eeuwe, mede behoorde onder de bezittingen der Heeren van *Oudshoorn* en *Aarlanderveen*. Een der Leden van dat Geslagt, de zijde der Hoekschen gekoozen hebbende, wierdt, nevens zijne andere bezittingen, ook dit Huis verbeurd verklaard, en kwam vervolgens in de Geslagten van YSSELSTEIN, RAAPHORST, KUILENBURG en VAN HEEMSTEDE. Naa de afzweering van den Koning van *Spanje*, de Staaten van Holland zich dit Huis hebbende toegeëigend, verlijdden daar mede, in den Jaare 1593, in mindering of betaaling van zijne Agterstallen, ERNST VAN MANDERSLO, Veldmaarschalk van den Staat, Naderhand kwam de Hofstede aan het Amsterdamsche Burgemeesterlijk Geslagt DE VLAMING VAN OUDSHOORN. Sedert was 'er, 't eenigen tijde, eigenaar van de Heer REINIER PAAUW, Ridder en Voorzitter van den Hoogen Raad. De Heer JAN VAN RYN, te *Leiden*, aan het bezit geraakt zijnde, heeft de Leenroerigheid afgekogt, en het tot een Allodiaal of vrij eigen goed gemaakt. Intusschen draagt het Huis, op het oog, geene kenmerken van zo aanzienlijke eigenaars, als hebbende het voorkoomen van eene zindelijke Boerenwooning, die, door den bezitter, tot een weinig omslagtig, doch vermaaklijk Landverblijf, gebruikt wordt.

RY-

RYNENBURG, ('t *Huis*) in het Nederkwartier van het Sticht van *Utrecht*, een weinig Westwaarts van het Dorp *Jutfaas*, is een ouderwetsch gebouw, hoewel, den tijd, in welken het gestigt wierdt, in aanmerking genomen zijnde, van geen gering aanzien, vooral door eenen vierkanten Toren, daar nevens staande, met eenen Trans, gedekt met een sierlijk Koepeltorentje, waar op een Kruis met eenen Windwijzer staat. Gelijk Holland, van ouds, en nog heden, een aantal Leengoederen, buiten de grenzen van het Gewest, bezat, dus was, eertijds, *het Huis Rijnenburg* aan de Graaflijkheid leenroerig. In den aanvang der jongstverloopene Eeuwe wierdt het van Leenroerigheid aan een vreemden Heere ontheven, en vervolgens, in de maand October des Jaars 1536, door de Edel Mogende Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, voor eene Riddermaatige Hofstad erkend. Het aanzienlijk Stichtsch Geslagt VAN RENESSE was, langen tijd, eigenaar van dit goed. Wij merken hier aan, dat, niettegenstaande *Rijnenburg* het voorregt van Riddermaatigheid bezit, nogthans geen eigenaar daar van, voor zo veel ons bewust is, van wegen hetzelve, in het Lid der Heeren Edelen 's Lands van *Utrecht*, tot nog toe, beschreeven is geworden.

RYNESTEIN, ook wel, voornaamelijk van ouds, *Jutfaas* genaamd, is eene Ridder-Hofstede, in het Nederkwartier des Stichts van *Utrecht*, omtrent een kwartier uurs ten Westen van de Kerk van het Dorp *Jutfaas*, en leenroerig aan het Huis van *Vianen*. Het Huis, meent men, ontleent zijnen naam van het Geslagt VAN RYN, welk het een geruimen tijd bezeeten heeft. Al in den Jaare 1392 vindt men, als met het *Huis Rijnestein* beleend, vermeld, GERRIT VAN RYN, *Evertszoon*, die eenen Zoon hadt, EVERT genaamd, welke twee dogters naaliet. Door huwelijk van eene deezer, kwam *Rijnestein* aan JAN VAN RENESSE *van Baar*, in den Jaare 1469. Ten behoeve van eenen van diens naazaaten, die den zelfden naam voerde, wierdt het Huis, in den Jaare 1536, door de Edel Mogende Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, voor eene Riddermaatige Hofstad verklaard. Met het begin der jongstvoorgaande Eeuwe kwam *Rijnestein* in

het Geslagt van UTENHOVEN, waar uit het, in den Jaare 1661, overging aan JAN CASEMBROOD, wiens naazaaten, eene Eeuw daar naa, het aan Jonkheere SIGISMUND ALEXANDER, *Baron de Heijde*, verkogt hebben. Het tegenwoordig Huis *Rijnestein*, hoewel een ouderwetsch zwaar gebouw, leggende rondom in eene diepe Graft of Vijver, is nogthans niet het gestigt, welk oorspronklijk door het Geslagt van VAN RYN wierdt aangeleid. Reeds het derde Gebouw is het tegenwoordige, op de eerst geleide grondslagen. Want als Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, in den Jaare 1396, met eenen van deszelfs eigenaaren, in geschil geraakt was, deedt hij 'er het beleg voor slaan, en het veroverd hebbende, tot den grond toe slegten. Sedert wederom zijnde opgebouwd, wierdt het, nevens andere Huizen te *Jutfaas*, in den Jaare 1528, een prooi der vlammen, door de verwoestende handen der *Gelderschen* aangestookt.

Niet meer dan twee eigenaars van het Huis *Rijnestein* vinden wij vermeld, die, wegens hetzelve, in het Lid der Heeren Edelen des Lands van *Utrecht* beschreeven zijn geweest. De eerste was JAKOB VAN RENESSE VAN BAAR, op den vijftienden Julij des Jaars 1597, de andere KAREL VAN UTENHOVEN, op den twintigsten Maart des Jaars 1640.

Zie *Utrechtsch Placaatboek.*

RYNGOUD; (JAKOB) zie REINGOUD (JAKOB).

RYNHUIZEN, eene Ambagtsheerlijkheid, in het Overkwartier des Stichts van *Utrecht*, zekerlijk eene der kleinsten, welke men, zo in dit Gewest, als elders, aantreft, als bevattende, in haare gantsche uitgestrektheid, niet meer dan vijftien Morgens gronds, van welken het *Huis Rijnestein*, waar van wij straks zullen spreeken, een goed gedeelte beslaat. De Ambagtsheerlijkheid legt in, en wordt, aan alle zijde, omvangen van de Heerlijkheid van *Over-Jutfaas*, van welke zij, nogthans, ten opzigte van eigenaar en regtsgebied, ten eenemaale onderscheiden is. De reden dier afgescheidenheid is deeze.

WIL-

WILHELMINA VAN RIEBEEK, Vrouwe van de Heerlijkheid *Over-Jutfaas*, en tevens van de Ridder-Hofstad *Rijnhuizen*, in den Jaare 1608, het een en ander verkogt hebbende, aan den Heere NIKOLAAS VAN MALAPERT, wierdt uitdrukkelijk bedongen, dat de gemelde vijftien Morgens Lands, nevens eenige andere Voorregten, van de gemelde Heerlijkheid, voor altoos, zouden afgefcheiden blijven. Om de voorwaarde der uitfluitinge te meer kragt te doen hebben, verworf men daar toe de bewilliging van 's Lands Staaten; welke, zedert, meermaalen, is herhaald geworden. Onder het volgende Artikel zullen wij nader verflag doen van de Voorregten, aan deeze Ambagtsheerlijkheid verknogt.

RYNHUIZEN, eene Ridder-Hofftad, gelegen in de ftraks gemelde Ambagtsheerlijkheid, eertijds het *Huis te Jutfaas*, of ook wel het *Huis ten Rhijn* genaamd. Het is een der oudfte Geftigten van het Gewest, naardien men reeds zo vroeg, als in den Jaare 1165, eenen THEODORICUS DE JUDEFAX, of DIRK VAN JUTFAAS, als eigenaar daar van vermeld vindt. Door huwelijk van eene Erfdogter, uit het Geflagt der Heeren van *Jutfaas*, met eenen mansoir van het Geflagt van VAN RYN, wierdt het Huis, veele jaaren, bezeeten door eigenaars van laatstgemelden naame; ten behoeve van eenen van deeze, wierdt het, nevens veele andere Heerlijke goederen, in den Jaare 1536, door de Edele Mogende Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, voor eene Riddermaatige Hofftede verklaard. GERRIT VAN RYN *van Jutfaas*, in de maand Augustus des Jaars 1568, zonder kinderen overleeden zijnde, ftelde tot erfgenaame van het Huis zijne Zuster JOHANNA VAN RHYN *van Jutfaas*; die, insgelijks kinderloos zijnde, tot erfgenaame hadt haare Nicht WILHELMINA VAN RIEBEEK. Deeze verkogt de Ambagtsheerlijkheid *Rijnhuizen* aan den Heere NIKOLAAS DE MALAPERT; doch de Ridder-Hofftad van dien naam van den verkoop uitzonderende, gelijk in het bovenftaande Artikel is aangemerkt, bleef zij Vrouwe van dezelve, tot in den Jaare 1620, wanneer daar van Kooper wierdt HENDRIK VAN TUYL *van Serooskerken*; welke tot opvolger hadt, in den Jaare 1628,

1628, zijnen Zoon, Jonkheer REINOUD VAN TUYL *van Serooskerken*. De eenige is deeze, ons bekend, die, van wegen de Ridder-Hofstad, in het Lid der Heeren Edelen van het Gewest beschreeven is geworden, te weeten, van den vierentwintigsten Maart des Jaars 1640, tot op den negenden Junij des Jaars 1652, wanneer hij zijnen leeftijd eindigde. AGNES VAN RHEEDE, Weduw van laatstgenoemden Heere, verkogt de Ridder-Hofstad, in den Jaare 1654, aan den Heere LOUIS DE GEER, *Heere van Finspong*, in wiens naageslagt dezelve, voor zo veel ons bewust is, tot heden toe is gebleeven.

Even als de meeste aloude Gestigten van eenige vermaardheid of sterkte, dus heeft ook *Rijnhuizen*, menigmaalen, de kanswisselingen van den Oorlog en veelerhande verwoestingen ondergaan. De Hollanders, aangevoerd door JOOST VAN LALAING, staken 'er, in den Jaare 1481, den brand in. Ongeveer vijftig jaaren laater, toen de Utrechtsche Bisschop met een goed gedeelte der Landzaaten overhoop lag, om dat de eigenaar van dit Huis de zijde der laatstgemelden hieldt, wierdt het ten grooten deele in koolen geleid. Eindelijk vernestelden 'er zich de Franschen, in den Jaare 1672, en hielden 'er, een geruimen tijd, hun verblijf, zonder, evenwel, 'er groote schade te veroorzaaken. Van hier dat het tegenwoordige Gebouw, van zijne aloude oorspronklijke gedaante, zeer veel verlooren heeft. De zwaare Torens, met welke het voorzien was, zijn al voor langen tijd verdweenen. Het tegenwoordig Gestigt, waarschijnlijk, omtrent het midden der jongstvoorgaande Eeuwe, door Heer REINOUD VAN TUYL *van Serooskerken*, gebouwd, is een groot Vierkant, van regelmaatige Bouworde, en, zedert dien tijd, zo wel van buiten als van binnen, merkelijk verbeterd en versierd. De legging daarvan is zeer voordeelig en aangenaam, aan den zo genaamden *Vaartschen Rhijn*, midden in eene ruime Graft, omringd van uitgebreide Hovingen en lustige plantsadjen. Verscheiden zeer aanzienlijke Voorregten zijn aan dit Huis verknogt. Onder andere heeft de Heer daar van het regt van Zwaanedrift, en staat alleen aan hem de begeeving van de Predikantsplaats te *Jutfaas*. Dat hij, daarenboven, alle voorregten en gereg-

tig-

tigheden van Ambagtsheere van *Rijnhuizen* bezit, hebben wij boven reeds aangetekend. *

Zie *Utrechtsch Placaatboek*; BURMAN, *Utr. Jaarboeken*; MATTHÆI *Annales*.

RYNSBURG; zie RHYNSBURG.

RYNSBURG, voormaals *Rijnsburgambagt* genaamd, in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, onder de Heerlijkheid van *Oostkapelle*, is een deftig Huis, met onderhoorige Landerijen, weleer de eigendom der bij ouds vermaarde Abtdije van *Rhijnsburg*, in *Holland*, in de nabuurschap van *Leiden*, en, door Graaf DIRK DEN VI, daar aan ten geschenke gegeeven, ter groote van tweehonderdvijftig Gemeten Lands. Meer dan één, zo Hollandsche en Zeeuwsche, als Vlaamsche Graaven, vergunden, in den aanvang der Dertiende Eeuwe, aan de Landerijen, onder *Rijnsburg* behoorende, vrijheid van alle Lasten en Beden, voor zo veel hunne bijzondere regten aanging. Sedert de verandering van Regeeringe, verkogten de Staaten van Holland, in den Jaare 1579, het Huis en de Landen van *Rijnsburg*, als een vrij Allodiaal goed, aan Jonkheere ALEXANDER VAN HAULTAIN, voor achtduizend zeshonderd zesentachtig Guldens. Naderhand is 'er eigenaar van geworden de Heer Mr. WILHEM VAN CITTERS, Oud-Burgemeester van *Middelburg*, die, zo aan het Huis als aan de plantaadjen, zeer groote sommen besteed, en aan 't een en ander een luister en sieraad heeft gegeeven, waarom ze onder de aanzienlijke Lusthuizen van het Gewest eene voornaame plaats verdienen.

RYP, (DE) een Regtsban of Ambagtsheerlijkheid, met een groot en welvaarend Dorp, in het gedeelte van het Noorderkwartier van *Holland*, het *Baljuwschap van de Nieuwburgen* genaamd. Ten Oosten grenst het Dorp aan de *Beemster*, van welke het alleenlijk door den Ringsloot is afgescheiden; ten Westen strekt het zich uit tot aan het Dorp *Graft*, waar

mede

mede het, ten aanzien van het Regtsgebied, tot in het begin der naastvoorgaande Eeuwe, plagt vereenigd te zijn. Indien men de gedagte van MELIS STOKE volge, kan men de reden der benaaminge in de volgende Rijmregels vinden.

„ Beoosten Graft zet men een Huis,
„ Daer bij word opgeregt een Kruis,
„ Een Rijp (Rups) viel uit de boom in 't gras,
„ Men dee den omgang op dat pas:
„ Van die tijd af, de plaats beroemt,
„ Die word nog huiden RYP genoemt.
„ De Kerk ſtaat nog op die gront,
„ Daer 't Kruis nog tot de Godsdienst ſtond."

Hoe 't hier mede zij, *de Rijp* is niet zeer oud, en kan niet veel vroeger dan in het einde der Veertiende Eeuwe aangeleid zijn, naardien men vindt aangetekend, dat het Oktrooi, waar bij verlof wierdt gegeeven, om het Eiland, waarop het Dorp legt, te mogen bedijken, gedagtekend is in of omtrent het Jaar 1350. Langzaam ging, in 't eerst, de aanbouw van Huizen voort. LEEGWATER, die in de voorgaande Eeuw leefde, verhaalt, in zijne jonkheid eene Oude Vrouw gekend te hebben, welke geheugenis droeg, dat in *de Rijp*, Kerk, Klokhuis noch Kapel, maar ſlegts, op zekere plaats, een rood Kruis ſtondt, bij 't welk, volgens de gewoonte van dien tijd, de ingezeetenen, 's avonds, het Lof van de Maagd MARIA kwamen zingen. Volgens de aantekening van dien zelfden Kronijkſchrijver, heugde het zijner Grootmoeder, eene Oude Vrouwe, in den Jaare 1604, in haar negentigſte jaar geſtorven, dat in *de Rijp* niet meer dan veertig Huizen ſtonden. Sints men zich van hier op de Groote en Kleine Visſcherij, als mede op het maaken van Zeildoek en andere Scheepsbehoeften, begon toe te leggen, groeide dit getal allengskens, en was, in den Jaare 1632, tot weinig minder dan zeshonderdvijftig opgeklommen; beſlaande, in de uitgeſtrektheid, bijkans driehonderd Roeden, met verſcheiden Straaten, Steegen en Buurten. Merkelijk, egter, is dit getal, in volgenden tijd, verminderd; ontmoetende men, aan de zijde van *Graft*, en

alzo

alzo in het Westlijke gedeelte van het Dorp, groote plekken ledig in grond, of met boomen beplant, op welke voormaals Huizen ftonden. Aan het zeer aanmerkelijk verval der bovengemelde Visfcherijen, moet dit, voornaamelijk, worden toegefchreeven.

In den Jaare 1467 bouwde men, in *de Rijp*, eene kleine houten Kapel, welke, in den Jaare 1528, in eene fteenen Kerk veranderd wierdt, om vervolgens, in den Jaare 1635, plaats te maaken voor een veel aanzienlijker gebouw, met een fraaien Toren en kunftig Speelwerk. Reeds vijf jaaren te vooren hadt men 'er eene *Waag*, als mede een *Raadhuis* gebouwd, zo fraai en zindelijk, dat het, in zijne foort, ten platten Lande, nergens eenen weergaê heeft. De *Doopsgezinden*, wier Gemeente, in vroegere dagen, hier zeer talrijk plagt te weezen, hebben 'er insgelijks eene zeer aanzienlijke Vergaderplaats, ruim en hoog, en van twee Gallerijen boven elkander voorzien. Het Gebouw wierdt kort naa den zwaaren brand van het Jaar 1654 geftigt. In deezen brand wierdt ook de Kerk der Hervormden in eenen aschhoop veranderd. Die in derzelver plaats gebouwd is, en nog tegenwoordig ftaat, is niet zo fraai als de voorgaande, doch munt evenwel uit boven de meeste Kerken ten platten Lande. Men ontmoet daar binnen een deftig Orgel. De Hoogleeraar ADRIANUS RELANDUS, gelijk ter zijner plaatze is verhaald, in *de Rijp* gebooren, legt in deeze Kerk begraaven. Men leest aldaar het volgende Graffchrift, door hem zelven gemaakt:

„ Terra tegit cineres, quæ cunas præbuit olim,
„ Principium curfus metaque facta mei.
„ Quisquis es, incertæ ftadium decurrere vitæ
„ Dum licet, ante oculos meta fit usque tuos.
„ Conficitur fpatium dispar, verum exitus omnes
„ Unus, et hæc hora te quoque forte manet.
„ Ergo vive Deo, præpone æterna caducis,
„ Atque animi potior fit tibi cura tui.
„ Quidquid agis, paterisve, tuis Chrifti exprime mores;
„ Non aliâ fas eft fcandere ad aftra viâ."

De Ambagtsheerlijkheid, welke, in de Quohieren der Verpon-

pondingen, voor zeshonderd negenëndertig Morgens en honderdvierenvijftig Roeden Lands ſtaat aangeteekend, behoorde weleer aan de Graaflijkheid van *Holland*. In den Jaare 1730 zijn de Regenten van het Dorp, door koop uit 's Landſchaps Domeinen, daar van eigenaars, en dus hunne eigene Ambagtsheeren geworden, voor de ſomme van zestienduizend en zeshonderd Guldens. De Regeering van *de Rijp* beſtaat uit Schout, vijf Schepenen, die te gelijk het Burgemeester- of Regentſchap waarneemen, en veertien Vroedſchappen, nevens eenen Sekretaris. De Hervormde Gemeente behoort onder de Klasſis van *Alkmaar*. Tot beſluit van dit Artikel tekenen wij nog aan, dat *de Rijp*, in het korte tijdverloop van twintig jaaren, driemaalen een prooi der vlammen wierdt, welke verwoestingen aanrigtten, die, ware het niet geweest door den voordeeligen handel, welken, omtrent dien tijd, de ingezeetenen dreeven, voor onherſtelbaar mogten worden aangezien. De eerſte ramp, en wel de zwaarſte, viel voor in den Jaare 1654. Bijkans drie vierde deelen van het Dorp veranderden daar door in eenen puinhoop. De fraaie Kerk met haaren Toren verteerde geheel en al. Het getal der verbrande Woonhuizen wordt op vierhonderddertig, dat der Pakhuizen, Schuuren en Hekelhuizen, op honderdvijftig begroot. De twee andere afbrandingen, ongelijk minder in uitgeſtrektheid en ſchade, vielen voor in de Jaaren 1667 en 1674. Der optekeninge niet onwaardig is het, dat het Raadhuis, onder alle deeze verwoestende ongelukken, behouden is gebleeven.

Zie LEEGWATER, *Klein Kronijk van Graft en de Rijp.*

RYZENBURG, eene Ambagtsheerlijkheid, in het Overkwartier des Stichts van *Utrecht*, beſlaande in haare uitgebreidheid honderdtweeënvijftig en eene halve Morgen Lands. Na genoeg wordt zij, aan alle kanten, van de hooge Heerlijkheid *Driebergen* ingeſlooten. In de Heerlijkheid, welke haaren eigen Schout en Sekretaris heeft, en aan de Provincie van *Utrecht* leenroerig is, telde men, in den Jaare 1748, negen

Huizen. Volgens zommigen zou de Heer van *Rijzenburg*, weleer, zijne eigen Diergaarde gehad hebben, op eenen Berg, tusschen *Zeist* en *Woudenberg* gelegen.

RYZENBURG, (*Het Huis*) staande in het Zuidlijk gedeelte der straks genoemde Ambagtsheerlijkheid, en 't welk, naar alle waarschijnlijkheid, daar aan den naam heeft gegeeven, is, zo als deszelfs uitwendige gedaante genoegzaam uitwijst, van eene zeer hooge oudheid, en in 's Lands Geschiedenissen vermaard om zijne ongemeene sterkte, en gunstige geschiktheid, uit dien hoofde, om, in de binnenlandsche twisten, welke de Gewesten beroerden en verwoestten, tot eene plaats van verschuilinge en tegenweer te dienen. Van hier dat het Huis, reeds zo vroeg als in den Jaare 1274, door GYSBREGT VAN AMSTEL, wierdt onder den voet gehaald. Niet lang, nogthans, bleef het in dien gehavenden staat. Drieëntwintig jaaren daar naa wierdt het, door den toenmaaligen eigenaar, WILLEM PROEIS, wederom opgebouwd. Op het Jaar 1374 vinden wij GHISEBRECHT, of GYSBERT VAN ZUILEN, *Heer van Abkoude*, als eigenaar genoemd. Deeze stondt het Huis, met deszelfs toebehooren, af aan zijnen Natuurlijken Zoone JOHAN VAN LIMBEEK, die het, gesterkt met WILLEM, *Heere van Abkoude*. wettigen Zoon van gemelden GYSBERT, verkogt aan ZWEER VAN VIANEN, *Heere van Odijk*, wiens Zoon, GYSBERT VAN VIANEN, in de maand Augustus des Jaars 1397, daar mede wierdt beleend. Hij bleef in het bezit van het Huis en de Heerlijkheid, tot in den Jaare 1434, wanneer de beleening daar van overging op zijnen Zoon GYSBERT VAN VIANEN *de Jonge*, welke het, bij zijn overlijden, in den Jaare 1464, naliet aan zijnen Zoone ZWEDER VAN VIANEN. Deeze hadt twee Dogters; eene van welke, GYSBERTA genaamd, in den Jaare 1492, gehuwd met GERARD, natuurlijken Zoon van GERARD, den Tweeden van dien naam, *Heere van Kuilenburg*, met het Huis *Rijzenburg*, en deszelfs onderhoorigheden, op den vijftienden September des Jaars 1517, wierdt beleend. Met toestemming van haaren Man, deedt zij afstand van het Huis en de Heerlijkheid, in de maand Maart des Jaars 1530, ten behoeve van haaren Zoon GERARD VAN

KUILENBURG, die, vijftien jaaren laater, 't een en ander, bij zijn overlijden, naaliet aan zijnen Zoone WILLEM VAN KUILENBURG; wiens Zoon, JUSTUS, hebbende den naam van KUILENBURG afgeleid, en dien van RYZENBURG aangenomen, in de maand Junij des Jaars 1605, de beleening daar van ontving. Naa dat eerst zijn Zoon BERNARD, en vervolgens de Zoon van deezen, JAKOB, een geruimen tijd, eigenaars van het Huis geweest waren, verviel het, bij het overlijden van den laatstgenoemden, met welken het mannelijk oir was uitgestorven, op zijne Zuster GEERTRUID VAN RYZENBURG, die 'er, in Januarij des Jaars 1686, mede beleend wierdt. Zij was getrouwd met KORNELIS FRANÇOIS VAN HEEMSKERK, *Vrijheer van Incourt en Longueville*, in wiens Geslagt het bleef tot in den Jaare 1768, wanneer Vrouwe MARIA ANNA GEERTRUID VAN BEMMEL, Weduw van den Heere JOOST HENDRIK BALDEWYN VAN HARTEFELD, daar mede wierdt beleend.

Toen de Edel Mogende Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, in den Jaare 1536, verscheiden heerlijke goederen, in hun Gewest, voor Riddermaatig verklaarden, verkreeg ook het Huis *Rijzenburg* dit Voorregt. Nogthans vinden wij niet meer dan eenen eigenaar genaamd, die, wegens hetzelve, in het Lid der Heeren Edelen des Landschaps beschreeven is geworden. Deeze was JUSTUS VAN RYZENBURG, verkooren op den vijftienden Junij des Jaars 1597, doch, op den negenëntwintigsten December des Jaars 1618, daar uit verlaaten, hoewel hij nog zevenëndertig jaaren daar naa leefde, als zijnde gestorven in den Jaare 1655, in den ouderdom van eenennegentig jaaren. Gelijk zijn Vader, om dat hij, nevens andere Edelen, de herstelling van ingesloopene misbruiken hadt begeerd, in de ongenade van den Engelschen Graave VAN LEICESTER was gevallen, dus hadt deeze zijne plaats onder de Ridderschap verlooren, om dat hij niet van de hand van Prinse MAURITS wilde vliegen.

Zie *Utrechtsch Placaatboek*; J. WAGENAAR, *Vad. Hist.* Deel VIII en X.

RYSOORD, een Ambagt en Dorp, in *Zuidholland*, meer bepaaldelijk in de *Zwijndrechtschewaard*, hebbende eene eigen Kerk

Kerk en Predikant, behoorende onder de Klasfis van *Dordrecht*. Alhier legt een groote Brug over de *Waal*, voor den doortogt na *Rotterdam*, aan welken Tol betaald wordt.

Ryswyk, een klein Dorp, in *Gelderland*, in de Neder-Betuwe, aan den *Rhijn*, of, zo als die rivier hier begint genoemd te worden, *de Lek*, aan de overzijde van *Wijk bij Duurstede*. In de Lijst der goederen van de Utrechtsche Kerk, tot welke dit *Rijswijk*, eertijds, heeft behoord, draagt het den naam van *Villa*. 't Onregt leiden zommigen hier uit af, dat het weleer Stads Geregtigheden heeft bezeeten. Want het is bekend, dat verscheiden andere Plaatzen dus geheeten wierden, die klaarblijkelijk dusdanige Geregtigheden niet bezaten. *Rijswijk* legt in een aangenaamen oord, zijnde omringd van vrugtbaare Koornakkers. Het heeft eene eigen Kerk en Predikant. Men heeft 'er een Veer over de Rivier. 'Er staat een Heerenhuis, *Hoekenburg* genaamd.

Ryswyk, insgelijks een Ambagt en Dorp van dien naam, in *Zuidholland*, in het Land van *Altena*. De uitgebreidheid des Ambagts wordt op driehonderdachtennegentig Morgens en vierhonderd Roeden Lands begroot. Bij de opneeming van Huizen, van den Jaare 1632, wierdt derzelver getal op zeventien, en, honderd jaaren laater, op zevenëntwintig begroot. De legging van het Dorp, langs den Maasdijk, iets meer dan een half uur gaans ten Zuidoosten van de Stad *Woudrichem*, is zeer vermaaklijk, van wegen het hoog opgaande Geboomte en de vrugtbaare Zaailanden, aan welke het aan de binnenzijden grenst. Het Koor der Kerke, die kenmerken van hooge Oudheid draagt, is al voor lang ingestort; eenige brokken Muurwerk zijn 'er van overgebleeven. Aan de Kerk staat een laage Toren, van boven plat. —— Een weinig buiten het Dorp, beneden den Dijk, staat het *Huis te Rijswijk*, van ouds, gelijk nog heden, de eigendom en verblijfplaats van den Heere der Heerlijkheid. Het is een ouderwetsch vierkant Gebouw, met een Voorplein van eene ronde gedaante, binnen een Muur besllooten; dit alles is uit eene diepe Graft opgehaald. Het

is een mengzel van oud en nieuw, doch de Grondſlagen, die zeer vast en ſterk zijn, heugen etlijke honderden jaaren.

De Heeren VAN RYSWYK zijn onder de vroegſte Edelen deezer Landen bekend. DODO VAN RYSWYK was een der Ondertekenaaren of Getuigen van den Giftbrief, door Graaf DIRK DEN V, op den zesentwintigſten Julij des Jaars 1083, ten behoeve van de Abtdije van *Egmond* verleend, en waar bij aan dezelve verſcheiden Voorregten wierden afgeſtaan. Onder de Edelen, welke over het Verdrag, als Getuigen ſtonden, waar bij het oudſte gedeelte van *Holland*, door Graaf DIRK DEN VII, voor een Leen van het Hertogdom *Brabant* wierdt verklaard, leezen wij ook de naamen van AARNOUD, HENRIK en JAN VAN RYSWYK. Ook wierdt de laatstgemelde genoemd onder de misnoegde Edelen, over het huwelijk van den Graave LODEWYK VAN LOON met de Graavinne ADA, en welken zij, diensvolgens, den voet zogten te ligten, om dat zij voorzagen, buiten den Graaflijken raad en allen bewind te zullen gehouden worden. Nogthans ſchijnen de twee eerstgenoemden, AARNOUD en HENRIK, in andere begrippen geſtaan te hebben. Althans leest men in eenen Brief, door Graavin ALEID, weduw van DRIK DEN VII, en moeder van Graavinne ADA, aan JAN, Koning van *Engeland*, over het huwelijk van haare Dogter met den Graave VAN LOON, geſchreeven, onder de naamen der Hollandſche Edelen en Dienstmannen, op wier raad of met wier toeſtemming dit huwelijk was geſlooten, ook de naamen van AARNOUD en HENRIK VAN RYSWYK. Eenen GOEVELYK VAN RYKWYK vinden wij genoemd, onder Graaf FLORIS DEN IV, die in den Jaare 1235 omkwam, en in den Jaare 1274 WILLEM VAN RYSWYK vermeld, als hebbende, nevens nog twee Edelen, geſtaan over eene belofte, door de Wethouderſchap van *Utrecht*, aan Graave FLORIS DEN V gedaan, bij welke de eerstgemelde zich verbondt, de Stad voor den Graave en zijne naakoomelingen altoos te zullen open houden, mids hij de beſcherming der Stad en der Wethouderſchap op zich nam. Jonkheer KORNELIS VAN RYSWYK, in den Jaare 1572, Slotvoogd van het Kaſteel te *Medenblik*, was zo ſterk verknogt aan de belangen des Konings van *Spanje*, dat wanneer de Stadhouder DIDERIK SONOI eenige Afge-

vaar-

vaardigden hadt gezonden, om met de Wethouderschap over het Kasteel in onderhandeling van overgave te treeden, hij middel vondt om dien handel, eenige dagen, te doen draalen. Sedert koos hij 's Prinsen zijde, doch behieldt de Slotvoogdij, om zijne bekende eerlijkheid; van welke hij, in het volgende jaar, eene duidelijke proeve gaf, in de edelmoedige afwijzing van den Graave VAN BOSSU, bij hem aanzoek doende, met streelende beloften, om, door verraad, de Stad en het Kasteel in Spaansche magt te leveren. RYSWYK bleef in zijnen post, en den Staaten getrouw, tot zijnen dood toe, welke in den Jaare 1587 voorviel.

Zie GOUDHOVEN, *Kronijk.*

RYSWYK, eene Hooge Heerlijkheid en Dorp, in *Delfland*, gelegen tusschen *'s Graavenhage* en *Delft*, aan den zindelijk bestraaten en fraai beplanten Rijweg, welke van de Hofplaats na de gemelde Stad loopt; een groot half uur gaans van de eerste, en drie kwartieren uurs gaan van de laatstgenoemde Plaatze. Het eerste gedeelte draagt den naam van den *Rijswijkschen*, het ander dien van den *Delftschen Weg.* Men ontmoet hier den vermaarden *Hoornbrug*, als zijnde de plaats, bij welke de Gezanten van uitlandsche Mogendheden, wanneer zij, binnen *'s Graavenhage*, eene staatelijke intrede zullen doen, ontvangen worden door de Afgevaardigden der Algemeene Staaten. Het Ambagt van *Rijswijk* is, naast dat van *Maasland*, het grootste van *Delfland.* Volgens de laatste en naauwkeurigste opgaven, in de Quohieren van Verpondingen, wierdt de uitgebreidheid bepaald op tweeduizend zes honderd en tachtig Morgens, vierhonderd negenëntachtig en een derde Roeden, en honderdvierenveertig voeten gronds. Ten aanzien van het Ambagt van *Rijswijk* heeft eene bijzonderheid plaats, welke men zelden aantreft, dat de Hooge of Halsheerlijkheid en de Ambagtsheerlijkheid daar van niet in éénc hand zijn: de eerste behoort aan de Stad *Delft*, de andere aan de Regeering van *'s Graavenhage.* Naa dat, bij opdragt der Graaflijkheid van *Holland*, de Heer KORNELIS

SLUIS, President van den Hove van *Holland*, de Hooge Heerlijkheid van *Rijswijk* hadt bezeeten tot zijnen dood toe, welke voorviel in de maand September des Jaars 1580, nam de Stad dezelve in Pandschap van de Hollandsche Rekenkamer, en deedt 'er eenen Baljuw aanstellen. Naderhand heeft de Graaflijkheid de Hooge Heerlijkheid wederom aan zich getrokken en behouden, tot in den Jaare 1718, wanneer zij dezelve, van nieuws, aan de Stad *Delft* in pandschap gaf, die 'er voorts den Baljuw en Sekretaris, het Lijfstraffelijke betreffende, gelijk ook, op benoeming van den Baljuw, veertien Welgebooorene Mannen, aanstelde. Sedert ongeveer zeventig jaaren, neemt de Baljuw van *Delft* ook dien post te *Rijswijk* waar. — Wat de Ambagtsheerlijkheid betreft, hier omtrent ontmoeten wij geen vroeger bescheid, dan van den Jaare 1474. Volgens Handvest van den twintigsten April diens jaars, wierdt dezelve, door Hertog KAREL VAN BOURGONJE, gegeeven aan JOHAN, *Graave tot Nassau, tot Vianen en tot Diest, en Heere van Breda.* Naderhand, te weeten, in den Jaare 1557 wierdt de Ambagtsheerlijkheid, door Prins WILLEM DEN I, als eenen van 's Graaven Erfgenaamen, opgedraagen aan bovengemelden President Mr. KORNELIS SLUIS, terwijl deeze reeds de Hooge Heerlijkheid bezat. Jonkvrouw MARGARETA SLUIS, dogter en erfgenaame van straks genoemden Heere, gehuwd met den Hoogedelen Heere ADAM VAN DER DUIN, *Heere van 's Graavenmoer*, bragt de Ambagtsheerlijkheid over in dat aanzienlijk Geslagt, waar in dezelve gebleeven is tot in den Jaare 1688. Jonkheer NIKOLAAS VAN DER DUIN, Agter-Kleinzoon van straks genoemden, verkogt toen de Ambagtsheerlijkheid aan Schout, Burgemeesters en Vroedschappen van *'s Graavenhage*, die vervolgens, tot heden toe, eenen Ambagtsheer, of Sterfheer van *Rijswijk*, zijnde gemeenlijk eenen der Burgemeesteren, hebben aangesteld.

Wat het Dorp *Rijswijk* aanbelangt, in een zeer aangenaamen en vrugtbaaren oord van uitmuntende Zaai- en Weilanden, met eene menigte fraaie Lusthuizen doorzaaid, legt hetzelve ten Westen van den Straatweg, loopende bijkans evenwijdig met den Delftschen Vliet, op de Trekvaart, welke, op den afstand van weinig meer dan vijf Minuten gaans, voorbij het

Dorp

Dorp stroomt, en met welke het Dorp, door middel van eene gegraaven Vaart, gemeenschap heeft. Het voornaamste van *Rijswijk* bestaat uit eene lange en breede Straat, in welke, en elders, men, nu ruim veertig jaaren geleeden, driehonderd vijfentwintig Huizen telde, en onder deeze eenigen van geen onbevallig aanzien, als mede vijf Molens, eene Steenplaats en twee Vogelkooien. De Kerk is groot en met verscheiden Kapelgevels uitgebouwd; twee dergelijke Gevels staan voor de Toren, die hierom ten Kerkdake schijnt uit te rijzen.

RYSWYK, (*Huis te*) bij zommigen *Belvidere* of *Schoonzigt*, bij anderen *Nieuwburg* genaamd, om dat de Hertog *van Paltz-Nieuwburg* daar van den eersten steen geleid heeft, legt omtrent tweehonderd Roeden ten Westen van het straks gemelde Dorp van dien naam, aan de Zuidzijde van de Zandvaart. Volgens zommigen zou, wel eer, Prins MAURITS, op den grond, welken thans het Lusthuis beslaat, eenige aanzienlijke Paerdestallen gehad hebben. Zij bouwen hunne meening op eene aanhaling uit J. VAN DER DOES, *Beschrijving van 's Graavenhage*, alwaar hij zegt:

„ Den dapperen Maurits, die sijn Vijant dede vreesen
„ Voor het geluit alleen van sijn beroemde Naem:
— — — — — —
„ Had hier zijn Paerdestal."

Hoe 't zij, het *Huis te Rijswijk* is een Vorstelijk gestigt, aangeleid, in den Jaare 1634, door FREDRIK HENRIK, *Prins van Oranje*, onder het opzigt van den vermaarden Bouwkunstenaar JACOB VAN KAMPEN. Men nadert de toegangen tot het Huis, over eenen brug, leggende over den boven gemelden Zandvaart, door eene steenen Poort, die met de Wapens der Prinsen VAN ORANJE praalt. De Poort zijnde doorgegaan, koomt men in eene lange en breede Laan, met hoog geboomte beplant. Ten einde van deeze Laan koomt men bij eene tweede zeer fraaie Poort, in den hoogen Voormuur, die den Voorhof van het Gebouw afsluit. Ter wederzijden der Poort

te heeft men ruime Stallingen, de Wooningen van den Kastelein van het Huis, van den Tuinman, en verdere getimmerten, tot andere oogmerken bestemd. Den Voorhof zijnde overgegaan, nadert men eene fraaie Baluster, tusschen welke men, met eenige trappen, opgaat na een kleinder Voorhof, langs welken men tot het Huis koomt. Het is geheel in de breedte gebouwd, en bestaat uit drie Paveljoenen. Het middenste is het hoogste, de twee andere, op de hoeken, zijn, door middel van andere Gebouwen, daar mede vereenigd. De hoofdingang, langs eenige trappen, is in het Middel-Paveljoen, welks Agtergevel een weinig uitspringt, en een Balkon heeft, dat nog verder uitsteekt, en op vierkante Zuilen rust, onder welker gewelf men in de Tuinen, agter het Huis, afklimt. De hoven en beplantingen, hoewel, in vergelijking van die der overige Stadhouderlijke Lusthuizen, niet zeer uitgebreid, munten uit door de verscheidenheid en fraaiheid der verschieten, welke men, ginds en elders, aantreft. Vooral heeft men, uit de middendeur, in den Agtergevel, langs eene breede Laan, een verrukkelijk vergezigt; het eindigt op den Toren der Nieuwe Kerk te *Delft*.

Het *Huis te Rijswijk*, 't welk, bij de verdeeling der naalaatenschap van WILLEM DEN III, Koning van *Groot-Britannie*, op den Grootvader van den tegenwoordigen Erfstadhouder, en vervolgens op zijne Hoogheid zelve is gekoomen, is vermaard door de Vredehandeling, in den Jaare 1697, tusschen de Koningen van *Spanje*, *Frankrijk* en *Engeland*, het Duitsche Keizerrijk en de Veréénigde Nederlanden, alhier gehouden. Daar wij ons bevlijtigen, zo veel doenlijk is, de meest gewigtige voorvallen onzer Vaderlandsche Geschiedenisse in ons *Woordenboek* te vlegten, zal een kort verslag der vermaarde zamenkomste, vertrouwen wij, den Leezer niet ongevallig zijn.

Het Zweedsche Hof, in den Jaare 1696, zich als Middelaar, tusschen de Oorlogvoerende Mogendheden, hebbende aangebooden, was het Hof van *Weenen* 't laatste, welk de toestemming gaf, om, onder diens tusschenkomst, van Vrede te spreeken. Verscheiden Plaatzen wierden tot de bijeenkomst voorgeslagen. De Keizer verklaarde zich voor *Aken*, *Mentz*

of

of *Frankfort*; de Staaten en de meeste Bondgenooten voor eene Plaats in de Veréénigde Nederlanden; anderen voor *Maastricht*, *Breda*, of ook wel *Nieuwmegen*. De Franschen noemden, in de maand Januarij des Jaars 1697, *'s Graavenhage*. Eindelijk deedt CALLIERES, een der Fransche Gezanten, een bemiddelenden voorslag; volgens deezen zouden de Gezanten der Bondgenooten in *'s Hage*, de Fransche Gemagtigden te *Delft* zich onthouden, en de Plaats der zamenkomsten zijn hier of daar tusschen beiden. Deeze inval vondt genoegen, en wierdt straks *het Huis te Rijswijk*, als aan den voorslag best beantwoordende, tot de handelplaats gekoozen, met toestemming van den eigenaar, zijne Groot-Britannische Majesteit. Wonder wel was het Huis tot zulk een oogmerk geschikt. Ter wederzijde eener Groote Zaale, vindt men in hetzelve twee ruime Kamers agter elkander. Agter de laatste van dit paar Kamers, heeft men twee Vertrekken, aan elke zijde, en dus vier in 't geheel: nog verder, midden in 't gebouw, is eene groote Kamer, haar uitzigt hebbende op de Tuinen agter het Huis. In de laatstgemelde Kamer zouden de Gezanten des Konings van *Zweeden*, als Middelaars, bij een koomen. Ook reeden deeze alleen door de Groote steenen Poort, langs de Middellaan, na het Huis, en traden daar binnen langs den grooten Ingang, boven vermeld. Ter voorkoominge van geschillen over den rang, hadt men, ter wedereinde van het Bosch, eenen Brug over de Zandvaart geleid, en daar nevens eene opening in den Muur gemaakt, welke den toegang verleende in de beide Zijlaanen, na de twee Vleugels, ter wederzijden van het Huis loopende. De Gezanten der Bondgenooten, koomende uit *'s Graavenhage*, reeden door de Poort aan de regter zijde, langs de eene Zijlaan, na de regter Vleugel van het Huis, en vergaderden in de twee Kamers aan de regter hand der Groote Zaale; bedienende zich voorts van de twee Vertrekken agter dezelve, om te spreeken met de bemiddelende Gezanten, wier Kamer digt aan deeze Vertrekken kwam. De Fransche Gezanten van *Delft* koomende, reeden na, en kwamen in het Huis aan de linker zijde; maakende voorts het zelfde gebruik van de Kamers en Vertrekken, aan die zijde der Groote Zaale gelegen.

Naa eenige voorafgaande schikkingen, wierdt de negende Maij bepaald tot den dag, op welken men, van de Onderhandelingen, eenen aanvang zoude maaken. De Zweedsche Gezanten, KAREL BONDE, *Graaf van Bioernoe*, en NIKOLAAS, *Baron van Lillieroot*, van welke de laatste het woord voerde, waren de eerste, die, in den agtermiddag, zich derwaarts begaven; zij zaten in eene Koets, met zes paerden bespannen, reeden door de Middenpoort langs de Groote Laan, na het Huis, en daar binnen getreeden zijnde langs den Grooten Opgang, vervoegden zij zich in de Kamer, die voor de Middelaars bestemd was. Kort daar op volgde de Baron VAN PREILMEYER, Gezant van den Keurvorst van *Beijeren*; vervolgens de Gemagtigden der Algemeene Staaten: deeze waren ANTONY HEINSIUS, Raadpensionaris van *Holland*; JAKOB BORREL, Oud Burgemeester van *Amsterdam*; EVERARD VAN WEEDE, Heer van Weede en Dijkveld, en Jr. WILLEM VAN HAREN, Grietman van 't Bilt. De Heer BORREEL overleedt geduurende de Vredehandeling. Thans verscheenen de Keizerlijke Gezanten, ALEXANDER, *Graaf van Kaunitz*, Graaf HENRIK JOAN VAN STRAATMAN en JOAN FREDRIK, *Vrijheer van Seilern*; naa hen de Gevolmagtigden der Spaansche Kroone *Don* FRANCISKO BERNARDO DE LUIROS, *Ridder van St. Jakob*, en LODEWYK ALEXANDER DE SCOCKART, *Graaf van Tiremont* en *Baron van Gaasbeeke*; vervolgens de Gemagtigden des Konings van *Groot-Britannie*, THOMAS, *Graaf van Pernbroke*. EDUARD, *Burggraaf van Villiers*, en JOZEF WILLIAMSON, Ridder; eindelijk, naa alle deeze, de Gezanten van *Keulen*, *Luik*, *Keur-Saxen*, *Keur-Brandenburg*, *Lotharingen*, de *Frankische Kreits* en *Wurtenberg*. Alle deeze Gezanten, gezeeten in Koetzen met zes paerden bespannen, uitgezonderd den Gezant van *Lotharingen*, die van twee paerden wierdt getrokken, kwamen uit den *Hage*, en namen hunnen weg door de opening in den Muur, ter regter zijde van de Groote Poort, reeden voorts na den regter vleugel van 't Gebouw, en vervoegden zich in de Kamers, voor hun geschikt. Omtrent een half uur naa de aankomst van de Gezanten der Bondgenooten op het *Huis te Rijswijk*, verscheenen ook die van zijne Allerchristlijkste Majesteit; deeze

waren

waren NIKOLAAS AUGUSTUS DE HARLAI, *Heer van Bonneuil*; LODEWYK VERJUS, Ridder, *Graaf van Crecij*; en FRANÇOIS DE CALLIERES, Ridder, *Heer van Callieres*. Zij zaten in Koetzen, met zes paerden befpannen, en koomende van *Delft*, reeden ze door de opening in den Muur, ter flinkerzijde van de Groote Poort, na de Kamers, aan de flinkerzijde van de Groote Zaal, voor hun beftemd. Zij, zo wel als alle de overige Gezanten, wierden, bij hunne aankomst op het Huis, door den Heer ROOZEBOOM, Agent der Algemeene Staaten, ftaatelijk ontvangen.

De eerfte bijeenkomst wierdt befteed aan het overleveren der Volmagten aan de Middelaars, en het regelen van eenige onvermijdelijke plegtigheden. Het laatfte was ook het onderwerp van twee of drie volgende zamenkomften; in eene van welke befloten wierdt, dat ieder Gezantfchap met niet meer dan ééne Koets, met zes paerden befpannen, twee paadjes en twee Lakeien, te *Rijswijk* zou mogen koomen; als mede, dat men alleenlijk op Woensdag voormiddag, en op Saterdag naamiddag zou vergaderen. Met deeze voorafgaande fchikkingen hieldt men zich bezig tot den tweeëntwintigften Maij, wanneer de Keizerlijke Gezanten, uit naam van zijne Keizerlijke Majefteit en van het Duitfche Rijk, hunne eifchen aan de Zweedfche Gezanten overleverden. Het zelfde gefchiedde, vervolgens, van tijd tot tijd, door de overige Gemagtigden. Die der Algemeene Staaten waren de eerften, welke, op den zevenden Julij, een Ontwerp van Vrede overgaven. Het zelfde deeden, eenige dagen laater, de Engelfche Gezanten; 't welk, egter, voor te algemeen en niets bepaalende wierdt aangezien, en daarom, op verre na, niet zo veel opmerking vondt als de voorflag, wegens eenen algemeenen Vrede, omtrent dien zelfden tijd, door de Franfche Gemagtigden ingeleverd. Veelerhande bedenkingen, om alle welke te opperen ons plan niet medebrengt, wierden, op de onderfcheidene Ontwerpen, voorgedraagen. Men was daar mede bezig tot op den twintigften September. Thans was het werk zo verre gevorderd, dat de Gezanten der voornaamfte onderhandelende Mogendheden zich na 't *Huis te Rijswijk* begaven, met het voorneemen om den Vrede te tekenen; deeze waren de Gemagtigden

der

der Koningen van *Spanje* en *Groot-Britannie*, en die der Algemeene Staaten. Drie Verdragen waren daar toe reeds in gereedheid gebragt; 't verschil was alleenlijk, welk van deeze 't eerst moest getekend worden. Naa eene wijl twistens hier over, tekenden 't eerst de Staatsche Gemagtigden, een uur naa middernacht. Een uur daar naa volgden de *Engelschen*, en, naa even lang tijdverloop, de *Spaanschen*. De wederzijdsche Vertekening der drie Verdragen van Vrede geschiedde in een klein Vertrek der bemiddelende Gezanten, agter de Kamer der Fransche Gemagtigden. De voornaamste bijzonderheid des Verdrags, tusschen *Frankrijk* en de Algemeene Staaten, was, de wedergave van *Pondicheri* aan de Fransche Oostindische Maatschappij, door de Nederlandsche, geduurende den Oorlog, op dezelve bemagtigd. Ten zelfden dage wierdt, door de Fransche Gezanten en de Gemagtigden van Hun Hoog Mogenden, een Verdrag van Koophandel en Scheepvaart getekend. Het behelsde, onder andere, eene evengelijke belasting der Ingezeetenen van de Veréénigde Gewesten in *Frankrijk* nevens de Fransche burgers en onderdaanen; vrijheid voor de Staatsche nderdaanen, om, zo met hunne eigen als met Fransche Schepen, allerlei Levantsche goederen in *Frankrijk* te mogen invoeren, zonder het regt van twintig ten honderd, op deeze goederen geleid, daar van te betaalen; als mede den vrijen invoer van allerlei gezouten Haring in het Fransche gebied. Voorts zouden de wederzijdsche Onderdaanen vrijelijk mogen handelen op de Plaatzen van elkanders openbaare vijanden, met uitsluiting alleen van Contrabande Waaren. Goederen van beiderlei onderzaaten, in vijandlijke Schepen gevonden wordende, mogten, over en weder, prijs verklaard worden; doch de goederen, aan vijanden behoorende, in Fransche of Nederlandsche Schepen gelaaden, moesten vrij gegeeven worden. Bij een afzonderlijk punt wierden de Ingezeetenen der Veréénigde Gewesten ontheven van de betaaling der vijf stuivers van 't Vat, welke, in *Frankrijk*, van vreemde Schepen gevorderd worden. Beide deeze Verdragen, 't laatste van welke vijfentwintig jaaren moest duuren, van wederzijden behoorlijk bekragtigd zijnde, wierdt de Vrede, tusschen den Koning van *Frankrijk* en de Alge-

Algemeene Staaten, op den vijftienden October in *'s Graavenhage*, en eenige weinige dagen daar naa in *Frankrijk*, openlijk en ſtaatelijk afgekondigd. Bijkans zes weeken, naa dat de Vrede, tusſchen Koning LODEWYK DEN XIV en Hun Hoog Mogenden, was geſlooten, geſchiedde zulks, 's morgens ten vier uure van den eenendertigſten October, tusſchen de Gezanten van zijne Allerchristlijkſte Majeſteit en die van den Keizer en het Duitſche Rijk, in de Kamer der Middelaaren. Men vindt aangetekend, dat men, op den vloer diens Vertreks, een groote Inktvlak ziet, ter gedagtenisſe van het gewigtig werk, aldaar verrigt. De Leezer verwagte niet een verſlag der voorwaarden van den *Rijswijkſchen Vrede*, de uitheemſche Mogendheden alleen betreffende; dit zou vallen buiten het plan van een *Vaderlandsch Woordenboek*.

Zie *Actes de la Paix de Rijswick*.

S.

SAAFTINGEN, volgens BOXHORN, in zijn *Kronijk van Zeeland*, in overoude tijden bij den naam van *Schaftekijns-Polder* bekend, was eertijds eene Landstreek, nevens een Dorpje van dien naam, grenzende ten Noorden aan de *Schelde*, ten Oosten aan de Landen van den *Doele* en *Ketenesse*, en ten Zuiden en Westen aan *Hulster-Ambagt*. Sedert meer dan tweehonderdvijftig jaaren, legt het een en ander onder het Zeewater bedekt. 't Is twijfelagtig, of dit Distrikt tot Oostenrijks, of tot Staats-Vlaanderen behoord hebbe.

Zie BOXHORN.

S. AAGTEN, is een taamelijk groot Gehugt, in *Staats Brabant*, onder het *Land van Kuik* en Stad *Graave*. Het Gehugt ontleent zijne meeste vermaardheid van een Klooster, aldaar gelegen, aan de Maaze, een groot half uur gaans ter zijde van *Kuik*. De Geestelijken van dit Klooster zijn Reguliere Kanunniken van 't Heilige Kruis, en bestaan, gemeenlijk, uit twaalf Priesters en zes Leekebroeders. Een Prioor, Onder-Prioor en Prokureur hebben 't opzigt over dezelve. Van de inkomsten moeten de Geestlijken, jaarlijks, tweeduizend Guldens aan den Domeinraad des Prinsen VAN ORANJE, in '*s Graavenhage*, betaalen. Hoewel het aanneemen van nieuwe leden en het aankoopen van goederen hun uitdrukkelijk is verbooden, gesschiedt, nogthans, het een en ander. Evenwel wordt tegen het doen van Openbaare Ommegangen of Procesfien zorgvuldig gewaakt. In een Kerkje, bij het Klooster, wordt dagelijks dienst gedaan. In een der Vertrekken van het *S. Aagten-Klooster* hangt eene Schilderij, met een Latijnsch Onderschrift, meldende de Lotgevallen van het gewijd gestigt, in deezen zin: „ In den Jaare 1571 is dit „ Klooster, uit de goederen der Geestlijken, gestigt en be-

„ gif-

„ gifcigd. In den Jaare 1582, in den aanvang der Nederland-
„ sche Beroerten, is het geheel verwoest. Ten tijde van den
„ aanvang des Bestands, in den Jaare 1609, heeft men het
„ begonnen te herbouwen, en vervolgens, onder de gunstige
„ bescherming van MAURITS en FREDRIK HENRIK., Prinsen
„ *van Oranje*, tot volkomenheid gebragt. In den Jaare 1648
„ wierden de Monniken gebannen, en in het zelfde jaar, op
„ den veertienden Augustus, wierden 'er, met geweld, acht-
„ tien Priesters, twee Klerken en twee Leekebroers ver-
„ koozen."

SABINUS, (JULIUS) was een der vrienden en medestanders van CLAUDIUS CIVILIS, naa dat deeze, zints het overlijden van Keizer VITELLIUS, in den Jaare 70, naa de geboorte des Zaligmaakers, zich openlijk voor vijand der *Romeinen* hadt verklaard. SABINUS, van geboorte een *Lingoon*, was een man van trotschen inborst, alles zamenraapende, 't geen, in zijne oogen, eenigermaate den schijn hadt van zijne eerzucht te kunnen voeden en streelen. Zo niet de ervarenis ten waarborge diende van de vatbaarheid van 's menschen hart voor zo eene bijsterzinnige opgeblaazenheid, zou het ongeloof lijk kunnen schijnen, dat SABINUS, onder andere, tot een grond zijner dwaaze eerzucht en glorie stelde, dat zijne Overgrootmoeder, ten tijde als JULIUS CESAR in *Gallie* den oorlog voerde, aan dien Romeinschen Veldheer, door overspel behaagd hadt. Nevens eenige anderen, in eene Burgerwooning, in de *Agrippiner Bouwstad*, het tegenwoordige *Keulen*, heimelijk vergaderd zijnde, hitste men elkander op tot den aanval, beraadslaagde op middelen om dien aanhang te vergrooten en te bestendigen, en nam, welhaast, het vast besluit, om, in hunne waare gestalte, openlijk ten voorschijn te treeden. Een nieuwe blijk van veragtelijke hooghartigheid vertoonde SABINUS, doch leedt daar voor verdiende straffe, toen hij, den hoogklinkenden tijtel van CESAR hebbende aangenomen, met een zamengeraapten, wanschikkelijken hoop zijner Landgenooten, op de *Sequaanen*, een volk van *Gallie* of het tegenwoordig *Frankrijk*, aanviel. Want deeze, den trotsaart een moedigen weerstand biedende, dreeven hem op de vlugt: zo

dat

dat hij genoodzaakt was eene schuilplaats te zoeken op eene Hoeve of Landwooning; welke hij, eerlang, in den brand stak, om aldus het gerugt van zijnen dood te verspreiden, en voor verdere vervolgingen des gedugten vijands behoed te worden. Hier mede bereikte hij zijn oogmerk; langen tijd geloofde men, dat hij, uit mismoedigheid over zijne vernederende vlugt, geweldige handen aan zich zelven geslagen, of zich in de brandende Landwooning hadt geworpen. Tot zijn geluk hadt hij nog eenige vrienden, die hem getrouw bleeven, en vooral eene kloekhartige Echtgenoote, die hem teder beminde. Door de standvastigheid en het beleid, vooral der laatstgemelde, bleef hij nog negen jaaren in leeven. Thans wierdt SABINUS, nevens zijne Huisvrouw, gevangen genomen, na *Rome* gevoerd, en, op bevel van VESPASIANUS, met een schandvlekkenden dood gestraft.

Zie TACITUS, *Histor.*

SALIËRS; een aloud Volk, vermaard in de vroegste Geschiedenissen der Gewesten, welke thans een gedeelte der Vereénigde Nederlanden uitmaaken. Hunne oorspronklijke woonplaats was aan of omtrent de Rivier de *Sala*, in het tegenwoordig *Frankenland*. Ingewikkeld in eenen twist met hunne nabuuren de *Saxen*, wierden ze uit hun Vaderland verdreeven; thans, elders, eene wijkplaats zoekende, namen ze de toevlugt tot het Eiland der Batavieren. 't Zij door zucht tot veroveringen gedreeven, of om dat, voor het sterk vermenigvuldigende getal der Landzaaten, hunne wooning te klein en bepaald was, zij trokken, eerlang, over de *Maaze*, op Romeinschen bodem, en sloegen zich, voor een gedeelte, neder in *Toxandrie*, de aloude benaaming der tegenwoordige Meierije *'s Hertogenbosch*. Het genoegen, welk zij in deeze nieuwe verblijfsplaats vonden, maakte hun verlangen gaande, om 'er eene bestendige wooning te vestigen. De vreeze voor de magt van JULIAAN, Neef en Veldheer van Keizer CONSTANTIUS, die, met een talrijk Leger, zich in de nabuurschap bevondt, deedt hen daar omtrent eenige vreeze opvatten. Hier om zonden

J. Buys, inv. et delin. — Rein^r Vinkeles, sculp. 1792

DE SALIËRS ONDERWERPEN ZICH AAN DE ROMEINEN.

den ze Gezanten aan den Veldheer, met verzoek om in het ftil genot en gerust verblijf hunner tegenwoordige wooningen niet te mogen geftoord worden, zo lang ze anderen geenen overlast veroorzaakten. JULIAAN, met zijnen Raad, dit verzoek der *Saliërs* overwoogen hebbende, befchouwde het als dubbelzinnig; als kunnende zij zich daar mede behelpen, indien het hun mogt goed dunken, de nabuurige Gewesten te ontrusten. Met een even dubbelzinnig antwoord liet hierom de Veldheer de *Salifche* Gezanten tot de hunnen wederkeeren. Niet lang waren zij op weg geweest, of JULIAAN zondt hen eenig volk agter naa, onder 't geleide van den Bevelhebber SEVERUS, langs de oevers van den *Rhijn*, terwijl hij zelve die Riviere afzakte met eene Vloot van zeshonderd Schepen, om de gedugte nabuuren, in hun eigen Land, onverhoeds op het lijf te vallen. Door deeze verrasfing van fchrik bevangen, en geene baate ziende in het bieden van wederftand, gingen ze, fmeekende, met vrouwen en kinderen, mitsgaders hunne beste tilbaare haave, den gevreesden Veldheere te gemoet, en onderworpen zich aan zijne mogendheid. Toen verzekerde hen JULIAAN van het vreedzaam bezit van eenige landen, onder andere ook van een gedeelte van het Eiland der *Batavieren*. Dit viel voor in den Jaare 358 van de Christlijke Jaartellinge.

Niet lang behielden ze het gerust bezit van het land hunner inwooninge. De *Quaden*, eene foort van *Saxers*, reeds in 't volgende jaar, eenige Schepen hebbende toegerust, en den *Rhijn* daar mede zijnde afgezakt, ftapten aan land in het Eiland van *Batavia*, om vervolgens de *Saliërs* met geweld aan te tasten, en uit hunne wooningen te verdrijven. Een nieuw bewijs der edelmoedigheid van den Veldheer JULIAAN genooten thans de *Saliërs*. Den inval der *Quaden* hadt hij niet vernomen, of hij gaf bevel, aan een gedeelte zijner benden, om deeze met geweld te keer te gaan, doch geen nadeel te doen aan de *Saliërs*, maar veel eer toe te laaten, dat zij, aan de overzijde des Rhijns, eene wijkplaats zogten op den Romeinfchen bodem; alwaar zij niet als vijanden, maar als vrienden moesten ontvangen worden, uit aanmerking dat hunne overkomst geenen anderen grondflag hadt,

dan lijfsberging tegen de vijanden der Romeinen. Door zulk eene heusche aanbieding volkomen vertrouwen stellende in JULIAAN, trokken de meesten, met al wat zij hadden, met hunnen Koning aan het hoofd, over den Rhijnstroom, terwijl anderen, na den Zeekant de vlugt genomen hebbende, tusschen de Duinen eene schuilplaats zogten. Hunne dankbaarheid aan den Veldheere betoonden ze, kort daar naa, door zich te schaaren onder de baniere van zekeren CHARIETTO, eenen dapperen *Frank*, welke JULIAAN zijnen moed en kragt hadt aangebooden, ter beteugelinge van de *Quaden*, van wien den Romeinen veel overlast wierdt aangedaan.

Van deezen tijd tot aan JULIAANS overlijden, bleeven de *Saliers* in onderdaanigheid aan de *Romeinen*. Weinige jaaren, evenwel, verliepen 'er, of het bleek duidelijk, dat hunne stille onderwerping meer uit ontzag of uit eerbied voor dien Keizer, dan uit hoogagting voor den Romeinschen naam, haaren oorsprong nam. Eenige maanden slegts verliepen 'er naa zijnen dood, dat de Germaansche Volken, die voor de Romeinsche overmagt hadden moeten bukken, eene verbintenis aan gingen, om het juk af te schudden. De *Saliers* namen deel in dit Verbond. Met verschillenden kans voerden ze, nevens anderen, van dien tijd af, den Oorlog tegen de Romeinen; die hun, evenwel, omtrent het Jaar 427, onder den Veldheer FLAVIUS GAUDENTIUS AËTIUS, eene zo zwaare nederlaage toebragten, dat hun de moed, tot verderen opstand, vervolgens schijnt te zijn omtzonken: vooral naa dat, tusschen hen en de Romeinen, een verdrag was getroffen. Als Koning regeerde thans over de *Saliers* KLODIUS of KLODIO. Deeze zondt, eenige jaaren naa het gemelde gevegt, zijnen Zoon na *Rome*, om een bestendigen Vrede te bewerken. Hij was een jongeling zonder baard, draagende zwaar en lang goudgeel hair, 't welk hem langs de schouders zwierde. Zo diep stondt de Prins in de gunst van AËTIUS, dat deeze hem tot Zoon aangenomen, en, met geschenken overlaaden, gezonden hadt aan Keizer VALENTINIAAN, met welken hij een verbond van vriendschap sloot. Van dien tijd af schijnen de *Saliers*, even als de Batavische Volken, den Romeinen, met de wapenen, en dienste gestaan te hebben. Koning KLODIO hieldt, ten dee-

deezen tijde, zijn verblijf op eene plaats, welke men *Dispargum* vindt genoemd; van welken naam eenige kundige Historieschrijvers een overblijfzel meenen te vinden in de Stad *Diest*, aan de Demer, in *Brabant*. Grond voor deeze gissing meenen zij te vinden in de naamen *Saalbeemden* en *Saleheim*, zo veel als *Beemden* en *verblijf der Saliers*, welke men, in deeze oorden, aantreft. Geenen grond altoos schijnt, ondertusschen, het gevoelen der zulken te hebben, die aan KLODIO eene uitgebreidheid van gebied toeschrijven, heel tot diep in *Frankrijk* strekkende. Meer schijns van waarheid heeft het, dat deeze Koning ook over het Eiland van *Batavia*, waar van de tegenwoordige *Betuwe* een gedeelte uitmaakt, het gebied gevoerd heeft.

Niet zeer veele jaaren daar naa verdween de naam der *Saliers*. Zij kwamen, nevens andere Volken, onder het gebied van KLOVIS, eersten Christen Koning der *Franken*, omtrent het einde der Vijfde Eeuwe. Even gelijk die van andere, is zedert hun naam in dien der *Franken* versmolten.

Zie CELLARIUS, *Geographia Antiqua*.

SALIGER, (JAN) was een dier onrustige Geestlijken, welke, hun Ampt misbruikende, onder den dekmantel van godsdienstigen ijver, hunnen haat en wraaklust den teugel vieren. Tevens was hij de oorzaak, dat de *Lutherschen*, te *Woerden*, van een Voorregt ontzet wierden, waar van men, in geene der Nederlandsche Steden, ooit de wedergade heeft aangetroffen. Te weeten, Hertog ERIK VAN BRUNSWYK, de Stad nevens de Heerlijkheid van *Woerden* in pandschap bekoomen hebbende, begaven zich derwaarts veelen, der Augsburgsche Geloofsbelijdenisse toegedaan, van welke de Hertog zelve insgelijks belijdenis deedt. Dit hadt ten gevolge, dat de Luthersche Godsdienst, met uitsluiting van andere, hier alleen in 't openbaar geoeffend wierdt. Van hier ook dat de Regenten, welke door den Hertog wierden aangesteld, dier belijdenisse waren toegedaan. Dus bleeven de zaaken te *Woerden*, tot dat de Staaten noodig oordeelden, zich van die Stad

te verzekeren. De Prins verſtelde 'er de Regeering, en benoemde daar toe ook eenigen van den Godsdienst der Hervormden. Veelen, gelijk te denken is, vonden, in deeze verandering, klein genoegen. Een der voornaamſten van deeze was JAN SALIGER, Leeraar onder de *Lutherſchen*. Eerst beſtondt hij, zijnen vuilen zwadder uit te ſpuwen op de Kalviniſchen of Hervormden; ſcheldende dezelve, van den Predikſtoel, voor Eedbreekers, Verbondſchenders, en onrustige Geesten, die de Verbonden niet langer hielden, dan tot dat ze de magt in handen kreegen, om anderen met hunne Konſiſtorien te dwingen; ja, die zelf over de Wethouderſchap den baas zogten te ſpeelen. Hoewel aan de onderſtelde misdaad niet ſchuldig, bleeven evenwel de Mennoniten en Roomschgezinden niet vrij van 's Mans lasterende aantijgingen. *Verleiders* en *Zielenmoorders* waren de benaamingen, welke hij, van den bliksemenden Kanzel, hun na 't hoofd worp. Waarſchijnlijk om de meerderheid der Leden van de Augsburgſche Geloofsbelijdenisſe, binnen *Woerden*, wierdt dit alles, een tijd lang, met oogluiking aangezien. Tot nog verdere uiterſten ſloeg hierom de doldriftige SALIGER over. Bemoeizucht met zaaken van Regeeringe was het kwaad, welk hij aan anderen hadt ten laste geleid. In de maand Maij des Jaars 1579 maakte hij zich ſchuldig aan dit kwaad, door de verandering der Wethouderſchap te ſtellen tot een onderwerp van zijn uitvaaren; drijvende hij dat Prins WILLEM VAN ORANJE de Voorregten der Stad *Woerden* hadt geſchonden, door eenige *valſche Christenen* (zo noemde hij de Kalviniſchen of Hervormden) in de Wet te brengen. In de maand Augustus diens zelfden jaars predikte hij over het verwerpen van den Koning van *Spanje*, waar over thans de Staaten zouden raadpleegen. Zonder merkelijke redenen, zeide hij, moest dit niet geſchieden, en vermaande de Gemeente, God te bidden om wijsheid voor de Staaten, dat ze zulks niet deeden.

Te hoog was nu 's Mans euvelmoed geklommen, dan dat de Staaten, in zijnen gewaanden ijver, hem ongemoeid konden laaten voortgaan. Eenige Gemagtigden, uit de hooge Vergadering, wierden na *Woerden* gezonden, om kennis van zijne

zijne Leerredenen en verdere handelingen te neemen, en voorts te onderstaan, wat hij ter zijner verontschuldiginge hadt in te brengen. Als zijne redenen mank gingen, ontboodt men hem in *'s Graavenhage*. Hier weigerde hij op eenige punten, hem tot last geleid, te antwoorden, verzoekende de aanklagt in geschrift, en zijne beschuldigers te weeten. Doch men verboodt hem in *Holland* te prediken, zo wel in 't heimelijk als in 't openbaar, tot dat hij, van de aangetijde misdaaden, zich zoude gezuiverd hebben. Nog al wilde de trotsaart zijn hoofd niet buigen. Openlijk klaagende over 't ongelijk, welk hem wierdt aangedaan, verklaarde hij, om zulk een vonnis te verdienen „ te groote en goede diensten ten „ tijde der Belegeringe gedaan te hebben, toen hij de geenen, „ die zeiden dat men met den vijand verdraagen en de Stad „ overgeeven zoude, hadt tegengestaan, en zulks belet: en „ dit, zeide hij, was het onbillijk loon, welk hij nu daar „ voor ontving." De Staaten, door zulke en soortgelijke redenen, van hun Besluit zich niet laatende afbrengen, bevelen den tweeden Leeraar der Luthersche Gemeente, HENDRIK VREDELAND, den last en dienst van het prediken alleen waar te neemen, tot nader order. Doch hij weigerde zulks, en deedt, daarenboven, nevens zijnen Amptgenoot SALIGER, 's anderendaags, zijnen dienst opzeggen; voor reden geevende, dat zij, in gemoede, het Leeraarampt niet konden bekleeden in eene Stad, alwaar het onwettig bijslaapen en andere overtreedingen ongestraft wierden toegelaaten. De Gemagtigden der Staaten, hen bij 't woord vattende, verbooden hem, voortaan, binnen *Woerden* te prediken. In 't eerst verwekte dit gebod eenige onrust onder de Burgerij. Doch zij bedaarde eerlang, zints veele Lutherschen, op SALIGER, om zijn geduurig schelden ten agteren, eenen anderen, vreedzaamen Leeraar verkoozen hadden.

Intusschen was SALIGER, als verdagt van heimelijk stooken van het twistvuur, de Stad ontzeid. Hij daarop zich in de Voorstad hebbende neergezet, hieldt aldaar talrijke zamenkomsten, en viel alzo in het niet ongegrond vermoeden, dat hij, tegen het verbod, voor dezelve predikte. Oorzaak, waarom 's Lands Staaten, in den aanvang des Jaars 1580, het voor-

 gaande

gaande verbod tegen hem vernieuwden. Gelijk het den Geestlijke oproerkraaiers zelden aan medestanders ontbreekt, dus hadt ook SALIGER zijne aanhangers. Uit mededoogen, als 't ware, met den Man, die om de zaak van den Godsdienst leedt, vervoegden zich zijne vrienden in 's *Hage*, om zijne zaak te verschoonen. Hier geen gehoor vindende, keerden zij zich tot den Prins, met een brief van SALIGER, en een Verzoekschrift, van omtrent honderd persoonen ondertekend, om in het bezit der Kerke en van hunne aloude Voorregten hersteld te worden. Zijne Doorluchtigheid wees hen aan de Staaten. Bij het eerste aanzoek hadden deeze tot bescheid gegeeven „ dat zij SALIGER, om zijne oproerige en „ lasterlijke taal, het prediken in *Holland* niet konden toelaa- „ ten, zonder dat zij, evenwel, voor hadden, iemand, te „ *Woerden*, te hinderen in zijnen Godsdienst, welken zij „ erkenden tot hunne *Vocatie* of roeping niet te behooren." Op het tweede aanzoek verklaarden nu de Staaten, met overleg en goedvinden van zijne Doorluchtigheid „ dat zo wel „ aan VREDELAND als aan SALIGER de Stad ontzeid zoude blij- „ ven, en dat de Hervormde Leere voortaan openlijk in de „ Kerk zoude gepredikt worden, en die van de Augsburg- „ sche Geloofsbelijdenisse alleen ter plaatze, alwaar zulks „ laatstelijk geschied was, zonder dat de eene Gezintheid de „ andere zoude mogen lasteren." Het ontzetten van de Luthersche, als de openbaar aangenomene Leere te *Woerden*, was dus het gevolg van den ontijdigen en kwalijkberaaden ijver van JAN SALIGER; die voorts na elders de wijk nam, zonder dat wij, van 's Mans verdere wedervaaringen, eenig bescheid ontmoeten.

Zie BOR, *Boek* XIV.

SALLAND, een Drostampt in de Provincie *Overijssel*, dus genaamd, volgens sommigen, om dat de rivier de *Sala*, de aloude benaaming, meent men, van den *IJsel*, door dit Gewest stroomt; hoewel anderen van gevoelen zijn, dat men, in deezen naam, een overblijfzel moet zoeken van de aloude *Saliers*, van welke wij boven gewag maakten, en die hier

hun-

hunne woonplaats zouden gevestigd hebben. In zeker Geschrift van den Jaare 1225, draagt het den tijtel van Graafschap, en wordt het *Sallandia* genaamd. In overoude tijden zou het geheele Gewest in drie deelen onderscheiden zijn geweest: het *Kwartier van Deventer*, het *eigenlijk Salland*, zijnde het middenste, en het *Kwartier van de Vecht*. Ten Noorden en ten Oosten wordt *Salland* afgescheiden van *Drente*, *Vollenhoven* en *Twente*, door moerassige gronden en Veenen, van ongelijke breedte. Aan het Graafschap *Zutphen* grenst het ten Zuiden, en ten Westen aan de Zuiderzee. *Salland* wierdt, in den Jaare 1226, een eigendom van den Bisschoppelijken Stoel van *Utrecht*, aan welken het langen tijd verknogt bleef; tot dat het, nevens de andere gedeelten der Provincie, door de alles inslokkende magt van KAREL DEN V, ook dien Keizer ten deele viel. De Steden, Dorpen en Plaatzen, binnen *Salland* gelegen, hebben wij op het Artikel OVERYSSEL opgenoemd.

Zie ALTING, *Notit. German. Infer.*

SALMIUS, (ANSELMUS) Raad en Pensionaris der Stad *Utrecht*, was een der vierentwintig Regteren van 's Lands Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELD.

SALSEDA, (NIKOLAAS) man van aanzienlijken huize, doch kwalijk berugt in 's Lands Geschiedenissen, van wegen de verraaderlijke en moorddaadige aanslagen, door hem gesmeed. Zijn Vader, PIETER SALSEDA, een Spanjaard, en vermaagschapt aan de Geslagten van MENDOZA en FIGUEROA, voerde, in dienst des Konings van *Frankrijk*, het gebied over eenige Plaatzen in het Land van *Metz*; en vermits hij, met de Wapenen, zich verzet hadt tegen den Kardinaal VAN LOTHARINGEN, Oom des Hertogs VAN GUIZE, was hij, uit wederwraak daar van, door de aanhangers van dat Huis, ten tijde van den befaamden Parijsschen Bruiloft, omgebragt. De Moeder van NIKOLAAS, was eene Nicht van MARIA LUXEMBURG, Gemaalinne van PHILIPS EMANUËL VAN LOTHARINGEN, *Hertoge*

van Mercoeur. Natuurlijk is de verwagting, dat SALSEDA, om zijns Vaders dood te wreeken, den Huize van GUIZE een vijandelijk hart zou hebben toegedraagen, om hetzelve allen mogelijken afbreuk toe te brengen. Maar, het eigen belang schijnt hem zo sterk beheerscht te hebben, dat hij de gevoelens der Natuure, en de pligten van eere en regtvaardigheid aan hetzelve opofferde. Want, behalven dat hij het gemelde Geslagt heimelijk was toegedaan, hadt hij, daarenboven, zich bezoedeld met de misdaad van valsche munten gesmeed te hebben, en was, daar over, te *Rouen*, openlijk ingedaagd. Sedert, van deeze misdaad, bij den Koning van *Frankrijk*, vergiffenis verworven hebbende, door voorspraak des Hertogs VAN LOTHARINGEN, verbondt hij zich hierom te naauwer aan dat Geslagt, en stelde zich zelven onder de verpligting, om, ten behoeve van hetzelve, een gewigtig stuk te volvoeren.

Naa verscheiden sluikhandelingen met lieden, die den Franschen Koning en den Prinsen van den bloede een kwaad hart toedroegen, verliet hij *Lotharingen*, en vervoegde zich bij den Hertog VAN PARMA, en vervolgens, te *Antwerpen*, bij den Hertog VAN ANJOU, die thans met den post van Beschermer der Nederlandsche Vrijheid was bekleed, denzelven zijnen dienst aanbiedende, tot het ligten van een Regiment Voetvolk, 't welk spoedig op de grenzen zijn zoude. ANJOU, een Vorst van weinig doorzigts, en, daarenboven, gekroppt door den waan, dat SALSEDA, om den moord, aan zijnen Vader gepleegd, den Huize van *Lotharingen* geen goed hart konde toedraagen, liet zich beleezen, en betoonde hem groote eer en genegenheid. Maar naardien SALSEDA niet loochende, in 's Vijands Leger, bij den Hertog VAN PARMA, geweest te zijn, verbloemende die reize als geschied enkel om te bespieden; kreeg de Prins VAN ORANJE, het bovengemelde, uit ANJOU, verstaan hebbende, een schalker oog op een man, die, als Spanjaard en valsche Munter, reeds bij hem verdagt was. Hier om zijne wegen zorgvuldig doende naagaan, vernam hij dat LAMMORAAL VAN EGMOND, Zoon van den onthalsden Graave, met SALSEDA gemeenschap hieldt. Zeer waard was deeze jonge Edelman den Prinse; weshalven hij

bij hem naauw ondervraagde, wat hij met den Spanjaard hadde uitſtaan. Naa eenige andere blaauwe voorwendzels, was eindelijk het beſcheid, dat hij, van SALSEDA, in de Verborgenheden der Alchimie onderweezen wierdt, waar in deeze zeer bedreeven was. Dit baarde agterdogt bij den Prins, die den jongen Graaf waarſchuwde, zich te hoeden voor eene kunst, die meenig eenen bedorven hadt. Tegen verbod zijner Doorluchtigheid, droeg EGMOND dit alles aan SALSEDA over.

Onder dit alles ontdekte Prins WILLEM, en gaf 'er kennis van aan ANJOU, de zekerheid eener verſtandhoudinge tusſchen SALSEDA en den Hertog VAN PARMA, die hem twee medgezellen hadt toegevoegd, welke, indien men ze in hegtenisſe wist te krijgen, veel lichts zouden doen opgaan. Gelukkig leende de Hertog VAN ANJOU aan dit berigt het oor; te meer, naardien hij zekerheid hadt bekoomen van SALSEDA's verzoeninge met die van *Lotharingen*. Dies wierdt men te raade, den Verraader in verzekering te neemen. Den eenentwintigſte Julij des Jaars 1582 wierdt daar toe bepaald. SALSEDA, bij den Hertog ontbooden zijnde, begaf zich derwaarts, verzeld van zijne twee makkers, FRANCISCO BASA, een Italiaan, en NIKLAAS HUGOT, bijgenaamd LA BORDE, een Waal. SALSEDA ſtondt alleen binnen. De anderen, uit het lang vertoeven van hunnen vriend, eenigen agterdogt hebbende opgevat, begaven zich op de vlugt. Een van hun, te weeten BASA, wierdt agterhaald en gevat; en voorts op den Pijnbank gebragt zijnde, beleedt hij, een oogmerk gehad te hebben, ter begeerte van den Prinſe VAN PARMA, den Hertog VAN ANJOU en den Prins VAN ORANJE, door vergif of eenig ander middel, om hals te brengen. Volgens zommigen zoude SALSEDA diergelijk een oogmerk beleeden hebben. Doch anderen verhaalen, dat hij dit ontkend, maar beleeden hadt, zich in dienst van ANJOU te hebben begeeven, in de hoope van gelegenheid, om, door middel van zijn eigen Regiment, en met behulp van andere Hoplieden, die hij dagt te zullen winnen, de Steden *Kamerijk* en *Duinkerken* aan den vijand te leveren, en om alles, wat 'er omging, over te brieven aan die van GUIZE, die den

Prins VAN PARMA, en deeze wederom den Koning van *Spanje* 'er van zouden verwittigen. Verder openbaarde SALSEDA een veruitziend vloekverwantſchap, geſmeed door de Vorſten van het Huis van *Lotharingen*, om *Frankrijk* aan den Spanjaard te brengen; en dat verſcheiden Overſten van Landſchappen, Edelen en andere lieden van aanzien, daar in betrokken waren. Van deeze bekentenisſen, zo van BASA als van SALSEDA, zondt de Hertog VAN ANJOU afſchriften aan zijnen broeder, den Koning van *Frankrijk*, met vermaaning om zich tegen het gruwelſtuk te wapenen, en de handdaadigen, bij tijds, te ſtraffen.

Intusſchen wierden de Gevangenen in vaste verzekering gehouden. Hier gelukte het BASA aan een Mes te raaken, waar mede hij zich zelven twee doodelijke ſteeken toebragt, den eenen in den Navel, den anderen in het Hart. Zijn Lijk, na de Galg geſleept, hing aldaar eenigen tijd ten toon, met twee Geſchriften aan zijne beenen, 't een in 't Duitsch, 't ander in 't Fransch, behelzende zijne bekentenis. Het Lijk afgenomen zijnde, hieuw men 't hoofd van den romp, en deezen in vier ſtukken; die voorts op de Poorten der Stad wierden te pronk geſteld. De Koning van *Frankrijk*, het bovengemelde ſchrijven zijns broeders ontvangen hebbende, deedt SALSEDA na *Parijs* overvoeren. Hier herriep hij zijne bekentenis, als uit vreeze geſchied zijnde. Dit niettegenſtaande verwees hem het Geregtshof, om leevende door vier paerden van een geſcheurd te worden; dat voorts de vier ſtukken, aan even zo veele Galgen, voor de voornaamſte Poorten van *Parijs* zouden gehangen, en het hoofd na *Antwerpen* gezonden worden, om aldaar eene behandeling, ten believen der Wethouderſchap, te ondergaan. Vooraf, uit hoofde zijner ontkenninge, bragt men hem op den Pijnbank, alwaar hij, van nieuws, bekentenis deedt; die hij, op vermaaninge van zekeren Jeſuït, terwijl hij, langs een donkeren Trap, na den Kerker wierdt te rug geleid, wederom introk, roepende dat de Lotharingſche Prinsſen, aan de aangewreevene misdaad, onſchuldig waren. Geſterkt, veelligt, door toezegging van den ſtraks genoemden Geestlijke, bleef hij

bij

bij dit zeggen, en ontving daar op het fchrikwekkend doodvonnis, 't welk over hem geveld was.

Zie THUANUS *en* BOR.

SALT-BOMMEL; zie BOMMEL, Deel VII.

SALTSBURGERS, ook wel, naar het lot, hun wedervaaren, *Saltsburgfche Emigranten*, of Uitgeweekenen, genaamd. Veel gerugts, nu bijkans zestig jaaren geleeden, maakten deeze lieden hier te Lande. Hoewel hun gedrag en de uitflag der zaake aan de inzigten en kosten niet beantwoordde, nogthans, voor zo veel de herbergzaame liefdaadigheid der Nederlandfche Natie, in de behandeling, hun aangedaan, gekenmerkt wordt, zullen wij, van deeze ongelukkigen, hier een kort verflag doen.

Reeds in de voorgaande Eeuw bevondt zich, in het Aardsbisdom van *Saltsburg*, een goed aantal voorftanders der *Augsburgfche Geloofsbelijdenisfe*. Hoewel zij onder de hand en ter fluik hunnen Godsdienst oeffenden, was, egter, hun getal, allengskens, tot achttien of negentienduizend aangegroeid. Dit bewoog hen, bij den Aardsbisfchap, vrijheid van Openbaare Godsdienstoeffeninge te verzoeken, en, wanneer zij hier een weigerend antwoord bekoomen hadden, met brieven van Voorfchrijvinge van de Euangelifche Vorften en Stenden des Duitfchen Rijks, aan den Rijksdag te *Regensburg*. In ftede van hun doelwit te bereiken, begon, zedert, het vuur der vervolginge nog heviger te branden. Behalven andere Mogendheden, fpraken hier op de Staaten der Veréénigde Gewesten, ten behoeve der Ongelukkigen, bij den Rijksdag, vrugteloos. Niet lang daar naa wierden zij uit het Land verdreeven, zonder iets van hunne geringe bezittingen te mogen medevoeren. Met het deerlijk lot der rampzaligen begaan, deeden de Algemeene Staaten de aanbieding, om driehonderd *Saltsburgfche* Huisgezinnen te willen ontvangen binnen hun gebied, met toezegging van vrijheid van Openbaare Godsdienstoeffeninge, en het genot van alle andere Voorregten

ten van 's Lands in- en opgezeetenen. Men zou hun, op kosten van den Staat, Leeraars en Schoolmeesters bezorgen, buiten hunne kosten hen herwaarts overvoeren, en van noodig onderhoud voorzien, tot dat ze eene voegzaame gelegenheid zouden gevonden hebben, om voor eigen nooddruft te zorgen.

't Is een trek van verſtandige Staatkunde, den Vreemdeling te lokken, te huisvesten en te koesteren, en door dit middel tevens 's Lands welzijn te bevorderen. De gelegenheid daar toe boodt zich aan, in het geval der *Saltsburgers*. De Regeering van *'t Vrije van Sluis*, in aanmerking neemende, hoe 'er jaarlijks meer dan duizend menſchen uit *Oostenrijks Vlaanderen* overkwamen, om *in 't Vrije* te werken, doch dat ze hunnen overwinst telkens ten Lande uitvoerden, om dien bij de hunnen te verteeren, oordeelde nu den kans ſchoon te ſtaan, om dit nadeel te verhelpen. Van hier dat zij den Algemeene Staaten te kennen gaf, een goed getal *Saltsburgſche* Huisgezinnen *in 't Vrije* te zullen ontvangen, en dezelve aldaar aan werk helpen. Dit vondt goedkeuring, en wierdt ſtraks gevolgd van een bevel van Hun Hoog Mogenden aan den Heere GALLIERES, derzelver Reſident te *Regensburg*, om zeven of achthonderd *Saltsburgers* na de Nederlanden te zenden.

Met blijdſchap omhelsden de berooide verdreevenen deeze aanbieding, en begaven zich, in allerijl, te ſcheep. Op den negenden Maart des Jaars 1733 zag men eenige Vaartuigen, opgepropt met de ſchamele menigte, in *Nieuwerhaven*, bij *Breskens*, in het *Land van Kadzand*, aankoomen. Hun getal bedroeg, in alles, zevenhonderd vierentachtig hoofden: te weeten, drieëntachtig volwasſene ongehuwden van beiderlei ſexe, de overigen getrouwde Mannen, Vrouwen en Kinderen. Ter hunner herberginge, hadt men, reeds vooraf, de noodige ſchikkingen beraamd. Twee dagen naa hunne aankomst verzamelde de geheele menigte in de Kerk van *Breskens*, tot het houden van eenen ſtaatelijken Dank- en Bededag. De Predikant, nevens de andere *Saltsburgers* overgekoomen, deedt voor dezelven eene Leerrede, op de gelegenheid toepasſelijk.

Thans

Thans deeden de Regeering en de Opgezeetenen van *'t Vrije* hun best, om de *Saltsburgers* aan werk te helpen. Lieden, welke, om den Godsdienst, hun Vaderland verlaaten en zo veel geleeden hadden, waren voorwerpen van elks mededogen. Doch het leedt niet lang, of de goede gedagten verdweenen, welke men van hunne Godsvrugt en Vroomheid hadt opgevat. In ſtede van het algemeene welzijn te bevorderen, ontdekte men wel haast, dat men eenen hoop lui geboefte in 't Land gehaald hadt. Wat 'er van den ijver voor den Protestantſchen Godsdienst ware, zag men aan veelen, die ſtraks, bij de Roomschgezinden, ter Misſe liepen. Anderen vondt men 'er onder, die, zo ras zij van klederen eenigzins voorzien waren, zich begeerig toonden, om het Land te ruimen. Vrugtloos ſpaarde men moeite noch kosten, om eenigen, door het bezorgen van rijklijk beloonden arbeid, in 't Land te houden. Zo groot een verloop ontſtondt 'er, wel haast, onder de menigte, dat de overgebleevenen, jongen en ouden, niet veel boven de tweehonderd perſoonen haalen konden. In en omtrent het Dorp *Groede*, in het *Land van Kadzand*, heeft dit overblijfzel zich nedergezet; 't welk, nevens de zulken, die wederom vertrokken waren, den Lande van *'t Vrije* op meer dan twintigduizend Guldens is te ſtaan gekoomen. Om dit overſchot ten algemeenen nutte te doen ſtrekken, ſtelden de Algemeene Staaten vier Schoolmeesters aan, om op 's Lands kosten beſoldigd te worden. Eene ſterke en weldaadige hand hieldt, daarenboven, de Lutherſche Gemeente te *Amſterdam* aan deeze lieden; doende, voor haare rekening, in den Jaare 1740, in het Dorp *Groede*, eene Kerk bouwen. De Leeraar, die in dezelve den Dienst waarneemt, geniet, jaarlijks, uit 's Lands Kas, eene wedde van zeshonderd Guldens. Hij is de eenige Lutherſche Predikant, die van 't Gemeene Land zijne ſoldij ontvangt.

Zie *Tegenw. Staat van Staats Vlaanderen*, en den *Tegenw. Staat der Vereënigde Nederlanden*; als mede, J. WAGENAAR, *Vad. Hiſtorie.*

SAM-

SAMBEEK, eigenlijk S. *Jansbeek*, is een Dorp, in *Staats Brabant*, meer bepaaldelijk in het *Land van Kuik* en Stad *Grave*, niet verre van de Rivier de *Maaze*. Het bestaat uit een vrij aanzienlijk getal Huizen. In vroegere dagen moet hier eene talrijke Gemeente van Hervormden geweest zijn. Dit mag men afleiden uit de Overblijfzels der Kerke, welke hier vóór het Jaar 1702 gestaan heeft. In dit jaar wierdt de Kerk, nevens haaren fraaien en hoogen Toren, door het blixemvuur aangestoken, en tot zo verre vernield, dat 'er slegts de buitenmuuren van overbleeven. Dus bleef de puinhoop leggen, tot in den Jaare 1738; toen maakte men eenen aanvang, om den Toren, zo veel doenlijk was, te herstellen, en met eenen Spits en Klokken, van nieuws, te voorzien. Ook wierdt het ruim der Kerke tot eene godsdienstige Vergaderplaats gereed gemaakt. Hoewel de Gemeente eenen afzonderlijken Leeraar heeft, bestaat zij slegts uit eenige weinige ledemaaten.

SAMUEL DE PLEKKER, een Burger van *Leiden*, beschuldigd van handdaadigheid aan het berugte ontwerp eener Zamenzweeringe, aangeleid om Prinse MAURITS het leeven te beneemen. Behalven het vonnis over hem geveld, behelzende de punten van beschuldiginge, tegen hem ingebragt, is 'er eene bekentenis voorhanden, door hem zelven in zijne Gevangenisse gesteld. Men vindt daar in vermeld, dat DE PLEKKER, in de maand October des Jaars 1621, uit JAN BLANSAERT, insgelijks eenen eedverwant, iets verstaan hebbende aangaande de verwoesting van eenige Steden, „ niet wist, „ wat hij denken moest, of 't waarheid dan leugen ware, „ en zeide, dat hij daar mede niet te doen wilde hebben;" dat BLANSAERT, in de maand Maart des volgenden jaars, gezegd hadt, dat 'er goede hoop was voor de Remonstranten, aangezien Prins FREDRIK HENRIK op hunne zijde was; dat men voor hadt, den Prins VAN ORANJE, op eenen avond, als hij na zijne Matres zoude gaan, om te brengen; „ dat „ hij (DE PLEKKER), zulks hoorende, daar over zeer ontsteld „ was geworden, en tot antwoord hadt gegeeven, dat hem „ zulks een gruwel was; 'er nevens voegende, dat hij ver-

„ schei-

„ ſcheiden reizen van meeninge was geweest zulks te open-
„ baaren, maar niet wist, hoe hij toegang tot den Prins zou-
„ de krijgen, uit vreeze dat zijne Doorluchtigheid op hem
„ een kwaad oog mogt krijgen, als of hij kwam om hem te
„ misdoen; dat hij ook gevaar in het ontdekken zag, als
„ zijn naam niet wierdt verzweegen, en als hij 't niet konde
„ bewijzen; dat hij ook, uit voorgaande dingen, hoop hadt
„ geſchept dat zulks niet zoude geſchieden, en de aanbren-
„ ging daarom hadt agtergelaaten. Dat JAN BLANSAERT, in
„ den volgenden Zomer, hem gezeid hadt, hoe, van nieuws,
„ zich zeer goede hoop vertoonde om aan vrijheid te koo-
„ men; dat Prins FREDRIK HENRIK bij 't Kollegie was ge-
„ weest (meenende daar mede den Heer VAN STOUTENBURG
„ en zijnen aanhang) hun verzekerende, dat zo ras het li-
„ chaam zich zoude beweegen, hij zich als 't hoofd daar bij
„ zoude voegen, en als zij het hunne deeden, hij dan met
„ omtrent drieduizend Soldaaten bij hen zoude koomen, om
„ alles in goede orde te ſtellen; dat 'er ook een voorneemen
„ was geweest, om door VAN DYK en KORENWINDER (twee
„ andere eedverwanten) eenig volk in 's *Graavenhage* te
„ doen brengen, ten einde om etlijke Heeren in verzekering
„ te neemen, dezelve voorts, met Wagens, na *Gouda* te
„ voeren, en, naa dat alles tot ſtilte en rust zou wederge-
„ keerd zijn, hen wederom te ontſlaan; dat hij (DE PLEKKER)
„ daar op hadt gezeid, van harten gaarne te zullen zien dat
„ de Remonſtranten, zo wel als de overige ingezeetenen des
„ Lands, vrijheid van openbaare Godsdienstoeffeninge hadden,
„ en dat het Land tegen den vijand wel beſchermd mogt
„ worden: maar dat hij niet konde merken dat deeze de
„ rechte middelen waren, die daar toe ſtrekten, maar oor-
„ deelde dat ze veel eer ſtrekten tot verderf van 't Land:
„ daar BLANSAERT op geantwoord hadt, dat daar al in voor-
„ zien was, alzo hij verſtaan hadt, dat de Franſche Gezant
„ MAURIER bij Hun Hoog Mogenden, van wegen zijne Aller-
„ christlijkſte Majeſteit, aan 't Kollegie hadt beloofd, het
„ Land, indien de nood zulks vereischte, met elfduizend
„ man te zullen te hulp koomen, en dat de Gezant daarom
„ na *Frankrijk* was vertrokken, om zijne Majeſteit van alles
„ te

„ te onderregten; dat BLANSAERT, eenige dagen laater, hem „ nog gezeid hadt, dat de Hofmeester van Prinse FREDRIK „ HENRIK reeds door het Land trok om de voornaamften aan „ te tekenen, en hij (DE PLEKKER) geantwoord hadt, daar „ van niets te gelooven, maar dat het alles leugen en ijdel„ heid was, 't geen men daar van zeide, en dat de Remon„ ftranten zich met ijdele hoop voedden."

Deeze waren de voornaamfte punten van SAMUEL DE PLEKKERS eigen bekentenisfe, waar onder hij voorts deeze woorden hadt gefchreeven: *Dit is kortelijk 't geen ik van de zaak heb geweeten en vrijwillig beleeden, op belofte van inpuniteit of ftraffeloosheid.* In hoe verre SAMUEL DE PLEKKER deel gehad hebbe aan de veel gerugts maakende zamenzweeringe, kan uit deeze bekentenisfe worden afgeleid. In het vonnis, 't welk, in den Jaare 1623, over DE PLEKKER, wierdt geveld, maakte men melding van 't geen hij ter zijner verfchooninge hadt ingebragt „ dat hij, van den aanflag op den „ perfoon van zijne Prinfelijke Excellentie, een gruwel hadt „ gehad, met verwerping en verfoeijing van denzelven, mids„ gaders hoope, dat die niet tot uitwerkinge zoude koomen, „ en dat hij, aan de voorgenomene verandering, geen geloof „ hadt geflagen, en tegen JAN BLANSAERT wel geprotesteerd „ hadt, dat het alles leugen en altemaal beuzelingen waren, „ en dat hij hoopte dat alles in ftilte zoude afloopen."

Ondanks dit alles, voor zo veel hij, egter, de aanflagen aan de Overheid niet geopenbaard, noch daar van eenige kennis hadt gegeeven, wierdt SAMUEL DE PLEKKER, bij vonnis van Schepenen van *Leiden*, naa vooraf ingenomen te hebben het Advis van Heeren Gekommitteerde Raaden der Staaten van *Holland*, fchuldig verklaard aan de misdaad van Gekwetfte Majefteit, en voorts verweezen om gebragt te worden op het Plein van *'s Graavenftein* (de gewoone Gevangenis der misdaadigen in de gemelde Stad,) en aldaar met den Zwaarde geregt te worden. Voorts behelsde het vonnis, dat zijn Lijk heimelijk mogt begraaven, maar dat van zijne goederen zulk eene fomme moest verbeurd verklaard worden, als met de Privilegiën zijner Geboorteftad beftaanbaar was.

Zie G. BRANDT, *Hift. der Reformatie.*

SA-

SAMUEL DE PRINSE, Predikant onder de Hervormden te *Baerdtwijk*, ten tijde der Nederlandsche Kerktwisten, in 't begin der voorgaande Eeuwe. Verdagt van Remonstrantsgezindheid, wierdt hij gedagvaard voor het Nationaale Sijnode te *Dordrecht*, en hem aldaar voorgeleid, de Ondertekening der Kanons, door die vermaarde Kerkvergadering ontworpen en vastgesteld. Doch geweigerd hebbende, de Kanons te onderschrijven, om reden, zo als hij zeide, dat hij zulks met geen goed geweeten konde doen, wierdt hij van zijnen Dienst afgezet, en voorts besloten, in zijn Vonnis, de volgende woorden in te lasschen „dat hij van den dienst des „Woords binnen *Baerdtwijk*, om zijn ongeregeld leeven, „door het oordeel der Klassis en der Gedeputeerden van het „Sijnode, was gesuspendeerd, en nog niet met de Kerk ver„zoend." Dus van zijnen Dienst zijnde afgezet, eischte voorts het Sijnode, dat hij de Acte van stilstand zoude ondertekenen; doch dit insgelijks geweigerd hebbende, moest hij, nevens de overigen, die aan de bevelen der Kerkvergaderinge even wederhoorig waren, het Vaderland verlaaten, met verbod van wederom daar binnen te mogen keeren, zonder verlof van 's Lands Staaten: onder bedreiging van anders doende, als een verstoorder der gemeene rust te zullen gestraft worden.

Nevens veele andere gebannen Remonstrantsche Leeraaren, wierdt SAMUEL DE PRINSE na *Waalwijk* gevoerd. Niet lang hadt hij aldaar vertoefd, of hij bestondt om in het Vaderland te rug te keeren. Op zijne vrijheid, zo geene zwaarder straffe, ware hem dit bijkans te staan gekoomen. Want op Zondag avond, den elfden Augustus des Jaars 1619, nevens de Huisvrouw van den afgezetten Predikant JOHANNES GREVIUS, en twee burgers van *Heusden*, van die Stad na zijne voorgaande standplaats *Baerdtwijk* willende rijden, wierdt de Wagen, die hen voerde, door drie Ruiters aangetast. Dit geschiedde in gevolge eens besluits van Hun Hoog Mogende, die een kwaad vermoeden, tegen de Remonstranten te *Waalwijk*, hebbende opgevat, aan de Bevelhebbers van het Krijgsvolk, te *Heusden* en *Geertruidenberg*, last hadden gezonden, om de geenen, die van *Waalwijk* herwaarts

keerden, aan te houden en te onderzoeken aangaande hunne reize. DE PRINSE, nevens de anderen, uit kragt van dit bevel, aangehouden en in eenen herberg gebragt zijnde, wilde men hen onderzoeken, en, naa alvoorens te zijn gebonden, in den nacht na *Geertruidenberg* voeren. De burgers ontkwamen het, heimelijk, door de vlugt. DE PRINSE weigerde te gaan; en alzo hier uit eenige woorden reezen, koozen, gelukkig, de huislieden zijne zijde; dit gaf hem gelegenheid om, onder 't gewoel, de Ruiters te ontkoomen. Deeze wilden hem vervolgen; doch ook hier tegen verzetteden zich de landlieden. DE PRINSE vondt dus middel, om zich wederom na *Waalwijk* te begeeven.

Geduurende 's Mans uitlandigheid begon de vervolging, tegen de *Remonstranten*, nog heviger te woeden. Den gebannen Leeraaren, indien ze het ondernamen, in het Land weder te keeren, wierdt Gevangenis gedreigd, en op het aanbrengen eene belooning gesteld. Dit niettegenstaande hadt DE PRINSE de koenheid, om zijnen voet op Vaderlandschen grond te zetten. Hij begaf zich na het *Land van Voorn*, en van daar, alzo hij 'er ontdekt was, en zijn verblijf niet meer veilig agtte, na het Eiland *Goederede*. Volgens het verhaal van zommige Schrijvers, zoude hij aldaar, zittende in eenen Herberg, door den Schout in verzekering zijn genomen, op aanbrengen van GOSWINUS BUITENDYK, Leeraar onder de Hervormden te *Goederede*, die hem bespied, en voorts bij den Schout hadt aangebragt, met verzekering dat de Vreemdeling een gebannen Remonstrantsch Leeraar was. Men voegt 'er nevens, dat BUITENDYK, om deeze betooning van ijver tegen de verweezene ballingen, met het beroep in de Kerk te *Dordrecht* was beloond; doch dat zijne Huisvrouw, eene dogter van den vreedzaamen Leidschen Leeraar OTTO TONSOR, in dit bedrijf zulk een mishaagen hadt, dat zij 'er zich, tot haaren dood toe, over kwelde, en eerlang van hartzeer storf.

Hoe 't hier mede ook zij, zeker is het dat SAMUEL DE PRINSE door den Baljuw des Lands van *Voorne*, met eenige Soldaaten, in den *Briel* gebragt, en voors, zwaar geboeid, na 's *Graavenhage* wierdt vervoerd, alwaar men hem, op de

de Gevangenpoort, in verzekering ſtelde. Naa eene wijle tijd zittens, wierdt hij, door eenige Raadsheeren van het Hof van Holland, verſcheiden maalen, ondervraagd, zo omtrent zijn koomen in het Land, tegen het uitdrukkelijk verbod van Hun Hoog Mogenden, als aangaande het geen, in de Vergadering der Remonſtrantſche Predikanten, te *Antwerpen*, in het voorgaande Jaar 1619, beſlooten was. Zijn beſtendig antwoord was, dat men niet bij wijze van onderzoek, maar door beſchuldigingen en bewijzen tegen hem moest te werk gaan. Hij voegde 'er nevens, dat hij zich zelven geen kwaad bewust was, en dat te *Antwerpen*, in de Vergadering der *Remonſtranten*, niets voorgevallen of verhandeld was, 't geen tot 's Lands nadeel konde ſtrekken. Als de Raadsheeren, in dit antwoord, geen genoegen namen, en men hem met ſcherper ondervraaging, of den Pijnbank dreigde, liet de gevangene zich daar door niet omzetten van zijne ſtandvastigheid, maar gaf rondelijk en kloekmoedig te verſtaan, „ dat „ zo de Heeren zich van geweldige middelen wilden bedie„ nen, hij geduld moest hebben, en dat hij nog vleesch en „ beenen hadt, die, om zulk eene regtvaardige zaak, als de „ zijne was, wat lijden konden; dat hij, voorts, vertrouw„ de, dat de Almagtige God, wien 't bekend was dat de „ Remonſtranten met eene goede Conſcientie handelden, hem „ met zijnen Geest zoude verſterken." 't Zij de gemelde bedreiging geen weezenlijk meenen geweest was, of dat de Raadsheeren zich door 's Mans kloekhartigheid lieten omzetten, het pijnigen hadt geenen voortgang.

Terwijl PRINSE op de Gevangenpoort zat, zonder toegang of aanſpraak van vrienden of bekenden, hieldt hij zich bezig met het houden van aantekeningen van zijn wedervaaren, en andere bijzonderheden, zijne gevangenisſe betreffende, ten dienſte van de gebannen Predikanten, die zich te *Antwerpen* onthielden. Zijne aantekeningen, hoe zorgvuldig en naauwkeurig hij ook bewaakt wierdt, vondt hij, nogthans, middel om na de beſtemde plaats te verzenden. Ook zondt hij, uit zijnen Kerker, heimelijk, brieven, ter verſterkinge van zijne verdrukte Geloofsgenooten; in eenen van deeze betuigde hij „ getroost te zijn in God, en bereid, als een goed Krijgs-

„ knegt van CHRISTUS, zijnen Heere, tot den bloede toe te „ ſtrijden, ja ook voor zijnen naam te ſterven."

Hoewel dus den tijd, zo goed hem doenlijk was, zoekende te korten, verdroot, egter, den Gevangene, wel haast, zijne nauwe opſluiting. Daarenboven bekroop hem de vreeze, dat, veelligt, in zijne zaak zoude gevonnisd worden, zonder hem in zijne verdere verantwoording te hooren. Hierom wierdt hij te raade, ter zijner verontſchuldiginge, een ſchriftelijk Vertoog bij het Hof van Holland in te leveren. PRINSE vertoonde daar in „ dat 'er, omtrent de misdaad, „ welke men hem wilde ten laste leggen, drie zaaken in aan„ merking moesten genomen worden: vooreerst, zijne uitban„ ning; vervolgens, het Plakaat van den derden Julij des „ Jaars 1619; eindelijk, het Plakaat van den eerſten Fe„ bruarij des tegenwoordigen Jaars 1620; dat hij tegen de „ beide genoemde Plakaaten niets hadt misdaan: niet tegen „ het laatſte, om dat hij, reeds vóór de afkondiging daar „ van, in hegtenis was genomen; ook niet tegen het eerſte „ Plakaat: want hij hadt aan de Raadsheeren verklaard, dat „ hij aan geene Predikatien, Conventiculen, of heimelijke „ Vergaderingen, ſchuldig was, en het tegendeel daar van „ was hem niet beweezen. Dat 'er derhalven niets over„ ſchoot, dan het eerstgenoemde, te weeten, het overtree„ den van zijn Vonnis van ballingſchap, en het wederkeeren „ in 't Land, zonder verlof; dat zulks, merkte hij aan, wel „ verbooden was, onder bedreiging van als een verſtoorder „ der openbaare rust te zullen geſtraft worden, maar niet „ op ſtraffe van eeuwige Gevangenisſe, waar mede men hem „ dreigde." Voorts gaf PRINSE, in zijn Vertoog, aan de Heeren, in bedenking „ Of eene eenvoudige overtreeding van „ een Vonnis van ballingſchap, alleen wegens *de puure religie* „ *en loutere conſcientie*, (dus luidden 's Mans woorden) „ verdiende als eene verſtooring der openbaare rust geſtraft „ te worden, en dat nog met eeuwige Gevangenisſe, of an„ dere ſtraffen, die den tijdelijken dood allernaast kwamen, „ of zomwijlen erger waren." Hij voegde 'er nevens, „ dat „ hij nu bij de vier maanden gevangen hadt gezeeten, zon„ der zijne Huisvrouw of Kinderen te mogen zien of ſpree„ ken;

„ ken; 't welk, zijns bedunkens, ftraffe genoeg was, over „ 't geen men verftaan mogt, bij hem misdaan te zijn." Hij befloot zijn Vertoog, met de Heeren in bedenking te geeven „ dat zij het Geregt hielden niet den menfchen, maar „ Gode; en dat ter harten neemende (fchreef hij) zouden „ ze, buiten twijfel, hunne Confcientie wel bevrijden en „ hem geene zwaarder ftraffe te verwagten ftaan."

Vrugteloos, intusfchen, was dit Vertoog, 't welk den vijftienden Junij des Jaars 1620 tot dagtekening voerde. Want, niet veele dagen daar naa, van de Gevangenpoort geleid zijnde, wierdt PRINSE overgevoerd na *Amfterdam*, en aldaar in het Tugt- of Rasphuis geplaatst, om 'er zijn leeven lang bewaard te worden. Zijn Vonnis is nooit ten voorfchijn gekoomen, even min als dat van eenige andere Remonftrantfche Leeraaren, die ter eeuwige gevangenisfe verweezen waren. 't Zij DE PRINSE, of een ander Leeraar, in 't Tugthuis koomende, wierdt hij van den Vader, fpottender wijze, verwelkoomd, met te zeggen, *Dat hij nu wel gerust mogt zijn, naardien hem zijn kost aldaar zijn leeven lang gekogt was.* Overeenkomftig met deeze verwelkooming was de behandeling, welke de Tugtvader omtrent den Gevangene hieldt; hij wierdt daarin onderfteund door zijne Meesters, de Regenten van den Kerker. Schimpen, fpotten, tergen, kwellen en dreigen, waren onaangenaamheden, welke PRINSE dagelijks wedervoeren. 't Was eene gunst, indien hij, om de maand of zes weeken, een bezoek van zijne Huisvrouwe of Kinderen mogt ontvangen. Geduurende de lange winteravonden weigerde men hem het gebruik van Kaarslicht, boeken en fchrijfgereedfchappen. Hoewel den tugtelingen geen vuur wordt geweigerd, onthieldt men 't hem, evenwel, op eene onnozele klagte, veertien dagen lang. Men wilde niet gedoogen het leezen van boeken, daar hij den meesten lust toe hadt. Inzonderheid onthieldt men hem de dagelijks uitkoomende fchriften, raakende de gefchillen tusfchen de Remonftranten en Contraremonftranten. Intusfchen moeten wij aanmerken, dat deeze hardigheden meer het werk waren der onmiddelijke Beftuurderen van het Tugthuis, dan van de Wethouders der Stad, die tot eene meer befcheidene handelwijze overhelden. Van hier ook

dat men vindt aangetekend, dat PRINSE, nevens zijnen lotgenoot GREVIUS, in het begin van Junij des Jaars 1621, op bevel van Burgemeesteren en Raad, merkelijke verligting van hegtenisse wierdt toegebragt. Niet alleen verkreegen ze het vrij gebruik van Schrijfgereedschap, maar ook verlof, om dagelijks, op de Plaats van het Tugthuis, de ruime lucht te mogen genieten. Van tijd tot tijd ontvingen ze nu ook bezoek van hunne goede vrienden en bekenden.

Terwijl PRINSE nog in naauwe bewaaring zat, kwam, 't eenigen dage, te *Amsterdam*, en vervolgens, onder het bezigtigen van andere Stadsgebouwen, ook in het Tugthuis, de verdreeven Koning van *Bohemen*, verzeld van de Gemaalinne van Graave ERNST VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, den Heere VAN BREDERODE, deszelfs Zuster, den Engelschen Gezant KARLETON en andere Grooten, geleid door den Schout der Stad en andere Leden van Regeeringe. Gekoomen aan het Venster van het Vertrek daar PRINSE zat, zeide de Schout, om den Koning niet terstond bekend te maaken, met gedekten hoofde, en wijzende op PRINSE: „ Dit is ook een van de „ Predikanten, gebannen van de Heeren Staaten." *Ja gebannen van de Staaten*, sprak hier op PRINSE, *maar niet van God.* De Koning daar op: „ Gijlieden veragt de geboden „ van mijne Heeren de Staaten, en zijt weder te rug ge„ keerd, om beroerte in 't Land te maaken." *Gij spreekt*, hernam hier op PRINSE, *naar dat uwe driften u vervoeren.* „ Juist dit," was hier op het woord des Konings, „ was „ uw oogmerk, en de eenige oorzaak van uwe wederkomst: „ en daarom zijt gij hier gezet, door authoriteit van mijne „ Heeren de Staaten." *Ja, door authoriteit*, sprak thans de Gevangene, *maar niet door reden. Gij zoudt, indien 't ontzag voor dit gezelschap, 't welk ik niet kenne, mij niet wederhieldt, een ander antwoord waardig zijn.* De Hoofdschout GROOTENHUIS, uit vreeze, misschien, dat den Gevangene iet oneerbiedigs mogt ontvallen, nam thans zijnen hoed af, en zich tot PRINSE wendende, zeide hij: „ Gij ziet hier „ zijne Majesteit van *Bohemen*." Van ontsteltenisse bevangen, smeekte nu de Gevangene om vergiffenis, dat hij zijne Majesteit met zo weinig eerbiedigheid hadt toegesproken. De Vorst

Vorst toonde zich toegeevende, en spoorde den Gevangene aan tot vrijmoedigheid in zijne redenen. Geduurende dit gesprek, was de Heer VAN BREDERODE, nevens den Gezant KARLETON, daar op toegekoomen. „ Zijt gij ook een Gereformeerd Predikant?" vraagde hem de laatste, en daar op *Jaa* tot antwoord bekoomen hebbende, verder: „ Maar, hoe „ gereformeerd?" *Volgens 't Woord van God*, was het antwoord van PRINSE, en vervolgens dat des Engelsmans: „ Niet, derhalven, volgens den Catechismus van den *Paltz*." De Gevangene hier op wederom: *Ik houde dat de allerzekerste Reformatie moet geschieden volgens het Woord Gods, en niet naar eenen anderen regel.* „ Maar," viel thans zijne Boheemsche Majesteit tusschen beide, „ heeft u het Sijnode „ niet anders onderrigt?" PRINSE daar op: *Noch het Sijnode, noch iemand anders kan onze gemoederen verbinden: vooral niet in 't geen tegen Gods Woord strijdt.* „ Maar," vraagde de Gezant KARLETON, „ wie zal daar over regter „ zijn?" *Een ieder*, voerde hem de Gevangene te gemoete, *zal zijne eigen Conscientie, geleid door Gods Woord, tot Regter hebben, en dat in dingen, die het fondament der zaligheid raaken; maar in andere mindere zaaken moet de onderlinge verdraagzaamheid plaats hebben.* De Heer VAN BREDERODE nu het woord opvattende, zeide: „ 't En „ is u dat niet; gij hebt elkanderen eenen eed van getrouw- „ heid gedaan, en van dien wilt gij niet afgaan." *Wij hebben*, hernam hier op de Gevangene, *niemand eed gedaan, dan* JESUS CHRISTUS *onzen Heere. Van dien eed zullen noch mogen wij afgaan. Van die verbintenisse kan ons niemand ontslaan, noch Koning, noch Prins, noch Staaten, noch iemand ter waereld. Dat men van eenen anderen eed wil zeggen, is enkel agterklap.* Hier mede eindigde dit gesprek, en nam het aanzienlijk gezelschap een beleefd afscheid van de gevangenen, uitgezonderd eene der Vrouwen, welke zich daar bij tegenwoordig bevondt, en de beide Leeraars voor Oproermaakers en Landverraaders scholdt. De Gezant KARLETON, in 't heen gaan, gezegd hebbende: „ Die man heeft „ veel verstand, maar 't is jammer dat hij 't niet beter heeft „ gebruikt," voegde PRINSE hem te gemoete: *Ik dank God, dat*

dat ik nog niet overtuigd ben van 't kwalijk gebruikt te hebben, tot nu toe.

Onder dit alles waren eenige ijverige Remonstranten op middelen bedagt, om de verlossing van PRINSE en diens lotgenoot GREVIUS te bewerken. Benevens het onderling overleg, bediende men zich daar toe van den vrijen toegang tot de Gevangenen, om met hun daar over te beraadslagen. Eens en andermaal nam men eene proeve ter uitreddinge, doch telkens met een vergeefschen uitslag. Inmiddels wierdt het gerugt, welk al eenigen tijd hadt geloopen, meer en meer leevendig, dat men voor hadt, de beide Predikanten, PRINSE en GREVIUS, na *Loevestein* te voeren. Thans dagt men, moest 'er niet geslaapen worden, of het ware, voor altoos, gedaan met de vrijheid der Gevangenen. DOMINICUS SAPMA, insgelijks een gebannen Predikant, en die, gelijk wij, vervolgens, op 's Mans Artikel, zullen verhaalen, onlangs, door een schranderen list, uit den Kerker was ontkoomen, nam het beleid des toelegs bij de hand. In den nacht tusschen den twaalfden en dertienden van October, van den Jaare 1621, tusschen twee en drie uuren naa Middernacht, bij donkere Maane, wierdt de aanslag in 't werk gesteld, en gelukkiglijk volvoerd, op de volgende wijze.

Van de Kamers, in welke de Gevangenen zaten, en die met twee deuren en sloten verzekerd waren, hadt men de Sleutels weeten naagemaakt te krijgen. Aan den Buitenmuur bragt men houten Ladders, om te minder zigtbaar te zijn, zwart geverfd. Langs deeze Ladders klommen eenige mannen na boven, tot op het dak, waar over ze Touwladders spanden, welke zij voorts hebbende vastgemaakt, tot op de Binnenplaats van het Tugthuis neder lieten. Vreemd is het, indien men de zaak van agteren beziet, dat de stoute onderneeming tot zo verre gelukkig slaagde, van wegen de veelvuldige verhinderingen, welke zich daar tegen aankantten. Door het gerugt van het aanvoeren der Ladders, en andere gereedschappen, gewekt, lieten zich de Honden, in en om het Tugthuis, door een ontzettend geblaf, geweldig hooren. Meer volks, dan gemeenlijk in dien tijd van den nacht, zag men op straat. De Klapperlieden hielden eene scherpe en naauw-

keu-

keurige wagt. De aanvoering der werktuigen, om dat dezelve zeer stil moest geschieden, vorderde langzaam. In weerwil van alle deeze hindernissen, gingen de onderneemers zo ijverig voort, als of daar tegen niets hadde in den weg gestaan. Deeze eerste en afschrikkende zwaarigheden dus overwonnen zijnde, vertoonde zich eene andere, die het werk, hoe verre ook gevorderd, bijkans zou bedorven hebben. Terwijl de Ladders gericht stonden, en de Touwladders over het Dak gespannen waren, langs welke eenige mannen nederdaalden, om op de Binnenplaats van het Tugthuis te koomen, kwam 'er een Buurman bij de anderen, die bij de Ladders op de straat stonden, met een blooten Deegen in de hand, luidkeels roepende; „ Alarm, de Nachtdieven zoeken de Geldkist der „ armen in 't Aalmoesseniershuis" (het tegenwoordige Latijnsche School; zie J. WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, D. III. B. IV. bl. 286.) „ te besteelen, en zijn vast bezig „ om door de ijzeren tralien te breeken." Al wat men konde, deedt men, in die verlegenheid, om den schreeuwer gerust te stellen; die zich, op het zeggen, dat het niet om geld, maar om de gevangene Remonstrantsche Predikanten te doen was, gelukkiglijk liet te vrede stellen, en, met den wensch van een gelukkigen uitslag, wederom na binnen tradt. Nog eene andere zwaarigheid paarde zich daar nevens. Een der gevangenen, welken het in de harssenen schortte, riep en tierde, verscheiden maalen, terwijl men met het werk bezig was: *De Arminiaanen breeken uit, de Arminiaanen breeken uit.* Zo luid was dit getier, dat het, aan de overzijde van den Singel, daar eenige Remonstranten de wagt hielden, onderscheidenlijk konde gehoord en verstaan worden. Van binnen, evenwel, wierdt het niet gehoord, of, om dat elendeling het meermaalen plagt te roepen, niet geagt. Ondertusschen waren de helpers, langs de Touwladders, gedaald tot op de Binnenplaats. Hier openden zij straks de Gevangenkamers, met de naagemaakte Sleutels, haalden PRINSE, nevens GREVIUS, daar uit, deeden hen, langs de Touwladders, na boven klimmen, tot op het Dak, en vervolgens, langs de houten Ladders, nederdaalen. Nu hadden ze nog eene Poort te openen, van welke zij insgelijks den sleutel hadden. Te

gelijk met de twee Predikanten, ontkwam ook een Jesuit, LEVINUS WOUTERS, van *Brussel*, bij vonnis van Heeren Schepenen, in den voorgaanden Jaare 1620, in het Tugthuis geplaatst, tot wederopzeggens toe; als mede nog twee persoonen, om slegt gedrag hier vastgezet. Om des Jesuits wille, hadden etlijke Roomschgezinden den Remonstranten hunne hulp geleend. PRINSE en GREVIUS, dus uit den Kerker verlost, vonden straks schuilplaats bij eenigen hunner Geloofsgenooten.

Weinige dagen naa de ontkooming, schreef GREVIUS eenen Latijnschen Brief aan den Hoogleeraar CONRADUS VORSTIUS, behelzende een verhaal van de wijze der verlossinge, zo als dezelve hier boven is neergesteld. Onder andere bijzonderheden maakt hij daar in gewag van de handelwijze der Hervormde Leeraaren te *Amsterdam*, ten aanzien van de Regenten, en de ongegronde beschuldigingen, door dezelve, tegen hen uitgestooten. „ Nu (dus schrijft hij) houden wij ons „ verborgen bij de vrienden, die zeer minzaam en blijmoe„ dig ons onthaalen, nog zidderende van vreeze, en altoos „ bekommerd en beangstigd over nieuwe laagen, die zij dag„ ten dat ons geleid worden, door de woede en kwaadaar„ tigheid der onstuimige en gramstoorige Predikanten. De „ Wethouderschap (dus gaat hij voort) wordt hier openlijk „ over den hekel gehaald. Zij (de Predikanten) beschuldi„ gen hen openlijk van agteloosheid, slapheid en traaghartig„ heid. 'Er zijn 'er, dien 't onbeschaamd heeft gelust te zeg„ gen, dat wij met kennis en oogluiking der Regeeringe zijn „ ontkoomen. Maar hoe valsch is die betigting! 'Er zijn 'er „ wel eenigen onder henlieden (de Regenten) in dit stuk nu „ zagter van gemoed, niet vreemd van rekkelijkheid, gene„ gen tot zagtmoedigheid en toelaating van vrijheid van Ge„ weeten, die, misschien, de heviger driften hunner Ampt„ genooten wederhouden en te leur stellen, welke driftige „ lieden zich laaten voorstaan, dat het heil en de behoudenis „ haarer Kerke niet kan bestaan, dan door onze geduurige „ onderdrukking. Maar, tot nog toe, hebben wij daar geen „ bescheid van." Vervolgens klaagende over de hevigheid der Amsterdamsche Predikanten, drukt GREVIUS zich in dee-

zer voege uit: „ Indien de bittere en schadelijke raad der Pre-
„ dikanten mogt gelden, men zou nu den burgeren, en allen
„ ingezeetenen, met de Stads Klok, door een zwaar verbod,
„ onder eene zeer zwaare bedreiging, verbooden hebben,
„ ons (PRINSE en GREVIUS) te ontvangen. Men zou de bal-
„ lingschap gesteld hebben voor de geenen, die ons in huis
„ namen; men zou loon gesteld hebben voor de geenen, die
„ onze helpers zouden verraaden; de Dienaars van 't Geregt
„ zouden de verdagte huizen, en alle schuilplaatzen, hoeken
„ en winkels in dezelve naauwkeurig doorzogt hebben. Maar,
„ tot nog toe, Gode lof, is daar niets van geworden; en
„ God geeve, dat zulks ook niet in het toekoomende ge-
„ schiede!" GREVIUS besluit zijn schrijven met den volgen-
den wensch: „ Ach of de Regeerders van ons Vaderland,
„ van dag tot dag, zagter wierden, dat ze die kwansuis hei-
„ lige oorblaazingen der Predikanten van de hand weezen,
„ en dat het ons geoorlofd ware, in eenig klein veilig hoeks-
„ ken te schuilen: op dat wij niet wederom in de handen
„ mogten vallen van zulken, die onze kwelling, onze elende
„ voor hun hoogste vermaak houden!"

PRINSE, aldus uit den Kerker verlost zijnde, deedt, in de volgende maand November, heimelijk, binnen *Amsterdam*, eene Leerrede, ingerigt om den Allerhoogsten plegtige dankbetuigingen op te draagen, voor de gunst, aan hem, en daar door aan de Remonstrantsche broederschap beweezen. Jammer is het, dat een persoon, die, van zijne verkleefdheid aan de begrippen zijner Gezinte, zo doorslaande proeven hadt gegeeven, naderhand het geloof verzaakte, door eenen ergerlijken leevenswandel, tot welken hij vervoerd wierdt, zonder dat ons gebleeken zijn de gronden en gelegenheden, welke daar toe de aanleiding gegeeven hebben. Dit weeten wij, dat PRINSE, naa de Remonstrantsche Gemeente te *Rotterdam*, eenigen tijd, bediend te hebben, van zijnen post wierdt verlaaten, om zijn aanstootelijk gedrag, waar door hij de verontwaardiging van alle welgezinden onder de Broederschap zich op den halze haalde.

Zie BRANDT, *Historie der Reformatie*; en *Præstantium ac Erodit. Virorum Epistolæ Theol. et Ecclesiasticæ.*

SAN-

SANDE, (FREDERIK VAN DEN) gebooren te *Arnhem*, in den Jaare 1577, beklom, door zijne vlijtige beoeffening en grondige ervarenis in de kennis der Regtsgeleerdheid en Staatkunde, de aanzienlijke posten en waardigheden, tot welke zó wel een eerlijk gemoed als diepe kennis wordt vereischt. In zijne Geboorteſtad bekleedde hij de Burgemeesterlijke waardigheid, wierdt vervolgens Raad en Fiskaal in het Hof van *Gelder* en *Zutfen*, en nam, in het einde van zijn leeven, zitting in de Vergadering der Algemeene Staaten in *'s Graavenhage*. In den bloei zijns leevens wierdt hij, in de genoemde Hofplaats, weggerukt, in den ouderdom van veertig jaaren. Meermaalen bediende men zich van hem tot gewigtige bezendingen, zo aan den Hertog VAN BRUNSWYK, als aan deeze en geene Steden van het vermaarde Hanze-Verbond. Boven dit alles vondt nog de Heer VAN DEN SANDE ledigen tijd, tot het zamenſtellen en doen drukken van eenige Regtsgeleerde Werken: onder deeze munt uit 's Mans *Commentarius in Gelriæ et Zutphaniæ Conſuetudines feudales.*

Zie VAL. ANDREAS *Biblioth. Belgica.*

SANDE, (JOHAN VAN DEN) broeder des boven genoemden, insgelijks een vermaard Regtsgeleerde, en daarenboven in de Geſchiedenisſen, vooral der Veréénigde Gewesten, zeer bedreeven. Een geruimen tijd vertoefde hij buitenslands, aan verſcheiden Hoogeſchoolen, voornaamelijk aan die van *Wittenberg*, alwaar hij het onderwijs genoot van den geleerden PETRUS HEIGIUS. Naa zijne wederkomst van de uitlandigheid, bekleedde hij, een tijd lang, den Hoogleeraarsſtoel in de Regtsgeleerdheid, aan het Hoogeſchool van *Friesland*. In den Jaare 1604 verwisſelde VAN DEN SANDE deeze ſtandplaats, tegen den aanzienlijken post van Gewoonen Raad in het Hof Provinciaal van ſtraks genoemde Gewest. Geduurende den tijd van bijkans veertig jaaren, bekleedde VAN DEN SANDE dit gewigtig ampt, wanneer hij, door den dood, daar van wierdt afgelost. In de geſchillen, welke, ten dien tijde, de Kerk en den Burgerſtaat beroerden, hieldt hij de zijde der Contraremon-

remonstranten, en, diensvolgens, ook van Prinse MAURITS. Van hier, dat hij, van wegen de Provincie *Friesland*, wierdt benoemd om zitting te neemen in de Dordrechtsche Kerkvergadering. Een ander, egter, de Heer TACITUS VAN AYTSMA, vervulde naderhand die plaats, uit hoofde der aanstellinge van den Heere VAN DEN SANDE tot eenen der vierentwintig Regters over 's Lands Advokaat, JOHAN VAN OLDENBARNEVELD. Hij heeft geschreeven *Rerum in suprema Frisiorum Curia judicatarum Libri* V; als mede *Nederlandsche Historie, dienende tot het Vervolg van Ev. van Reijd*, van 't Jaar 1566 tot 1638. Dit Werk is, naderhand, in 't Latijn vertaald.

Zie VAL. ANDREAS *Biblioth. Belgica.*

SANDEN, (MAXIMILIAAN VAN DEN) of, volgens de gewoonte der geleerde Mannen van dien tijd, met een verlatijnden naam, MAXIMILIANUS SANDÆUS genoemd, wierdt gebooren te *Amsterdam*, in den Jaare 1578. Al vroeg ondernam hij eene reize buitenslands, met oogmerk om zich in de Godgeleerdheid te oeffenen. Op den ouderdom van negentien jaaren bevondt hij zich te *Rome*, en deedt 'er zich tot Lid van het Genootschap der Jesuiten aanneemen. Sedert vertrok hij na *Saltzburg*, en 'er den trap van Leeraar in de Godgeleerdheid beklommen hebbende, gaf hij 'er, etlijke jaaren, onderwijs over de *Summa* of het zamenstelzel van Godgeleerdheid, volgens de begrippen van den vermaarden THOMAS AQUINAS. Doch zijnen meesten leeftijd sleet hij te *Keulen* alwaar hij ook, in den Jaare 1656, zijne dagen eindigde. SANDÆUS was een der grootste Geschilschrijvers van zijnen tijd, vooral tegen die van den Hervormden Godsdienst. Men rekent dat hij zo veele onderscheidene Werken, vooral Twistschriften, heeft vervaardigd, als hij jaaren heeft geleefd.

Zie *Biblioth. Societ. Jesu.*

SANDENBURG, eene Ridder-Hofstad, in het Sticht van *Utrecht*, in het dus genaamde Over-Kwartier van hetzelve, onder het Dorp *Neder-Langenboek*, leenroerig aan de Domproostdij te *Utrecht*. *Sandenburg*, tegenwoordig een tamelijk deftig, hoewel ouderwetsch gebouw, liggende rondom in zijne Vijvers beslooten, wierdt, in den Jaare 1538, op den vijftienden Februarij, door de Edele Mogende Heeren Staaten 's Lands van *Utrecht*, voor eene Ridderhofstad erkend. De tijd der stigtinge is onbekend. Volgens het gemeene gevoelen zou het, misschien reeds vóór het einde der dertiende Eeuwe, door het Geslagt van VAN SANDE, gestigt zijn, en daar van zijnen naam ontleend hebben. Althans meent men, dat het Wapen, welk nog heden het Huis voert, eertijds dat van het gemelde Geslagt van VAN SANDE zou geweest zijn. Uit dit Geslagt ging *Sandenburg* over in dat van VAN ZYL, uit hetwelk wij, in den Jaare 1391, JAN VAN ZYL, of VAN DEN ZYL, als eigenaar genoemd vinden. Het Geslagt van DE RIDDER kwam naderhand in het bezit. HENDRIK DE RIDDER *van Sandenburg* hadt geene andere erfgenaamen, behalven eene dogter, ANTONIA DE RIDDER *van Sandenburg*, die in 't huwelijk tradt met FLORIS VAN PALLAAS, en alzo de Hofstede in dat Geslagt overbragt. Zij liet eenen Zoon naa, ADRIAAN VAN PALLAAS, welke, in de maand Maij des Jaars 1510, zijne Moeder opvolgde. Sedert vinden wij nog als bezitters genoemd FLORIS VAN PALLAAS en ADRIAAN VAN PALLAAS. De laatstgenoemde, geene kinderen naalaatende, stelde tot zijne erfgenaame zijne Zuster ELIZABETH VAN PALLAAS, gehuwd aan DIRK BORRE VAN AMERONGEN, wiens Zoon, WILLEM BORRE VAN AMERONGEN, in de maand October des Jaars 1583, met *Sandenburg* beleend wierdt. Sints dien tijd bleef de Hofstede in dit hoogadelijk Geslagt, geduurende een groot gedeelte van de eerste helft der tegenwoordige Eeuwe. KOENRAAD TRAJECTINUS BORRE VAN AMERONGEN, het laatste Mansoir van het aanzienlijk Geslagt, in den Jaare 1710, overleeden zijnde, hadt tot erfgenaame zijne Zuster ELEONORA SOPHIA BORRE VAN AMERONGEN, die, in de maand Julij des Jaars 1711, met de Hofstede wierdt beleend. Naa haarn dood is *Sandenburg* in andere handen geraakt. De laatste beleening daar van, ons bekend, is geschied in den Jaare 1766, ten behoeve van

den

den Heere MATTHIAS JAN SINGENDONCK. Geene andere eigenaars, dan uit het Geslagt van AMERONGEN, zijn, wegens *Sandenburg*, beschreeven geweest in het Lid der Heeren Edelen van het Gewest. De eerste was WILLEM BORRE VAN AMERONGEN, beschreeven den tweeëntwintigsten Januarij des Jaars 1606, overleeden den eenentwintigsten Januarij des Jaars 1640. Hem volgde KOENRAAD BORRE VAN AMERONGEN, op den zestienden Februarij des Jaars 1642. Hij deedt vrijwilligen afstand van het regt van verschrijvinge, en nam afscheid van de Vergaderinge der Ridderschap, op den zevenëntwintigsten October des Jaars 1669; wordende, op dien zelfden dag, de ledige plaats vervuld door zijnen Zoon en Opvolger DIRK BORRE VAN AMERONGEN, die overleedt op den zevenden April des Jaars 1703, naalaatende eenen Zoon, boven reeds genoemd, KOENRAAD TRAJECTINUS BORRE VAN AMERONGEN. Hij nam zitting onder de Ridderschap, op den veertienden November des Jaars 1709, doch bekleedde slegts korten tijd deeze waardigheid; hij overleedt op den tienden Maart van het volgende jaar.

Zie *Utrechtsch Placaatboek*.

SANDERUS, (ANTONIUS) wierdt gebooren te *Antwerpen*, in den Jaare 1586. Ter meerdere volmaakinge van zijne bedrevenheid in Godgeleerde kennisse, bezogt hij verscheiden Hoogescboolen, onder andere die van *Oudenaarden*, *Douay* en *Leuven*. Overal, daar hij zijn verblijf hieldt, verworf hij een zeer beroemden naam, zo van wegen zijne natuurlijke bekwaamheden, als om den overgrooten vlijt en naarstigheid, waar mede hij dezelve aankweekte. Den loop zijner Letteroeffeningen voleindigd hebbende, wierdt hij geordend, en bediende, als Priester, verscheiden Kerken in de nabuurschap van *Gend*. Geduurende dien tijd maakte hij zeer veel werks om de Ketters te bekeeren, voornaamelijk de Doopsgezinden, of; zo als men ze toen noemde, om dat zij den kinderdoop als eene nietigheid beschouwden, en daarom andermaal de plegtigheid des Doops verrigtten, de *Wederdoopers*, welke in en om de plaats zijns verblijfs, ten dien tijde, zeer menigvuldig waren. Niet onbe-

beloond bleef deeze ijver, zo wel als zijne natuurlijke en verkreegene bekwaamheid. Eerst verkreeg hij eene Domheersplaats te *Yperen*, en wierdt vervolgens aangesteld tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid op 't Hoogeschool te *Terouane*. Behalven zijne Godgeleerde Schriften, heeft hij ook proeven van zijn Dichtkundig vermogen naagelaaten.

Zie, onder andere, VAL. ANDREAS, *Biblioth. Belgica*, en *de Scriptoribus Flandriæ*.

SANDERUS, (JOANNES) Oom van den straksgenoemden, doch gebooren te *Gend*, hadt de kennis der Geneeskunde tot het hoofddoel zijner beoeffeninge verkoozen. Zo gelukkig slaagde hij daar in, dat Keizer KAREL DE V hem, eerlang, tot zijnen Lijfartz aanstelde. Hij was gehuwd; doch zijne Huisvrouw overleeden zijnde, vermits hij uit den aart godsdienstig was, wierdt hij Kanunnik van ST. BAVO, in zijne Geboortestad. Van hem gaan eenige Geneeskundige Werken in druk uit.

Zie VAL. ANDREAS.

SANDRART, (JACOB) een vermaard Kunstschilder, geduurende de eerste helft der jongstverloopene eeuwe, als zijnde geweest een tijdgenoot van den vermaarde REMBRAND VAN RYN. Weinige bijzonderheden zijn wegens hem bekend, dan dat hij te *Amsterdam* het eerste licht aanschouwde, zeer bevallig schilderde, en aan het Hof van den Keurvorst van *Beijeren* in groote agting wierdt gehouden. Zo wel de tijd als de plaats zijns overlijdens zijn onbekend.

SANDRART, (JOACHIM VAN) bijgenaamd VAN STOKKAU, als zijnde eigenaar van een Landgoed of Heerlijkheid van dien naam, verdient eene plaats in ons *Woordenboek*, offchoon hij hier te Lande niet gebooren wierdt, zo van wegen 's Mans wijdklinkende vermaardheid, als ook om dat hij in *Holland*, eeni-

eenigen tijd, zijn verblijf gehouden, en het Amsterdamsche Raadhuis, met zijn Kunstpenseel, versierd heeft. De Vader van JOACHIM, LAURENS VAN SANDRART genoemd, woonde te *Bergen in Henegouwen*; doch van wegen de Nederlandsche Oorlogen en de Vervolgingen om den Godsdienst, vertrok hij, met zijn gezin, na *Frankfort aan den Main*; op den elfden Maij des Jaars 1606 wierdt JOACHIM aldaar gebooren. Al vroeg openbaarde zich in hem zijne sterke neiging en natuurlijke geschiktheid tot de Tekenkunst. Zijne eerste bezigheid, op welke hij zich toeleide, was het plaatsnijden; ten welken einde hij zich na *Neurenberg* begaf, onder het opzigt van PIETER ISELBURG, en van daar, hebbende den ouderdom van slegts vijftien jaaren bereikt, na *Praag*, bij den vermaarden EGIDIUS SADELER. Hoe groote vorderingen de Jongeling ook maakte, het scherpziend vernuft zijns Leermeesters doorzag, nogthans, dat de Natuur hem tot eene andere roepinge hadt bestemd. SADELER gaf hem den raad, dat hij het plaatsnijden moest laaten vaaren, en zich geheel en al aan de Schilderkunde overgeeven. Aan dien gedienstigen raad gewilliglijk het oor leenende, keerde hij te rug na het Vaderlijk huis te *Frankfort*, waarschijnlijk om met zijnen Vader te overleggen, wien hij tot zijnen Leermeester zou verkiezen. Het gerugt van den *Utrechtschen* Kunstschilder GERRIT VAN HONDHORST, gelijk het wijd en zijd was uitgegaan, was ook tot in *Frankfort* doorgedrongen. HONDHORST wierdt gekoozen tot den Leermeester van SANDRART, en genoot alzo de Bisschoppelijke Stad de eere, van den beroemden Kunstenaar, in het behandelen van het Penseel, gevormd te hebben. Zo groote vorderingen, intusschen, maakte SANDRART onder zijnen Leermeester, dat wanneer HONDHORST, naa verloop van eenigen tijd, ontbooden wierdt aan het Hof van Koning KAREL DEN I, hij zijnen geagten Leerling mede nam na *Engeland*, om hem, in de volvoering der gewigtige taake, aldaar af te doen, de behulpzaame hand te bieden. De Utrechtsche Kunstschilder, naa verloop van eenigen tijd, de wederreize na de Nederlanden aanneemende, bleef SANDRART aan het Hof van den Engelschen Koning, bij welken hij zich zeer geagt en bemind maakte. Voornaame Hofgrooten hielden hem, ins-

gelijks, in waarde. Vooral vereerde hem de Hertog VAN BUKKINGHAM met zijne gunst en bescherming. Doch wanneer deeze, in den Jaare 1627, moorddaadig was omgebragt, verdroot hem het verblijf in *Engeland*, en verzogt hij, diensvolgens, zijn ontslag, en verlof om na zijne Vaderstad te mogen wederkeeren. 't Een en ander wierdt hem toegestaan.

Niet lang vertoefde SANDRART, te *Frankfort*, ten huize zijner Ouderen. Het kunstkundig *Italie* wekte zijnen lust, om door eene wijle tijds aldaar te vertoeven, zijn reeds verkreegen kunstvermogen nog verder uit te breiden. Niet lang hadt hij te *Rome* zijn verblijf gehouden, en 'er slegts twee Stukken vervaardigd, of van hem ging een zo gunstig gerugt uit, dat hij onder de vermaardste Kunstschilders van *Italie* gerangschikt wierdt. Lieden van den hoogsten stand dongen na de eere, om vrugten van zijn wonderdoend Penseel magtig te worden. De Markgraaf VINCENTIUS JUSTINIANI stelde hem niet alleen te werk om voor hem te schilderen, maar gaf hem ook een verblijf in zijn eigen Paleis, en maakte hem voorts bekend bij den toenmaaligen Paus URBANUS DEN VII. Intusschen wierdt SANDRART, door streelende beloften, aan het Hof des Konings van *Frankrijk* genodigd. Doch zijn Weldoener vondt middel om zijn verblijf te *Rome* zo aangenaam te maaken, dat hij de voorgestelde aanbiedingen van de hand wees. Ook verschafte hem de genoemde Markgraaf overvloedig werk, door aan hem op te draagen het aftekenen der aloude Standbeelden, van welke zijne uitmuntende Kunstverzameling rijklijk was voorzien. Deeze afbeeldingen zijn naderhand in Koper gebragt, en vervolgens, onder den naam van *Galleria Justiniana*, of de *Justiniaansche Gallerij*, in 't licht gegeeven. Onder dit alles beving SANDRART de lust, om ook eenige andere oorden en gewesten van dit Zuidelijk Waerelddeel te bezoeken. Eerst bezogt hij *Napels*, vervolgens de Eilanden *Sicilie* en *Malta*, en keerde, eindelijk, door *Apulie*, na *Rome* weder; hebbende, overal, de voorkoomende gelegenheden waargenomen, om zijne denkbeelden te verbeteren, te beschaaven en verder uit te breiden. Na deezen uitstap vertoefde hij nog eenigen tijd bij zijnen Beschermheer, om de aanzienlijke Verzameling van tekeningen

van

van de zeldzaamste oude Standbeelden, en andere merkwaardigheden, de Schilderkunst betreffende, nog verder te verrijken.

Den tijd van zeven jaaren hadt SANDRART nu te *Rome* en elders in *Italie* besteed, wanneer hij te raade wierdt, na het Vaderlijk huis te rug te keeren. In den Jaare 1635 wierdt dit besluit genomen en volvoerd. Met groot gevaar nogthans kwam hij binnen *Frankfort*, vermids de Keizerlijke Troepen toenmaals die Stad hadden ingeslooten. Niet lang daar naa schijnt hij in den echt te zijn getreeden, met eene adelijke Jonkvrouw, JOHANNA VAN MILKAU, dogter en vermoedelijke erfgenaame van den Heere van *Stokkau*, bij *Ingolstad*, in het *Paltz-Neuburgsche* gelegen. Van wegen de Oorlogen, welke ook het gedeelte van *Duitschland*, alwaar SANDRART zich bevondt, beroerden, zijn verblijf aldaar niet veilig agtende, vertrok hij na *Amsterdam*. Hier en elders stelde hij zijn kunstvermogen te werk, onder andere door het schilderen der afbeeldingen van verscheiden voornaame Mannen van dien tijd. Een Schuttersstuk, dat weleer gehangen heeft in de Groote Zaal der Kloveniers Doele, doch thans het Burgemeesters Vertrek in het Stadshuis versiert, is mede een gewrogt van zijn Penseel. Het is het Noordlijkste van drie soortgelijke Stukken, welke aan den Westelijken Wand van het Vertrek hangen, en verbeeldt een Korporaalschap van den Kapitein VAN ZWIETEN, gereed om de Koninginne-Moeder van *Frankrijk*, MARIA DE MEDICIS, welker steenen Borstbeeld in dit Stuk geschilderd is, in te haalen. Op een geschilderden rol papier, die verbeeld wordt van den tafel te hangen, plagt men de vijf volgende dichtregels van VONDEL, die nog gedeeltelijk kenbaar zijn, te leezen:

„ De Vaen van Zwieten wacht om Medicis t'onthaalen.
„ Maer voor zo groot een ziel valt Dam en Markt te kleen,
„ En 't oog der Burgerij te zwak voor zulke straalen.
„ Die Zon van Christenrijk is vleesch, noch vel, noch been;
„ Vergeef het dan Sandrart dat hij haer maelt van steen."

Gedurende zijn verblijf te *Amsterdam*, wierdt SANDRART

eigenaar van de Heerlijkheid *Stokkau*. Om 'er daadelijk bezit van te neemen, vertrok hij derwaarts. Doch vermids dit Landgoed, door het geweld des Oorlogs, veel hadt geleeden, verkogt hij zijne voornaamste Kunststukken te *Amsterdam*, voor eene aanzienlijke somme, om de geleedene schade te herstellen. Niet lang genoot hij aldaar een gerust verblijf. De *Franschen*, in den Jaare 1641, dit gedeelte van *Duitschland* overstroomende, pleegden ook op *Stokkau* verscheiden gewelddaadigheden: waar van de eigenaar het nadeel wel eenigzins deedt herstellen, doch die hem tegen dit verblijf eenen weerzin deeden opvatten; te meer, alzo hij geene kinderen hadt of verwagtte: weshalven hij zijn Landgoed verkogt, en de Stad *Augsburg* tot zijne woonplaats nam. Ter gelegenheid van den handel over een algemeenen Vrede, in den Jaare 1649, te *Neurenberg*, wierdt SANDRART verzogt, derwaarts over te koomen, om 'er zijn kunstvermogen in 't werk te stellen. Niet alleen schilderde hij aldaar verscheiden Keizerlijke en Zweedsche Krijgsbevelhebbers, en andere persoonen van hoogen rang; maar ook een zeer uitvoerig stuk, verbeeldende den Vredemaaltijd, in 't gemelde jaar aldaar gehouden, in 't welk alle de aanzittende doorluchtige personaadjen naar het leeven stonden afgebeeld. De Koning van *Zweeden* bekostigde dit Kunststuk, en gaf het ten geschenke aan de Stad *Neurenberg*, onder voorwaarde, dat het, in de groote Zaal van het Raadhuis, tot eene eeuwige gedagtenisse moest blijven hangen. Naderhand ontboodt zijne Keizerlijke Majesteit, SANDRART na *Weenen*, om 'er de Keizerlijke familie te koomen schilderen. Zo wel voldaan over de uitvoering betoonde zich de Keizer, dat hij den Kunstenaar niet alleen vorstelijk beloonde, maar ook de vrijheid gaf, om de Keizerlijke Kroon boven zijn Wapen te mogen voeren.

Onder dit alles was SANDRART zijne echtgenoote, door den dood, ontvallen. Den ouderdom van zevenënzestig jaaren bereikt hebbende, besloot hij tot het aangaan van eene tweede echtverbintenisse. Dit geschiedde, in den Jaare 1673, met eene Dogter van den Heere WILLEM BLOMMAART, Raadsheer te *Neurenberg*. Niet lang overleefde hij deezen echt,

maar

maar ſtorf, eerlang, doch onzeker in welk jaar, in goeden ouderdom.

Te menigvuldig in getal zijn de Stukken van onzen doorluchtigen Kunſtenaar, om hier te worden opgeteld. Van een derzelven, 't welk geen geringen naam gemaakt heeft, maaken wij hier alleen gewag; 't zijn de twaalf Maanden des jaars, door SANDRART voor den Keurvorst van *Beijeren* geſchilderd, daar naa in *Holland* in 't Koper gebragt, en vervolgens, door de Dichters BARLÆUS en VONDEL, in Latijnſche en Nederduitſche Verzen, treffelijk bezongen.

Van de hooge agtinge, welke onzen Kunſtenaar wierdt toegedraagen, hebben wij reeds, in 't bovenſtaande, eenige voorbeelden aangehaald. Wij voegen 'er nog dit nevens, dat de Republiek van *Venetie*, een blijk willende geeven, hoe zeer zij ook uitlandſche Kunstoeffenaars op prijs wist te ſchatten, hem met de Ridderorde van *St. Markus* vereerde.

SANDRART was niet ſlegts een Schilder, maar mogt ook op den naam van een geleerd man aanſpraak maaken. Zijn Werk, den kunstminnaaren, onder den naam van *Duitſche Akademie*, bekend, kan daar van getuigenis draagen; het behelst eenen ſchat van Hiſtoriſche-, Oudheid- en Fabelkundige Weetenſchap, door hem bij een verzameld, om te dienen tot onderrigting aangaande de Bouw- Beeldhouw- en Schilderkunde. Daarenboven ontmoet men aldaar een verſlag wegens de vermaardſte Nederlandſche Schilders, met hunne afbeeldingen verſierd. Eindelijk heeft men nog van hem *Iconologia Deorum*, of Afbeeldzels der Goden, in het *Oude en hedendaagſche Roomſche Schouwburg*.

Zie 's Mans *Leven*, voor de *Duitſche Akademie*.

S. ANDRIES, een zeer vermaarde *Schans*, in Gelderland, in het Oostlijk gedeelte van de *Bommeler-Waard*. *Don* FRANCISCO DE MENDOZA, Admirant van *Arragon*, in den Jaare 1599, in den gemelden oord, een weinig boven *Roſſem*, hebbende post gevat, ſtigtte aldaar den genoemden Schans, op eene plaats, van waar men, ter wederzijde, de Maaze en de

Waal konde beſtrijken, om alzo de Stad *Bommel* te bedwingen, op welke hij eenen toeleg hadt gemaakt. In 't volgende jaar viel de Sterkte in handen van Prinſe MAURITS. De Spaanſchen, in den Jaare 1637, deeden 'er eenen vergeefſchen aanſlag op. Gelukkiger ſlaagden de Franſchen in den Jaare 1672, wanneer zij den Schans niet verlieten, zonder alvoorens alle de Werken verwoest te hebben. Sedert heeft men de Vesting wederom in goeden ſtaat van tegenweer gebragt. Het Kwartier van *Nijmegen* ſtelt 'er eenen Kommandant en eenen Majoor aan. Ook betaalt hetzelve de manſchap, die 'er bezetting houdt, beſtaande uit een klein getal *geappoincteerden*. De Raad van Staate houdt 'er eenen Kommies van 's Lands Magazijn, en de Admiraliteit op de Maaze eenen Kommies ter Recherche. De Gereformeerde Gemeente wordt 'er door éénen Predikant bediend.

S. ANNA, is de naam van eenen Herberg, ongeveer een half uur gaans buiten *Nijmegen*, op den weg na *Graave*. Zo min van deezen, als van alle andere Herbergen, zouden wij geene melding maaken, ware 't niet om eene zonderlinge gebeurtenis, in den Jaare 1702, aldaar voorgevallen, ten tijde als de Franſchen eenen aanſlag op de Stad *Nijmegen* in den zin hadden: eene gebeurtenis, door welke de eerbaarheid eener Maagd, op eene gantsch bijzondere manier, gered wierdt. Een Bevelhebber der Vijandelijke Legermagt, in den gemelden Herberg, zijnen intrek hebbende genomen, hadt, op de dogter van den huize, een wellustig oog laaten vallen. Meer dan eens hadt hij bij haar aanzoek gedaan, om zijner geilheid ten dienſte te ſtaan, doch telkens vrugteloos. In 't einde beſloot hij, dreigementen en geweld te baate te neemen, om haare kuischheid aan hem ten beste te geeven. Onder dit alles bezweek het ongelukkig ſlagtoffer. Doch zo als hij gereed was, om zijnen vuilen lust te koelen, nam een Kanonkogel, uit de Stad geſchooten, zijn eene been weg; 't welk, eerlang, van het verlies van 't leeven wierdt gevolgd. De geredde Maagd erkende, in dit voorval, de tusſchenkomst der behoedende Voorzienigheid.

S. ANNA-

S. ANNA-LAND; zie ANNA-LAND. (*St.*)

S. ANNA-PAROCHIE; zie ANNA. (*St.*)

S. ANNA TER MUIDEN, een Steedje, in *Staats-Vlaanderen*, onder het regtsgebied of *Vrije van Sluis*, ongeveer een half uur gaans ten Noordwesten van de Stad van dien naam gelegen. Bij den oorspronklijken naam van *Muiden*, heeft men den toenaam van *S. Anna* gevoegd, 't zij om dat de Kerk der Plaatze, eertijds, aan de Santinne van dien naam gewijd was, of ook, misschien, om het Plaatsje aldus van het Hollandsche *Muiden* te onderscheiden. *S. Anna ter Muiden* was, bij ouds, eene beslootene Plaats, hebbende bolwerken en poorten; doch, zedert langen tijd, is 't een en ander niet meer voorhanden: het is thans eene opene Plaats of Vlek, bestaande uit slegts vier kleine Straatjes, bebouwd met omtrent dertig huizen, die van nog geene honderd ingezeetenen bewoond worden. Zo niet allen, immers de meesten doen belijdenis van den hervormden Godsdienst, en houden hunne openbaare zamenkomsten in de *S. Anna Kerk*, die door eenen eigen Predikant bediend wordt. Intusschen is van het oude gebouw niets meer voorhanden. De Franschen, hetzelve, nevens het bovenste gedeelte van den Toren, in koolen geleid hebbende, heeft men, aan den Toren, een Vertrek getimmerd, welk thans tot eene plaats van openbaare Godsdienstoeffeninge verstrekt. De Regeering bestaat uit Baljuw, die, door Hun Hoog Mogende, voor zijn leeven, wordt aangesteld, eenen Burgemeester en vijf Schepens, welke, jaarlijks, van de Afgevaardigden der Algemeene Staaten, hunne aanstelling of bevestiging ontvangen, en uit eenen Griffier en Ontvanger, welke posten door de Regeering begeeven worden. De reden, om welke *S. Anna ter Muiden* eenige opmerking verdient, is, om dat deszelfs regtsgebied of Schependom eene tamelijke uitgebreidheid beslaat, bestaande hetzelve uit zes Polders, te zamen groot vierhonderd achtenveertig Gemeten en tweehonderd tachtig Roeden Lands. Over deeze Polders zijn een Dijkgraaf, eenige Gezworens en een Penningmeester aangesteld. Nog grooter uitgestrektheid plagt het

Kerspel van *S. Anna ter Muiden* te beslaan, voor dat een gedeelte daar van gediend heeft, om de Vestingwerken van de Stad *Sluis in Vlaanderen* uit te breiden.

S. ANNENBERG; zie ANNENBERG. (*St.*)

S. ANTONI, een der drie Schanzen, dienende ter beveiliginge van de Stad *'s Hertogenbosch*. Zie 's HERTOGENBOSCH.

SAPMA. (DOMINICUS) Wat 'er ook zij van de waarde of onwaarde van de leerbegrippen en handelingen der vroegste Remonstranten, waar over wij ons hier niet mogen uitlaaten, dit is zeker, dat de eerste oprigters deezer Gezinte blijken vertoonden van ongemeene kloekmoedigheid en onverzaagdheid in het tarten van gevaaren, en alzo moeten gehouden worden, in gemoede overtuigd te zijn geweest van de deugdelijkheid der zaake, welke zij voorstonden en in de waereld zogten voort te planten. Op de lijst van deeze verdient DOMINICUS SAPMA genoemd te worden. Reeds in den Jaare 1614 bediende hij, doch op welke plaats is ons niet gebleeken, het predikampt, wanneer hij te *Hoorn* wierdt beroepen, in de plaats van eenen JOHANNES ROGGIUS; welke, om dat hij, in de toenmaalige verdeeldheid in de gemelde Stad, naar de vredezoekende maatregelen der Regeeringe zich weigerde te schikken, door dezelve van zijne bediening was ontslagen. Men hadt het oog op SAPMA laaten vallen, om dat hij bekend stondt voor Remonstrantsgezindheid, die thans te *Hoorn* de overhand bekleedde. Sedert won hij, meer en meer, het vertrouwen, zo van zijne Gemeente als van de Wethouderschap. Een blijk hier van vertoonde de laatstgenoemde, ter gelegenheid van zeker geschil in het Dorp *Grosthuizen*. De Leeraar, DIRK CHRISTIAANSZOON, door de Hoornsche Regenten zijnde afgezet, hadden deeze beloofd, de openstaande plaats, nu en dan, en bij voorraad, door eenen hunner Stads Predikanten te doen vervullen. In de maand Maart des Jaars 1616 wierdt SAPMA daar toe benoemd, en, vermids men, van de zijde des afgezetten Leeraars en zijner aanhangeren, geweldigen tegenstand voorzag, door den Voorzittenden en eenen

Oud-

Oud-Burgemeester, nevens den Schout, verzeld van zijne vier Dienaaren en nog twaalf of dertien gewapende mannen, na den Predikftoel geleid. Een verhaal der onaangenaamheden, hier uit ontftaan, als koomende geheel voor rekening der Hoornfche Wethouderfchap, behoort niet tot ons plan.

Gelijk met de Regeeringsverandering, in de meeste Steden, in de Jaaren 1618 en 1619, de hekken bijkans overal verhangen wierden, dus duurde ook de gunst, welke SAPMA bij de Regeering te *Hoorn* genoot, niet langer dan tot op dat fchroomlijk tijdftip voor veele Nederlandfche Leeraaren. Nevens verfcheiden andere Predikanten, was SAPMA, als een der hoofdvoorftanders diens aanhangs, gedagvaard voor het Sijnode* te *Dordrecht*, en hadt aldaar eenen tijd lang zijn verblijf gehouden, wanneer hij, op den laatften Februarij des Jaars 1619, van zijne hoogzwangere Huisvrouwe, uit *Hoorn*, eenen brief ontving, waar bij dezelve hem berigtte, hoe haar, van wegen de Wethouderfchap, was aangezeid, de Predikantswooning, binnen den tijd van acht dagen, en wel vóór den eerstvolgenden Zondag, op te ruimen, en, tot dat zij een ander huis konde bekoomen, midlerwijl bij eenen anderen te gaan inwoonen. Die van *Hoorn*, naamelijk, hadden, reeds in 't begin der genoemde Maand, twee nieuwe Predikanten aangenomen, niettegenftaande, over SAPMA, door het Sijnode nog geen Vonnis was geveld: ten blijke, hoe zeer zij zich van deszelfs aanftaande afzettinge verzekerd hielden. Ontzet van zulk eene tijdinge, vervoegde zich SAPMA bij den Raadsheer KAMPEN, thans Voorzitter der Politijken, verhaalende aan denzelven het ingekoomen berigt, en met een verlof verzoekende, zich na *Hoorn* te mogen begeeven, om, in deeze verlegenheid, zijner Huisvrouwe de behulpzaame hand te bieden. De Prefident, hoewel de voorbaarige handelwijze der Hoornfche Regenten afkeurende, konde, nogthans, niet befluiten tot het geeven van het verzogte verlof, maar begeerde dat SAPMA zou vertoeven tot op eene volgende vergadering der Heeren, welke, over diergelijk een verzoek, om van *Dordrecht* te mogen vertrekken, van twee andere Remonftrantfche Predikanten, eerlang zonde gehouden worden. SAPMA, daarentegen, vertoonde de tegenwoordige gelegenheid,

om met een Schip, onmiddelijk, van *Dordrecht* op *Hoorn* te kunnen koomen; als mede, dat zijn vertrek geen uitstel konde lijden, vermits hij, langer wagtende, niet vóór den Zondag te *Hoorn* zoude kunnen zijn, om zijner Huisvrouwe, in haaren toestand, de noodige hulp te bieden. Zijn verzoek, om te mogen vertrekken, drong SAPMA nog verder hier mede aan, dat het bevel, om de Predikantswooning te moeten verlaaten, insloot dat hij reeds moest afgezet, althans in zijnen dienst geschorst weezen; en dat hij, gevolglijk, niet langer de bevoegdheid hadt, om den gedagvaarde Leeraaren, in het verdeedigen van hunne zaak, van zijnen raad te dienen. De Voorzitter, de gegrondheid deezer bedenkingen erkennende, konde, egter, in zijn verzoek niet bewilligen, uit hoofde zijner vreeze, zeide hij, dat de Heeren zijn vertrek kwalijk neemen, en hem deswegen groote zwaarigheden zouden overkoomen. SAPMA thans het woord opvattende, verklaarde aan den President „ dat hij, voor 't tegenwoordige, schier geene „ zwaarigheid grooter oordeelde, dan zijne lieve, bedroefde „ en uitgestootene Huisvrouw, in zo hoogen nood en verle„ genheid, niet te mogen bijstaan; dat hij zulks met een goed „ geweeten niet konde nalaaten; dat hij, overzulks, liever „ alles verwagtte, wat hem daar van zoude overkoomen, dan „ zijne echtgenoote in dien nood te verlaaten, als 't hem „ eenigzins mogelijk was, bij haar te koomen." Hij voegde 'er nevens „ niet te kunnen twijfelen, of de Heeren, zijne „ zaak wel inziende, zouden, naar hunne groote bescheiden„ heid, hem voor verontschuldigd houden." Naa het aanhooren van deeze redenen zogt hem de Voorzitter tot tegen den middag op te houden, als zullende hij zijn best doen, om de Heeren nog vóór dien tijd bij een te roepen. Doch SAPMA, voor reden geevende dat zijne reize geen uur uitstels leedt, gaf zijn voorneemen te kennen om op staanden voet te vertrekken, biddende den Heere President, om hem bij de andere Heeren te verontschuldigen; 't welk de andere aannam, zeggende, *gaarne zijn best te zullen doen.*

Terstond naa deeze zamenspraak, met den Heere Voorzitter der Politijke Gelastigden op het Sijnode, nam SAPMA de reize aan na *Hoorn.* Bij zijne aankomst aldaar vernam hij, dat zijne

zijne Echtgenoote reeds verhuisd was, in eene ledig ſtaande wooning, ſtaande op het Noord, op den hoek van de Kerkſteeg. Zo min voor de Wethouderſchap, als voor veelen der Burgerije, bleef zijne komst niet lang verborgen. Wat hij, van de eerstgenoemde, hadt te verwagten, bleek hem, reeds 's anderendaags, aan een bevel, hem, van wegen de Regeering, thuis gezonden. Bij hetzelve wierdt hem bevolen, zich niet te verſtouten, binnen de Stad te prediken, oproer of vergaderingen te maaken, in eenige beleide zamenkomſten te verſchijnen, of eenige Kerkelijke dienſten te verrigten. Doch wanneer, op dit alles, van SAPMA de belofte van gehoorzaamheid aan de Heeren wierdt gevorderd, gaf hij tot beſcheid „ dat hij, met Gods hulp, zich van allen oproer zoude wag„ ten, doch zich niet verder konde verbinden, omtrent het„ geen hij aan God en de Gemeente ſchuldig was." SAPMA verzuimde niet, bij deeze gelegenheid, zijne verwondering, over dusdanig eene aanzegging, te betuigen, voor zo veel hij nog in dienst der Gemeente, en door het Sijnode niet veroordeeld was.

Niet lang vertoefde SAPMA te *Hoorn*; van hooger hand wierdt hij, ſpoedig, na *Dordrecht* te rug ontbooden. Van eene geweldige opſchudding, die de geheele Stad in rep en roere bragt, ging dit vertrek verzeld. Volgens VELIUS, in zijn Kronijk van *Hoorn*, zou, in het onvoorzigtig beleid van twee of drie Regenten, de oorzaak daar van moeten gezogt worden. SAPMA, namelijk, op eigen kosten, eenen Wagen gehuurd hebbende, hadt den Voerman belast, hem te wagten aan de Westpoort, als zijnde van voorneemen, zich bij tijds, in den morgenſtond ('t was de tiende van Maart) derwaarts te begeeven, en alzo in ſtilligheid de Stad te verlaaten. Anders begreepen het de gemelde Regenten. Ongeagt den raad en de waarſchuwing der Remonſtrantsgezinde Ouderlingen, welke, indien men de zaaken niet voorzigtig beleide, voor onaangenaamheden vreesden, deeden zij den Stads Wagen, 's morgens ten acht uure, voor des Leeraars wooning verſchijnen. Dit wekte de algemeene opmerking; en nog meer het bevel, uit kragt van 't welke de Wethouderſchap de Bezetting, reeds 's morgens ten zes uure, onder de

Wape-

Wapenen hadt doen koomen. Eene menigte volks kwam spoedig op de been, en onder deeze veele Contraremonstranten, welke men zarrende hoorde roepen: *Waar zijn nu de Arminiaanen? Waarom staan ze nu hunnen valschen Leeraar niet bij? Waar zijn ze nu? Wat doen ze nu voor hunnen Predikant?* Door zulk en soortgelijk uitdaagend roepen wierden de gemoederen van eenige Remonstranten in vuur gezet. Uit ontijdigen en onbezonnen ijver voor hunne geliefden Leeraar, grijpen ze de paerden bij den toom, snijden de Zeelen aan stukken, ligten SAPMA met zijne Vrouw en het Kraamkindtje van den Wagen, en sloopen de Wielen. Thans rukken de Soldaaten aan, doch zonder schieten: weshalven zij, van 't volk, wierden te rug gedreeven, door het werpen met pannen van de luifels, alzo, door den hard bevroozen grond, het raapen van straatsteenen ondoenlijk was. Het schieten met los kruid, dewijl 'er niemand door gekwetst wierdt, diende alleenlijk om het gemeen nog meer te verbitteren, en met nog heviger woede te doen aanrukken. Nu ontving het Krijgsvolk ('t waren Zwitzers) last, om met scherp onder den hoop te schieten. Vergeefs zogt de Kapitein WALTSDORF zich tegen de volvoering van dien last te verzetten, smeekende de Heeren ernstig en bij herhaaling, zij wilden tog min harde middelen te werk stellen, om de rust en eensgezindheid der Burgerije te herstellen. Doof voor deeze zagtzinnige vertoogen, vraagde zelf een der Regenten, uit een der vensteren van het Stadhuis, aan de Soldaaten, of ze geen scherp hadden, en beval daar op los te branden. Straks hoorde men den Trom alarm slaan, en de Musketten vuur geeven. Zes of zeven ontvingen doodelijke, en wel veertig burgers meer of min zwaare kwetzuuren. Nu was 'er geen houden aan degaande gemaakte Soldaaten. Aangevoerd door de Wethouderschap, meenden ze een goed werk te verrigten, met het gebruiken van hun Schietgeweer tegen allen, die den schijn vertoonden van het met SAPMA te houden. Zekere Smid, onder andere, ondervondt dien euvelmoed. Staande op eenen Stoep, welken SAPMA vervolgens voorbij reedt, om dat hij den Leeraar, door het afneemen van zijnen hoed, groette, en met het zeggen *adieu, broeder, adieu*, eene goede reize wenschte,

heb-

hebbende, voor 't overige, met den oproer zich niet bemoeid, wierdt, met een gevederden Kogel, dermaate in 't hoofd getroffen, dat hij dood ter neder viel. Zelf vindt men aangetekend, dat het met SAPMA zelven ware gedaan geweest, indien het gezelfchap zijner Huisvrouw en dier Zuigeling, nevens drie andere Vrouwen, die nevens hem op den Wagen zaten, hem niet befchut hadden.

Naa het bedaaren van den Oproer, wierdt SAPMA, nevens het boven genoemde gezelfchap, onder dekking van eenig Krijgsvolk, ter Stad uitgeleid. Over *Alkmaar*, *'s Graavenhage* en *Rotterdam*, nam hij zijnen weg op *Dordrecht*, alwaar hij den dertienden Maart aankwam. Zo dra hij van zijne wederkomst behoorlijke kennis hadt gegeeven, ontbooden hem de Politijke Afgevaardigden, om hem te onderhouden over zijn vertrek, zonder daar toe behoorlijk verlof gehad te hebben. Hoewel SAPMA zich beriep op zijn gefprek met den Raadsheer KAMPEN, en diens gedaane toezegging, ontging hij, egter, eene beftraffing over zijne handelwijze. Nu verbeeldde hij zich, dat deeze zaak een einde hadt genomen. Doch 't viel anders uit. Want 's anderendaags wederom ontbooden zijnde, hieldt men hem eenige vraagpunten voor, zijn vertrek uit *Dordrecht* betreffende, en meest al dienende ter verontfchuldiginge van den Raadsheer KAMPEN, met bevel om de voorgeftelde vraagen op ftaanden voet te beantwoorden. SAPMA, een affchrift der vraagen en tijd om zijn geheugen te ververfchen, verzogt hebbende, nevens verlof om fchriftlijk te mogen antwoorden, voerde hem de Heer VAN BREDERODE, een der Politijke Gemagtigden, te gemoete: *Bij wat raadsluiden zijt gij nu geweest? Gisteren waart gij wel refolut in 't zeggen*; en de andere daarop wederom: *Ik heb geene raadsluiden gehad, dewijl ik niet wist wat mij voorgefteld zoude worden; maar omtrent het beantwoorden van zulke vraagen moet men voorzigtig zijn.* Zo weigeragtig de Heeren bleeven in het geeven van een affchrift, zo ongezind betoonde zich de Leeraar, om anders dan fchriftelijk te antwoorden. Zeer hoog, intusfchen, wierdt dit gedrag van SAPMA opgenomen, en als eene klaarblijkelijke hardnekkigheid befchouwd. Zelf fchreeven ze hier over eenen

Brief

Brief aan de Algemeene Staaten, en aan die Holland, met overzending der vraagpunten, en verzoek om het goedvinden van Hun Hoog en Hun Edele Groot Mogende, wat hun in deezen tegen SAPMA verder ſtondt te doen. Doch, hoe zwaar deeze zaak, in 't eerst, zich liet inzien, zij bleef hier bij berusten, hoewel 'er eenige gerugten liepen, dat SAPMA in verzekering genomen, en gevankelijk na *'s Graavenhage* zou gevoerd worden.

Het kind, van 't welk SAPMA's Echtgenoote, in deezen ſtaat der dingen, was verlost, hadt men, tot nog toe, ongedoopt gelaaten. Dit geſchiedde op den tweeden Paaschdag, in eene dier heimelijke Godsdienſtige zamenkomſten, welke de Remonſtranten, nu en dan, in 't een of ander burgerhuis hielden. SIMON EPISCOPIUS en EDUARDUS POPPIUS ſtonden daar over als getuigen.

Hoe 't, zedert, den gedagvaarde Remonſtranten ging, en onder deezen ook met SAPMA, is uit de Geſchiedenis van het Dordrechtſche Sijnode genoeg bekend. Naa hunne veroordeeling door de Kerkvergadering, wierden zij ontbooden in *'s Hage*, voor de Vergadering der Algemeene Staaten, en, vermits de weigering der meesten, en onder deeze ook van SAPMA, om de belofte van ſtilſtand te ondertekenen, ten eeuwigen dage, uit de Veréénigde Nederlanden gebannen. Op de vraage, werwaarts hij wilde gevoerd worden, deedt men hem, nevens tien zijner lotgenooten, na *Waalwijk* brengen.

Niet lang vertoefde SAPMA buitenslands. Heimelijk keerde hij te rug, zich nu hier, dan elders eenigen tijd onthoudende, om de vervolgde Gemeenten te ſtigten, en dezelven tot volſtandigheid in het Geloof te vermaanen. Zelf vinden wij aangetekend, dat hij, in den Jaare 1621, nevens nog twee gebannen Predikanten, ADRIANUS BORRIUS en ISAACUS FREDERICUS, wierdt benoemd tot Binnenlandſchen Directeur der Gemeenten: eene bediening, waar van men de inſtelling noodig hadt geoordeeld, om de gemeene zaak te handhaaven, en zorge te draagen voor het verloopen der broederſchap. Om verſcheiden redenen, hem daar toe beweegende, wees hij, evenwel, deeze bediening van de hand.

Nog-

Nogthans verzuimde SAPMA niet, ginds en elders te gaan prediken. Onder andere verrigtte hij dit werk, verscheiden maalen, te *Amsterdam*, met zeer groot gevaar, en eindelijk ten koste van zijne vrijheid, van welke hij, in het bovengenoemde jaar, beroofd wierdt, op eene wijze, welke wij aldus verhaald vinden.

In den laaten avond van den achtentwintigsten Augustus hielden de Remonstranten eene heimelijke godsdienstige zamenkomst, op de Kraansteiger, tusschen de Waal en den Hooftbrugge, ten huize van zekeren JAN OLFERTSZOON. Ten einde van het Gebed naa de Leerrede, bemerkte men van binnen, dat het Huis van buiten was bezet. Drie of vier manspersoonen, den wil hebbende om na buiten te gaan, wierden tegen gehouden, met een geroep van *Staat, of het gaat 'er door.* Elk zogt nu eene schuilplaats, in den kelder, op de daken der belendende huizen of elders. Eindelijk kwamen twee Onderschouten, welke de deur van 't huis deeden openen, en de naamen van eenigen opschrijven. Onder dit alles hadt SAPMA, die de Vergadering niet bijgewoond, doch intusschen vernomen hadt, dat dezelve was gestoord, zich na dien hoek der Stad begeeven. Nevens ISAAK FREDERICI, weleer Predikant te *Utrecht*, hadt hij zich begeeven na de Hooftbrug, bij de Schreiershoek, om van verre te zien, hoe 't met de zaak zoude afloopen. Doch in 't voorbijgaan, digt bij den brug, wierdt hij door eene Hoornsche Vrouw, die thans te *Amsterdam*, op de Geldersche Kaai, woonde, en over haare deur lag, bij 't helder Maanlicht, tot zijn ongeluk, gezien en gekend. Zij, zeer hevig Contraremonstrantsch zijnde, zeide niet alleen tegen haaren Man, *daar gaat* SAPMA, *die ons getrouwd heeft*, maar vermeldde hem ook aan eenen Schuitevoerder, die insgelijks een vijand der Remonstranten was. Straks deelde deeze zijne kundschap mede aan eenen der Onderschouten, die voorts na den brug liep, alwaar SAPMA, over de leuning lag. FREDERICI ontliep het gevaar; doch SAPMA, om dat hij zeer bijziende was, liep zijnen vijand in den mond, die hem voorts op het lijf viel, en vervolgens kluisterde en vleugelde. Eerst bragt men hem na het huis van JAN OLFERTSZOON, alwaar zijn deerlijke toestand, om dat

men

men hem, om zijn ſtigtlijk prediken en wakkeren ijver, in hooge waarde hieldt, veelen de traanen uit de oogen perste. Hem zelven overviel ook een vlaag van weemoedigheid. „ Ik „ ſchrei niet" (dus ſprak de Leeraar) „ van droefheid, „ om dat ik gevangen ben, maar van blijdſchap, om dat ik „ waardig worde geagt, dit om JEZUS naam te lijden: en ik „ ben gewillig om voor de waarheid mijn bloed te ſtorten, „ al ware 't ook op dit tegenwoordig oogenblik." In deezen ſtaat, zittende op eenen bank in het Voorhuis, alwaar men hem bewaarde, zag hem LYSBET PHILIPS DE BISSCHOP, Huisvrouw van REM EGBERTSZOON BISSCHOP, die insgelijks de Vergadering hadt bijgewoond. Met 's Leeraars toeſtand bewogen, keerde zij zich tot eenen der Onderſchouten, en ſprak hem aan met deeze woorden: „ Mijn Heer, men plagt, ten „ tijde der Paapſche vervolgingen, de Officieren te prijzen, „ die wat beleefd met de luiden, om geloofszaaken gevangen, „ handelden. Hoe hebt gij deezen Predikant zo ſtreng ge„ vleugeld, of 't een dief of moorder ware. Ik mag dat „ niet zien: laat hem los maaken. Hij zal u niet zoeken te „ ontloopen; daar blijve ik borg voor." Deeze voorſpraak vondt gehoor, en was oorzaak dat men zijne armen ontbondt. Een groot geluk voorwaar, voor veelen: want thans de handen ruim hebbende, haalde hij, nevens zijnen Neusdoek, zeker papier uit zijnen zak, 't welk hij voorts, geen middel weetende om het te ſcheuren of elders te verſteeken, behendig onder 't kusſen ſtak, daar hij op zat; alwaar de dienstmaagd van den huize, naderhand onder het ſchoonmaaken, vondt, en voorts te recht bragt. Het papier behelsde eene lijst van naamen, en eene aantekening van penningen, welke SAPMA, van verſcheiden voornaame Remonſtranten, ten behoeve der gebannene Predikanten, hadt ontvangen. Dewijl de milddaadigheid jegens die ongelukkigen, op zwaare boete, door 's Lands Staaten was verbooden, zouden veelen, door het vinden van het papier, in zwaarigheid geraakt zijn. Omtrent twee uure in den nacht bragt men SAPMA, met den ijzeren Paternoster om de hand, en gaande tusſchen de twee Onderſchouten, na de Gevangenis onder het Stadhuis, welke men hier de *Boeijen* noemt. Onder het voortgaan hadt een der Stoepwagten, die

die met eene groote menigte volks, met pieken, stokken en staaven voorzien, agter den gevangenen ging, de onbeschaamdheid, zijnen makkeren toe te roepen: *Wij gaan hier gelijk de Krijgsknegten, die* CHRISTUS *hadden gevangen.* 't Welk SAPMA tegen eenen der Onderschouten deedt zeggen: *Hoort mijn Heer wel, wat ze zeggen? Hoe onweetende barst de waarheid veeltijds uit!* De Onderschout schudde hierop het hoofd, en trok de schouders. In 't Stadhuis sloot men SAPMA in een elendig gat, naa alvoorens hem de zakken uitgeschud, en al wat men goed vondt, hem te hebben afgenomen.

In eenen zijner Brieven, in welken SAPMA van zijne Gevangenisse verslag doet, verhaalt hij, dat hij vijf onderscheidene maalen voor de Schepenen ondervraagd wierdt, hoewel in het Confessieboek der Stad *Amsterdam* slegts van 't voorgevallene in twee ondervraagingen wordt gewag gemaakt.

Het eerste verhoor viel voor, reeds 's daags naa zijne gevangenneeming, zijnde eenen Zondag, naa de voormiddagpredikatie, voor den Schepen ABRAHAM BOOM en den Oud-Schepen KLAAS JAKOBSZ. HARENKARSPEL. Op de vraage des eerstgenoemden, met groote strafheid voorgesteld, wie hem zo stout geraaden hadde, om in de Stad, tegen wil en dank der Magistraaten, te koomen prediken, en zulk een opfoer te maaken, gaf de andere tot antwoord: „ Dat hem daar toe „ God hadt verstout, die zelfde God en Heere, die de eer„ste Gereformeerden kloekmoedigheid hadt gegeeven, om „ zulks hier te Lande, tegen wil en dank van de Magistraa„ten, te doen; dat de Remonstranten geen opfoer maakten, „ maar anderen, die, tegen de Conscientie en de vrijheid van „ 't Land, daar men goed en bloed bij hadt opgezet, hun „ het prediken met geweld zogten te verhinderen." Als SAPMA, op sommige vraagen, die niet wel konden beantwoord worden, zonder anderen te bezwaaren, weigerende te antwoorden, de zelfde Schepen hem toevoegde; *Gij zijt gehouden de Heeren de waarheid te zeggen;* was zijn wederwoord „ dat men dat niet altijd, en van alle zaaken gehou„ den was te doen, maar dat men dikwijls de waarheid van „ verscheidene zaaken moest verzwijgen, gelijk ook in CHRIS„ TUS en veele Martelaaren was gebleeken." De Heeren von-

 den

den dit antwoord zeer vreemd, en vraagden hem, of hij dan geloofde dat CHRISTUS niet altijd de waarheid hadt gezeid? De Gevangene bekende zulks te gelooven, en zich beroepende op verscheiden plaatzen der Schriftuure, onder andere JOAN XVII: 10, 21. XIX: 9. LUK. XXIII: 9. zogt hij daar mede te bewijzen, dat CHRISTUS, verscheiden maalen, de waarheid, daar hem na gevraagd wierdt, niet gezeid, maar verzweegen hadt. Hij voegde 'er nevens, dat de Heeren het zelfde van verscheiden Martelaaren behoorden te weeten, indien ze het Martelaarsboek geleezen hadden. De Schepen voer daar op uit: *Ik heb het Martelaarsboek beter en meer geleezen dan gij.* Hier op zweeg de Gevangene; maar als de andere Scheldende daar nevens voegde: *Gij zijt een guit, een landlooper en oproermaaker*, hernam daar op de Gevangene: „De knegt is niet beter dan zijnen Heer. Ik ben mijnen „Heere CHRISTUS JESUS wel honderd maalen meer schuldig „om zijnent wille te lijden." Doch met dit zeggen dreef de Schepen den spot, hem noemende *eenen schijnheiligen, wiens guiterijen, egter, genoeg bekend waren.* Waar tegen de andere, met grooten ernst, hem te gemoete voerde „dat hij „Schepen, die hem dat zeide, noch iemand ter waereld, „zulks in eeuwigheid zoude kunnen waar maaken." Met eene bedreiging, *dat men hem wel een ander Lied zou leeren zingen*, liep dit eerste verhoor ten einde.

Den eerstvolgenden Dingsdag, zijnde den dertigsten van Augustus, 's morgens omtrent half negen uure, wierdt SAPMA, andermaal, in Schepenskamer gebragt. Bij het inkoomen begroetten hem eenige Heeren met een geroep: *Dat is de Vogel, een van de voornaamste roervinken en oproermaakers.* De eerste vraag, die hem gedaan wierdt, was, *hoe lang hij te Amsterdam geweest was?* Terwijl hij zich daar op een weinig bedagt, zeiden eenigen: *Hij slagt de Dieven: nu bedenkt hij zich vast, hoe hij best liegen zal.* „Neen, mijne Heeren" was zijn antwoord, „maar ik bedenke mij op „dat ik niet liege." *Jaa*, zeide daar op een der Schepenen, *gij gelooft tog dat men niet gehouden is, altijd de waarheid te zeggen, en dat CHRISTUS niet altijd de waarheid heeft gezeid.* „De Heeren", hernam hierop SAPMA, „ver-

„staan

„ ftaan mijne meening kwalijk: want ik heb nooit willen zeg-
„ gen, dat men wel liegen mag, en dat CHRISTUS ooit heeft
„ geloogen; geenzins: daar behoede mij God voor! maar
„ dat men zommige waarheid wel mag zwijgen, en dikwijls
„ gehouden is te zwijgen." De Gevangene voorts geweigerd hebbende, de plaatzen te noemen, alwaar hij gehuisvest was en gepredikt hadt, gelijk ook, wie zijne toehoorders geweest waren, hoorde men eenigen roepen: *De Heeren willen 't en zullen 't van u weeten, gij floute vogel, al zoude men u pijnigen en rekken van lid tot lid.* De Schout Dr. JAN TEN GROOTENHUIS voegde 'er nevens: *Men zal u niet handelen als vroome luiden, maak daar geene rekening op; maar als fielten en booswigten, als gij zijt.* Op dit zeggen, „ ik
„ hoope", fprak de Gevangene, „ en wil God bidden dat
„ de Heeren betere gedagten mogen krijgen; en zo niet, dat
„ hij mij fterkte gelieve te geeven, om liever alles te ver-
„ draagen, dan mijne evennaasten in 't verdriet te brengen:
„ daar toe heeft mij God de tong en mond niet gefchapen."
Doch de Schout, verre van hier op eenige agt te geeven, *mijne Heere*, zeide hij, *nu fpreekt hij ftijf en ftout: de Heeren willen 't zich niet belgen; ik zal 't hem wel doen vergaan, en doen rekken dat hij 't belijdt.* Hier mede eindigde dit verhoor, en wierdt SAPMA wederom in zijn Hok gebragt.

Niet langer zat hij 'er evenwel dit maal, dan tot 's middags omtrent half twaalf uure. Thans haalden hem des Schouts-Dienaars wederom van daar, doch om hem tot een nog fchroomlijker gehoor, in de Pijnkamer, te brengen. Hij vondt aldaar eenige Schepenen, nevens eenen Onderfchout. Hoewel de plaats meer fchriks aanjaagde, meer befcheiden, nogthans, was de toefpraak, waar mede men hem hier bejegende dan in Schepenskamer. Op de vraage, *hoe hij zich beraaden hadde*, was het antwoord, „ niet anders dan voor-
„ heen, en dat hij hoopte dat de Heeren zich beter zouden
„ bedagt hebben, om hem daar op niet verder te dringen."
Verder gebeurde hier thans niets meer, dan één gefprek over de verpligting, in hoe verre men de waarheid altijd moet zeggen, of dezelve zomtijds moge verzwijgen. Eer SAPMA

 deeze

deeze gedugte plaats verliet, verzogt hij, behalven het Nieuwe Testament en een Psalmboek, welke hem de Cipier gelangd hadt, een Martelaarsboek te mogen hebben. Doch dit wierdt hem geweigerd; en als een der Schepenen daar nevens vraagde, *hoe na hij een Martelaar meende te weezen?* „ Ja, mijne Heeren," was zijn antwoord, „ nooit hielden „ de verdrukkers en vervolgers de geenen, die zij martelden, „ voor Martelaars; maar de Heere weet dat wij om zijnen „ naam, voor zijne waarheid en weldoende lijden; die zal „ 't oordeelen." Het verhaal van alle deeze bijzonderheden schreef SAPMA op eenige kleine stukjes papier, welke men hem niet hadt afgenomen. Ook vondt hij middel, om de zijnen, van dit alles, berigt te doen toekoomen.

Tot op den vierden September zat nu SAPMA in zijn Hol, eer men hem, van nieuws, ten voorschijn bragt. Het verhoor op dien dag geschiedde wederom in de Pijnkamer. In het *Confessieboek* van de Gevangenen der Stad *Amsterdam* vindt men daar van een uitvoerig verslag. Dewijl dit verhoor eenige bijzonderheden behelst, SAPMA zelven en de Remonstranten in 't algemeen betreffende, oordeelen wij niet ongepaden, hetzelve hier in zijn geheel woordelijk te plaatzen.

„ DOMINICUS SAPMA van *Amsterdam* oudt omtrent 35 jaaren, gevraegt bij mijn Heere den Schout, seit voor desen „ Predikant tot *Hoorn* geweest te sijn; ende, nevens de XII „ andere geciteerde Predikanten op 't Sijnodus Nationael te „ *Dordrecht*, gebannen te sijn uit de Landen van Hollandt „ ende Westfriselandt, als mede de andere geunieerde Provincien, en 't resort van dien, volgens de gedrukte resolutie daer van sijnde.

„ Gevraegt hoe lange hij continuelijk alhier ter steede sijn „ residentie heeft gehouden? Seit, omtrent een half jaar alhier ter steede geweest te sijn, om de gemeente te dienen „ ende dienvolgende verscheide predikatien alhier gedaen te „ hebben.

„ Gevraegt op wat plaatsen sulks bij hem is gedaen? Seit „ het selfde als strijdende tegens sijne Conscientie niet te konnen seggen, terwijle de Apostel JOHANNES seit, dat wij „ schuldig sijn het leven voor de broeders te stellen, sulks „ men deselfde niet en kan in swarigheit brengen.

„ Ge-

„ Gevraegt op wat plaatſen hij gepredikt en waer hij „ t'huis gelegen heeft? Seit als vooren met goeder Conſcien- „ tie de broeders niet te konnen beſwaeren, ofte verraeden, „ dien hij Godts woord heeft gepredikt. Seit in den tijdt „ hij alhier ter ſteede is geweest, op verſcheidene plaetſen „ gelogeert geweest te ſijn, ſonder als vooren deſelve met „ goeder Conſcientie te konnen noemen.

„ Gevraegt van wien hij onderhoudt heeft gehadt? verklaert „ als vooren ſijn Conſcientie beſwaert te vinden om deſelfde „ te noemen.

„ Bekent wel tot verſcheiden maelen eenige penningen van „ *Hoorn* ontfangen te hebben, ſonder den perſoon van wien „ in Conſcientie te moogen noemen.

„ Gevraegt van wien hij ſijn Commisſie is hebbende omme „ alhier ter ſteede te prediken? Verklaert geen gebruik onder „ haer te ſijn om iemant te committeren, maer dat de gee- „ nen, dien de ſorge bevoolen is van alle de gemeenten, „ verſoeken ſelfs ſchriftelijk den eenen of den ander om ſijne „ gaven te laaten imploijeren ter plaetſe daer ſij achten haer „ dienst van nooden te ſijn, ende anders geen ſchriftelijke „ last ofte commisſie ſelfs te hebben, ende dat ſij alsdan met „ al ſulk ſchriftelijk verſoek haer addresſeren aen de Ouder- „ lingen, ende Opſienders der plaetſen daer ſij verzocht wor- „ den te gaen.

„ Seit het voorſz. ſchriftelijk verſoek op hem gedaen ver- „ leit te hebben, ende niet te weeten waer 't ſelve, is ge- „ bleeven.

„ Bekent ſedert ſijn bannisſement als vooren tot *Hoorn*, „ als mede tot *Campen*, tot meermalen wel gepredikt te „ hebben.

„ Seit verſcheiden predikatien op verſcheidene plaetſen al- „ hier ter ſteede gedaen te hebben, in preſentie van 80, 90. „ ende 150 perſoonen.

„ Gevraegt wie de Opſienders alhier ende elders ſijn? Ver- „ klaert als vooren deſelve met goeder Conſcientie niet te „ konnen noemen.

„ Gevraegt, of hij dan niet gehouden is van de Magiſtraet „ geëxamineert ende gevraegt ſijnde de waerheit te ſeggen?

„ Verklaert niet altijdt, noch van alle dingen; maer dat men „ ter contrarie dikwijls gehouden is de waerheit te verswijgen, gelijk CHRISTUS gedaen heeft ende verscheide Martelaaren.

„ Gevraegt wat persoon is eenen JAN BROERSEN tot *Hoorn* „ ende oft hij aldaer mede geen Opsiender is? Verklaert dat „ hij aldaer Boelhuis-meester en geen Opsiender jegenwoor„ dig is, maer dat hij voor de verandering Ouderling aldaer „ geweest is.

„ Seit het daer voor te houden, ofte te geloven, dat daer „ hondert ende hondert onder haer gemeente sijn, die niet „ grondig en verstaen de verschillen die daer sijn tusschen de „ Remonstranten, maer dat veele principaelijk haer geseparеert „ houden om de wreede proceduuren.

„ Gevraegt wat Proceduuren het sijn? Seit dat het sijn de „ beroovinge hunner Predikanten, daer niemant op weet te „ seggen, het vangen, spannen, harde placcaten en anders.

„ Seit hem niet te willen beroemen dat hij die spreekt het „ stuk van de predestinatie, ende verschillen daer uit rijsende, „ op het grondigste is verstaende.

„ Gevraegt of geen Predikanten meer jegenwoordig haer al„ hier ter steede sijn onthoudende? Verklaert, Jae, dat daer „ noch sijn vier ofte vijf andere Predikanten, sonder deselfde, „ van Conscientie weegen, te konnen noemen, ofte ook waer „ sij gelogeert sijn.

„ Seit dat de meeste swaerigheden, onder anderen, alhier „ te landen tusschen partijen sijn ontstaende door liefdeloos„ heit, of gebrek van liefde.

„ Seit te geloven dat Godt de geloovigen van eeuwigheit „ uitverkooren heeft ter saligheit, als door sijn voorkoomende „ genaede, tot dat selfde geloove gebragt."

Aldus wordt dit verhoor opgegeeven in het boven genoemde Confessieboek. Ligt bespeurt men, in het naaleezen daar van, eenige gaapingen. Deeze vindt men aangevuld, in de *Brieven van* SAPMA, naderhand door den druk gemeen gemaakt, in welke deeze geheele Onderhandeling breedvoerig wordt verhaald. Bij zijn zeggen, *dat men niet altijd en van alle dingen gehouden is de waarheid te zeggen*, voegde hij nog het volgen-

gende: „ Niet, mijne Heeren, dat ik zeggen wil, dat men de „ Magiſtraaten mag voorliegen, maar ik houde het evenwel „ voor minder zonde, dat men wat onwaarheid ſpreekt, dan „ dat men met de waarheid te zeggen zijne evennaasten on„ ſchuldig om den hals brengt." Ten bewijze deezer ſtellinge beriep hij zich op het gedrag der Egyptiſche Vroedvrouwen. Den Schepen SIMON VAN DER DOES hier tegen inbrengende, *dat daar ſlegts het bevel van een ſterflijken Koning, maar hier het gebod van den onſterflijken God was, dat men niet liegen zal*, voerde hem SAPMA te gemoete: „ Daar was wel bevel „ van Gode niet te liegen: zo is hier mede. Maar daar was „ bevel van den Koning, den evennaasten onſchuldig te be„ ſchadigen, en de onnozelen te dooden, 't welk de Vroed„ vrouwen, zonder wat onwaarheid is te ſpreeken, bezwaar„ lijk konden ontgaan. Tot dien nood, hoop ik, zullen ons „ de Heeren niet brengen." Wijders verhaalt SAPMA, in zijne *Brieven*, hoe zekere Vraag, hem door den Schout voorgeſteld, tot eene uitvoerige woordwisſeling aanleiding gaf. De Schout, naamelijk, vraagde, *wat de Remonſtranten bewoog om in het Land te koomen prediken, daar zij, voor deezen, wel gezeid hadden, dat aan de verſchillen over de vijf vermaarde Punten, over welke tusſchen hen en de Contraremonſtranten voornaamlijk getwist wierdt, het ſchraapzel van een nagel niet gelegen was, en zij, bovendien, erkenden, dat men met het gevoelen der Remonſtranten wel zalig konde werden?* Op deeze vraag gaf de Gevangene, onderſcheidenlijk, tot antwoord: *Vooreerst* „ Niet te weeten, „ dat zulks alzo eenvoudig en onbepaald van iemand der Re„ monſtranten ooit gezegd was; dat, wat hem aanging, hij „ dat verſchil niet zo gering hadt geagt; dat hij wel geloofde „ dat de Contraremonſtranten met hun gevoelen konden zalig „ worden, indien zij hetzelve niet beleefden: maar dat hij „ anderzins niet verſtaan konde, dat uit het Contraremon„ ſtrantsch gevoelen een Godzalig leeven konde ſpruiten." *Ten anderen* „ Dat de Contraremonſtranten zich nu vrij ver„ der hadden geopenbaard, en veel ſchadelijker Leerſtukken, „ als eene Leere der Kerke, verdeedigd, dan zij in de *Haag„ ſche Conferentie* hadden gedaan; en dat ze nu, van hun

„ gevoelen, noodzaaklijke Geloofsartikelen hadden gemaakt." *Eindelijk* ſtelde SAPMA den Schout de volgende vraag voor: „ Dewijl de Kalvinisten verſtaan, dat het verſchil tusſchen „ hen en de Lutherſchen zeer gering is, hebbende de eerſten „ den laatstgenoemden, menigmaalen, de hand van broeder- „ ſchap aangebooden, en beweerende, daarenboven, dat de- „ zelve met hun gevoelen kunnen zalig worden, waarom zij „ dan op zommige plaatzen, tegen wil en dank der Luther- „ ſchen, kwamen prediken, ja dezelven wel uit hunne plaat- „ zen verdrongen en verdreeven?" Doch op deeze redenen en vraage bekwam hij geen antwoord. Onder het zamenſpree- ken hadt SAPMA ook onder de ſchadelijke leeringen der Con- traremonſtranten geteld, „ dat CHRISTUS niet voor alle men- „ ſchen, maar alleen voor die geenen was geſtorven, welke „ zalig zullen worden." *Wilt gij dan hebben*, viel hem daar op de Schout in de rede, *dat men gelooven zal*, *dat* CHRIS- TUS *ook geſtorven is voor de geenen*, *die hij voorweeten heeft*, *nooit eenige nuttigheid uit zijne Leere te zullen ſcheppen*, *voor de Indiaanen*, *die van* CHRISTUS *en het Euan- gelium niet gehoord hebben?* Op deeze vraage voerde de Gevangene den Schout te gemoete: „ Indien de Heeren Be- „ windhebbers dat laatſte niet gelooven, naamelijk, dat „ CHRISTUS ook voor de Indiaanen is geſtorven, zo doen ze „ zeer onwijzelijk, dat ze ook Predikanten derwaarts zenden; „ en de Predikanten moeten, ten dien opzigte, Arminiaansch „ zijn, (gelijk men 't noemt) of zij moeten daar heenen „ trekken om dat arme onverſtandige volk logens te predi- „ ken, en te vermaanen dat ze in JEZUS CHRISTUS gelooven „ moeten, als voor hun geſtorven zijnde, 't welk zij zelven „ nogthans niet gelooven. Maar (voegde hij 'er nevens) wij „ behoeven zo verre niet te zeilen; laaten wij blijven bij de „ geenen, wien het Euangelium gepredikt wordt, bij voor- „ beeld JUDAS." *Geloooft gij*, viel de Schout hier op in, *dat dan* CHRISTUS *ook voor dien godloozen* JUDAS *is geſtor- ven?* SAPMA daar op „ Dat hij zulks geloofde, en dat JUDAS „ daarom verdoemd zoude worden, om dat hij in CHRISTUS „ niet geloofd hadt." De Schout hier op verklaard hebbende *dat hij zulks mede geloofde*, „ Zo gelooft gij dan", ging

thans

thans SAPMA voort, „ dat JUDAS, op verbeurte van zijne za-
„ ligheid, was gehouden, in JEZUS CHRISTUS te gelooven:
„ dat is, onder andere mede, dat CHRISTUS zijn Zaligmaaker
„ was, en voor hem ook zoude sterven." Dit stondt de
Schout toe: „ en nogthans", vervolgde de Gevangene, „ zegt
„ gij dat CHRISTUS de Zaligmaaker van JUDAS nooit geweest,
„ noch voor hem gestorven is. Zo heeft dan JUDAS, naar
„ uw begrip, moeten gelooven, en zal verdoemd worden,
„ om dat hij niet heeft geloofd in iets, 't geen tog onwaar-
„ agtig was, volgens uw eigen zeggen en geloof." Hier mede
eindigde het gesprek tusschen den Schout en SAPMA. De Sche-
pen SIMON VAN DER DOES thans het woord opvattende, stelde
den Gevangene eene vraag voor, met verzoek dat hij daar
op rondelijk wilde antwoorden, doende tevens belofte van
gelijke rondheid in 't antwoorden, op alles 't geen hem zou-
de gevraagd worden. De vraag, die vervolgens tot eenige
woordenwisseling aanleiding gaf, wierdt aldus voorgesteld:
*Indien God eenigen mensch, geheel in blindheid steekende,
Paapsch, Joodsch of Tursch zijnde, uit die blindheid wilde
verlossen, brengende denzelven eerst tot eene gemeene ken-
nisse des Euangeliums, daar naa nog wat verder, bij trap-
pen, tot eene geheele Apostolische kennisse, geloof en leeven:
of zodanig een mensch zulks wel wederstaan konde?* Den
Gevangen dit met Jaa beantwoord, en den Schepen daar op
gezegd hebbende, *dat zulk een mensch dan magtiger zijn
moest dan God*, bragt SAPMA daar tegen in „ dat zulks niet
„ volgde, maar dat het volgen zoude, indien God een mensch
„ daar toe met magt zoude willen noodzaaken, zonder tus-
„ schenkomst van 's menschen wille. Was dit des Schepens
„ meening over deeze zaak, zeide hij, dan bekende hij Ge-
„ vangen, dat de mensch zulk eenen wille Gods niet konde
„ wederstaan: maar hij ontkende daar benevens, dat God op
„ zulk eene wijze, naar den stijl des Euangeliums, des men-
„ schen geloof en bekeering wilde werken." *Heeft dan de
mensch*, vraagde daar op de Schepen, *zijnen vrijen wil, om
te gelooven en zich te bekeeren als hij wil?* „ Neen", was
SAPMA's antwoord, „ maar om zijn geloof en bekeering te
„ verhinderen daar toe heeft hij een vrijen wil: want zal de

 „ mensch

„ mensch gelooven, zo moeten 'er twee willen zijn: God „ moet het geloof willen geeven, en de mensch moet willen „ gelooven; maar tot ongeloof is alleen de wil (of liever de „ onwil) des menschen genoeg." *Zo kan ik dan al wederom*, voerde hem de Schepen te gemoet, *niet verstaan, of de mensch moet magtiger zijn dan God.* Niet zo vaardig in zijn antwoord was de Schepen op de vraag des Gevangenen: „ Of hij niet geloofde, dat 'er veele dingen, als Overspel, „ Doodslag en andere zonden in de waereld geschiedden, te- „ gen Gods wil; dan of hij verstondt, dat alles, wat 'er in „ de waereld geschiedt, naar Gods wille geschiedde?" Maar de Schout, thans het woord wederom opvattende, *Wie is ze godloos*, zeide hij, *dat hij dat zoude gelooven? 't Geen God verbiedt, wil hij niet dat men doen zal, gelijk als toen* HERODES *de kleine kinderkens te Bethlehem deedt vermoorden.* Van deeze strijdigheid van begrippen der beide Heeren zich bedienende, „ Nu zette ik dan", sprak SAPMA, „ des Sche- „ pens besluit tegen dat van den Schout: God wilde niet dat „ HERODES, of iemand ter waereld, de kinderkens te Bethle- „ hem zoude dooden; en HERODES evenwel heeft ze (gelijk „ de Schout bekent) gedood: derhalven (zal de Schepen, „ naar zijne meening, besluiten) is HERODES sterker of magti- „ ger geweest dan God." *Dat volgt niet*, hier op de beide Heeren roepende: *want God liet het toe*, „ Zien nu de Hee- „ ren niet", vraagde daarop de Gevangene, „ dat ze voor „ mij antwoorden? Ik zeide ook dat het niet volgde. En „ hoe laat God het toe? Wil hij dan, of is 't zijn Wil, dat „ het geschiede? Geenzins: want hij verbiedt het strengelijk; „ maar hij wil het met geene magt of geweld verhinderen. „ Alzo zeg ik mede, dat God den mensche toelaat dat hij „ zijne genade wederstaat, 't geen hij wel strengelijk ver- „ biedt, maar egter met geene magt of geweld wil verhinde- „ ren." Hier op liet SAPMA volgen, eenige aanmerkingen, over het onderscheid tusschen den Wil van God, wanneer hij iets volstrektelijk en zonder voorwaarden van 's menschen zijde wil, gelijk als in de Schepping der waereld en soortgelijke, en wanneer hij iets wil, daar 's menschen vrijwillige gehoorzaamheid moet tusschen beide koomen, als bij voorbeeld in

't geloof en de bekeering. Met deeze aanmerkingen liep thans dit verhoor ten einde.

Op den volgenden Saterdag, den elfden September, wierdt SAPMA, van nieuws, in Schepenskamer gebragt, in gevolge eener aanschrijvinge welke hem de Schout voorhieldt, uit 's *Hage* ontvangen, aangaande eenige punten, omtrent welke hij nader moest ondervraagd worden. In het boven genoemde Confessieboek vindt men, aangaande dit verhoor, het volgende berigt.

„ DOMINICUS SAPMA op nieuw gehoort sijnde, ende gevraegt „ bij mijn Heere den Schout, door wiens last hij alhier ten „ lande gekoomen is, ende of hij geene schriftelijke commissie „ van UITENBOGAERDT, EPISCOPIUS ende GREVINKHOVIUS heeft „ gehadt? Seit de Heeren van de Gerechte te bidden sulks „ hem te goede te willen afneemen, alsoo hij niemant geerne „ soude beswaeren.

„ Gevraegt wie hem betaelt heeft? antwoordt als vooren.

„ Gevraegt hoe veel hij jaerlijks genoten heeft? Verklaert „ *de somme van* 325 *gul.*

„ Gevraegt of de broeders tot *Antwerpen* noch sijn en „ blijven sullen? Verklaert het daer voor te houden dat sij „ aldaer nu niet sijn, ende bij aldien sij aldaer sijn moghten, „ niet blijven sullen; door dien ons algemeen Vaderlandt we„ der in openbaere oorloge met den vijandt getreden sijnde, „ hij niet en soude achten dat sij sich bij de vijanden van 't „ Vaderlandt souden willen onthouden. Actum den 11 Sep„ tembris Anno 1621. *præsentibus* den Schout, ende SYMON „ VAN DER DOES Scheepen."

In de *Brieven* van SAPMA ontmoeten wij, ook omtrent dit verhoor, eenige nadere bijzonderheden. Hij verhaalt, dat de Heeren hem thans zeer beleefd behandelden, en niet onduister te kennen gaven, dat ze met hem verlegen waren, wenschende *dat hij honderd mijlen daar van daan ware*. SAPMA, de Heeren bedankt hebbende voor hunne onverdiende genegenheid t'hemwaarts, voegde 'er nevens „ dat het met hem eene „ kleine zaak was, zijnde de Heere JEZUS en zijne waarheid „ hem nog wel duizendmaalen meer waard; maar dat hij de „ Heeren badt, medelijden met hun zelven te willen hebben,

„ en

„ en hunne Conſcientien geen geweld aan te doen." Als de Heeren hier op zeiden *dat zij daar in niets doen konnen, maar dat het door den geheelen Schepensbank moest geſchieden, behalven dat door de Plakaaten hunne handen gebonden waren*, gaf de Gevangene tot antwoord „ dat hij niets anders „ verzogt, dan dat de Heeren hun gemoed zouden kwijten; en „ wat het Plakaat betrof, dat 'er wel meer Plakaaten waren, „ die ook niet ten ſtrengſten wierden gevolgd." Voor dit laatſte zeggen beriep hij zich op de voorbeelden, „ welke hij, „ zo als hij zeide, nu in twee of drie dagen voor zijne oogen „ hadt gezien: dat 'er Hoeren, Dieven, Overſpeelers, die drie „ Vrouwen getrouwd en beſlaapen hadden, gepardonneert, en „ los, vrij en vrank ontſlagen waren." De Heeren de ſchouders opgetrokken, en zijn zeggen beaamd hebbende „ 't Is", vervolgde SAPMA, „ het oude ſpel; voor alle misdaadigers is „ genade en pardon, uitgenomen alleen voor de Ketters. Maar „ (dus ging hij voort) hier ſtaat nu wel te letten, dat het „ meest altijd de grootſte Ketters zijn geweest, die anderen, „ als Ketters, hebben vervolgd." In het beloop des verhoors hadt SAPMA den Contraremonſtranten eenige ongerijmde leerſtellingen ten laste geleid. Den Schout, hem thans na deeze leerſtellingen vraagende, „ Ik zal 'er", ſprak de Gevangene, „ tegenwoordig maar twee voorſtellen, de ongerijmdſte ter waereld: *Vooreerst*, Dat alle de inwooners deezer Landen, die „ niet zalig zullen worden, gehouden zijn, op verbeurte hunner zaligheid, te gelooven, 't geen de Contraremonſtranten „ dagelijks den volke leeren niet waar te weezen, te weeten, dat CHRISTUS voor hun geſtorven is. — *Ten andere*, „ Dat allen, die in de genoemde Gereformeerde Kerk in hunne jonkheid gedoopt worden, zij leeven dan zo als zij leeven, niet kunnen verlooren gaan, naar het formulier des „ Doops en volgens hun gevoelen, dat alle de geenen, voor „ welke CHRISTUS waarlijk geſtorven is, niet kunnen verdoemd „ worden."

Intusſchen hadt SAPMA meer dan eens verzogt, met zijne Huisvrouw en Zuster te mogen ſpreeken, en zijn Zoontje, een kind van weinige jaaren, te zien. Eindelijk verkreeg hij daar toe verlof, mids het geſchiedde in tegenwoordigheid van

den Schout en eenen der Schepenen. De zestiende van September wierdt daar toe bepaald. Terstond naa zijne komst in Schepenskamer, daar hij zijne Huisvrouw en Zuster, nevens zijn Zoontje vondt, stelde hij den Heeren in handen een Vertoog, inhoudende eene Verdeediging van zijn gedrag; als mede zeker geschrift, getijteld *Catena Salutis*, Keten of Aaneenschakeling der Zaligheid, naar het gevoelen der Remonstranten, door hem zelven gesteld, op verzoek van den Schout, als die van begrip was, dat, op de Remonstrantsche gronden, zulk een Keten niet bekwaamlijk kon worden aaneengeschakeld. Vervolgens, in stede van met zijne Vrouw en Zuster te spreeken, waar toe de zamenkomst bepaald was, raakte SAPMA in zeer hooge woorden met den Voorzittenden Schepen ROETERT ERNST. Zo verre verliep zich deeze, door toorn en woede vervoerd, dat hij, in den loop des gespreks, meermaalen, den Gevangene eenen *oproermaaker*, een *guit*, *rabauwt*, *fielt*, *regenaat*, ja zelf *moordenaar* noemde. Doch de andere, zijne bedaardheid behoudende, verklaarde wel te weeten, wien hij getrouwelijk hadt gediend, en voor wiens regterstoel hij bereid was, op dit eigen oogenblik, te verschijnen met den Schepen; die ook moest weeten, dat hij, van zulke harde benaamingen, op dien dag rekenschap zoude moeten geeven. De Heeren, even als bij een voorgaande verhoor, betuigd hebbende, wel te wenschen *dat* SAPMA *nooit in hunne handen was gevallen*, „ Ja, mijne Heeren", sprak daar op de Gevangene, „ PILATUS was met CHRISTUS ook „ verlegen; maar hij wilde des Keizers vriend blijven." De Schout daar op, *alle exempelen zijn haatelijk*; de andere, „ dat exempel is leerzaam." De Schout, *wij willen van u bij* PILATUS *niet vergeleeken worden*; „ zo moesten dan", hernam SAPMA, „ de Heeren PILATUS niet naavolgen. Zij zeg- „ gen vast, de zaak gaat hun niet aan: zij hebben 'er geen „ zeggen in; zij kunnen 'er niet in doen. Ik vreeze dat ze „ met PILATUS slegts hunne handen wasschen, helpende CHRIS- „ TUS ondertusschen al mede verwijzen." *Wilt gij u dan met* CHRISTUS *vergelijken*, was hier op de vraag aan den Gevangene, en het antwoord daar op, „ Ja ik, mijne Heeren; „ voor zo veel ik als een Christen lijde." *Gij bij* CHRISTUS; hee-

hernam daar naa de Schepen, *daar wil ik u niet bij vergelijken, en houde u daar niet voor.* De Gevangene hier op; „ Dat geloof ik wel. PILATUS en de Jooden hielden CHRIS„ TUS ook niet voor den geenen, die hij was; anderzins, „ staat 'er in de Schriftuure, *zouden ze den Heere der Heer„ lijkheid niet gekruizigd hebben.*" Naa deeze woordenwisseling verzogt SAPMA, met zijne Huisvrouwe en Zuster afzonderlijk te mogen spreeken; als mede, om eene beter gevangenis, om alzo een weinig ruimer adem te mogen scheppen. Het eenen ander wierdt hem geweigerd; doch dat zijn Zoontje, 't welk, staande met zijn hoedtje in de hand, daar toe ootmoedig smeekte, hem nu en dan in zijnen Kerker gezelschap hieldt, wierdt hem toegestaan. Doch toen nu SAPMA, met het kind aan de hand, na beneden ging, om zich met hetzelve in zijn Hok te begeeven, scheurden de Dienaars hetzelve van zijne hand, zeggende, dat zij, om hem dit gezelschap te gunnen, geenen last hadden.

Het Vertoog, daar wij boven van gewaagden, en 't geen ingerigt was aan Schout, Burgemeesters en Schepenen van *Amsterdam*, behelsde eene breedvoerige verantwoording van zijn gedrag, op het Dordrechtsche Sijnode gehouden, nevens een verhaal van het gedrag der Dordrechtsche Vaderen, zo ten zijnen opzigte als van de andere gedagvaarde Predikanten. Voorts gaf hij reden, waarom de gedagvaarde Predikanten de Akte van Stilstand van den predikdienst hadden geweigerd te ondertekenen, en beweerde dat dit hun doen niet tot oproer strekte. Wijders verdeedigde hij zich, ten aanzien van 't geen hem, met opzigt tot den oproer, op den tienden Maart des Jaars 1619, te *Hoorn* voorgevallen, daar wij boven gewag van maakten, van zommigen was te laste geleid. Waarschijnlijk hadt SAPMA hier mede het oog op het gedrag van OLPHERT BARENTSZOON, voorheen Burgemeester, thans Voorzittend' Schepen te *Hoorn*, welke te *Amsterdam* zeer nadeelige gerugten, ten zijnen opzigte, hadt verspreid, als ware hij geweest de groote aanvoerder der oproerige beweeginge, bij welke zeven menschen den hals hadden ingeschooten. In 't slot van zijn Vertoog verklaarde SAPMA, dat eene der voornaamste beweegredenen, die hem, met zo groot gevaar, in het

Vader-

Vaderland hadden doen wederkeeren. deeze was, naamelijk, om de goede Gemeente, naar zijn klein vermogen, te helpen beweegen tot waare Christlijke lijdzaamheid, en allezins door alle mogelijke middelen te wederhouden, dat zij tog over 't ongelijk, 't geen zij meende haar, tegen de vrijheid van Geweeten, te worden aangedaan, nimmermeer met eenig geweld tegen haare Overheden zoude verzetten. Naa vervolgens de Heeren, op het vriendelijkste en ootmoedigste, in den naam van CHRISTUS, gebeeden te hebben, dat zij zich aan zijn persoon niet verder zouden vergrijpen, besloot hij met deeze woorden: „ Men spreekt hedendaags veel van 't geloove der „ oude waare Gereformeerde Kerke, waar op de Martelaars „ hun bloed uitgestort en vergooten hebben. Maar wat Arti„ kel is van hun klaarder, openlijker en standvastiger belee„ den, daar zij ook den dood op gestorven zijn, dan dat „ men niemand in Conscientie behoort te dringen, en om zaa„ ken des Geloofs, de Conscientie en Religie raakende, be„ hoort te vangen, spannen, verjaagen, dooden, of andere „ zwaarigheden aan te doen."

Sedert het inleveren van dit Vertoog, wierdt de Gevangene, van de meeste Schepenen, bescheiden en minzaam behandeld. De zulken, die hem in 't eerst hardt bejegend, en niet alleen tegen hem zelven, maar ook tegen zijne Huisvrouw driftig hadden uitgevaaren, haar verwijtende dat haar man een struikroover en een booswigt was, die zeven moorden hadt gedaan, hielden, zedert, af van deeze aantijginge, en spraken hem zelf vriendelijk aan, en met betooningen van mededogen.

Gedurende dit alles, en, door deeze bescheidener behandeling, veelligt, aangemoedigd, liet SAPMA's Huisvrouwe, GRIETJE ULBES genaamd, niets onbeproefd, om hem eenige verkwikking in zijne hegtenisse toe te brengen. In een Smeekschrift aan mijne Heeren van den Geregte vertoonde zij, „ dat „ haar Man, om geene snoode stukken, maar alleenlijk ter „ zaake van den Godsdienst, hun gevangen zijnde, 'er geene „ reden was, waarom hem de toegang zijner naaste bloed„ verwanten niet zoude vergund worden; verzoekende, uit „ dien hoofde, voor haar zelve en voor de Zuster des Ge-

„ vange-

„ vangenen, hem van tijd tot tijd te mogen koomen bezoe-
„ ken, als waar uit niemand ter waereld eenig nadeel, en,
„ daarentegen, zij en haar Man groote vertroosting zouden
„ genieten." Goedgunstiglijk wierdt dit verzoek ingewilligd. Op den negentienden September maakte zij eenen aanvang, om gebruik te maaken van het verkreegene verlof.

Deeze gunst was niet verworven, of SAPMA spitste zijn vernuft, of dezelve niet tot een middel zoude kunnen dienen, om zijne vrijheid te bekoomen. Slegts eens of tweemaalen hadden zijne Huisvrouw en Zuster hem bezogt, of hij deelde hun zijn ontwerp mede, en volvoerde het, op Woensdag, den tweeëntwintigsten September. In den naamiddag van dien dag liet hij de gemelde Vrouwen bij zich koomen, hebbende zijne Huisvrouw, om redenen, straks te melden, haaren mond met eenen Neusdoek digt omwonden, even als of zij zwaare kiespijn hadde. Zij vertoefden te zamen, tot dat de avond viel, biddende God om zegen en een gelukkigen uitslag der aanstaande onderneeminge. Omtrent half zeven uure trok de Gevangene een Vrouwenrok over zijne kléderen, met een Jak, 't welk hij, met de Banden van den Schorteldoek, in zijne zijden toebondt. Voorts deedt hij over zijne Mouwen twee zwarte Morsmouwen aan, zette den huik op het hoofd, spelde een doek om den kin, en stak een Vrouwenring aan de hand, waar mede hij den doek zoude vasthouden. Dus toegerust, en de huik hebbende opgezet, tradt SAPMA ter gevangenisse uit, laatende zijne Huisvrouw in zijne plaats, en wordende voorafgegaan van zijne Zuster. In 't uitgaan geliet zich de gewaande Vrouw bitterlijk te schreien, houdende den Neusdoek voor mond en oogen; waar tegen des Cipiers vrouw haar zogt te troosten; daar de Zuster wederom op antwoordde, even als of droefheid en tandpijn de Huisvrouw van den Gevangene het hooren verhinderden. Naderhand verklaarde SAPMA, dat hij bij zijne gevangenneeming, en in andere zwaarigheden, nooit dermaate was ontsteld geweest, als toen hij de Binnendeur der Gevangenisse agter zich hoorde sluiten. Alzo hij lang van gestalte was, en nog grooter vertoonde door de huik, moest hij zijn lichaam zo veel mogelijk inbuigen, en alzo, langs verscheiden straaten, voorbij veel volks gaan, eer hij

kwam

kwam ter plaatze, daar hij weezen wilden. Inmiddels kon de welgeslaagde list niet lang verhoolen blijven. Terwijl SAPMA zich zorgvuldig verschoolen hieldt, wierdt, door eenige vrienden, ten behoeve zijner Huisvrouwe, aan mijne Heeren van den Geregte, om haar ontslag verzogt. Doch men weigerde zulks, en nam het verzoek kwalijk, om dat daar in wierdt gezeid, dat haar man *door Gods zegen* uit de Gevangenisse was gegaan. Een ander verzoek, kort daar naa ingeleverd, wierdt gescheurd, om dat men 'er SAPMA's Huisvrouw in deedt zeggen, *dat zij niet meende tegens hunne Ed. bevelen misdaan te hebben.* Heeren Schepenen, evenwel, in aanmerking neemende, dat zij op de trouwhartige Vrouw geene aanspraak hadden, lieten haar vrij en onbelemmerd gaan, op den negenëntwintigsten September, en dus zeven dagen naa dat zij zich, in de plaats van haaren man, in den Kerker, vrijwillig, hadt laaten opsluiten. Sedert zijne verlossing maakte SAPMA, van nieuws, eenen aanvang, om de verdrukte Gemeenten heimelijk te bedienen, en, door zijne leere en voorbeeld, tot standvastigheid aan te spooren. Wij moeten hier het verhaal van SAPMA's bedrijven eindigen, vermids ons, wegens zijne verdere verrigtingen, geene behoorlijke narigten zijn ter hand gekoomen.

Zie BRANDT, *Hist. der Reformatie*; *Confessieboek der Gevangenen der Stad Amsterdam*; *Droeve Gevangkenisse en blijde uitkomst van* DOMINICUS SAPMA, *Bedienaar des Heiligen Euangeliums in de Remonstrantsche Gem. onder 't Kruis.*

SAPMEER, ook wel *Sappemeer* genaamd, was, van ouds, een Meir, in de Provincie van *Groningen.* Doch, bespeurd hebbende dat in den grond zeer veel Turf zat, heeft men het water afgeleid, en, op den drooggemaakten grond, langs eene wijde en diepe Vaart, een fraai Dorp aangeleid, 't welk zich zeer verre in de lengte uitstrekt, en, van wegen den menigvuldigen doortogt en scheepvaart, geen geringen bloei

bezit. Behalven de Hervormden, hebben zich ook hier zeer veele *Doopsgezinden* neergezet, die 'er eene vrij en talrijke Gemeente hebben.

SARAVIA, (ADRIANUS) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Predikant te *Leiden*, was, nevens GUIDO DE BRES, HERMAN MODLT, GODEFRIED WINGEN, en nog een of twee andere Leeraaren, die niet genoemd worden, de opsteller der alomme bekende *Nederlandsche Geloofsbelijdenisse*. DE BRES hadt, 't zij op hoog gezag, of uit eigen beweeging, in de Fransche taal, een Geschrift gesteld, ten tijtel voerende, volgens eene Nederduitsche Overzetting, daar van vervaardigd: BEKENTENISSE *of* BELYDENISSE DES GELOOFS, *in 't gemeijn, en eendraghtelijk van de geloovigen die in de Nederlanden overal verstroeit sijn, ende na de suiverheid des Heiligen Euangeliums onses heeren Jesu Christi begeren te leven.* De genoemde Opsteller, volgens het verhaal daar van, in eenen Brief van SARAVIA aan UITENBOGAART gedaan, zondt het oorspronklijk Schrift aan eenige Leeraaren, met verzoek om hunne aanmerkingen. Elk weet, hoe veel gezags dit Ontwerp, zedert, heeft verkreegen in de Kerk van Nederland, hoewel regelrecht strijdig met de meening van DE BRES, SARAVIA en anderen, volgens het schrijven des laatstgenoemden in den aangehaalden Brief: *Nemo eorum, qui manum apposuerunt umquam cogitavit fidei Canonem edere, verum ex Canonicis scriptis fidem suam probare*; „Niemand van hun, die 'er de hand toe ge-„leend hebben, heeft ooit den inval gehad om eene Regel-„maat des Geloofs in 't licht te geeven, maar uit de Kano-„nijke Schriften zijn geloof te verdeedigen."

Eene wijl tijds daar naa, te weeten in den Jaare 1583, hadt de vermaarde DIRK VOLKERTSZOON KOORNHERT een klein boekje, tegen den Nederlandschen Katechismus, onder den tijtel van *Proeve*, in 't licht gegeeven, met eene opdragt aan de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*. Hun Edele Groot Mogende stelden het Geschrift in handen van eenen der Leidsche Hoogleeraaren, die niet genoemd wordt, doch welken ik meene, onzen SARAVIA geweest te zijn. Nevens eenen Predikant, moest hij het boekje overzien, daar uit verzamelen

't

't geen tegen den Katechismus ſtrijdig was, en 't zelve in korte ſtellingen vervat hebbende, deeze aan KOORNHERT ter hand ſtellen; om voorts van hem te verneemen, of hij deeze ſtellingen uit de Heilige Schriften wilde ſtaande houden, of bijaldien ze niet geſteld waren naar zijne meening," dat hij ze mogt te rechte brengen, ten gemelden einde: alles met oogmerk, om het geſchil aan den rechten toetsſteen te kunnen beproeven. Of hier van iets geworden zij, is ons niet gebleeken; dit wel, dat de Predikanten, tegen KOORNHERT, een Vertoog in 't licht gaven, waar in ze hooglijk over hem klaagden, hem te laste leggende afwijking van de Apostoliſche Leere, of liever daar in nooit recht geſtaan te hebben, met ernſtig verzoek om tegen hem te mogen gehoord worden. Naa verſcheiden beraadſlagingen, en met goedvinden van Prinſe WILLEM VAN ORANJE, beſlooten 's Lands Staaten te bewilligen in het verzoek der Predikanten. SARAVIA zou uit naam der Leeraaren, en KOORNHERT voor hem zelven alleen het woord voeren. Men zoude het mondgeſprek houden in *'s Graavenhage*, ten overſtaan van vijftien Gemagtigden; zes Leden van den Hoogen Raad; één van het Hof, en acht uit de Vergádering der Staaten. Aan weerkanten zou men, daarenboven, eenen Notaris hebben, die, uit den mond der zamenſpreekeren, de voor en tegenbedenkingen naauwkeurig met de pen zouden opvangen. Op den zevenëntwintigſten October des boven genoemden jaars 1583 nam het twistgeding eenen aanvang, en wierdt, dagelijks, voortgezet tot den derden der volgende maand November. Thans maakte men eenige tusſchenpoozing, om de doodziekte der Huisvrouwe van KOORNHERT, die te *Haarlem* woonde, en werwaarts hij vertrok, met verlof der Gemagtigden, om haar in het uiterſte bij te ſtaan en te vertroosten. Op den achtentwintigſten November hervatte men het geding. SARAVIA voerde eerst het woord, doch zo uitvoerig, dat hetgeen daar van wierdt opgetekend, meer dan twintig bladen ſchrifts bevatte. De Gemagtigden vonden hierom geraaden, dat KOORNHERT na huis zoude reizen, en zijn antwoord aldaar in geſchrift ſtellen. Dit beſloeg nog meer papiers, doch wierdt nog verre overtroffen door het antwoord, welk SARAVIA en de Pre-

Predikanten daar tegen inleverden. In alles hadt men vijftig punten te behandelen. Doch de Staaten, van hunne Gemagtigden vernomen hebbende, dat met het eerste zo veel tijds was verloopen, besloten 'er uit, dat men bezwaarlijk gedaan werk zoude hebben, en bevolen, uit dien hoofde, het werk te staaken. Sedert ging men elkander met de pen te keer, en regende het van twistschriften.

Staatsgeschillen op den predikstoel te brengen, of de burgerlijke Overheid van daar door te strijken, hadt, ten allen tijde, rampzalige gevolgen. Hoewel de vroegste Hervormde Leeraars, naa de verandering der Regeeringe hier te Lande, dit wisten en voor den gevaarlijken klip zich moesten gewagt hebben, men vondt 'er, nogthans, veelen onder hen, die hun misnoegen op zommige Regenten openlijk betoonden, en derzelver maatregelen, ten aanhooren der smalle Gemeente, vinnig doorhaalden. De verstandiger beraaden Friesche Hoogleeraar MARTINUS LYDIUS schreef daarom van hun: *Isti homines perdiderunt nobis Flandriam et Brabantiam, et, nisi prudens Magistratus providerit, perdent nobis etiam Hollandiam et Zeelandiam*; „ Deeze lieden hebben ons Vlaanderen „ en Brabant doen verliezen; en, 't en zij de voorzigtige „ Overheid daar in voorzie, zullen oorzaak worden dat wij „ ook Holland en Zeeland kwijt raaken." 't Leedt ook niet lang, of de Staaten van Holland beraamden eenige schikkingen, om het loopend kwaad te stuiten, en de dreigende onheilen te voorkoomen. SARAVIA, Hoogleeraar te *Leijden* zijnde, hadt magtigen invloed op zijne Leerlingen, en het eenigermaate in zijne handen, om hen tot vredelievende of tot muitzuchtige Predikers te vormen. Deeze, nevens twaalf der voornaamste Leeraars, uit Zuid- en Noordholland, wierdt, tegen den veertienden Maij des Jaars 1587, in *'s Graavenhage* ontbooden, voor Gemagtigden der Staaten, om met dezelve, over zaaken, den welstand van Land en Kerke raakende, een mondgesprek te houden. De Heer ADRIAAN VAN DER MYLE, President van den Hove van Holland, was de woordvoerder der Gemagtigden. In eene uitvoerige rede bragt hij den Kerkendienaaren onder 't oog, „ Wat 'er gedaan „ ware ter verlossinge van Holland, en van andere Gewesten,

„ ten, van welke een deel wederom in 's vijands handen was
„ gevallen, met verstooring der Kerken aldaar, veroorzaakt
„ door gebrek aan eendragt tusschen de Overheden en eenige
„ Kerkendienaaren. Men hadt daarom na eendragt te staan,"
„ en de Overheden ontzag toe te draagen. Dit, intusschen,
„ hadt geene plaats; 's Lands Staaten wierden hier en daar
„ weinig ontzien, en hunne handelingen verdagt gemaakt.
„ Want veelen strooiden uit, dat de Staaten het Verdrag met
„ *Engeland* en den Graave VAN LEICESTER niet onderhielden;
„ dat ze de Religie zogten te verdrukken, of kwalijk hand-
„ haafden; dat ze met den vijand in Vredehandeling wilden
„ koomen. Anderen wederom leiden hun te laste, dat ze
„ tot geenen Vrede wilden verstaan; dat, daarenboven, onder
„ de Staaten en Wethouderschappen eenigen waren, die geene
„ belijdenis deeden van den Gereformeerden Godsdienst, noch
„ ten Avondmaal gingen; dat ook de ijver voor den Gods-
„ dienst en de verdeediging des Lands verflaauwde; en ten
„ laatsten, dat men den Kerkendienaaren te weinig toeleide
„ tot hun onderhoud." Omtrent alle deeze punten zogten de Gemagtigden der Staaten de Kerkendienaaren te onderrigten, ten einde zij hunne toehoorders tot hunnen pligt mogten vermaanen. Onder andere lieten zij zich, omtrent den Godsdienst, in deezer voege uit: „ In plaats, zeiden ze, van de Religie
„ uit te roeien, liet men geene andere openbaarlijk toe, dan
„ de Gereformeerde, hoewel het tiende gedeelte van 's Lands
„ ingezeetenen niet van die Religie was. Dit was voor eene
„ groote weldaad Gods te houden, dat die minst waren in
„ getal, Gods Woord openlijk en zonder agterdenken mogten
„ hooren, en hunnen Godsdienst oeffenen; daar verre de
„ meesten geene openbaare oeffening hadden. De Staaten
„ wilden in geene Vredehandeling treeden, als die wisten dat
„ de vijanden de Gereformeerde Religie nooit zouden toelaa-
„ ten. Niettemin begeerden de Staaten wel vrede, mids be-
„ houdende Gods Religie en den vrijdom des Lands. 't Ware
„ wel te wenschen dat alle Staaten en Wethouders belijdenis
„ der Gereformeerde Religie deeden, ja dat de geheele wae-
„ reld kennis der waarheid hadde; maar dewijl dat zo niet
„ was, en van God koomen moest, konde men ze niet uit-

„ fluiten, of men zou veele goede Patriotten verliezen en
„ tot vijanden maaken. Al waren dan de Regenten niet van
„ de (Hervormde) Gemeente, men moest ze evenwel ontzag
„ toedraagen. Aangaande de kleinheid hunner wedde, begie-
„ pen zich de Gemagtigden op de benaauwdheid en kleinheid
„ des Lands: evenwel gaven ze hoop tot verbetering. Het
„ besluit was, dat het mistrouwen omtrent de Staaten geenen
„ grond hadt, en de Kerkleeraars gehouden waren, hunne
„ toehoorders tot eendragt en gehoorzaamheid te vermaanen,
„ en hunne mededienaars te onderwijzen om het zelfde te
„ doen."

Doch door alle deeze reden lieten SARAVIA en de verdere Kerkendienaars zich niet tot zwijgen brengen. Integendeel bragten ze daar tegen in „ dat de vordering van den (Gere-
„ formeerden) Godsdienst bij de Staaten kwalijk behartigd
„ wierdt. Dat ze de openbaare oeffening van de Gerefor-
„ meerde Religie, hier te Lande, nu bij de vijftien jaaren
„ gehad hebbende, nogthans het vastftellen van eene Kerken-
„ orde niet hadden kunnen verkrijgen; dat op de laagere
„ Schoolen en het Hoogeschool te *Leiden* weinig wierdt ge-
„ let; dat ze de Staaten hadden vertoond, hoe men te *Woer-*
„ *den* geene andere Religie dan de Luthersche oeffende; dat
„ in verscheiden plaatzen, zo Steden als Dorpen, de Paap-
„ sche, Doopersche en andere *vervoerische Sekten*, openlijk
„ genoeg wierden geoeffend: zo dat, tegen de weinige kinde-
„ ren, die men tot de Gereformeerden Kerken ten doop
„ bragt, een ongelooflijk groot getal ongedoopt bleef, of bij
„ Paapen en anderen gedoopt wierden. Dat 'er Schoolen
„ gehouden wierden, (ziende op *Weesp* en *Leiden*) daar
„ men den Jesuitschen Katechismus leerde; dat te *Bergen*
„ (buiten *Alkmaar*) aan de Duinen, nog jaarlijks bedevaart
„ gedaan wierdt, bij honderden van menschen; dat men niet
„ alleen persoonen vondt, die de waare Religie lasterden en
„ CHRISTUS verlochenden, maar dat alles tegen de zuivere
„ Religie gedrukt en verkogt wierdt; jaa dat de Katechismus
„ openlijk wierdt aangevogten, zelf onder den naam der Staa-
„ ten, wien 't boeksken was toegeëigend (oogende hier mede
„ op KOORNHERTS Proeve, boven vermeld); dat onder de

„ Ge-

„ Gemeente klagte viel, om dat eenige Regenten zich toon-
„ den, met woorden en werken, als vijanden van de (Ge-
„ reformeerde) Religie, die derhalven onbekwaam waren tot
„ hunne ampten; dat men de zulken, die in den Godsdienst
„ ijverden, uit de Regeering zogt te houden." Behalven dit alles roerden nog de Kerkleeraars eenige dingen aan, welke met hun ampt niets gemeen hadden, als die de Justitie, de Regeering en het Krijgsweezen aangingen.

Niettegenstaande alle het bovengestelde met de waarheid niet naauwkeurig zamenstemde, onder andere 't geen *Woerden* betrof, alwaar de Gereformeerden, reeds zedert het Jaar 1580, de openbaare Kerk in gebruik gehad hadden, en de Lutherschen zich in een Schuur moeten behelpen; zonder daar op eenige aanmerkingen te maaken, gaven de Gemagtigden goed bescheid. „ Aangaande de Kerkenordening, zeiden ze, was
„ het ongeraaden op de vaststelling te dringen: want dan
„ moest men de zaak in de Vroedschappen brengen, en zou-
„ den veele Vroedschappen daar toe niet willen verstaan. Op
„ de Schoolen zou men letten. Belangende de oeffening der
„ Religie, die de Papisten, Doopers en anderen hadden,
„ dat die bij de Staaten niet geweerd konde worden. Het
„ boekskèn tegen den Katechismus zouden de Staaten doen
„ opkoopen en vernietigen. Dat eenigen der Staaten niet ter
„ preeke gingen, moest men dulden, en te vreden zijn dat
„ ze de oeffening der Religie holpen handhaaven. De woor-
„ den, bij eenigen uit de Staaten gesproken, moest men der
„ geheele Vergaderinge niet te last leggen, gelijk de Staaten
„ den Kerkendienaaren in 't gemeen niet te last leiden, 't geen
„ van eenigen verhaald wierdt gesproken of gedaan te zijn:
„ bij voorbeeld, 't geen de Staaten gehoord hadden, bij eeni-
„ gen der Predikanten gezeid te zijn, dat men de Bezettingen
„ in Noordholland hadt willen vernieuwen, om 't zelve Land
„ in handen van den vijand te leveren en dat anderen brie-
„ ven hadden gewisseld om den Erfraad te *Utrecht* af te zet-
„ ten." Hier mede meenden de Gemagtigden SARAVIA en de anderen te vrede gesteld te hebben. Doch zij verklaarden, zich niet volkomen voldaan te kunnen houden, en zich lieten bedunken, dat de Staaten de bevordering der (Gereformeerde)

 Re-

Religie niet hadden bevlijtigd naar behooren; verzoekende, dienvolgens, in nadere onderhandeling ontvangen te worden; met bijvoeging, als de Heeren zeiden, daar toe geenen last te hebben, *dat ze breeder gehoor bij de Staaten zouden zoeken te verwerven.*

Eene gevaarlijke zamenſpanning, uit afkeer tegen de Overheid ontſtaan, gebeurde in het zelfde Jaar 1587 te *Leiden*, in welke SARAVIA geoordeeld wierdt de hand gehad te hebben, en waar van wij, uit dien hoofde, een verhaal moeten doen. Aan het hoofd der zammenſpanninge, behalven onzen SARAVIA, vinden wij genoemd ADOLF VAN MEETKERKE, eertijds Preſident van *Vlaanderen*, door LEICESTER in den Raad van Staate geſteld, doch door de Staaten daar uit gezet; CHRISTIAAN VAN DER WOUWERE, Predikant; JAKOB VOLMAAR, Ouderling; JAKOB SCHOT, Oud-Schepen; HOBBE FLORISZOON, Goudſmid; HENDRIK VAN ZOEST; GERRIT JANSZOON DUBYN; JAN KABELJAUW; WILLEM VAN DER WERGE en FRANÇOIS VAN LANSKROON, Deken der Schutterije. De bijzonderheden, waar mede deeze de Regeering betigtten, en door het breed uitmeeten van welke zij elkanderen en ook veelen uit de Gemeente tegen dezelve opſtookten, vinden wij dus hoofdzaakelijk in een getrokken. „De Magiſtraat van *Leiden*, „ om zich tegen 't algemeen Sijnode der Veréénigde Neder- „ landen (door LEICESTER in *'s Hage* beſchreeven) te kan- „ ten, hadt den Leidſchen Kerkenraad verbooden, iemand te „ zenden op het bijzonder Sijnode, welk te *Rotterdam* be- „ roepen was. Op het Vertoog van de Kerkdienaaren, en „ eenigen uit den Kerkenraad, dat men 't bevel van den „ Landvoogd niet behoorde na te laaten, hadt JAN JANSZOON „ BAARSDORP, toen voorzittende Burgemeester, geantwoord, „ dat men in dat ſtuk met hem niet te doen hadt, en dat de „ Heeren van *Leiden* niemand kenden, die zulke Vergaderin- „ gen mogt beroepen, dan alleen de Heeren Staaten, Staats- „ gewijze vergaderd. Nogthans, zeiden ze, hadt wijlen „ de Prins VAN ORANJE zulke algemeene Sijnoden tweemaa- „ len doen vergaderen, op welke de Staaten van Holland, „ des verzogt zijnde, geene van hunne Gemagtigden hadden „ willen zenden, noch ook de Vergadering bij hun bevel

„ laa-

„ laaten doen, maar 'er den Prins mede hadden laaten be-
„ worden. Het bijzonder Sijnode hadt men ook, alle jaaren,
„ in Holland gehouden, zonder bevel en gezag van de Staa-
„ ten. De Leidsche Wethouders hadden KASPAR KOOLHAAS
„ en PETRUS HAKKIUS, onzuivere Leeraars, en vijanden der
„ Christelijke tucht, ingedrongen, gehouden en gehuurd, om
„ de Kerk in roer te stellen, hun verbiedende, den voet der
„ andere Kerken te houden. Zij zogten alle andere Kerken
„ eene bijzondere Kerkregeering op te dringen: Ja PIETER
„ ADRIAANSZOON VAN DER WERF, HAKKIUS en KOOLHAAS had-
„ den zich honderdmaal beroemd, dat *Leiden* 't Wit zoude
„ zijn, waar na 't gantsche Land zoude schieten. HAKKIUS
„ hadt, in vollen Kerkenraad, durven uitslaan, dat de Hee-
„ ren van *Leiden*, gelijk ze den Spanjaart en Franschman
„ hadden tegengestaan, alzo ook den Engelsman zouden stui-
„ ten. PAULUS BUIS (Pensionaris van *Leiden*) zeiden ze,
„ hadt de Heeren vermaand, dat ze zich den Kap niet zou-
„ den laaten aantrekken, maar 't voorneemen van LEICESTER
„ bij tijds wederstaan. De Heeren waren daar toe gezind,
„ al zoude te *Leiden* de eene steen niet op den anderen blij-
„ ven. Liever de Spaansche Inquisitie, dan de Geneefsche
„ Kerktugt, die pokkige Hoer. HAKKIUS zou dit gepredikt,
„ en de Heeren het gepreezen hebben, en de Burgemeesters
„ VAN DER WERF en BAARSDORP hem vermaand, zijn stuk
„ vast te houden: zij zouden hem helpen en niet verlegen
„ laaten. HAKKIUS, toen hij, om zijne valsche en oproerige
„ leere, zo tegen de Engelschen als tegen de Kerken, in
„ zijnen dienst was geschorst, hadt men altijd, gelijk ook
„ KOOLHAAS, zijne wedde laaten houden. Men hadt den ge-
„ leerden en vermaarden DONELLUS, om zijne vroomheid,
„ ijver tot de waare Religie, tot de zaak van *Engeland*, en
„ den waren welstand deezer Landen, van zijn ampt verlaa-
„ ten. SARAVIA ging men ook met looden schoenen naazoeken.
„ Zekeren Jesuit, of Papist, genaamd ASSENDELFT, liet men
„ openlijk school houden, en den Jesuitschen Katechismus
„ leeren. Daar zondt de Burgemeester VAN DER WERF zijnen
„ Zoon ter schoole. In de laatste vernieuwing der Wethou-
„ deren hadt men de geenen, die van de Religie waren,

 „ meest

„ meest afgesteld, en Papisten, of afgevallenen van de Reli-
„ gie, ingevoerd. Burgemeester BAARSDORP hadt zich niet
„ ontzien te zeggen: hij mogt ter predikatie gaan en zich
„ veinzen zo hij wilde; nogthans, indien men hem open
„ sneedt, men zou een dubbelen Katholijk in zijn hart vin-
„ den. Een ander hadt rondelijk verklaard, dat hij zijnen
„ hoed niet zou willen verzetten, of hij Spaansch of Engelsch
„ ware. VAN DER WERF, als men zekeren Brief en Ver-
„ toog, van LEICESTER aan de Steden gezonden, te Leiden
„ in de Vroedschap las, hadt gezeid: Men plagt, onder 't
„ Oude Verbond, de klederen op eenige Godslastering te
„ scheuren; maar hier wierdt recht reden gegeeven om zijne
„ klederen te scheuren. De haat tegen de waare Religie, en
„ LEICESTER, hadt niet alleen wortelen geschooten in de har-
„ ten der Leidsche Magistraat, maar ook van eenige voor-
„ naamste leden der Staaten van Holland; dit zag men uit al
„ hun beleid tegen de Engelschen. Daar naa hadt men de
„ Stad *Sluis* laaten vervallen in de handen der vijanden. Nu
„ stondt het geschapen dat alle de Vereenigde Provincien,
„ door haaren twist, eerlang, de eene voor en de andere
„ naa, zouden vallen onder 't juk van *Spanje*. Alle elende
„ sproot uit haat tegen de waare Christlijke Religie, tegen
„ de Predikanten en Kerkenraad, en uit kleinagting voor de
„ Koningin van *Engeland*; LEICESTER en de *Engelschen*. Hier
„ tegen moest men zijne Doorluchtigheid LEICESTER herstel-
„ len in zijn eerste gezag, 't welk hem bij de Algemeene
„ Staaten, bij zijne aankomst, was opgedraagen."

De Leezer belge zich niet aan de inlassching van dit Vertoog, waar in niet alleen SARAVIA, maar ook anderen de hand hadden. Men vorme hier uit een denkbeeld van de woelingen der vroegste tijden, bij de oprigting van ons Gemeenebest; men verwondere zich over de kloekmoedigheid der Regenten, in het weeren van gevaaren, die ons nog heden doen verbaasd staan, en met eenen ontroerenden angst opmerken, den hachelijken kans, welken 's Lands Vrijheid liep, om kort naa de geboorte gesmoord te worden, vooral door de bemoeizieke onbeschaamdheid van Geestlijken, die, hunnen post verlaatende, indrongen tot de Raadzaal, en dus het zeggen van

hun-

hunnen Meester scheenen vergeeten te hebben, dat *zijn Koninkrijk niet van deeze waereld was.*

De gemoederen, door zulke en soortgelijke redenen, de meeste van welke de Leidsche Wethouderschap, naderhand, voor leugen en lastertaal verklaarde, zijnde opgezet, oordeelde LEICESTER den tijd te zijn gebooren, om zijn doelwit te bereiken, de verzekering van de Stad *Leiden* voor de Koninginne van *Engeland* en hem zelven. Daar toe zondt hij na de gemelde Stad zekeren COSMO DE PESCARENGYS, afgedankten Overste van een Regiment Soldaaten. Hier vervoegde hij zich, in 't begin van October, bij zekeren NIKLAAS DE MAULDE, die 'er met een Vaandel Knegten in bezetting lag, en kreeg denzelven aan zijne koorde. Voorts met deezen, en, uit de boven genoemden, met CHRISTIAAN VAN DER WOUWERE, JACOB VOLMAER en HENDRIK VAN ZOEST, eene zamenkomst gehouden hebbende, kwam men tot het besluit, om met DE MAULDES volk, en eenig ander, dat van *Delft* zoude koomen, de Stad te bemagtigen, en de Wethouders, die hun tegenstonden, in hegtenisse te neemen. Maar COSMO, kort daar naa, om schulden, zijnde vastgezet, mislukte voor dit maal de aanslag; om welken te verhaasten, LEICESTER bij VOLMAER ernstig aanhieldt, die, om nader berigt, aan hem gezonden was. Men hieldt dan nog eene zamenkomst ten huize van ADOLF VAN MEETKERKE, op Vrijdag, den negenden October, en besloot aldaar, op den eerstvolgenden Zondag den aanslag te volvoeren. Doch, ook deeze reize, hadt dezelve geenen voortgang, uit vreeze voor de burgers, welke de zamengezworenen in hun Ontwerp getrokken hadden, doch op welke zij bedugt waren, geen vertrouwen te kunnen stellen.

Intusschen wierdt de toeleg, door ANDRIES SCHOT, eenen der meewustigen, aangebragt aan de Wethouderschap, die voorts VOLMAER, COSMO en DE MAULDE in verzekering deedt neemen. Allen beriepen zich op LEICESTER; doch alzo zij geenen schriftlijken last konden vertoonen, wierdt hunne verontschuldiging niet aangenomen. Alle drie wierden door Schepenen van *Leiden*, ten overstaan van eenige Gemagtigden der Staaten, ten zwaarde verweezen. Ten zelfden dage, als zij

hun

hun Vonnis ontvingen, deedt de Wethouderschap, op naame van Prinse MAURITS, eene Brief afkondigen, inhoudende Vergiffenis aan de zulken, die den aanslag geweeten, doch niet hadden aangediend. Eenige weinigen, en onder deeze onze SARAVIA, waren van deeze Vergiffenisse uitgeslooten, om dat hij, met de anderen, bij de beraamingen van den aanslag, ten huize van COSMO en VAN MEETKERKE tegenwoordig was geweest. In de maand November verzogt SARAVIA, bij een geschrift aan de Staaten van Holland, nopens den aanslag op *Leiden*, voor den Hove van Holland in regten ontvangen te worden, om alzo zijne onschuld te doen blijken. Doch dit verzoek hadt geen gevolg. SARAVIA vertrok zedert na *Engeland*, en wierdt aldaar Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan 't Hoogeschool te *Kantelberg*. Om zijne geleerdheid en andere goede hoedaanigheden hieldt men hem aldaar in hooge agting onder de Hervormden. Wat den geleerden Man bewoogen hebbe, om tot den aanslag op *Leiden* de hand te leenen, kunnen wij niet bepaalen. Zeker is het, dat hij, aangaande het gezag der Overheid in Kerkelijke zaaken, en andere onderwerpen, van vredelievende begrippen was. Zekeren Brief, terwijl hij nog te *Leiden* woonde, aan HELMICHIUS geschreeven, besluit hij met deeze woorden: *Pacis et Magistratuum authoritatis semper fui studiosissimus, si quis Minister Dei alius*; „ Van „ den Vrede en het gezag der Overheid ben ik altoos een „ zo ijverig voorstander geweest, als immers eenig Kerken„ dienaar."

Zie BOR en BRANDT.

SARTORIUS, (JACOBUS THEOTARDUS) een vermaard Godgeleerde van de Zestiende Eeuwe, gebooren te *Bolswerd*, in Friesland. Naa zich, aan verscheiden Hoogeschoolen, in de Taalen en Weetenschappen, te hebben geoeffend, bediende hij het Pastoorsampt, eerst in zijne Geboortestad, en daar naa te *Dunen*, in *Westphalen*. Men heeft van hem een kort begrip der Leerredenen van den vermaarden Jesuit JOHANNES OSORIUS.

SAR-

XXVI. Dl. pl. III.

SARTORIUS. (JOHANNES) De berigten der Schrijveren, aangaande deezen geleerden Amfterdammer, zijn niet zeer duidelijk en onderfcheiden. Onzes bedunkens kunnen dezelve, met de meeste naauwkeurigheid, op de volgende wijze uit elkander gezet worden. Hij wierdt gebooren te *Amfterdam*, in den Jaare 1400. Met grooten vlijt leide hij zich toe op de beoeffening der geleerde taalen, het Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch. De roem, door zijne bedrevenheid in die taalen behaald, bewoog de Burgemeesters van zijne Geboortestad, om het onderwijs der Jeugd, in het Latijnfche School, zijner zorge toe te vertrouwen. Daarenboven verhaalt PONTANUS, uit den mond van JAN SEM en JAN GYSBREGTSZOON, aanzienlijke burgers van *Amfterdam*, die 't van hunne Ouderen verftaan hadden, te weeten, dat SARTORIUS, met toeftemming der Regeeringe, een tijd lang, boven de Oude Waag, openbaare lesfen heeft gegeeven over de Hebreeuwfche taale. Al vroeg, in zijnen leeftijd, moet hij deeze posten bekleed hebben. Want, niet lang naa het opgaan van het licht der Hervorminge, kennis bekoomen hebbende aan de gezuiverde Leerbegrippen, en zich voor dezelve, meer of min openlijk, verklaard, wierdt hij, nevens anderen, in den Jaare 1525, deswegen in hegtenisfe genomen, en zat in '*s Graavenhage*, eenigen tijd, in gevangenis. Hoe lang zijne opfluiting geduurd hebbe, is ons niet gebleeken. Naa zijn ontflag moest hij eenigen tijd balling 's Lands zwerven. Verlof bekoomen, of hetzelve genomen hebbende, om in 't Vaderland te rug te keeren, zette hij zich met 'er woon neder te *Noordwijk*, en rigtte 'er een School op. Geduurende zijn verblijf aldaar, of reeds vroeger, hieldt hij zich onledig met het opftellen en uitgeeven van Godgeleerde Schriften. Dit gaf aanleiding tot een gefchil tusfchen SARTORIUS en CORNELIUS CROCUS, Rektor van 't Latijnfche School te *Amfterdam*. De twist liep over het Geloof en de Goede Werken. SARTORIUS verklaarde zich voor het gevoelen van MARTEN LUTHER, raakende de Regtvaardiging door het Geloof, zonder de Werken. De andere hieldt ftaande, dat de Werken hier mede in aanmerking kwamen. Zo hoog liep deeze twist, dat de band van vriendfchap, welke, langen tijd, de twee

Ge-

Geleerden hadt zamengeknoopt, aan de zijde van CROCUS in stukken wierdt gescheurd. Naa eenigen tijd woonens te *Noordwijk*, schijnt SARTORIUS zich wederom buitenslands, met naame na *Basel*, begeeven te hebben. Hier maakte hij kennis, en hieldt gemeenzaame verkeering met de voornaamste voorstanders der Hervorminge. Hij liet aldaar drukken eene *Uitlegging van de Groote en Kleine Profeeten.* Om niet bekend, en door de uitvoerders der strenge Plakaaten agterhaald te worden, vermomde hij zijnen naam, door verzetting der letteren; hij noemde zich JOHANNES TOSARRIUS, met bijvoeging van den toenaam AQUILOVICANUS, zo veel als *Noordwijker*, aanduidende de plaats zijner wooninge. De gemelde Uitbreiding zag het licht in den Jaare 1558. Naa deeze uitlandigheid schijnt SARTORIUS, in zijn Vaderland, niet alleen openlijk de zijde der Hervormden gekoozen, maar ook den Predikdienst te hebben waargenomen. Eerst verrigtte hij dit werk, een tijd lang, te *Delft*, en vervolgens te *Noordwijk*. Hier eindigde hij zijne dagen, in den Jaare 1568, of, zo als anderen meer geloofwaardig voorkoomt, in den Jaare 1570. SARTORIUS beminde de Dichtkunst, gelijk blijken kan uit het volgende Grafschrift, welk hij op zich zelven maakte.

„ Hac ego sum tumulatus humo SARTORIUS, ortum
„ Cui primum tellus Amsterodama dedit.
„ Ingenium colui varie, docuique juventam
„ Omnigenes artes, quippe triglottos eram.
„ Sed postquam virtus, duris exercita fatis,
„ Destituit corpus, spiritus astra tenet."

Volgens 't getuigenis van den geleerden Amsterdammer PETRUS OPMEER, was SARTORIUS niet min bedreeven in zijne Moedertaale, dan in uitheemsche spraaken; tellende hem voorts onder de voornaamste opbouwers der Nederlandsche taale, onder andere door het vertaalen van eenige honderden Latijnsche en Grieksche Spreekwoorden, en wel zo gelukkig, dat, volgens 't getuigenis van Geleerde mannen, de overzetting voor 't oorspronklijke niet behoeft te wijken. De geleerde JUNIUS hieldt hem in hooge waarde; volgens zijn schrijven, in zekeren

keren brief, „ zouden uit het School van SARTORIUS meer „ Geleerde Mannen, dan Helden uit het Trojaansche paërd „ zijn voortgekoomen." Behalven de bovengemelde *Uitlegging*, en zijne vertaalde *Spreekwoorden*, heeft men van hem de volgende Godgeleerde Werken: *De fide Justificante*; *de S. Eucharistia*; *Observationes in Matthæum*; *Annotationes Scripturarum*; *Assertiones fidei ad Satanæ Satellitium*; als mede nog eene *Latijnsche Spraakkunst*.

Zie PONTANUS; *Biblioth. Belgica*; BRANDT, *Hist. der Reformatie*; SOERMANS, *Kerk. Register*.

SAS VAN GEND, in 't Latijn *Cataracta-Gandavensis* genaamd, is eene kleine, doch wel versterkte Stad, in *Staats-Vlaanderen*, drie uuren ten Noorden van de Stad *Gend*, en één uur Zuidoostwaarts van de Vesting *Philippijne* gelegen. Zij ontleent haaren naam van een *Sas* of *Sluis*, dienende om het water, 't welk van *Gend* af door *de Leije* stroomt, door de Nieuwe Vaart en de Schelde in Zee te loozen. De *Gentenaars*, kans ziende om langs deezen weg een voordeeligen handel te drijven, verworven van Koning PHILIPS DEN II, verlof, om op hunne kosten eene Vaart te doen graaven, en eene Sluis of Sas aan te leggen. Geruimen tijd voldeedt de uitslag aan het beraamde plan. Doch, door verloop van tijd, ontstondt 'er, hier en daar, eene aanmerkelijke verzanding. Dit heeft den Scheepvaart, langs dien weg, vooral des Zomers, merkelijk gestremd, en, op eenige plaatzen, bijkans geheel ondoenlijk gemaakt.

Naa het aanleggen van het *Sas van Gend*, ten bovengemelden oogmerke, wierden, om en bij hetzelve, wel haast, eenige wooningen getimmerd, ten behoeve der doorvaarende schepen. Door verloop van tijd groeide het getal der Huizen tot de gedaante van een open Vlek. Het bleef in die gestalte, tot op den aanvang der Nederlandsche Beroerten in de Zestiende Eeuw. Om hunne Stad, ook van dien kant, te zekerder te stellen tegen vijandelijke aanvallen, deeden 'er de Gente-

tenaars eenen Schans opwerpen. De Engelschen, in den Jaare 1572, zich van de Plaatze meester gemaakt hebbende, deeden de Sterkte tot den grond toe slegten. Niet lang, evenwel, bleef het *Sas* in dien weereloozen staat leggen. Van te groot belang was het voor de *Gentenaars*, ook van die zijde gedekt te zijn, om, van nieuws, geene versterkingen aan te leggen. Men leide 'er eenige nieuwe Buitenwerken aan, van veel meerdere uitgebreidheid dan de oude. In den Jaare 1583 zondt de Hertog VAN PARMA de Markgraaven VAN RYSBURG en MONTIGNY op het *Sas van Gend* af, om 'er zich van te verzekeren; 't welk hun ook gelukte. Tot in den Jaare 1644 was nu het Steedtje geweest in de magt der Spanjaarden, wanneer Prins FREDERIK HENRIK te raade wierdt, op het zelve eenen kans te waagen. Merkelijken tegenstand ontmoette hij daar in, zo van de zijde der vijanden, als door eene geweldige overstrooming, welke zijne Werken meest onder water zette. Zijn kloek beleid en onverzaagdheid overwon alle deeze zwaarigheden. Naa eene maand het beleg te hebben doorgestaan, verzogten de Stedelingen, in onderhandeling te mogen treeden. 't Wierdt hun gegund, en naa weinige uuren het verdrag getroffen. De bezetting bedong de gewoonlijke Krijgseere, en met twee Stukken Geschut en een Mortier te mogen uittrekken. De uittogt geschiedde, twee dagen naa de Overgave, op den zevenden September. In den Jaare 1673 deeden de Franschen eene pooging, om door verraad zich van *Sas van Gend* te verzekeren. LUNNAI, een Franschman in Staatschen dienst, vervoegde zich heimelijk bij ROBERT DE CERCEAU, *Heere van Renchamps*, die het bevel voerde over de Sterkte *St. Antoni*, met aanbiedingen van groote belooninge, indien hij wilde medewerken om *Sas van Gend* in de magt der Franschen te leveren. CERCEAU geliet zich, als of hij aan de verzoekingen het oor leende. Doch onder de hand gaf hij 'er kennis van in *'s Graavenhage*, en wist den Verraader, onder deeze en geene voorwendzels, zo lang op te houden, dat de Veldmaarschalk WIRTZ eene aanzienlijke versterking binnen de Plaats hadt geworpen. Toen brak hij de onderhandeling af, en deedt alzo den aanslag te leur loopen. In den aanvang der vijandlijkheden, met het begin der tegen-

woor-

woordige Eeuwe, was *Sas van Gend* eene der eerste Vestingen, die met een beleg en bombardeering van de Franschen gedreigd wierden. Doch het bleef toen bij enkel dreigen. Niet zo gelukkig was de Stad, in den Jaare 1747; naa een beleg van zes dagen moest zij zich aan de Franschen overgeeven.

Sas van Gend is, naar gelange van haare grootte, eene sterke Stad. De Wal, die bijkans een uur gaans in zijnen omtrek bevat, is voorzien van zeven Bolwerken, zes Ravelijnen, eenige Lunetten, eene wijde en diepe Graft, en eene goede Kontrescharp. Na den kant van het Dorp *Zelzaten*, wordt de Stad door het Fort *St. Antoni*, en, buiten de Zeeuwsche Poort, door een fraai Reduit gedekt. Van binnen heeft de Stad geen ongevallig aanzien, door de breede haven, aan weerkanten met hoog geboomte beplant. Het getal der Huizen vinden wij op ongeveer tweehonderd begroot. De Gereformeerde Kerk is een fraai Kruisgebouw, uit welks midden een Koepeltorentje ten dake uitrijst. Twee Nederduitsche en één Walsche Predikant neemen 'er den dienst waar. Tot in den aanvang deezer Eeuwe vondt men 'er geene Roomschgezinden. Sedert zijn ze in merkelijken getale derwaarts zamengevloeid, en hebben 'er eene Kerk gebouwd. Voorts zijn de meest aanzienlijke Gebouwen der Plaatze het Stadshuis, het Krijgs-Magazijn, het Huis van den Kommandeur der Bezettinge en dat van den Groot-Majoor, als mede het Gasthuis, 't welk binnen eene Graft van zoet water legt.

De Regeering van *Sas van Gend* bestaat uit Baljuw, die door de Algemeene Staaten voor zijn leeven wordt aangesteld, een Burgemeester en zes Schepenen, die door Afgevaardigden van Hun Hoog Mogenden, jaarlijks, vernieuwd of in hunne posten bevestigd worden; mitsgaders eenen Sekretaris en eenen Ontvanger, die, insgelijks van Hun Hoog Mogende, hunne aanstelling voor hun leeven ontvangen. De Raad van Staate heeft eenen Ontvanger binnen de Plaats, die de Verpondingen en Imposten vordert over de Stad en derzelver Regtsgebied; dit bevat twee derden van tweeduizend schreden, van vijf voeten ieder, rondom de Stad. Het Kollegie ter Admiraliteit in *Zeeland* houdt 'er eenen Ontvanger van de Konvoijen en

Licenten en eenige Kommizen ter Recherche. Ook hebben 'er de Hollandsche Admiraliteits Kollegien eenige bedienden.

SASBOUT. (*Het Geslagt van*) In het aanzienlijkste gedeelte van Holland, *Rijnland* naamelijk, was, eertijds, dit Geslagt zeer vermaard, en, bovendien, in groot aanzien ten Graaflijken Hove. Nevens de Graaven van Holland, plagten de Edelen, uit deezen Huize, den Vierschaar te spannen, en verscheenen, altijd, met de Baljuwen van het Gewest, onder de Welgeboorene Mannen. De eerste oorsprong deezes Geslagts, bij gebrek aan de noodige aantekeningen, legt in duisternisse begraaven. Van hier, hoewel, hoogstwaarschijnlijk, al vroeger de SASBOUTEN bekend geweest zijn, dat de onafgebrokene Geslagtrekening niet vroeger haaren aanvang neemt, dan omtrent het midden der Vijftiende Eeuwe. Toen wierdt gebooren

DIRK SASBOUT, Knaap, gehuwd met *Sophia van Segwaart*, welke overleedt in den Jaare 1476; hij volgde zijne Echtgenoote in den Jaare 1480. Beiden leggen begraaven te *Zoetermeer*, onder een grooten Zarksteen, op welken hun Wapen staat uitgehouwen. Twee Zoonen wierden uit dien echt gebooren:

SASBOUT SASBOUT, die volgt, en

PIETER SASBOUT. Bij zijne huisvrouwe N. N. verwekte hij

1. *Joost Sasbout.*
2. *Dirk Sasbout.*
3. *Adriaan Sasbout.*
4. *Pieter Sasbout.* Deeze was Burgemeester te *Delft*, en verwekte, in drie huwelijken, de volgende kinderen:

a. *Sophia Sasbout*, getrouwd met Pieter van Opmeer.

b. *Cutharina Sasbout*, die de echtgenoot wierdt van Christiaan van Wapenvliet.

c. *Magdalena Sasbout*, in den echt getreeden met Hugo van der Dussen, Zoone van Jakob van der Dussen Bruinszoon, Burgemeester te *Delft*.

d. *Margareta Sasbout*, getrouwd met Christiaan van Vliet van den Woert.

e. *Lukas*

e. *Lukas Sasbout*, getrouwd met Maria de Groot, Huigens of Hugo's dogter, waarschijnlijk van het Geslagt van den doorluchtigen Hugo de Groot. Hij liet slegts eene dogter naa.

f. *Alida Sasbout*, die de huisvrouw wierdt van Pieter van Varik, den Stamvader van het adelijk Geslagt van dien naam te Rijsfel.

g. *Maria Sasbout*, in 't huwelijk getreeden met Dirk Verhoog van Adrichem.

SASBOUT SASBOUT, boven vermeld, bekleedde driemaalen de Burgemeesterlijke waardigheid te Delft. Tweemaalen is hij gehuwd geweest: eerst met Margareta van Diemen, die geene kinderen naaliet; vervolgens met *Machtelt van der Dussen*, dogter van Jan van der Dussen, Arendszoon. Bij zijn overlijden, 't welk voorviel in den Jaare 1508, terwijl zijne echtgenoote hem nog dertig jaaren overleefde, was hij Vader van de vier volgende Zoonen en Dogteren:

I. Mr. JOOST SASBOUT, Ridder, Heer van Spaland, eerste Raad in het Hof van Holland, vervolgens Opperkanzelier van Gelderland. Zijne echtgenoote was Catharina van der Meer, dogter van Pieter Frankenszoon van der Meer en van Lidewij de Wilt van Bleiswijk. Hij overleedt te *Haarlem*, in den Jaare 1546, in den ouderdom van negenenvijftig jaaren, doch wierdt te *Arnhem* begraaven. In eenen steen, in den Trans van 't Koor der Kerke, welke 's Mans overblijfzels bewaart, wierdt, op zijn bevel, het volgende Grafschrift uitgehouwen, door hem zelven vervaardigd.

„ Siste gradum: quod es, ipse fui; fortassis eris cras
„ Quod sum, cadaver putridum.
„ Olim JODOCUS eram SASBOUT; me misit in auras
„ Delft, clara pars Bataviæ.
„ Ter denis patriæ causas decidimus annis
„ Pars Consili haud ingloria.
„ Deinde et rectum Præses jus, Cæsare, Gelris
„ Dixi, jubente Carolo.
„ Quid tituli, quid opes, quid nunc prudentia prodest?
„ Mors summa miscet infimis.

„ Sola manet virtus, homini post funera, solam,
„ Dum vivis, hanc ama. Vale

VIVUS SIBI SCRIPSIT

VIXIT ANNOS LIX. MENS. VIII. Dies X.

Obiit MDXLVI. Novemb. XIV.

Mr. *Joost Sasbout* hadt deeze kinderen verwekt.

a. *Arnout Sasbout*, Ridder, Heer van Spaland, Raad des Konings van Spanje in de Nederlanden, en vervolgens Opperkanzelier van Gelderland. Naderhand verkoos hem Koning PHILIPS DE II tot President van zijnen Geheimen Raad te Brussel, bij brieven, gedagtekend te *Madrid*, op den eersten Junij des Jaars 1572. Hij verscheen, onder de Spaansche Gemagtigden, op de Vredehandeling te Breda. Naa het overlijden van den Landvoogd *Don* LOUIS DE REQUESENS, nam hij ook zitting in den Raad van Staate. Volgens zommigen zoude hij, zedert, den Koning van Spanje verlaaten, en zich op de Staatsche zijde gevoegd hebben. Zijne echtgenoote was Maria van Heermale, en hij bij dezelve Vader van

1. *Justina Sasbout*, gehuwd met Adolf van Grijboual, Heere van Berquin, Plessis, enz. en moeder van kinderen; welke wij, egter, niet genoemd vinden.

2. *Machtelt Sasbout*, de huisvrouw van Frederik van Voorst, Regter en Wildgraaf van Nieuwmegen, en moeder van

Maria van Voorst, gehuwd met Jan van Wassenaar van Duivenvoorde, Heere van Duivenvoorde, die kinderen hebben naagelaaten.

3. *Liduina Sasbout*, die de echtgenoote wierdt van Jakob van Scharpenzeel, doch geene kinderen naalier.

4. *Kornelia Sasbout*, getrouwd met François van Kraneveld, en bij hem moeder van

(1) *Joost van Kraneveld*, die ter huisvrouwe nam Geertruid Oem.

(2) *Anna van Kraneveld*, gehuwd aan Willem van Furstenberg. —— Uit beide deeze huwelijken zijn kinderen naagebleeven.

b. *Anna*

b. *Anna Sasbout*, getrouwd met Kornelis de Jonge, Heere van Baardwijk, Hoogheemraad van Delfland, en Rekenmeester van Holland, overleeden in den Jaare 1578; zijne Weduwe overleefde hem tot in den Jaare 1595. Uit deezen echt waren de volgende kinderen gebooren.

1. *Machtelt de Jonge*, getrouwd met Pieter van Adrichem van Dorp, en moeder van kinderen.

2. *Gerardina de Jonge*, kinderloos geftorven.

3. *Maria de Jonge*, insgelijks zonder kinderen.

4. *Kornelis de Jonge*, Heer van Baardwijk, Raad van Holland, gehuwd met Casparina van Drenkwaart, dogter van Boudewijn van Drenkwaart, Raad en Rentmeester Generaal van Zuidholland, en van Catharina van Hogelande. Zij hadden kinderen; doch hunne naamen vinden wij niet vermeld.

5. *Catharina de Jonge*, getrouwd met Kornelis van Blijenburg, Heimanszoon.

6. *Margareta de Jonge*, ongehuwd overleeden.

7. *Jakob de Jonge*, getrouwd met Jakoba de Huijter.

8. *Joost de Jonge*, wiens echtgenoote was Anna van Blijenburg.

9. *Geertruid de Jonge*, kinderloos geftorven.

II. JAN SASBOUT, die volgt.

III. *Margareta Sasbout*; zij wierdt de Echtgenoote van Mr. Kornelis van der Dusfen, Arendszoon, Sekretaris der Stad Delft, en overleedt in den Jaare 1520, terwijl haar Man eerst in den Jaare 1556 haar volgde. Verfcheiden kinderen waren in deezen echt verwekt, wier naamen, egter, wij niet genoemd vinden.

IV. *Catharina Sasbout*, getrouwd met Beukel van der Burg, Joost Arendszoon, en moeder van kinderen.

JAN SASBOUT, boven genoemd, was een man van zeer veel aanziens en gezags in zijne Geboortestad Delft; vijfentwintigmaalen bekleedde hij aldaar de Burgemeesterlijke waardigheid. Hij hadt in huwelijk *Elizabeth van der Burg*, Zuster van Beukel van der Burg, aan welken zijne Zuster Catharina was gehuwd. Hij overleedt, in den Jaare 1573, het tweeëntachtigfte zijns ouderdoms, Vader zijnde van deeze kinderen:

1. ADAM SASBOUT, Minderbroeder en man van groote Geleerdheid. In een afzonderlijk Artikel zullen wij, hier naa, van hem gewag maaken.

2. *Agatha Sasbout*, getrouwd met Gijsbert Muis van Holij, Jakobszoon.

3. *Margareta Sasbout*, die de echtgenoote wierdt van Michiel Vosmeer, Thesaurier te Delft, welken zij, onder andere kinderen, eenen Zoon baarde N. N. Sasbout Vosmeer genaamd, Licentiaat in de Godgeleerdheid.

4. JAN SASBOUT; van deezen zal hier naa gesproken worden.

5. SASBOUT SASBOUT, Vader of Opperste in het S. Annen-Konvent te Delft, in den Jaare 1589 overleeden.

6. *Gerard Sasbout*, gestorven in den Jaare 1579.

7. *Eva Sasbout*, Bagijn te Delft.

JAN SASBOUT, onder de kinderen van den vermaarden Delftschen Burgemeester N. 4. vermeld, zat, naa zijns Vaders dood, insgelijks in het Burgemeesterlijk gestoelte, doch slegts voor een korten tijd. Want hij overleedt reeds in den Jaare 1576. Bij zijne echtgenoote *Liduina van der Hoef*, dogter van Herman van der Hoef, uit het Geslagt van Herman van Oegstgeest en van Sophia Muis van Holij, hadt hij verwekt de volgende kinderen:

1. MICHIEL SASBOUT, die hier naa volgt.

2. SASBOUT SASBOUT, getrouwd met Catharina van Wapenveld, en bij dezelve Vader van

a. *Jan Sasbout*, kinderloos gestorven.

b. *Catharina Sasbout*, getrouwd met Jan van Meerhout, te Kuilenburg.

3. *Catharina Sasbout*, getrouwd met Hendrik Bugge, Zoon van Dirk Bugge en van Anna Persijn, Jans dogter. Uit deezen echt wierden gebooren de volgende kinderen:

a. *Johanna Bugge*, getrouwd met Pieter Braber.

b. *Liduina Bugge*, gehuwd aan Kornelis van Ring, Michiels Zoon.

c. *Gerard Bugge*, getrouwd met Christina van der Wel.

d. *Sasbout Bugge*, getrouwd met Catharina Storm, te Leuven.

4. *Elizabet Sasbout*, getrouwd met Dirk Bugge, Dirkszoon.

5. *Ida Sasbout*, Bagijn te Delft.

6. *Sophia Sasbout*, getrouwd met Lucas van Vliet.

MICHIEL SASBOUT, boven vermeld, nam ter huisvrouwe *Johanna van der Hoog*, en wierdt bij haar Vader van

JAKOB SASBOUT, wiens Echtgenoote was JAKOBA PROOST. In hem eindigde het mannelijk oir deezes aanzienlijken Geslagts, alzo hij geene andere kinderen naaliet, dan eene eenige dogter,

LIDUINA SASBOUT, die de Echtgenoote wierdt van Leonard, Graave van de Nath, Heere van Petten, enz. en welken zij ook kinderen gebaard heeft.

Zie W. VAN GOUTHOEVEN, *Oud Holl. Kronijk*; VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.* BOXHORN, *Toneel van Holland*: GUICIARDYN, *Beschr. der Nederlanden*.

SASBOUT, (ADAM) of, met een verlatijnden naam, volgens het gebruik zijner eeuwe, SASBOLDUS, was de Zoon van den boven vermelden vermaarden Delftschen Burgemeester JAN SASBOUT. en gebooren op den eenëntwintigsten December des Jaars 1516. Hij was een man van uitsteekende geleerdheid, en zeer bedreeven in de Latijnsche. Griekfche en Hebreuwsche taale. Van zijne Griekfche geleerdheid, en tevens van zijne Dichterlijke bekwaamheden, gaf hij eene proeve door zijne Vertaaling van de *Ilias* van HOMERUS, welke hij, in een even groot getal Latijnsche Vaerzen, overzette. Zo vasthoudende was zijn geheugen, dat, nevens andere blijken daar van, wegens hem verhaald wordt, dat hij de geheele *Eneïde* van VIRGILIUS, van woord tot woord, van buiten konde opzeggen. Te *Leuven* tradt hij in de Orde der Minderbroederen. Tot groot nadeel voor het Gemeenebest der Letteren overleedt hij aldaar, aan een Bloedspuwing, in den bloei zijns leevens, in den ouderdom van ruim zesendertig jaaren. Zijn geleerde Vriend en Stadgenoot C. MUSIUS, schreef op hem dit Grafschrift.

„ ADAMUS nomen, Batavi mea patria Delphi;
„ Progenies SASBOUT non inhonora fuit,
„ Trajectum Latias et Græcas tradidit artes,
„ Lovanium Hebræas addidit atque facras.
„ Quas ut proferrem (culpa est sepelire talentum,
„ Et domino usuras non coluisse suas:)
„ Commoda visa mihi Francisci semita: at illam
„ Dum sequor, in mediis cursibus eripior."

's Mans afbeelding, in Kloosterlijk gewaat, gaat op tweederlei wijze in prent uit. Onder de eene, die slegts eene Copij is, leest men deeze waarschuwing: *Gedenk, o Mensch, dat gij stof zijt, en dat gij wederom in stof zult verkeert worden.* Onder de andere, door JAN WIRIX gemaakt, draagende 's Mans Zinspreuk OMNIA VANITAS, *'t Is alles ijdelheid*, leest men de volgende fraaie dichtregels.

„ Bis decimum et quintum Delphorum consule patre
„ Clarus, et agnatis præsidibusque viris.
„ Assisii vatis leges habitumque sequutus
„ ADAMUS SASBOUT, haud secus ora tulit.
„ Quale viro ingenium, vis, mens, quæ copia facri
„ Eloquii et quatuor lingua diserta sonis,
„ Sunt libri testes, solers quos suspicit orbis,
„ Auctoris nomen dum canit et titulos.
„ Quæ ut pulchra durat mansuram gloria famam,
„ Debuerant vitæ de brevitate queri."

Men heeft van hem eenige Werken, onder andere *Homiliarum opus egregium*; *Oratio quodlibetica de vera Christi Ecclesia*; *Conciones* III. *in illud Levitici:* Eritis mihi sancti, *Oratio funebris in obitum Tilmanni Geldorpii.*

Zie SWEERTII *Athenæ Belgicæ*; MIRÆUS, *de Scriptor. Sec.* XVI. VAL. ANDREAS, *Biblioth. Belgica.*

SASSENHEIM, of, volgens den oorſprong des naams, *Saxenheim*, nu veelal, bij verkorting, *Sasſem* genaamd, is eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, aan den Heereweg, ten Noorden van de Stad *Leiden*. *Sasſen-* of *Saxenheim* wil zo veel zeggen, als *wooning*, of liever *omtuining* der *Saxers*: want dit is de eigenlijke betekenis van het alouds woord *heim*, waar van men nog de ſpooren vindt in het Frieſche woord, bij omzetting van de middelſte letters, *hiem*, betekenende dien plek gronds, op welken het huis ſtaat, tot eene Boerderij behoorende, en die, meestal, door middel van een Sloot, Graft of Vijver, van de overige landerijen is afgeſcheiden. Men meent alzo, in de benaaming van dit Dorp, een overblijfzel te vinden van het verblijf der *Saxers* hier te Lande, welke, volgens de berigten dier tijden, zich, omtrent het midden der Vierde Eeuwe, in *Rhijnland* hadden neergeſlagen. De Landerijen, tot de Heerlijkheid behoorende, bedraagen, volgens opgave in de Lijsten der Verpondingen, eene uitgeſtrektheid van zevenhonderdzestien Morgens, en driehonderddertig Roeden. Indien men te raade gaat met de Verpondingslijsten, in welke de Huizen ſtaan opgetekend, moet derzelver getal, van tijd tot tijd, merkelijk zijn toegenomen. Voor ruim anderhalve Eeuw telde men 'er ſlegts vierenvijftig. Tegenwoordig wordt het getal op ruim honderd geſchat. Van wegen den veelvuldigen doortogt van rijtuigen van en na *Haarlem*, *Leiden*, *'s Graavenhage* en omliggende plaatzen, is *Sasſenheim* geen onvermaaklijk Dorp. De Kerk, zijnde weleer eene Parochiekerk geweest, draagt kenmerken van hoogen ouderdom. Het Koor, waarſchijnlijk, om dat het, 't eenigen tijde, ingeſtort, om kosten te beſpaaren, in zijne tegenwoordige gedaante wierdt herbouwd, is laager dan het overige Dak der Kerke. De Toren is een vierkant Gebouw, met eenen Spits van de zelfde gedaante. Het Dorp heeft zijnen eigen Predikant. Ook heeft men 'er eene Statie van Roomschgezinden, die door eenen Waereldlijken Priester wordt bediend. Hoewel de Ambagtsheerlijkheid onmiddelijk behoort aan de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, wordt, egter, de tijtel van Ambagtsheer gevoerd bij den Luitenant-Houtvester van *Holland* en Kastelein van het Huis te *Teilingen*.

Zie BOXHORN *Theatrum Hollandiæ*.

SAUTYN. Bij deezen naam is, te *Amsterdam*, een Geslagt bekend, waar van verscheiden Leden aan Stad en Vaderland gewigtige diensten gedaan en aanmerkelijke voordeelen hebben toegebragt. Ook nog elders, hoewel onder een anderen naam, zijn daar van afstammelingen in weezen en met eere bekend. Door de goedgunstige mededeeling van echte Stukken in staat gesteld, om den oorsprong en de voortplanting des aanzienlijken Geslagts te kunnen schetzen, maaken wij thans met dankbaarheid gebruik van de toegezondene Papieren, in zo verre dezelve ons kunnen toelichten: want, gaarne hadden wij gewenscht, aangaande eenige bijzonderheden, nadere onderrigtingen te hebben mogen ontvangen.

Het Geslagt van SAUTYN is afkomstig van het oudadelijk Geslagt der Baronnen VAN TRITH, zijnde geweest Pairs of Eerste Edelen van het Graafschap *Valenciennes*, in *Henegouwen*, en reeds vóór het midden der Negende Eeuwe aldaar bekend. Althans vindt men aangetekend, dat GYSBREGT VAN TRITH, reeds in den Jaare 846, of 848, in 't huwelijk zou getreeden zijn met EMERGARDA, of ERMONGARDE, Dogter van Keizer LOTHARIUS. Doch, voor zo veel dit, bij zommigen, als twijfelagtig wordt aangezien, (zie l'Art de verifier les dates, p. 628, 629) mag men, egter, met volkomene zekerheid, staande houden, dat uit het Geslagt der Baronnen VAN TRITH verscheiden aanzienlijke Geslagten zijn voortgesprooten, met naamen die van AUBRY, in 't Graafschap *Oostervant*; OISY; BAUDEGUIES; LA MOTTE; VAN MARQUETTE; D'ANNEUX; en eindelijk dat van SAUTYN, SAUTAIN, of SAUTEIN. Duidelijk kan dit alles blijken uit de Wapenkaarten van *Henegouwen*: als mede uit een echt Geschrift, gegeeven bij P. A. DE LAUNAY, Ridder, *Heer van Oisseul*, Lieutenant-Gouverneur en Kapitein Generaal van Brabant, de Nederlanden en Bourgondiën, als Heraut van Wapenen van 't Hertogdom *Brabant*, gedagtekend *Brussel* den drieëntwintigsten September des Jaars 1649; als mede de Acte van Legalisatie, daar onder gesteld door Burgemeesteren en Schepenen der Stad *Brussel*, van de zelfde dagtekeninge.

Het Geslagt SAUTYN ontleent zijnen naam van een Dorp, gelegen onder het Regtsgebied van *Valenciennes*, 't welk, eerst

eerst behoord hebbende aan de Baronnen VAN TRITH, naderhand, bij erfenisse, aan de SAUTYNEN is ten deele gevallen.

De volgende persoonen vinden wij, zints de vroegste tijden, uit dit Geslagt vermeld.

RAOUL DE SAUTYN, in den Jaare 1150 gehuwd met MARIE, *Vrouwe van Esclaibes*, wierdt, bij deeze zijne Gemaalin, Vader van *Claire*, of *Klara*, *de Sautijn*, naderhand *Vrouwe van Esclaibes* en *van Espinoy*.

ROBERTUS DE SAUTYN, op het Jaar 1197 vermeld, koomt voor, als hebbende, onder BOUDEWYN, *Graave van Henegouwen*, in de eerste plaats, en in voorrang van meer dan vijftig Ridders en Edelen, zijnen naam getekend: gelijk blijkt, onder andere, uit CARPENTIER, in zijne *Histoire de Cambre*, pag. 85. Te uitgebreid zou deeze Geslagtlijst worden, indien wij, zints de vroegste tijden, alle de Leden en Afstammelingen willen opnoemen. Alleenlijk tekenen wij hier nog aan, dat *Maria Sautain*, welker Moeder bekend was bij den naam van *La Demoiselle de Bacquehem*, in den Jaare 1480, in huwelijk tradt met Jonkheer FRANÇOIS PELLICORNE, Schildknaap, Zoon van COLARD, woonagtig te *Brussel*. Zij wierdt, in dit huwelijk, Moeder van eenen Zoon, JEAN PELLICORNE genaamd, met welken zij, in den Jaare 1527, nog te *Antwerpen* woonde.

Vervolgens vindt men, als een man van aanzien, uit dit Geslagt, vermeld GILLIS SAUTYN. Hij hieldt, eenen tijd lang, zijn verblijf in *Henegouwen*. De opkoomende Nederlandsche beroerten, een weinig naa het midden der Zestiende Eeuwe, deeden hem dat Gewest verlaaten, en zich na *Brabant* begeeven. Hier nam hij zijn verblijf te *Antwerpen*, alwaar hij, voorts, zeer aanzienlijke Eerampten bekleedde. Onder andere kan dit blijken uit den gewigtigen last, hem opgedraagen, toen hij, nevens PHILIPS VAN MARNIX, *Heere van St. Aldegonde*, van Stadswegen, aan den Hertog VAN PARMA wierdt afgevaardigd, om een Verdrag te sluiten. Naa het overgaan van de gemelde Stad aan den Hertog, vertrok GILLIS SAUTYN na *Holland*, met oogmerk om zich te *Amsterdam* neder te zetten, zo als ook geschiedde. Hier begaf hij zich in 't huwelijk met Jonkvrouwe PETRONELLA WAGTMANS, by welke hij de volgende kinderen verwekte:

1. *Petronella Sautijn.*
2. *Gillis Sautijn.*
3. *Huijbert Sautijn.*
4. *Pieter Sautijn.*
5. *Susanna Sautijn.*
6. *Samuel Sautijn.*
7. *Johanna Sautijn.*
8. *Sara Maria Sautijn.*
9. *Catharina Sautijn.*

De zulken deezer Zoonen en Dogteren, die, zedert, in den Echt zijn getreeden, hebben, door huwelijksverbintenissen met de oudste en aanzienlijkste Geslagten, aan hunne reeds luisterrijke geboorte nog meer aanziens bijgezet. Onder andere vinden wij als zodanige verzwagerde familien genoemd die van EVERWYN, van CITS, van VAN DER STRATEN, van de VAN DER HOEYKENS, of HOYKENS, van de VAN DE BROEKENS, van de VAN THILTS, en meer andere, welke in 't vervolg zullen genoemd worden.

Twee hoofdtakken schijnt dit Geslagt te hebben geschooten, van welke de eene in Holland, de andere in Zeeland zijnen bloei begonnen heeft, en nog heden ten dage vrugten draagt. Hoe zeer ook begunstigd, en onder hooge verpligting leggende, aan een der Leden van dit doorluchtig Geslagt, nog heden in leeven, wegens den edelmoedige en gedienstige mededeeling van verscheiden bijzonderheden, beklaagt zich, egter, de Steller van dit Artikel, nevens de edelen Zender, dat hij zich niet in staat bevindt tot eene aaneengeschakelde opgave van den volgreeks der Geboorten. Onnaauwkeurigheid omtrent het houden van aantekeningen, verspreiding der Leden, de afgelegenheid van zommigen: het een en ander, en nog meer, kan de oorzaak zijn, waarom de naakoomelingen, dikmaals, vrugtlooze wenschen doen om meerder licht, met opzigt tot hunne Voorouderen. Elk, derhalven, die belang neemt bij meerdere uitgebreidheid en naauwkeurigheid, houde ons ten goede, dat wij niet iet beters dan de volgende, zomtijds afgebrokene aaneenschakeling, kunnen mededeelen.

I. GE-

I. GILLIS SAUTYN, die, gelijk boven gezegd is, zich te *Amsterdam* hadt neergezet, en met Vrouwe *Petronella Wagtmans* in den echt was getreeden, was, hier te Lande, de Stamvader des Geslagts. Onder zijne naazaaten vinden wij, al vroeg, vermeld GILLIS en PIETER SAUTYN, van welke, onder andere, hunne afkomst rekenen: GILLIS SAUTYN, Raad der Stad *Amsterdam*, en Lid van het Gezantschap, in Engeland, in den Jaare 1674, tot het sluiten van een Verbond van Koophandel, tusschen Groot-Britannie en de Algemeene Staaten; NIKOLAAS SAUTYN, Burgemeester van *Amsterdam*, en Bewindhebber der Westindische Maatschappije; WILLEM SAUTYN, Zoon des Burgemeesters, meermaalen Schepen; JAN SAUTYN, Burgemeester, doch, bij de buitengewoone verandering der Regeeringe, in den Jaare 1748, van die waardigheid verlaaten; en andere.

Wegens de echtverbintenissen der naazaaten van gemelden Heere GILLIS SAUTYN, in vroegere of laatere tijden, ontmoeten wij, in onze medegedeelde berigten, het volgende verslag.

GILLIS SAUTYN, die geleefd heeft in de voorgaande Eeuw, en in huwelijk hadt *Elizabet van Thilt*, verwekte, onder andere, een Zoon van dien naam

GILLIS SAUTYN, welke, in den Jaare 1717, in 't huwelijk tradt met *Agatha Huidekoper*, dogter van *Jan Elias Huidekoper* en *Agatha Hasselaar*. Hij storf weinige jaaren daar naa, alzo zijne weduw, reeds op het Jaar 1724, wordt vermeld als hertrouwende met *Goverd van Slingeland*, Ontvanger Generaal van de Unie.

Mr. JAN SAUTYN, zonder dat ons gebleeken is, wiens Zoon hij geweest is, was Drost van Ysselstein, en gehuwd aan *Constantia Maria Munter*, dogter van den Heere *Cornelis Munter* en *Maria Piso*. Uit dit huwelijk vinden wij de volgende kinderen vermeld:

1. *Maria Elizabeth Sautijn*, gehuwd, in den Jaare 1724, aan Mr. GERRIT DE GRAAF, *Heere van Purmerland en Ilpendam*.

2. *Constantia Sautijn*, getrouwd aan den Heere Mr. PIETER CLIFFORT.

3. *Margareta Sautijn*, echtgenoote van den Heere Mr. N. N. LAMSINK.

Reeds

Reeds vroeger dan deeze wordt vermeld een ander, behalven den reeds genoemden,

GILLIS SAUTYN, gehuwd met *Maria van der Straten*. Indien geene andere kinderen, zij verwekten althans eenen Zoon,

WILLEM SAUTYN, die ter echtgenoote nam *Theodora van Bamberk*, en bij dezelve Vader wierdt van de volgende kinderen:

1. *Agatha Sautijn*, gehuwd aan GILLIS VAN HEMERT, Bewindhebber der Oostindische Maatschappij, in of omtrent het Jaar 1690.

2. *Maria Sautijn*, in of omtrent het Jaar 1690 gehuwd aan Mr. JAN BLAAUW.

3. *Theodora Sautijn*, die de echtgenoote wierdt van den Heere JAN VAN PANHUIZEN, *Heer van Stockum*, Hoofdofficier der Stad *Leiden*.

* 4. Mr. NICOLAAS SAUTYN, Schepen en Raad der Stad *Amsterdam*, Fiskaal van het Edel Mogende Collegie ter Admiraliteit in de gemelde Stad, en vervolgens Bewindhebber der Oostindische Maatschappije. In den Jaare 1702 was hij in 't huwelijk getreeden met *Clara Decquer*. Uit dit huwelijk wierden kinderen gebooren, die vervolgens zullen genoemd worden.

5. WILLEM SAUTYN, Thesaurier en Bewindhebber der Oostindische Maatschappije, en Kolonel der Burgerij van *Amsterdam*, gehuwd met Vrouwe *Wendula Raal* of *Reaal*, dogter van Mr. *Pieter Hendrik Raal*, of *Reaal*, Heere van Nigtevegt en Vreeland, en van Vrouwe *Eleonora Huijdekoper van Maarsceveen*. Zie de kinderen hier agter.

6. DIRK SAUTYN, gehuwd met *Sara Maria de Bas*, en bij haar Vader van eenen Zoon, die vervolgens zal genoemd worden.

Naa het overlijden van haaren Echtgenoot, hertrouwde de Weduwe met *Daniel Schorer*, te Middelburg.

* Uit het huwelijk van NICOLAAS SAUTYN en *Clara Decquer*, boven vermeld, sprooten de volgende kinderen:

1. Mr. NICOLAAS SAUTYN, Schepen der Stad *Amsterdam*, in de maand November des Jaars 1726 gehuwd aan *Maria Henriette van de Poll*, dogter van den Heere *Joan*

van

van de Poll, Burgemeester dier Stad, en *Margareta Rendorp*.

2. *Agata Sautijn*, gehuwd aan *Pieter Karsseboom*.

3. *Hendrik Nicolaas Sautijn*, tradt in 't huwelijk, op den vijftienden November des Jaars 1729, met Jonkvrouwe *Maria Grave*, dogter van den Heere *Hendrik Grave*, Schout bij Nagt van Holland en Westfriesland, en van *Lucia van Mollem*. Naa het overlijden deezer echtgenoote, hertrouwde hij, in den Jaare 1737, met *Livina van Mollem*. Ook deeze hem door den dood ontvallende, tradt hij, op den derden Junij des Jaars 1744, in een derde huwelijk, met *Maria Leonora Sautijn*, dogter van *Willem Sautijn*, en *Vendula Reaal*, boven genoemd.

4. *Constantijn Sautijn*, op den eenendertigsten Maij des Jaars 1735, gehuwd aan *Catharina Jacoba Geelvink*. Twee kinderen, uit dit huwelijk gesprooten, zijn jong gestorven.

WILLEM SAUTYN was de Zoon van DIRK SAUTYN en *Sara Maria de Bas*, boven vermeld. Op den tweeden Augustus des Jaars 1733 tradt hij in 't huwelijk met Vrouwe *Catharina van der Mark*, dogter van *Egidius van der Mark* en *Anna van Willigen*. In dit huwelijk wierden de volgende kinderen verwekt:

1. *Dirk Sautijn*, jong gestorven.

2. *Anna Sautijn*, gehuwd aan *Hendrik Sandijk*.

3. *Sara Maria Sautijn*, in den Jaare 1769 in den echt verbonden met *Johan Ricker*, Kapitein ter Zee, in dienst van het Edel Mogende Collegie ter Admiraliteit, resideerende te Amsterdam.

De kinderen, nagelaaten door WILLEM SAUTYN en *Wendula Reaal*, boven genoemd, waren de volgende:

1. *Maria Eleonora Sautijn*, boven vermeld, als de echtgenoote geworden van *Hendrik Nikolaas Sautijn*.

2. *Clara Wendula Sautijn*, getrouwd met Mr. *Cornelis Pieter Hasselaar*, Heere van de beide Emmenessen, welken zij, op den vijftienden September des Jaars 1741, baarde *Cornelis Pieter Hasselaar*, Burgemeester van Amsterdam.

3. *Cornelia Adriana Sautijn*.

Toe

Tot zo verre loopen onze berigten wegens den Amsterdamschen Tak des Geslagts van SAUTYN. Thans begeeven wij ons tot een verslag wegens den Zeeuwschen Tak.

II. De naaste aan den oorspronklijken boom was ELIAS SAUTYN, gehuwd, te *Middelburg*, in de maand October des Jaars 1620, met Vrouwe *Cornelia Ritzaart*, en bij dezelve Vader, behalven andere kinderen, van

JACOB SAUTYN, gebooren den vierentwintigsten April des Jaars 1625, en gehuwd, op den vierden Augustus des Jaars 1647, met Vrouwe *Ursula Hazel*; uit welk huwelijk de volgende kinderen gebooren wierden:

a. JACOB SAUTYN, gebooren te *Middelburg*, op den eersten October des Jaars 1648. Deeze, die, nevens zijnen Broeder JOHAN, straks te noemen, door het uitrusten van Commissievaarders of Kaperschepen, geduurende den Oorlog tegen Frankrijk, zeer vermaard wierdt, zo als wij, vervolgens, op een afzonderlijk Artikel, breeder verhaalen zullen, nam ter huisvrouwe, op den negentienden December des Jaars 1674, *Aplonia Cortgenet*, en verwekt, onder andere kinderen, bij dezelve,

ABRAHAM SAUTYN, van wien straks nader.

b. JOHAN SAUTYN, boven genoemd, gebooren den dertienden October 1650, tradt in den echt met *Catharina Snouck*, op den dertigsten Maart des Jaars 1677, en verwekte bij haar:

1. DANIEL SAUTYN, gebooren den tweeden October des Jaars 1679, van wien hier naa breeder.

2. MARIA SAUTYN, gebooren den eersten Junij 1682; deeze volgt insgelijks.

3. CATHARINA URSULA SAUTYN, gebooren den negenden September 1683; zie hier agter.

4. *Johanna Sautijn*, ongehuwd overleeden.

5. JOHAN SAUTYN, gebooren den zevenëntwintigsten November des Jaars 1694; deeze volgt insgelijks.

6. SUSANNA SAUTYN, gebooren den zestienden Augustus 1698; van haar zal ook hier na gesproken worden.

c. ELIAS SAUTYN, gebooren den eenentwintigsten December 1652, en gehuwd met *Catharina de Mey*, op den

veer-

veertienden Maart des Jaars 1676, verwekte, behalven andere vroeg gestorvene kinderen,

Catharina Ursula Sautijn, gebooren den zeventienden October des Jaars 1682; zie breeder hier agter.

d. *Maria Sautijn*, gebooren den achtentwintigsten Februarij des Jaars 1655, naderhand gehuwd aan den Heere *Johan Lispencier*.

ABRAHAM SAUTYN, boven genoemd, als de Zoon van JACOB SAUTYN en *Aplonia Cortgenet*, nam ter Vrouwe, op den zeventienden Augustus 1706, *Vrouwtje Elias*, dogter van den Heere Mr. JACOB ELIAS, Raad der Stad Amsterdam, en Bewindhebber der Oostindische Maatschappije ter Kamer der genoemde Stad, en verwekte bij dezelve, onder meer andere kinderen,

Aplonia Elizabeth, gebooren te Amsterdam, op den twintigsten Augustus des Jaars 1709.

Hildegonda, gebooren te Middelburg, op den vijfden Maart 1720. — Zie deeze beiden in 't vervolg.

DANIEL SAUTYN, onder de kinderen van JOHAN SAUTYN en *Catharina Snouck*, N. 1. genoemd, tradt in den echt, op den eenentwintigsten Junij 1700, met Jonkvrouwe *Catharina Izebree*, dogter van JAN IZEBREE, Schepen en Raad der Stad Goes, en van *Susanna Smallègange*. Uit deezen echt wierdt, onder andere, op den vijfden October des Jaars 1702, gebooren

JAN SAUTYN; zie hier agter.

Maria Sautijn, boven, onder de kinderen van JOHAN SAUTYN N. 2. geplaatst, trouwde, op den drieëntwintigsten December 1700, met GERARD IZEBREE, Raad der Stad Goes, en Sekretaris der Provinciaale Rekenkamer van Zeeland, en wierdt moeder van

JOHAN IZEBREE.

Catharina Ursula Sautijn, insgelijks boven op N. 3. genoemd, wierdt, op den zelfden dag als haare Zuster trouwde, te weeten den drieëntwintigsten December 1700, de huisvrouw van Mr. ADRIAAN IZEBREE, Burgemeester der Stad Goes. Twee kinderen, uit dien echt gebooren, zijn vroeg gestorven.

JOHAN SAUTYN, broeder der voorgaande, met N. 4. getekend, begaf zig na Neêrlands Indiën, en bekleedde aldaar zeer aanzienlijke posten; als zijnde hij geweest Fiskaal van Samarang, Opperhoofd van Sourabaije en Bantam, Raad van Justitie te Batavia; naderhand Gouverneur van Madagascar, en eindelijk Raad-Fiskaal van Indiën. Bij Vrouw *A. J. Dubbelcop*, met welke hij te Batavia in den echt tradt, verwekte hij twee dogters,

Maria Jacoba Sautijn, en

Elizabeth Catharina Sautijn; die beiden vervolgens zullen vermeld worden.

Susanna Sautijn, de jongste dogter van JOHAN SAUTYN en *Catharina Snouck*, met N. 6. getekend, wierdt de echtgenoote van den Heere CAREL HENDRIK SPIERING. Van deeze vinden wij geene kinderen vermeld. Zij hadden zich na de Westindiën begeeven, en aldaar hun verblijf gevestigd.

Catharina Ursula Sautijn, dogter van ELIAS SAUTYN en *Catharina de Mey*, wierdt, op den zesentwintigsten September des Jaars 1706, de huisvrouw van DAVID VISVLIET, Doktor in de Geneeskunde, als mede Schepen en Raad der Stad Middelburg.

Aplonia Elizabeth Sautijn, boven genoemd, als de oudste dogter van ABRAHAM SAUTYN en *Vrouwtje Elias*, tradt in 't huwelijk, op den twintigsten April des Jaars 1734, met den Heere LOUIS SCHOVEL, Griffier van het Gemeene-Landsregt, Schepen Commissaris van Stad en Ambagt van Axel, en eerste ter Sekretarie van de Admiraliteit in Zeeland. Uit dit huwelijk zijn gebooren twee kinderen, beide nog in leeven:

1. *Catharina Vrouwtje Schovel*, gebooren den zevenëntwintigsten September des Jaars 1735, en zedert gehuwd aan den Heere JOHAN DE SMIDT, Commis van 's Lands Magazijnen, Licentmeester, enz. te Axel. Van twee dogters, in deezen echt verwekt, is de eene thans de echtgenoote van den Heere A. H. VAN WYN, Groot-Major der Stad Axel, en Kapitein van eene Kompagnie Voetvolk, onder het Regiment van Zijne Excellentie den Lieutenant Generaal Baron VAN MÖNSTER.

2. JA-

2. JACOB ELIAS SCHOVEL, gebooren den zesden April des Jaars 1745, Actueel Griffier der Stad en Ambacht van Axel, Vader van drie Zoonen, van welke de oudste den Staat te Lande dient, als Officier onder het Regiment van Zijne Excellentie; den Heere Lieutenant Generaal Baron VAN DOPFF.

Hildegonda Sautijn, boven genoemd, als dogter van ABRAHAM SAUTYN en *Vrouwtje Elias*, is zonder naakoomelingen overleeden.

JAN SAUTYN, de Zoon van DANIEL SAUTYN en *Catharina Izebree*, reeds vermeld, tradt in 't huwelijk, op den eersten December des Jaars 1739, met Vrouwe *Anthonia Marinussen*, Weduwe van den Kerkleeraar PETS; uit welk eerste huwelijk zij medebragt eene Voordogter, gehuwd aan den Heere LE JEUNE. JAN SAUTYN heeft geene kinderen verwekt.

Maria Jacoba Sautijn, dogter van den Heere Raad en Fiskaal van Nederlands Indiën, JOHAN SAUTYN, trouwde, eerst met den Heer MACHIEL WESTPALEN, welken zij geene kinderen baarde; en, vervolgens, naa diens overlijden, met den Heere JAN HENDRIK COOITSEN, bij welken zij van eenen Zoon en eene Dogter moeder wierdt.

Elizabeth Catharina Sautijn, de tweede dogter van den Heere Raad en Fiskaal JOHAN SAUTYN, en Zuster der naastvoorgaande, begaf zig, te Batavia, in 't huwelijk met den Heere Mr. FRANS VAN BEEFTING, en keerde, nevens denzelven, in den Jaare 1750, na het Vaderland. Twee dogters zijn uit deezen echt gebooren:

M. V. van Beefting, gehuwd aan den Heere Mr. BELAARTS VAN BLOKLAND, Schepen en Raad, als mede Commis van de Unie, te Dordrecht.

E. van Beefting, gehuwd geweest met den Hooggebooren Heere WALRAAD ROBBERT, *Baron* VAN HEEKEREN.

Het Wapen des Geslagts van SAUTYN is een Rood Schild met Zilveren Ruiten, in het midden eene halve Gouden Maan, met na boven gekeerde Hoornen. Op het Schild rust een Zilveren Helm, waar uit spruiten twee Vlerken of Vleugels, rood van grond met zilveren Ruiten, tusschen beiden een vergulde halve Maan. Dit Wapenschild is gegeeven, in

den Jaare 1437, door Hertog PHILIPS *van Bourgondie*, aan JACQUES SAUTYN en zijne Echtgenoote ELIZABETH VAN PORTUGAL, zo als blijkt uit het boven aangehaalde echt geschrift van den Wapenkoning, Ridder DE LAUNAY.

Uit echte oorspronkelijke medegeelde Stukken.

SAUTYN. (JACOB *en* JOHAN) In ons verslag van de kinderen van JACOB SAUTYN en URSULA HAZEL, beloofden wij, van dit broederpaar, in een afzonderlijk Artikel, te zullen verslag doen. Thans kwijten wij ons van die belofte, als daar toe in staat gesteld door de goedgunstige mededeeling der zelfde edelmoedige hand, aan welke wij de Geslagtlijst te danken hebben.

Lieden van een aanzienlijk vermogen waren de twee gemelde broeders, JACOB en JOHAN, en, daarenboven, aangedaan met een blaakenden ijver, om den vijand van het Vaderland, en den belaager van diens vrijheid, zo veel in hun vermogen was, afbreuk te helpen doen. Dit blijkt uit hunne werkzaamheden, geduurende de oorlogen, tusschen deezen Staat en deszelfs Bondgenooten en tusschen Frankrijk gevoerd, in de Jaaren 1689 tot 1697, en vervolgens geduurende het tijdverloop van 1702 tot 1713. Immers men vindt aangetekend, dat zij, voor eigen rekening, in Zee gebragt hebben zesendertig Commissievaarders, gewapend met twaalfhonderdenzes Stukken, zo Metaalen als Yzeren Geschut, en bemand met achtduizend vijfhonderd twintig Koppen; welke, geduurende de gemelde Oorlogen, gedaan hebben meer dan vijfhonderd kruistogten, terwijl de kosten, hier aan besteed, en uit hunne eigen Kas goedgedaan, bedraagen hadden eene somme van eenendertig Millioenen eenhonderd en elfduizend Guldens. De gemelde Fregatten of Commissievaarders voerden de gewoone Vlag van den Staat; alleenlijk met dit onderscheid, dat dezelve, ten teken van bijzonderen eigendom en uitsluitinge van alle verdere Rederije, op den middenstreep beschilderd waren met het familiewapen der SAUTYNEN, 't welk wij, aan het slot van 't voorige Artikel, gemeld hebben: gelijk ook

ook het zelfde Wapen was uitgehouwen agter aan de Spiegels der meergemelde Fregatten, aan de Campagnen of de Zonnedekken, als mede op de Hakkeboorden der Sloepen. Ook pronkten de Kleppen van de Mutzen der Sloeproeijers met dit Wapen, gelijk ook het Jagt der eigenaaren. Dit alles blijkt uit de Schilderijen en Tekeningen, welke, tot heden toe, onder de familie bewaard worden.

Een gewenschte uitſlag bekroonde deeze regt Vaderlandminnende poogingen, en deedt de eigenaaren, van hunne veelwaagende kostbaare uitrustingen, welverdiende vrugten plukken. Wanneer, in den Jaare 1691, eene aanzienlijke en zeer rijke Nederlandſche Smirnaſche Vloot, beſtaande uit zesentwintig Schepen, den ſteven gekeerd hadt na het Vaderland, ſtaken, uit de Franſche Haven van *Toulon*, vijf zwaare Koningsſchepen van Linie in Zee, onder het Opperbevel van den Ridder DE FOURBRIS, met oogmerk om dien vetten buit weg te neemen. Van zulk een oogmerk zwanger, wierdt de Franſche Ridder ontmoet van verſcheiden Schepen van de Heeren SAUTYN, op de hoogte van Kaap *Bonne*; die hem ſtraks ſlag leverden, en zo manmoedig bevogten, dat hij, met verlies van driehonderd dooden, een goed aantal gekwetſten, en zeer zwaar beſchadigde ſchepen, genoodzaakt was, de Haven van *Toulon* wederom op te zoeken. Intusſchen was de Smirnaſche Vloot, in de Baai van *Kinſale*, in Ierland binnen geloopen, in de maand Junij des gemelden jaars, en wierdt van daar, in de maand Augustus daar aan volgende, door de gemelde Commisſievaarders, in Texel behouden binnen gebragt.

Van geen minder belang was de dienst, door de Fregatten der Heeren SAUTYN, eenigen tijd daar naa, aan het Vaderland beweezen. Ter gelegenheid dat 's Lands Vloot, in de Noordzee, eene nederlaage hadt bekoomen, beraamde de befaamde Ridder JAN BART het plan eener Landinge op het Eiland *Walcheren*, 't welk thans zonder Bezetting, en van zijne meeste inwooners was verlaaten: een plan, 't welk, indien het gelukt ware, geheel Zeeland in s vijands magt zou hebben doen vallen. 't Waren de Kapiteinen der Commisſievaarders van gemelde Heeren, welk dit ontwerp verijdelden, althans de vol-

voering daar van deeden te leur loopen. Van merkelijken dienst waren ook de Fregatten, in de beide Zeeslagen, op den achtentwintigsten Maij des Jaars 1692, en op den 1 Junij daar aan volgende, tusschen de Vereenigde Engelsche en Nederlandsche en de Fransche Vloot voorgevallen, op de hoogte van Kaap *Hogue*, alwaar de onttroonde Koning van Engeland, JACOBUS DE II, zich thans bevondt, die het gevegt, van verre, aanschouwde, en van de nederlaag der Vloot aan den Koning van Frankrijk kennis gaf. 't Is bekend, dat van de aanzienlijke Fransche Zeemagt, die aangevoerd wierdt van den Graave DE TOURVILLE, als Admiraal, verscheiden Schepen in den grond geschooten of verbrand wierden. Het Admiraalschip bevondt zich in het laatste geval. Een der Fregatten van meer gemelde Heeren, de *Zeven Provincien* genaamd, gevoerd bij Kapitein EVERT DE LIEFDE, een kloek en weerbaar vaartuig, voerende zesenveertig Stukken Geschut, en met vierhonderd Koppen bemand, was zo deerlijk gehavend, dat het na de Engelsche haven *Portsmouth* moest worden opgezonden.

Op eenen anderen tijd hadden eenige der meergenoemde Commissievaarderen het geluk, een rijk gelaaden Oostindisch Retourschip, *'s Lands Welvaaren*, gevoerd bij Schipper JAN SPEELMAN, naa hetzelve reeds eens en andermaal, tegen vijandelijk geweld, behoed te hebben, voor de derde reize, voor de haven van *Duinkerken*, uit een zo dreigend gevaar te verlossen, dat men, op het gemelde Schip, geene andere gedagten voedde, of men zoude zich, binnen weinige oogenblikken, hebben moeten overgeeven. Doch de dappere Kaaperkapiteinen voorkwamen dien ramp, en bragten het rijkgelaaden Kompagnieschip, op de Reede van *Rammekens*, ten anker.

Doch bovenal is der optekeninge waardig, het bedrijf van twee Fregatten van de Heeren SAUTYN: het eene, reeds boven gemeld, de *Zeven Provincien*, thans gevoerd bij den Gezaghebber GERART VAN DER PORT; het ander, de *Koningin Maria* genaamd, onder bevel van den Kapitein ANDRIES MEYSTER. Deeze beide Schepen, kloek en welbemand, en, door de Heeren eigenaars, voorbedagtelijk uitgerust, om op

de

de verwagt wordende thuiskomende *Fransche* en *Spaansche* Zilvervloot te kruizen, ontdekten, op de hoogte van *S. André*, drie Fransche Oorlogschepen. Terstond maakten zij 'er jagt op; en naa dezelve onder het bereik van hun geschut te hebben gekreegen, deeden zij den aanval met zulk eene woede, dat een der vijandlijke Vaartuigen, *l'Indiscret* genaamd, gevoerd bij den Kapitein Baron DE CORSERNAC, naa een hevig gevegt, zich moest overgeeven. Uit deezen Kapitein verstonden onze beide moedige Kaaper-Kapiteinen, „ dat de Spaan„ sche en Fransche Zilvervloot, op de hoogte der Terreneuf„ sche Banken, door Storm en Mist, was van een verstrooid, „ en zich in een zwaar gehavenden staat bevondt." Met deeze gewigtige ontdekking, en onder de vlag hebbende het veroverde Fransche Schip, begaf zich de Kapitein VAN DER PORT na Engeland, en deelde zijne ingewonnen berigten ten Hove mede; waarop Haare Majesteit, aan den Kapitein VAN DER PORT, bevel deedt geeven, om de vereenigde Engelsche en Hollandsche Vloot op te zoeken, en aan dezelve, van zijne kundschap, verslag te doen. Ook hier in slaagde hij gelukkiglijk. Hij bragt de zaak ter kennisse van den Admiraal ROOKE, met verderen last van Haare Majesteit aan den Vlootvoogd, om, zonder eenig tijdverzuim, den steven na *Vigos*, aan de Kust van *Gallicie*, te wenden, alwaar de Zilvervloot, inmiddels, was aangekoomen. Onder begunstiging van een zwaaren Mist, en zonder van den vijand gezien te worden, kwam de Vloot op den tweeëntwintigsten November des Jaars 1702, in de Baai ten anker. Terstond des anderen daags deedt de Admiraal DE ROOKE vijfentwintighonderd man aan Land treeden; die straks eenen aanval deeden op het Kasteel, en hetzelve bemagtigd hebbende, aan de vereenigde Engelsche en Nederlandsche Vloot gelegenheid gaven, om op den vetten buit aan te vallen. De uitslag is bekend, als mede, dat de buit, hier behaald, op zesentwintig Millioenen wierdt begroot. Geene kleine eere leiden de Heeren SAUTYN in, deels met de wakkerheid hunner beide Kapiteinen, deels met de kostbaare en veelwaagende onderneeming, als welke hun, bij de uitrusting, meer dan honderdduizend Guldens hadt gekost.

Om van verfcheiden andere verrigtingen te zwijgen, zullen wy alleen nog aantekenen, dat de Fregatten der Heeren SAUTYN geene kleine dienften aan het Vaderland gedaan hebben, door hunne kruistogten op de Franfche Groenlandsvaarders, drie agtereen volgende jaaren volvoerd; als mede door een gevegt, bij die gelegenheid gehouden. Want, op zekeren tijd, vier Franfche Oorlogfchepen ontmoetende, welke het oog hadden op de Nederlandfche Groenlandsvaarders, leverden zij dezelven flag, en gaven alzo gelegenheid aan de onzen, om het gevaar, welk hun dreigde, te ontvlugten, en in de Vaderlandfche Havens behouden binnen te loopen.

Naa alle het bovenftaande zullen wy alleenlijk aanmerken, dat aan de meer genoemde Heeren JACOB en JOHAN SAUTYN, in de gevaarlijke tijden, welke zij beleefden, de eernaam van verdienftelijke Ingezeetenen van den Staat niet kan betwist worden. Voor zich zelven behaalden ze daar mede aanzienlijke voordeelen, en de algemeene welvaart wierdt 'er door bevorderd. Op ruim tachtig wordt het getal der Franfche Schepen begroot, welke de door hen uitgeruste Commisfievaarders, in den grond gefchooten, gerantfoeneerd, of in de Nederlandfche Havens hadden opgebragt. Duizenden Matroozen kwamen hier door aan een beftaan. 's Lands Gemeene Middelen wierden 'er door bevoordeeld. Verfcheiden Handwerken en Neeringen genooten 'er insgelijks hun aandeel van.

Uit medegedeelde berigten.

SAVRY, (ROELAND) *Jakobszoon*, een vermaard Kunstfchilder der Zestiende en Zeventiende Eeuwe, wierdt gebooren te *Kortrijk*, in Vlaanderen, in den Jaare 1576. Zijn Vader, insgelijks een niet onbevallig Schilder, was zyn voornaamfte Onderwijzer. Het fchilderen van Visfchen, Vogelen en andere voorwerpen uit het dierlijk Rijk, waren de onderwerpen, tot welke deeze hem opleidde. Doch de geest des Jongelings, tot iet verheveners gefchikt, nam een hooger vlugt. Hoewel midden in 't land en in een zuidelijk gewest gebooren en opgevoed, viel zijn fmaak op tekenftukken, van welke het Noor-

Noorden van Europa de oorſpronklijken oplevert. Klippen, watervallen, klotzende golven, en ſoortgelijken, verſchaften ſtoffe, aan zijn vindingrijk verunft. Ter goeder uure kwam het gerugt van de fraaiheid zijner voortbrengzelen ter ooren van Keizer RUDOLFUS. *Zo* veel behaagens vondt Zijne Keizerlijke Majeſteit in dezelve, dat hij den jongen SAVRY in dienst nam. Dit baande hem den weg om zijnen geest meer en meer uit te breiden, en met ſchilderkundigheden te verrijken. Hij deedt, naamelijk, op 's Keizers kosten, in gezelſchap van een Heer van aanzien, eene reize na *Tirol*. Hier beſtudeerde hij de Natuur in haare oorſpronklijke ſchoonheid, door het beſpiegelen van de verſcheidenheid en fraaiheid der Gezigten, welke dat Gewest uitlevert. Den voorgrond der Gezigten, welke hem meest behaagden, tekende hij, in een Boek, voordagtelijk daar toe aangeleid, met de pen, en de Verſchieten met Potloot, overwasſchende voorts alles met gekleurde ſappen, of met waterverf. Meesteragtig en zeer vernuftig wist hij dit alles zich ten nutte te maaken, toen hij, naa zijne Tirolſche reize, door den Keizer wierdt te werk geſteld om de Gallerij te *Praag* te beſchilderen. Naa den dood van Zijne Keizerlijke Majeſteit, welke voorviel in den Jaare 1612, vertrok SAVRY na *Holland*. Hier ſchilderde hij, op verzoek en kosten van Kunstkenners, eene menigte zo groote als kleine ſtukken, die nog in hoogagting gehouden worden, en eindigde 'er ook zijne dagen.

Zie HOUBRAKEN, *Schouburg der Nederl. Kunstſchilders*.

SCALIGER, (JOSEPHUS JUSTUS) Zoon van den vermaarden JULIUS CESAR SCALIGER, die, hoewel uitmuntende in verſcheiden andere takken van Geleerdheid, de Geneeskunde oeffende te *Agen*, in *Guienne*, alwaar hij, in den Jaare 1558, het vijfenzeventigſte van zijnen leeftijd, zijne dagen eindigde. In den Jaare 1540 was JOSEPHUS JUSTUS, in de gemelde Stad, gebooren. De eerſte gronden der uitgebreide geleerdheid, welke hem naderhand zo veel roems deedt behaalen, leide hij

te *Bourdeaux*. Van daar in zijne geboorteſtad zijnde wedergekeerd, genoot SCALIGER, eenigen tijd, het onderwijs van zijnen Vader; tot dat deeze geraaden vondt, hem na *Parijs* te zenden. Aan 't Hoogeſchool dier Stad hadt hij tot Leermeester in de Griekſche taal den vermaarden ADRIANUS TURNEBUS. Naderhand wijdde hij zijnen tijd en vlijt aan de beoeffening der Oosterſche taalen. Wegens SCALIGER wordt verhaald, dat hij, niet meer dan twee maanden, van den gemelden TURNEBUS, onderwijs genooten hebbende, zich opſloot in zijn Boekvertrek, en voorts de Schriften van HOMERUS onder handen nam, welke hij niet ſlegts, in den korten tijd van drie weeken, leerde verſtaan, maar ook in zijn geheugen prentten. Binnen het tijdverloop der vier volgende maanden doorlas hij alle de andere Griekſche Dichters. Tot zijn eigen gebruik maakte hij eene Griekſche Spraakkunst uit de Werken van den eerstgenoemden Dichter. In zijnen meer gevorderden leeftijd ſchijnt SCALIGER zich aan geene vaste woonplaats verbonden, maar nu hier, dan elders zijn verblijf gehouden te hebben. Door de beroemdheid van 's Mans naam getroffen, deeden hem, eindelijk, de Bezorgers van 't Hoogeſchool te *Leiden* eene aanbieding, om in die Stad zijne vaste wooning te willen neemen, met den tijtel van *Profesſor Honorarius*, onder het genot van eene vaste Jaarwedde, en buiten eenige verpligting tot het geeven van onderwijs. SCALIGER voldeedt aan dit verzoek, en kwam in *Holland* in den Jaare 1593. Onder de afwisſeling van aanhouwende letterbezigheden en verkeeringe met geleerde vrienden, ſleet SCALIGER zijnen tijd te *Leiden*, tot in den Jaare 1609, wanneer hij, aan de Waterzucht, in het negenënzestigſte jaar zijns ouderdoms zijne dagen eindigde. Zijnen rijken Boekſchat, beſtaande uit eene menigte Griekſche, Hebreeuwſche, Chaldeeuwſche, Syriſche, Arabiſche, Perſiſche en Ethiopiſche Schriften, hadt hij, bij Uiterſten Wille, beſproken aan het Hoogeſchool, om in deszelfs openbaare Boekerij geplaatst te worden. SCALIGER was een der geleerdſte Mannen, niet ſlegts van zijnen tijd, maar die ooit geleefd hebben. Inzonderheid, egter, heeft hij een onſterflijken roem behaald, en onvergeldelijke verdienſte ingeleid, met zijne ontdekkingen, aanmerkingen en verbeterin-

gen,

gen, de Tijdrekenkunde betreffende. 's Mans onvergelijkelijk Werk, *de Emendatione Temporum* genaamd, kan daar van getuigenis draagen. Zijne uitvinding van de dus genaamde *Periodus Juliana* of *Juliaanschen Tijdkring*; als mede het vastftellen van zekere bepaalde Tijdftippen, tot welke de voornaamfte gebeurtenisfen der waereld kunnen gebragt worden, zijn ontdekkingen, die zelf geroemd wierden door SCALIGERS vijanden, welke hij in grooten getale hadt. Want, ondanks zijn groot verftand, wierdt hij van een ondraagelijk zwak beheerscht, 't welk hem op de meeste Geleerden van zijnen tijd met een oog van verfmaadende kleinagtinge deedt nederzien. De verwijtende en beleedigende naamen, welke SCALIGER dezelven na 't hoofd worp, waren ondraageliik voor de zulken, die, hoewel bij hem niet te noemen, nogthans van hunne gemaakte vorderingen op het pad van Letterkunde voegzaame denkbeelden voedden. Van hier dat SCALIGER wierdt ingewikkeld in meenigen lettertwist, die hem zijnen kostbaaren tijd in beuzelingen deedt verkwisten. Daarenboven beheerschte SCALIGER een kinderagtige hoogmoed op zijne aanzienlijke geboorte. Hij beweerde, en wilde van anderen gehouden worden, zijne afkomst te ontleenen van de Heeren of Prinsfen van *Verona*.

Zie *Vitæ Profesforum Leidenfium*.

SCARLENSIS, (OCCO) of *van Scharl*, naar een Dorp in het Zuidelijk gedeelte van *Friesland*, alwaar hij gebooren wierdt, omtrent het midden der Tiende Eeuwe. Men heeft van hem een Werk over de Gefchiedenisfen van *Friesland*; 't welk, egter, met zeer veel omzigtigheid en onder het vergelijken met andere Hiftoriefchrijvers, moet gebruikt worden. Occo fchijnt een man geweest te zijn van gering verftand en zeer bijgeloovig; gelijk kan worden afgeleid uit de veelvuldige fabelen en vertelzeltjes, met welke hij zijne Schriften doormengd heeft. Zodanig een oordeel heeft UBBO EMMIUS over hem geveld, in weerwil der gunftiger gedagten, welke door SUFFRIDUS PETRI hem aangaande gevoed wierden.

Zie SUFFRIDUS PETRI, *de Scriptoribus Frificis*.

SCEPE-

SCEPERUS, (JAKOBUS) was een dier onwaardige Kerkleeraaren, die den Predikſtoel misbruiken tot eene plaats der behandelinge van Staatsgeſchillen, en, door hunne opſtookende redenen, de gemoederen van 't ligt bewoogene gemeen aan den gang brengen. SCEPERUS bekleedde het predikampt, onder de Hervormden, te *Gouda*, in den Jaare 1665. Men vondt, ten dien tijde, verſcheiden Leeraars, die, nevens een goed getal der Landzaaten, van verſtand zijnde, dat de zaaken van den Lande niet voorſpoedig gaan konden, ten zij men den Prins VAN ORANJE tot de waardigheden zijner Voorouderen bevorderde, deeze hunne meening, openlijk, van den Predikſtoel, den Volke mededeelden. SCEPERUS deedt dit, op eenen Bededag, door 's Lands Staaten uitgeſchreeven, weinige dagen naa dat de Vloot, onder den Admiraal DE RUITER, was in Zee geloopen. De haatlijke bewoordingen en vergelijkingen, welke hij, bij die gelegenheid, zich liet ontvallen, wierden, bij de Regeering der Stad, zo euvel opgenomen, dat zij, om haar ongenoegen te toonen, te raade wierdt, den onbezonnenen Kerkleeraar te ſtraffen, met het inhouden der beſoldinge, voor eenen tijd, welke hij van de Stad trok.

Zie AITZEMA.

SCHAAP. (ALBERT) Gaarne vereeren wij ons *Woordenboek*, door het melden van daaden van edelmoedigheid, dapperheid en andere, welke eene hooger vlugt neemen, dan de kragten der onmiddelijke bedrijvers ſchijnen te kunnen toereiken. Het volgende voorval kan dienen als een blijk van heldhaftigheid, en hoe 't ons Vaderland niet zou ontbreeken aan wakkere Voorſtanders, indien ze met oordeel wierden opgezogt. ALBERT SCHAAP, het bevel voerende over een Koopvaardijſchip, was, in den naazomer des Jaars 1724, uitgezeild na *Smirna*. Zijn Schip was een kloek vaartuig, en gewapend met achtentwintig of dertig Stukken Geſchut. Zijne reize voortzettende in de Middellandſche Zee, wierdt hij, op den achtſten November, ontmoet van twee Algierijnſche Oorlogſchepen. Zij wierden gehouden voor de grootſte en voornaamſte der Barbarij-

barijsche Roofvloot, en waren beiden zeer sterk bemand. Naauwlijks waren ze elkander op voegzaamen afstand genaderd, om schutgevaarte te kunnen houden, of 'er ontstondt een hardnekkig gevegt; 't welk niet vroeger dan met den avond een einde nam. SCHAAP, in stede van den nacht, ter ontvlugtinge, te baate te neemen, toonde zich, 's anderendaags, bereidvaardig om het gevegt te hervatten. Van nieuws maakte hij een zo aanhoudend en vernielend vuur, dat de beide Algierijnsche Schepen, eenigermaate, in onmagt vielen, althans, van wegen de schade, aan Schepen, Touwen en Zeilen bekoomen, zich genoodzaakt vonden, den strijd te verlaaten, en eene haven op te zoeken. Onder dit alles bleef Kapitein SCHAAP post houden, niettegenstaande de aanmerkelijke schade, welke hij zelve insgelijks hadt geleeden. In deezen staat ontdekte hij, op den derden dag, een ander Algierijnsch Oorlogschip, welk vijftig Stukken voerde. Terstond raakten de twee Schepen aan elkander, en weerde zich, van nieuws, onze SCHAAP zo dapper, dat de Algierijn genoodzaakt was af te houden. 's Anderendaags, evenwel, wierdt het gevegt hervat. Doch naauwlijks hadt SCHAAP zijnen vijand de tweede Laag gegeeven, of 'er floeg, ongelukkiglijk, brand in zijn Buskruid; met dat rampzalig gevolg, dat het Schip, met Volk en al, in de lucht vloog. De dappere en kloekhartige SCHAAP kwam dus elendig aan zijn einde.

Zie *Europische Mercurius*, 1725.

SCHAAP, (DIRK) wierdt te *Amsterdam* gebooren, in den Jaare 1627, uit een oud en aanzienlijk Geslagt, van 't welk wij vervolgens nog andere leden zullen melden. Geduurende zijne Jongelingschap oeffende hij zich met zo veel vlijt en oordeel in de Regtsgeleerdheid, dat hem, eerlang, te weeten in den Jaare 1655, de post van Sekretaris wierdt opgedraagen. Zeer voorzigtig en loflijk bekleedde hij dit ampt, in de zorgelijke tijden, welke hij beleefde, vooral ook in den Jaare 1672. De roem, thans behaald, bewoog de Algemeene Staaten, in het volgende Jaar 1673, den Sekretaris SCHAAP, in de

de hoedanigheid van Buitengewoonen Afgezant, te zenden aan het Zweedfche Hof, ten einde om Zijne Majefteit te beweegen tot het voeden van gunftige gedagten jegens de Algemeene Staaten, en tot het aanvaarden van de bemiddeling van een verzekerden Vrede. SCHAAP volvoerde dien last, niet alleen tot genoegen van zijne Meesters, als die, bij herhaalde Befluiten, over zijnen ijver en wakkerheid, hun genoegen betuigden, maar ook van den Zweedfchen Koning, welke hem, nevens zijne mannelijke en vrouwelijke naakoomelingen, tot den Adelftand verhefte, en daarenboven zijn Geflagtwapen verbeterde en verfraaide. Den tijd van tweeënveertig jaaren hadt SCHAAP het Sekretarisampt bekleed, wanneer hij, eenig misnoegen hebbende opgevat, in den Jaare 1697, daar van afftand deedt. Sedert leide hij een ftil en ampteloos leeven, tot in den Jaare 1702, wanneer hij, in den ouderdom van vijfenzeventig jaaren, zijne dagen eindigde. SCHAAP was Kanunnik ten Dom te *Utrecht*. Bij zijne Echtgenoote, PHILIPPINA VAN DER GEER, gefprooten uit het adelijk Geflagt VAN SWIETEN, hadt hij zestien kinderen verwekt, van welke eenige Zoonen en Dogters hem overleefd hebben.

Zie HOOGSTRATEN, *Woordenboek.*

SCHAAP, (Dr. GERARD) *Heer van Kortehoef*, was een Regent van zeer veel aanziens en gezags, in zijne geboorteftad *Amfterdam*, en bekleedde, van tijd tot tijd, de gewigtigfte posten van Regeeringe. In den Jaare 1624 verkoozen zijnde tot Raad in de Vroedfchap, nam hij, in dat zelfde jaar, zitting in Schepensbank. Sedert zat hij aldaar nog vier onderfcheidene reizen, in de Jaaren 1626, 1629, 1634 en 1635, om vervolgens, in den Jaare 1637, het Burgemeesterlijk geftoelte te beklimmen. Tien maalen bekleedde hij, zedert de eerfte reize, deeze hoogaanzienlijke waardigheid: te weeten, in de Jaaren 1641, 1644, 1646, 1648, 1652, 1657, 1658, 1661, 1664 en 1665. Geduurende de Jaaren 1654, 1655 en 1656 hadt Dr. SCHAAP zitting in het Kollegie der Gecommitteerde Raaden van *Holland* en *Westfriesland*; in de Jaaren

ten 1631, 1632 en 1633 in de Rekenkamer van Holland; en in de Jaaren 1649, 1650 en 1651 in den Raad van Staate. Zonder merkelijke tusschenpoozen, was hij dus, in de eene of andere hoedanigheid, in het bewind geweest, gedurende den tijd van ruim veertig jaaren. Boven en behalven dit alles, was nog de Heer GERARD SCHAAP tot het volvoeren van eenen last gebezigd, aanwijzende het groot vertrouwen, welk in hem gesteld wierdt. Nevens de Heeren ALBERT SONK, Oud-Burgemeester en Hoofdschout der Stad *Hoorn*, en JOACHIM VAN ANDRÉE, Eersten en Voorzittenden Raad in den Hove van *Friesland*, vertrok hij, in den Jaare 1644, in Gezantschap na *Deenemarke*, om eenen Vrede tusschen dat Koninkrijk en *Zweeden* te bemiddelen, en tevens bij den Deenschen Koning aan te houden op de herstelling der bezwaarnissen over 't verhoogen der Zondsche Tollen, overeenkomstig met een Verdrag, honderd jaaren te vooren daar omtrent aangegaan.

Zie *Regeeringslijsten van Amsterdam*, en J. WAGENAAR, *Vaderl. Historie*.

SCHAAP (GERARD) PIETERSZOON, in onderscheiding van Dr. GERARD SCHAAP, zo even vermeld, met welken hij, door zommigen, meermaalen is verward, was een geleerd Amsterdammer, gebooren in den Jaare 1599. Ruim zeventig jaaren te vooren, naamelijk in den Jaare 1530, hadt zijn Overgrootvader, JAKOB SCHAAP PIETERSZOON, in Schepensbank gezeeten. Zijn huwelijk, met JOANNA DE VISSCHERE, dogter van JOAN DE VISSCHERE, Burgemeester van *Zevenbergen*, gaf aanleiding tot verandering van woonplaatze; hij zette zich neder te *Dordrecht*, en wierdt aldaar, in den Jaare 1627, tot Raad in de Vroedschap, en in het volgende, tot Schepen verkoozen. Wat 'er aanleiding toe gegeeven hebbe, is ons niet gebleeken. Zeker is het, dat de Heer SCHAAP, eerlang, na zijne geboortestad wederkeerde, alwaar hem, in den Jaare 1638, de zelfde waardigheden, als hij te *Dordrecht* hadt bekleed, wierden opgedraagen. Intusschen hadt de Vader van den Heere SCHAAP zitting in het Kollegie ter Admiraliteit in

Zee-

Zeeland. Deezen, in den Jaare 1638, overleeden zijnde, wierdt de zelfde last aan den Heere GERARD opgedraagen, die denzelven waarnam tot in den Jaare 1647, om vervolgens, naa verloop van eenigen tijd, tot nog aanzienlijker post gebruikt te worden. Tusfchen het Parlement van *Engeland* en de Algemeene Staaten, in gevolge, onder anderen, der weigeringe van de laatstgenoemden, om den Gezant van het Parlement te erkennen, eenige verwijdering ontftaan zijnde, waren de Staaten van Holland, die in deeze weigering niet geftemd hadden, op middelen bedagt, om het goed verftand, tusfchen het Parlement en hun Gewest, te doen voortduuren. Daar toe wierden zij te raade, om eenen man van kunde en vertrouwen, met den tijtel van *Kommisfaris* of Gemagtigde, na *Engeland* te zenden. De keuze daar toe viel op GERARD SCHAAP PIETERSZOON. Hij vertrok derwaarts, in den Jaare 1651. Zijn last hieldt in, de toenmaalige Regeering te erkennen, en het Parlement met zodanige titels te vereeren, als hij oordeelde, aan hetzelve 't meest aangenaam te zullen weezen. Voorts moest hij zijnen vlijt aanwenden, om voor de belangen van Holland bijzondere zorge te draagen. Ondanks dit behoedmiddel, groeide het misnoegen van het Engelfche Parlement hand over hand. Het deedt Brieven van Schaêverhaalinge uitgeeven, en zondt daadelijk twee Oorlogfchepen in Zee, om den Koophandel der Hollanders en Zeeuwen te belemmeren. Straks wisten de twee Provincien te bewerken, dat een Buitengewoon Gezantfchap na *Engeland* wierdt benoemd. Nevens den Heer Oud-Raadpenfionaris JAKOB KATS en den Heer PAULUS VAN DE PERORE, Penfionaris van *Middelburg*, benoemde men onzen SCHAAP tot dien gewigtigen post. Nog voor het einde des Jaars 1651 vertrokken de Afgevaardigden na *Londen*, en wierden, op den negenëntwintigften December, bij het Parlement, ter gehoor toegelaaten. Uit 's Lands Gefchiedenisfen is bekend, hoe deeze ftaatelijke bezending vrugtloos is afgeloopen. Naa zijne wederkomst uit *Engeland*, nam de Heer SCHAAP zijn verblijf te *Amfterdam*, en eindigde 'er zijne dagen, op den tweeëntwintigften Junij des Jaars 1654.

Niet flegts als Staatsman, maar ook als Geleerde, hadt de Heer GERARD SCHAAP PIETERSZOON een beroemden naam ver-

wor-

worven. In de Latijnfche en andere taalen was hij zeer bedreeven. De Gefchiedenis van zijn Vaderland, en met naame ook van zijne Geboorteftad, was een voornaame tak zijner beoeffeningen. Onder 's Mans naagelaatene Schriften, heeft men geheele Boekdeelen gevonden, bevattende eene menigte bijzonderheden, de Stad *Amfterdam* betreffende. Hij hadt, naar 't fchijnt, een oogmerk, om eene naauwkeuriger befchrijving van die Stad te bezorgen, dan, ten dien tijde, nog voorhanden was. De Heer JAN WAGENAAR heeft deeze papieren in handen gehad, en erkent zijne verpligting aan dezelve, omtrent het ontvangen van niet weinig lichts in eenige duisterheden, tot het verzamelen van zijne *Gefchiedenisfen van Amfterdam.* Geene kleine verdienfte heeft, eindelijk, de Heer SCHAAP ingeleid, met de bezorging der eerfte uitgave van het *Nederlandsch Plakaatboek.* Wat het vlijtig en zuinig uitkoopen van den tijd vermoge, te midden van een drom van bezigheden van den gewigtigften aart, mogen wij uit 's Mans voorbeeld leeren.

SCHAAP. (Mr. PIETER JAKOBSZOON) Dat het Geflagt, waar van wij nu eenige Leden vermeld hebben, al vroeg, de goede zaake der Vrijheid in den Godsdienst, en, diensvolgens, ook in den Burgerftaat, is toegedaan geweest, en als zodanig, nog heden ten dage, bij allen, welke die edele panden op prijs waardeeren, in dankbaare naagedagtenisfe moet gehouden worden, kan het wedervaaren van deezen waardigen Burger leeren. Nevens PAUW, DE GRAAF en andere wakkere Voorftanders der gezuiverde Leere, hadt hij, al vroeg, naa het doordringen van het licht der Kerkhervorminge in deeze Gewesten, zijnen ijver betoond, door het begunftigen en bijwoonen der Preeke, tijdig en ontijdig, in deeze en geene oorden om en in *Amfterdam.* Van hier dat hem foortgelijk lot, als de ftraks genoemden en anderen, bejegende: indaaging, en, bij niet verfchijning, ballingfchap uit het Vaderland. De misdaad, waarom zulk een grievend Vonnis over hem geveld wierdt, was hier in gelegen „ Dat hij de Preeke (der On„ roomfchen of Hervormden) geftadig bijgewoond, en onder „ dezelve, of ook wel bij de huizen, aalmoezen hadt verza-

„ meid; dat hij, door kwaadſpreken van de Wethouderſchap" (zo noemde men 's Mans veroordeeling der ſtrenge en wederregtelijke maatregelen, die, ten dien tijde, door de Regeering bij de hand genomen wierden) „ het volk tot oproer hadt „ aangezet; dat hij tegenwoordig was geweest in de Vergaderingen van die van den *nieuwen Godsdienst*" (dus noemde men toen de Hervormden) „ in welke een Verzoekſchrift „ aan den Prinſe VAN ORANJE, om vrije oeffening van den „ Godsdienst in de Minderbroederskerk, ontworpen was; dat „ hij zelfs eenige goede Roomsch-Katholijken hadt zoeken „ te beweegen, om onder dit Verzoekſchrift hunne hand te „ tekenen; dat hij, eindelijk, zeer gemeenzaame verkeering „ hadt gehouden met DIRK VOLKERTSZOON KOORNHERT, eenen „ der voornaamſte Voorſtanderen van den nieuwen Godsdienst, „ en ten wiens huize de bijeenkomſten der Sektarisſen of „ Scheurmaakers gehouden wierden." Op den tweeëntwintigſten April des Jaars 1569 wierdt dit Vonnis over Mr. PIETER SCHAAP uitgeſproken. Nevens andere voornaame ballingen, zal hij, veelligt, zich na *Embden* of *Hamburg* begeeven hebben. Op de Regeeringslijst van *Amſterdam*, ontmoeten wij, op het Jaar 1583, en nog eens op het Jaar 1586, onder de Schepenen, eenen JAKOB SCHAAP PIETERSZOON, waarſchijnlijk den Zoon van onzen balling.

SCHAAP, (Mr. PIETER) was de Zoon van den Burgemeester Dr. GERARD SCHAAP. Nevens drie andere aanzienlijke Jongelingen, te weeten, GERBRANDT PANCRAS, JACOB DE GRAAF en SYBRANT VALKENIER, insgelijks Zoonen of Neeven der thans regeerende Burgemeesteren, genoot deeze de eere van het leggen van den eerſten Steen, van het Stadshuis van *Amſterdam*, op den achtentwintigſten October des Jaars 1648. In den Jaare 1666 wierdt hij Raad, en nam tevens zitting in Schepens geſtoelte; deezen post bekleedde hij ook in de Jaaren 1670 en 1671. De Heer Mr. PIETER SCHAAP was een ijverig voorſtander van de heerſchende denkwijze, in zijne Geboorteſtad, omtrent het handhaaven van den Stadhouderloozen Regeeringsform; hierom liep hij, bij veelen, in 't oog, als hebbende hij mede de hand geleend, zo als men elkande-

ren

ten zogt diets te maaken, om Stad en Vaderland aan *Frankrijk* te verkoopen en te leveren. Dit bleek uit een vinnig Schimpschrift, 't welk, in den Jaare 1672, gestrooid wierdt, en waar in men, benevens andere naamen, ook dien van Mr. PIETER SCHAAP las, als iemand, die aan de voorgenomene gruweldaad schuldig stondt. Het Papier was ingerigt aan Burgemeesteren en zesendertig Raaden. Om den Leezer een denkbeeld te geeven van den rampzalligen toestand van zaaken in het gemelde jaar, en van de begrippen, welke, bij veelen, aangaande hunne Regenten, gevoed wierden, lust het ons, het Schimpschrift, woordelijk, hier in te lasschen. Stijl, taal, spelding, alles toont den grond, op welken de jammerhartige pennevrugt gegroeid was.

„ Wie isser soo ongevoelyck ofte moetwillens blint die niet „ en kan sien, de grouwelycke ende verdoemde verradery die ons lieve Vaderlant syn gebrouwe ende overgekome, „ van diergelycke Tierannye men niet gehoort noch geleesen „ soo lange de weerelt heeft gestaen, waer in ghy de meeste „ part suspect en schuldigh syt, helpende smeede die verdoemde saamesweringe van het eeuwigh edict, ende actens van „ seclusio ende gearbeydt aan die grouwelycke verradery van „ de Witte loevesteynsche factie alleen uyt eygen regeersucht „ en genot van de Soeverynitetyt, soekende het loffelycke „ Huys van Oranje ende Nassouw tot de grondt uyt te roeyen „ ende ons en onse kinderen tot slaeven en Contrabutarissen „ van Vranckryck te maeken, synde liever frans als prins siet „ nu eens aan in hoe beweenlycke gedeformeerde staat ghy „ liedens de Religie Justitie Militie Politie neevens de Finantie „ hebt gebracht door UE. boose Regeeringh het schip van het „ Vaderlant soo grouwelyx moetwillens voor de wint hebt „ doen versylen, ende noch sien wy daaglyckx dat ghy liedens daer en booven alle pracktyck aanwent om in de Regeeringe te blyven, ende volgens den vercoop noch alles „ over te leeveren ofte laaten verlooren gaan, soo seggen wy „ die een ongelooffelycke getal syn UE. aan alle die aan dit „ grouwelyck verraat by de gemeente suspect syt, waar van „ eenige hier onder gespecificeert dat ghy aanstonts U ampt

„ ende bedieninge nederleyt ende Heere Prince van Oranje „ sonder uytstel versoeckt om syne reyse herwaarts te willen „ verhaastigen op dat andere bequaame Patriotten en by de „ gemeente niet suspect mogen geëligeert worden tot gerustig-„ heydt van het gemeene best ende per faute van dien soo „ protesteren hier meede alle voor de gantsche weerelt dat sy „ schuldig sullen syn aan het bloet ende aan alle onheylen die „ U mochte overkoomen door de reetvaardige wraack der „ getergde gemeente, dit doende &c.

Hendrik hooft	Hans bontemantel
Jan van der Poll	Roeter Ernst
Lambert Reynst	Jacob Jacobsz hinlopen
Nicolaes Pancras	Joan Corver
Joan blaauw	Pieter Schaap
andries de graaff	Joan Hulst
Cornelis van Vlooswyck	Willem backer
Nicolaes van Loon	Cornelis Rogh.

Ondanks het vuilaartig verwijt van dit Lasterschrift, liet zich de Heer SCHAAP, nevens veele andere der gelasterde Regenten, gebruiken tot de gewigtigste bezendingen, tot behoudenisse van Stad en Vaderland. De Heer SCHAAP, zich in *'s Hage* bevindende, terwijl de Algemeene Staaten, van hunne Afgevaardigden te velde, eenen brief ontvingen, meldende den inval der Franschen in de *Over-Betuwe*, vertrok, nog dien zelfden dag, met een afschrift van dien brief, na *Amsterdam*, om te bewerken, dat de Vroedschap, op de beveiliging der Stad, bij tijds, de noodige maatregels mogt beraamen.

Zie J. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam.*

SCHAAPEN. Deezen naam geeft men te *Amsterdam*, aan de zulken, die, bij de openbaare veilingen van vaste Goederen, de hoogste bieders gebleeven zijnde, of eenig Perceel gemijnd hebbende, geenen voldoenden borg kunnen stellen tot genoegen

gen van den Verkooper. De zulken, zo dra hun onvermogen blijkt, worden van de aanschouwers uitgejouwd en nageblaat. Men vindt 'er, naamelijk, zomtijds, lieden, die, 't zij bij Willige, of bij Verkoopingen bij Executie, op eenige vastigheid bieden, boven hun credit of vermogen, enkel in het vooruitzigt op den plokpenning, die aan den meestbiedenden wordt afgegeeven, en in de hoop, dat, bij het neemen in slag, het geveilde goed hun zal worden afgemijnd. Al vroeg schijnt deeze ongeoorlofde voordeelbejaaging, te *Amsterdam*, te hebben plaats gehad. BREDERODE zinspeelt hier op, wanneer hij, ergens, in een van zijne Tooneelstukken, iemand doet zeggen:

Dat kleyne Mannetje, dat op d'execucy loopt,
En de plockjes haalt op d'Erfgoet dat men verkoopt,
Bleef gisteravont an een groot huys hanghen.

Om dusdanige onregtvaardigheden te voorkoomen, heeft de Wethouderschap eene bepaaling gemaakt, volgens welke hij, die dus *Schaap blijft*, gelijk men 't noemt, voor de eerste reize met eene opsluiting van twee, voor de tweede maal van drie maanden in het Rasphuis wordt gestraft, en voor de derde maal eene geesseling binnens kamers ontvangt. Zelf heeft men, in 't Amsterdamsche Rasphuis, eene afzonderlijke plaats, alwaar dusdanige misdaadigen worden opgeslooten.

Zie *Handvesten van Amsterdam*.

SCHAARWEIDEN. Deezen naam draagen, in *Gooiland*, zekere gemeene Velden of Weiden. Zie daar van een nader berigt, in ons Deel XVIII. bladz. 503 enz. onder 't Artikel GOOILAND.

SCHADÉ. (GASPAR) Bekend zijn de poogingen, welke, geduurende de minderjaarigheid van Prinse WILLEM DEN III, ginds en elders, wierden aangewend, ter zijner bevorderinge tot de waardigheden zijner Voorzaaten. De Staaten van Holland,

land, hoe zeer, gemeenlijk, den Prinse niet zéer genegen, namen, egter, in den Jaare 1667, het besluit, om den Vorst zitting te doen neemen in den Raad van Staate, doch onder deeze uitdrukkelijke voorwaarde, dat het Kapitein- en Admiraalschap-Generaal, voor altoos, van de Stadhouderlijke waardigheid zouden afgescheiden blijven, en alzo deeze hooge bedieningen nimmer in een én den zelfden persoon zouden mogen vereenigd zijn. *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel* bewilligden in dit Ontwerp, 't welk, zedert, onder den naam van *Harmonie* is bekend geworden. Drie Gewesten, *Zeeland*, *Friesland* en *Stad en Lande* weigerden hunne toestemming, als meer op 's Prinsen zijde zijnde, en niet kunnende gedoogen, dat de gemelde hooge waardigheden van een gescheiden wierden. Van hier dat de Algemeene Staaten, bij welke het Ontwerp insgelijks was goedgekeurd, hunne tusschenkomst te werk stelden, om de weigerende Provincien te doen aan de hand koomen. Tot eene staatelijke bezending, ten dien oogmerke, na *Friesland* en *Stad en Lande*, liet zich de Heer GASPAR SCHADÉ gebruiken. De Heeren GASPAR FAGEL, Pensionaris van *Haarlem*, en J. VAN NYENBURG, waren zijne amptgenooten in dit werk; 't werk vrugtloos afliep. Uit hoofde van het merkelijk nadeel van zulk een besluit voor hunnen Stadhouder, konden de beide Gewesten, door geenerhande drangredenen, daar toe worden overgehaald.

Zie AITZEMA.

SCHAFFELAAR. (JAN VAN) Van wegen zijne onvertsaagdheid, betoond in de opoffering van zijn leeven, ten behoeve zijner Spitsbroederen, verdient deeze man der vergeetelheid ontrukt te worden. Hij was een Ruiter, in dienst van DAVID VAN BOURGONDIE, Bisschop van *Utrecht*, die, zo als uit 's Lands Geschiedenissen bekend is, met de Stad van dien naam en met *Amersfoort*, eenen tijd lang, merkelijk overhoop lag. In den Jaare 1482, zich gesteld hebbende aan 't hoofd van achttien of negentien Ruiters, maakte SCHAFFELAAR zich meester van de Kerk en den Toren van het Dorp *Barneveld*, welk het

met

XXVI. D^l. pl. IV.

STOUTE DAAD van JAN van SCHAFFELAAR.

met den Bisſchop hieldt. Die van *Amersfoort*, als mede etlijken van *Nieuwkerk*, hier van de lucht gekreegen hebbende, voerden eenige Busſen tegen de Kerk aan, en deeden dezelve heftiglijk beſchieten. Dit bragt de belegerden in de uiterſte verlegenheid: zo dat ze van overgave begonnen te ſpreeken. Doch de belegeraars weigerden van Verdrag te hooren, ten zij SCHAFFELAAR, op welken zij inzonderheid gebeeten waren, aan hunne woede wierdt opgeofferd. Hierom deeden ze het volgende onmenſchelijk voorſtel, met nevensvoeging van op hetzelve niets te zullen laaten afdingen: „ men moest JAN „ SCHAFFELAAR, door de Kijk- of Klokgaten van den Kerk- „ toren na beneden werpen, en alzo in de handen der bele- „ geraaren leveren." Met eene edele verontwaardiging van zulk een voorſtel aangedaan, verklaarden de belegerden, liever het uiterſte te zullen waagen, dan daar toe bewilligen. Maar SCHAFFELAAR, ziende, hoe zeer 't op hem gemunt was, en het lot, welk alle de overigen boven 't hoofd hing, voorkwam hunnen ondergang. Op den Omgang des Torens geklommen zijnde, *Spitsbroeders*, zeide hij, *ik moet tog eenmaal ſterven; ik wil ulieden in geene ongelegenheid brengen.* Straks zette hij zijne handen in zijne zijden, en ſprong alzo ſtoutmoedig na beneden. Hoewel zwaar gekwetst, viel hij, evenwel, niet dood, doch wierdt, door de verbitterde vijanden, op ſtaanden voet afgemaakt.

Zie *Chronijk van* 1481 — 1483.

SCHAFFER, (GOOSSEN) was Raadsheer der Stad *Groningen*, en, van wegen de Provincie *Stad en Lande*, Afgevaardigde ter Vergadering van Hun Hoog Mogende de Algemeene Staaten, toen hij zich liet welgevallen, dat zijn naam onder die der vierentwintig Regters over 's Lands Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELD geſteld wierdt.

SCHAGEN, eene Stede, of opene Plaats, in Noordholland, in 't Noordoosten van de Stad *Alkmaar*, de hoofdplaats van de dus genoemde *Schager - Kogge* of *Heerlijkheid van Schagen.*

gen. 't Was al van ouds eene vermaarde Plaats, reeds in den aanvang der Vijftiende Eeuwe met het Poortregt, of Stads Geregtigheden begiftigd. Van hier, dat *Schagen* onder de kleine Steden van *Westfriesland* wierdt gerekend, en, 't eenigen tijde, Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge heeft gezonden, zo als *Medemblik* en andere kleine Steden, in deezen oord der Provincie van *Holland*, welke nog heden ten dage dit Voorregt genieten. *Schagen*, als eene Heerlijkheid, aan een afzonderlijken eigenaar behoorende, zal, waarschijnlijk, daar door, dit Voorregt verlooren hebben. Zij beuzelen, ongetwijfeld, die willen, dat de Plaats reeds voor het midden der Vierde Eeuwe, zelf in den Jaare 334, zoude gebouwd zijn. Met dit alles is het zeker, dat zij onder de oudsten, in deezen oord, moet gerangschikt worden. Immers vindt men aangetekend, dat, onder de Regeering van Graave FLORIS DEN III, de Haarlemmers, in den Jaare 1166, eenig ongenoegen tegen die van *Schagen* hebbende opgevat, met andere Kennemers, als mede met die van *Alkmaar*, in een Verbond traden, en in den Winter van het gemelde jaar op de Plaats eenen aanval deeden, en haar deerlijk uitplonderden. Veele Ingezeetenen wierden, bij die gelegenheid, gevangen genomen, na elders weggevoerd, en wreedelijk mishandeld. Uit den vereenigden optogt der Ingezeetenen van twee Steden en van verscheiden Opgezeetenen van het platte Land, mag, met reden, worden afgeleid, dat de Plaats, reeds in de Twaalfde Eeuw, een aanmerkelijken bloei en welvaart moet genooten hebben. Niet lang naa het begin der naastvoorgaande Eeuwe telde men, te *Schagen* en in de Buitenbuurten, weinig minder dan tweeduizend zevenhonderd en vijftig Inwoonders, behalven de Dienstboden en anderen, die 'er geen vast verblijf genomen hadden. Sedert dien tijd moet de bloei der Stede aanmerkelijk zijn verminderd; vermits, onder eenige rijzingen en daalingen, in den Jaare 1734, dat getal op dertienhonderd en één was verminderd.

Schagen is eene net en zindelijk betimmerde Plaats. In 't midden van dezelve legt een ruim Marktveld, rondom welke de Huizen staan, en op welke drie Buurten uitloopen. De Kerk, welke aan dit Marktveld staat, is een aanzienlijk Gebouw,

bouw, rustende op vijftien ronde Steenen Pilaaren; zij is honderdvierenzestig voeten lang, tweeënzeventig en een halven voet wijd, en zevenënzeventig en een halven voet hoog. De Toren, geheel van steen gebouwd, steekt, ter hoogte van vijfenzeventig voeten, boven het dak van het Kerkgebouw uit; bedraagende dus zijne geheele hoogte ruim honderdvijftig voeten. Men telt aan denzelven drie Tranzen of Omgangen. Behalven andere sieraaden, pronkt de Kerk, van binnen, met een pragtigen Predikstoel, welks Kap, inzonderheid, voor een meesterstuk van Beeldhouwkunde gehouden wordt. Wijders ontmoet men 'er verscheiden Grafstomben der *Heeren en Vrouwen van Schagen.* Inzonderheid trekt de aandagt van den kundigen de Graftombe van Heere JAN VAN SCHAGEN en zijne Gemaalinne ANNA VAN ASSENDELFT, geheel van Toetssteen, in welke hunne Afbeeldzels, leevensgroot, nevens zestien Wapens hunner Heerlijkheden, kunstig zijn uitgehouwen. Het Orgel is insgelijks een fraai stuk Werk. Weleer stondt het *Raadhuis* op het Marktveld. Van wegens deszelfs ouderdom en bouwvalligheid, vondt men geraaden, hetzelve af te breeken, en een Burgerhuis, staande aan den Zuidkant van het Marktveld, tot een Raadhuis bekwaam te maaken. Dit gebeurde in den Jaare 1731. Voorts heeft men 'er eene Vischmarkt, Waag en Weeshuis; welk laatste, oorspronklijk een Klooster, bij de verandering der Regeeringe hier te Lande, tot het tegenwoordig oogmerk wierdt vertimmerd. Wijders heeft men 'er eene Roomsche Kerk, die door een Waereldlijken Priester wordt bediend. Opmerkelijk is het, dat de *Doopsgezinden*, hoewel vrij talrijk in dit gedeelte van *Westfriesland*, ter deezer Stede geene Vergaderplaats of Gemeente hebben. Behalven den Landbouw, waar toe de omringende landstreek eene voegzaame gelegenheid verschaft, plagt, van ouds, een goed aantal Messemaakerijen, Looijerijen en Zilversmeederijen, aan zeer veele Ingezeetenen, een bestaan te geeven. Door verloop van tijd zijn deeze Neeringen veel verminderd. De Regeering van de Stede *Schagen* bestaat uit een Baljuw, vijftig Vroedschappen, drie Burgemeesteren, zeven Schepenen en eenen Sekretaris. Zelden, egter, gebeurt het, dat het aanmerkelijk getal der Vroedschappen geheel vol

is; zomtijds kan het weinig meer dan rijklijk de helft haalen.

Zie *Chronijk van Schagen.*

SCHAGEN, (*De Ban van*) is een gedeelte van de dus genaamde *Schager-Kogge*, of *Heerlijkheid*, naar de even gemelde Stede alzo geheeten. Binnen de uitgeſtrektheid daar van, die op ruim zeventienhonderd zevenënzeventig Morgens Land wordt begroot, ontmoet men veele zeer voortreffelijke Landerijen. Reeds van ouds waren dezelve door 't gantſche Land vermaard om haare vrugtbaarheid, en zo hoog geſchat, dat men, zomtijds, van twee tot drie duizend Guldens voor het Morgen betaalde. Door verloop van tijd zijn ze aanmerkelijk in waarde verminderd. De reden hier van moet gezogt worden in de zwaare Dijks-Molen- en andere lasten, welke, in gevolge van den verhoogden Waterboezem, moeten betaald worden. Van hier dat het getal der Huizen, in het tijdverloop van eene Eeuw, honderdzesendertig is verminderd. Want, daar men, binnen den Ban, in den Jaare 1632, vijfhonderddrieëndertig telde, bevondt men 'er, in den Jaare 1732, ſlegts driehonderdzevenënnegentig Huizen. Tegenwoordig kunnen ze nog niet zo veel bedraagen.

SCHAGER-KOGGE, met *Nieuwdorper-Kogge*, eene der hoofdverdeelingen van *Westfriesland*. Een aanzienlijk gedeelte daar van beſlaat de *Schager-Kogge*, of de Vrije Heerlijkheid van *Schagen*. Deeze bevat, behalven de reeds beſchreevene Stede *Schagen*, den *Polder van Burghorn* en de Stede *Barſingerhorn*, onder welke *Kolhorn* en *Haringhuizen* mede begreepen zijn. Reeds van ouds zijn de *Heeren van Schagen* vermaard in 's Lands Geſchiedenisſen. Volgens het algemeen gevoelen, zou de eerſte Heer van *Schagen* geweest zijn, WILLEM, Natuurlijke Zoon van ALBREGT VAN BEYEREN, geteeld bij MARIA, of, volgens anderen, GYSBREGT VAN BRONKHORST. In den Jaare 1427, zoude Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE de Heerlijkheid van *Schagen* aan gemelden Bastaart WILLEM geſchonken hebben. De Heerlijkheid bleef in dat Geſlagt, tot

op

op het overlijden van WILLEM VAN SCHAGEN, voorgevallen in den Jaare 1658, wanneer daar van Kooper wierdt de Heer GEORGE VAN KATS, *Heer van Koulster*, voor eene somme van tweehonderd drieënzestigduizend Guldens. Achttien jaaren laater keerde de Heerlijkheid te rug, bij verkoop, voor eene somme van honderdzeventigduizend Guldens, tot het aloude Geslagt, in den persoon van FLORIS KAREL VAN BEYEREN, Graave van Warfusé, Heere van Goudriaan, wiens Zoon eene dogter naaliet, die, in 't begin deezer Eeuwe, door huwelijk, de Heerlijkheid in het Geslagt der Graaven VAN OUTREMONT gebragt heeft. De *Heer van Schagen* heeft, binnen de Stede van dien naam, een fraai Slot. Het legt ten Zuiden van het Marktveld, van welk het, door middel van eene Voorpoort en ruim Voorplein, is afgescheiden, midden in eenen Vijver. Van ouds wierdt het voor eene aanmerkelijke Sterkte gehouden; waar toe niet weinig toebragten de zwaare Torens, van welke het nog heden is voorzien. Aan den Schoorsteenmantel, op de Groote Zaal, ziet men twee Pilaaren, die, volgens eene aloude overlevering, bekragtigd door een Latijnsch Vaers van den Hoogleeraar BARLÆUS, 't welk men voor den Schoorsteen leest, weleer tot het aloude *Karthago* zouden behoord hebben, en, bij de opdelving der Puinhooping, gevonden zijnde, herwaarts zouden zijn overgebragt. Wijders pronkt nog deeze Zaal met de Afbeeldingen van verscheiden Heeren van *Schagen* en andere Grooten. De tuin of hoving, agter het Slot, beslaat eene aanmerkelijke uitgebreidheid. Naardien de Heeren van *Schagen* niet altoos op het Slot hun verblijf houden, hebben ze dikmaals hun voordeel gedaan met het verhuuren der beplantinge, voor zevenhonderd guldens 's jaars

SCHAGEN, (GILLIS) hoewel een Kunstschilder, was, egter, van geene onaanzienlijke afkomst. Zijn Vader, PIETER SCHAGEN, bekleedde, van tijd tot tijd, de posten van Raad en Schout der Stad *Alkmaar*, van Rekenmeester in de Generaliteits Rekenkamer, van Afgevaardigde, wegens zijne Geboortestad, in den Raad van Staate, en eindelijk in de Vergadering van Hun Hoog Mogende de Staaten der Vereénigde Nederlanden,

den. Door natuur en kunstdrift genoopt, hadt hij, door eigen vernuft en zonder eenige onderrigting, in de Schilderkunst geene geringe vorderingen gemaakt. In de bovengenoemde Stad *Alkmaar* wierdt GILLIS SCHAGEN gebooren, op den vierentwintigſten Junij des Jaars 1616. Als een verſtandig Vader de heerſchende geestneiging des Jongelings zorgvuldig gade ſlaande, bemerkte hij, ſpoedig en duidelijk, dat dezelve overhelde tot de zelfde kunst, met welke hij zelve, in de uuren van uitſpanninge, zijne gewigtiger bezigheden verpoosde. Diensvolgens den lust en het verzoek zijns Zoons bot vierende, gaf hij hem tot onderwijzer, eerst den kundigen SALOMON VAN RAVESTEIN, en vervolgens den vermaarden Paerdeſchilder PIETER VERBEEK. Den ouderdom van eenentwintig jaaren hadt de jonge SCHAGEN bereikt, wanneer hij aan zijne zucht voldeedt, om vreemde Gewesten te bezoeken. Doch hij week, in deezen, af van het voorbeeld zijner meeste Kunstbroederen. Want, terwijl de keuze van deezen, meestal, op het kunstkweekend *Italie* viel, ſtrekte zich zijne zucht na het Noorden. In den Jaare 1637 begaf hij zich na *Dantzig*, en van daar, naa eene wijle toevens, na *Elbingen*. Na de laatstgemelde Stad vertrok hij, om dat zich, toenmaals, aldaar onthieldt de vermaarde STROBEL, Kunstſchilder van Zijne Keizerlijke Majeſteit, en naderhand van STANISLAUS, Koning van *Polen*. Dewijl het gerugt zijner bedreevenheid den jongen SCHAGEN reeds was vooruit gereisd, ontmoette hij eene gunſtige bejegening bij den Noordſchen Kunſtenaar; die hem nog hooger waardeerde, zints hij eene proeve van zijn Kunstvermogen hadt gegeeven, met het ſchilderen der afbeeldinge van zijne Poolſche Majeſteit. Van *Elbingen* keerde onze jonge Kunstoeffenaar na *Dantzig* te rug. Hier ſtortte hij, eerlang, in eene zwaare ziekte. Naa zijne herſtelling behandelde hij, nog eenigen tijd, aldaar, het Penſeel, wanneer hem de lust beving, om na het Vaderland te rug te keeren.

Van korten duur was SCHAGENS verblijf te *Alkmaar*. Bevangen van den lust, om ook meer Zuidelijke deelen van Europa, om de kunst vermaard, te bezoeken, bediende hij zich van de gelegenheid, om, met een Oorlogſchip, na *Dieppe*, in Frankrijk, te vertrekken. Te land reisde hij, van

daar,

daar, na *Parijs*, en vervolgens, naa een kort verblijf, na *Orleans*. Geduurende het tijdverloop van een jaar, welk hij aldaar vertoefde, fchilderde hij de afbeeldingen van verfcheiden perfoonen van den hoogften rang. Het gerugt van de fraaiheid der Penfeelbehandelingen van den Hollandfchen Kunftenaar, inmiddels, wijd en zijd verfpreid zijnde, kwam, onder andere, ter ooren van den Heere DE BALLY, *Heere van Tvry*, Raad des Konings van Frankrijk, te *Parijs*. Daar heen ontboodt hem deeze doorluchtige Edelman, om de afbeeldingen zijner kinderen in fchilderij te brengen. Daarenboven vervaardigde hij, voor den zelfden Koninklijken Raadsheer, naar 't oorfpronklijke van MICHIEL ANGELO, een Stuk, verbeeldende eenen ST. JAN, koomende bij CHRISTUS; als mede, voor eenen Heere LA TROYSIERE, eenen dooden CHRISTUS, leggende op den fchoot van MARIA, door den Ridder PAULUS RUBBENS oorfpronklijk gefchilderd. In de maand October des zelfden Jaars 1639, ftak SCHAGEN, uit *Frankrijk*, na *Engeland* over, omtrent den zelfden tijd, als de Nederlandfche Admiraal MARTEN HARPERTSZOON TROMP gereed lag, om tegen den Spaanfchen Admiraal *Don* ANTONIO D'OQUENDO flag te leveren. Hij gaf een bezoek aan den Admiraal, die hem vriendelijk ontving, en een Jagt aanboodt, tot het kiezen van een voordeelig oogpunt, om de Nederlandfche Vloot af te tekenen. Van het Zeegevegt, welk kort daar op volgde, was SCHAGEN een ooggetuige; die, zedert, van zijn oogmerk afzag, en de gelegenheid waarnam, om met een Nederlandsch Vaartuig na de Maaze te zeilen.

Sints dien tijd fchijnt onze Kunstfchilder zijn vast verblijf te *Alkmaar* genomen te hebben, alwaar hij in geen klein aanzien was, houdende verkeering met lieden van rang en vermogen. Naa het fluiten van den Vrede met *Spanje*, deedt hij eene reize door *Brabant*, in gezelfchap van den Admiraal VAN DORP, en den Heere VAN DE CORPUT, van *Dordrecht*. Nevens de Heeren PAFFENRODE en den Fiskaal VAN DEN BROEK, bezogt hij, in den Jaare 1651, *Luik* en *Keulen*. Viermaalen bekleedde hij, in zijne Geboorteftad, den post van Fabrijkmeester of Bouwheer. Hij was Weesmeester, toen hij, in den Jaare 1668, van zijne jongfte ziekte overvallen wierdt, wel-

welke, op den achttienden Junij diens jaars, een einde van zijn leeven maakte, in den ouderdom van zes dagen minder dan tweeënvijftig jaaren.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandsche Kunstschilders.*

SCHAGEN, (PIETER JANSZOON) Raad in de Vroedschap der Stad *Alkmaar*, en, misschien, een bloedverwant des straks vermelden Kunstschilders, in den Jaare 1619, was een der vierentwintig Regters, aan welken, op benoeming van Hun Hoog Mogende de Algemeene Staaten, het gewigtig onderzoek na de schuld of onschuld van 's Lands Advokaat, JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, en diens medegevangenen, HUGO DE GROOT en ROMBOUT HOGERBEETS, wierdt opgedraagen.

SCHAGEN. (*Jonkheer* CHRISTOFFEL VAN) Ten tijde als de Stad *Haarlem*, in den Jaare 1572, door *Don* FREDRIK, Zoon des Hertogs van VAN ALVA, met een beleg gedreigd wierdt, was deeze een Lid der Regeeringe van gemelde Stad. In de Vergadering der Vroedschap, voor dat het beleg eenen aanvang hadt genomen, in beraad geleid zijnde, of men zich verdeedigen, of met den vijand in onderhandeling zoude treeden, stemde de meerderheid voor het laatstgemelde gevoelen. Nevens DIRK DE FRIES, Oud-Burgemeester, en ADRIAAN VAN ASSENDELFT, Pensionaris der Stad, liet Jonkheer SCHAGEN zich gebruiken tot eene bezending, ten dien einde, na *Amsterdam*, alwaar de Spanjaard zich thans bevondt. Geduurende hun afweezen, wierden de hekken te *Haarlem* eenigzins verhangen, en hadden zommigen, het voorbeeld van *Naarden* te baate neemende, veeler gemoederen weeten op te zetten tot eene manmoedige verdeediging. Van hier dat Jonkheer SCHAGEN en de Heer VAN ASSENDELFT, bij hunne wederkomst, eene onaangenaame behandeling ontmoetten. Zo wel om straks gemelde reden, als om dat zij slegts eene flaauwe hoop op onderhandeling medebragten, wierden zij straks in hegtenis genomen, en daar naa, aan den Prinse, te *Delft* gezonden. DE

FRIES

FRIES was te *Amsterdam* gebleeven. Bij hunne te regt stelling voor Zijne Doorluchtigheid, beriepen zich de beide Heeren, vrugteloos, op het besluit en den opgedraagen last der Haarlemsche Vroedschap: de Prins was van verstand, dat niemand eenen last mogt aanvaarden, welke strijdig was met den eed, welken hij gedaan hadt. Volgens vonnis, door WILLEM DEN I geveld, moest ASSENDELFT onthalsd worden. Diergelijk een lot, waarschijnlijk, hoewel wij zulks niet vinden aangetekend, was ook aan Jonkheere VAN SCHAGEN bereid. Doch de dood voorkwam daar van de uitvoering. In gevolge der zwaare pijnigingen, omtrent hem te werk gesteld, overleedt hij in de gevangenisse.

Zie VAN METEREN, en AMPZING *Beschrijving van Haarlem.*

SCHAGEN. (JOAN, *Heer van*) Meer dan één bedrijf ontmoeten wij van deezen Edelman, waar door hij zijne ongezindheid van *Engeland* vertoonde; als mede, dat hij den Huize van *Oranje*, althans deszelfs bovenmaatige verhoginge, niet zeer was toegedaan. Nevens eenige aanzienlijke Staatsleden, in den Jaare 1587, benoemd zijnde tot een buitengewoon Gezantschap na *Engeland*, om aan haare Majesteit Koninginne ELIZABETH de hooge Overheid der zeven Veréénigde Gewesten aan te bieden en daadelijk op te draagen, wees hij dien aanzienlijken eerepost, beleefdelijk, van de hand. Geduurende de oneenigheden en verschillende inzigten, tusschen den Stadhouder Prins MAURITS en 's Lands Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, stondt de Heer VAN SCHAGEN in de begrippen des laatstgenoemden; die, vervolgens, ook hadt weeten te bewerken, dat gemelde Heer, nevens den Heer VAN WARMOND, in het Lid van Ridderschap en Edelen der Provincie Holland beschreeven was geworden. 't Zij uit dankbaarheid voor dit gunstbewijs, of uit overtuiginge van onschuld, zeker is het, dat hij, vervolgens, toen de Advokaat in hegtenisse was genomen, deszelfs ontslag zogt te bewerken; doch, met hoedanig eenen uitslag, toont het deerlijk lot des onthoofden grijzen Staatsmans. Nevens den Heere VAN

ASPE-

ASPEREN, insgelijks beschreeven in de Hollandsche Ridderschap, op den dag der gevangenneeminge van den Advokaat, doorgedrongen zijnde tot in de Kamer, in welke de Grijzaart in verzekering wierdt gehouden, begeerde hij van de Wagten, dat men hem zoude loslaaten. Dit veroorzaakte eenig gerugt; 't welk van Prinse MAURITS, die zich in een nabuurig vertrek bevondt, vernomen zijnde, denzelven deedt uitkoomen, en voorts beveelen, men zoude den Heere VAN SCHAGEN en zijnen Vriend hun Zijdgeweer afneemen, en voorts de beide Heeren in bewaaring houden, tot dat men het goedvinden der Algemeene Staaten zoude vernomen hebben. Doch de Prins Stadhouder liet 'er onmiddelijk op volgen, dat men, zijns bedunkens, de Heeren, met eene bestraffing over hunne onderneeming, en onder handtasting, zoude mogen ontslaan, zo als ook met 'er daad geschiedde.

SCHAGEN EN DEN ENG, zomtijds ook, enkelvoudig, *den Enge*, of *de Enge* genaamd, is eene Heerlijkheid, in de Provincie van *Utrecht*, in het *Land van Montfoort*. Haare uitgestrektheid wordt op driehonderd Morgens begroot. Zij legt ten Zuiden van *Linschoten*, en schiet, met haar uiteinde, ten Zuidwesten van de Stad *Montfoort*, aan den *Ysel*, en paalt aldaar aan het Hollandsche grondgebied. De Heerlijkheid is leenroerig aan de Provincie van *Utrecht* en aan de Proostdije van Oudmunster. In den Jaare 1748 telde men, in 't geheel, binnen dezelve niet meer dan tien Huizen.

SCHAKENBOSCH. Bij deezen naam zijn bekend zekere Landen, ook wel eene Heerlijkheid geheeten, in Hollands gedeelte *Rhijnland*, en meer bepaaldelijk in de Heerlijkheid *Veur* gelegen. Ruim vijftig jaaren geleeden, wierden deeze Landen bezeeten bij Jonkvrouwe ADRIANA CONSTANTIN SCHIER, *Vrijvrouwe van Warmenhuizen en Bennenbroek*, en naa haar overlijden verkogt, als een onsterflijk Erfleen, aan Jonkvrouwe KATHARINA NOORTHEY, zedert gehuwd aan den Heere Mr. HENRIK GEVERS, Raad in de Vroedschap der Stad *Rotterdam*, voor eene somme van achttienduizend driehonderd guldens. De Heerlijke Voorregten en Geregtigheden van Wild, Konij-

nen

nen en Wildernisſen, zijn aan deeze Landen verknogt. De waare naamsreden is ons niet gebleeken. Het bijvoegzel, *Bosch*, ontleent zijnen oorſprong van het *Bosch*, 't welk, volgens des kundigen, van ouds, in deezen oord zoude geſtaan hebben. PHILIPS, *Graaf van Ligne*, Heer van *Wasſenaar*, *Voorſchooten*, als mede van *Schakenbosch*, liet, in den Jaare 1569, daar van eene Kaart maaken, die naderhand gekoomen is in handen van den Schrijver der *Kerkelijke Oudheden*. Volgens deeze Kaart, bezat het Bosch, in dien tijd, eene uitgeſtrektheid van ruim zevenënveertig Morgens. Gelijk elders, in dien oord, dus heeft men ook, zedert, het geboomte uitgerooid, en den grond in open land veranderd. Tot eene gedagtenisſe, leest men nog, in den Voorgevel van den Herberg, in deeze Heerlijkheid, de woorden: DIT IS SCHAKENBOSCH.

Zie VAN HEUSSEN, *Kerkelijke Oudheden*.

SCHAKERLOO, eene Heerlijkheid, nevens eene Buurt, in *Zeeland*, op het Eiland *Tholen*, aan het Regtsgebied der Stad van dien naam onderhoorig, welke, door aankoop, daar van eigenaares is geworden. Volgens zommigen, zou deeze Heerlijkheid voor het gedeelte des Eilands moeten gehouden worden, 't welk allereerst, en wel in tijden, van welke de geheugenis verlooren is, in dijk zou gebragt zijn. Immers vindt men, dat *Schakerloo*, reeds in 't begin der Dertiende Eeuwe, door HENDRIK DEN I, *Hertog van Brabant*, ter Leen wierdt gegeeven aan WILLEM DEN I, *Graave van Holland*, en MARIA, zijne Gemaalinne. De uitgeſtrektheid der Heerlijkheid wordt op elfhonderd vierendertig Gemeten en honderdtweeënnegentig Roeden begroot. Men vindt in dezelve geen Kerkdorp, maar ſlegts eene Buurt van weinige Huizen. De Kerk, die 'er, in vroegere tijden, plagt te ſtaan, is, zedert het verval des Dorps, al voor lang afgebroken.

SCHALKEN, (GODFRIED) Dordrechtenaar, wiens Vader den post van Rektor van 't Latijnsche School bekleedde, wierdt gebooren in den Jaare 1643. Reeds in zijne vroege jeugd gaf hij blijken van een meer dan gemeen vernuft. De beoeffening der taalkennisse, tot welke hem zijn Vader zogt op te leiden, viel hem zo gemaklijk, dat hij, binnen korten tijd, meer dan gemeene vorderingen maakte. Onder dit alles vertoonde zich steeds eene overhellende zucht voor de Schilderkunst. Al den ledigen tijd, welke hem overschoot, leide de Jongeling daar aan te koste. Hierom wierdt, eindelijk, de Vader te raade, deeze roeping der Natuur te volgen. Zijn eerste Leermeester was S. VAN HOOGSTRATEN, de tweede GERARD DOU. Om de behandeling des laatstgenoemden na te bootzen, stelde hij al zijn vermogen te werk, en slaagde daar in niet ongelukkig. De merkwaardigste proeve daar van vertoonde hij in een Kunststuk, 't welk, bij de Kunstminnaars, altoos in hooge waarde is gehouden. Het verbeeldt een zeker Spel, 't welk, ten tijde van SCHALKEN, in algemeen gebruik was onder de jonge lieden, wanneer zij, in gezelschap, zich met elkander vrolijk maakten, en den naam van *Vrouwtje koom ten Hove* voerde. De Kunstenaar heeft in het Tafereel zich zelven verbeeld, ontkleed, zo als dat Spel medebragt, tot op zijn hembd en onderbroek, en zittende aan den schoot eener Juffrouwe. Alle de overige beelden waren insgelijks naauwkeurig gelijkende Portretten. Veel moeite hadt hem dit Stuk, en het schilderen alleen van het Tapijt, op den grond, een maand schilderens gekost. Voor 't overige maakte hij, geduurende zijn verblijf in zijne Geboortestad, voornaamelijk zijn werk van het schilderen van Portretten, waar in hij zeer gelukkig slaagde, en waar van, nog heden ten dage, onder de aanzienlijkste Geslagten te *Dordrecht*, veele bewaard worden. Onder andere sprak men met veel lofs van de afbeelding van zeker Mevrouwe SNOEK, in de gedaante van eene Veldnimf, onder het lommer van het geboomte om te rusten nederleggende.

Intusschen waaide het gerugt van SCHALKENS Kunstvermogen na *Engeland* over. Derwaarts lokte men hem met groote beloften. Hij vertoefde 'er verscheiden jaaren, en hadt het ge-

genoegen dat zijn Penseelwerk rijkelijk betaald wierdt. Weshalven hij, eene aanzienlijke somme hebbende bijeen verzameld, te raade wierdt, na het Vaderland weder te keeren, doch zich nu niet in zijne Vaderstad, maar in *'s Graavenhage* met der woon neder te zetten. Hij woonde aldaar tot op den zestienden November des Jaars 1706, wanneer de dood hem wegrukte, in den ouderdom van drieënzestig jaaren. Behalven de reeds gemelde blijken van kunstvermogen, wordt ook van deezen Schilder geroemd, zijne zeldzaame gave, om het Kaarslicht naa te bootzen, 't welk hij zo natuurlijk en kragtig wist te schilderen, dat het elks verwondering gaande maakte. Niet minder gelukkig slaagde hij in het schilderen van het dag- of zonnelicht, door wiens glans hij zijne schilderstukken een zeer bevalligen luister wist bij te zetten.

SCHALKWYK, eene Heerlijkheid en Dorp, in het Overkwartier van het Sticht van *Utrecht*. In haare grootste lengte, gerekend van het Dorp *Vreeswijk* tot aan de Vrijheid van de Stad *Wijk bij Duurstede*, beslaat de Heerlijkheid eene uitgestrektheid van meer dan twee uuren gaans. Zij is leenroerig aan de Provincie van *Utrecht*. Het getal der Huizen wordt op ongeveer honderdëntwintig begroot.

Het Dorp van dien naam, zich voornaamelijk in de lengte uitstrekkende, in eene rechte Buurt, legt niet onvermaakelijk, in de nabuurschap van de Rivier de *Lek*, van welke de Kerk weinig meer dan een vierendeel uurs af staat. Het is een vrij zwaar Kruisgebouw, met een spitsen Toren, en was, in vroegere dagen, eene Parochiekerk. Zij heeft twee Vikarijen. Behalven de Hervormden, ontmoet men 'er ook Roomschgezinden. Nu ruim twee Eeuwen geleeden, wierdt het getal der laatstgemelden, die Leden der Kerke waren, op vierhonderd begroot. Een zwaaren ramp leedt dit Dorp, in den Jaare 1523, in gevolge van eenen Doorbraak van den Lekdijk. De landerijen, door den hoogen watervloed, overstroomd zijnde, wierden sommige derzelven bijkans anderhalven voet hoog met zand bedekt. Het te velde staande Koorn wierdt, voor een goed gedeelte, daar door bedorven. Door de ver-

woestingen des Oorlogs hebben ook de Ingezeetenen, van tijd tot tijd, zeer veel geleeden.

SCHALKWYK, (*Huis te*) een onderwetsch, groot en zwaar gebouw, staande in de bovengemelde Heerlijkheid van dien naam, een weinig Zuidwaarts van de Dorpkerk. 'Er bloeide, eertijds, in het Sticht van *Utrecht*, een Geslagt VAN SCHALKWYK, 't welk aan dit Huis zijnen naam gegeeven, of dien van hetzelve heeft ontleend. Wat hier van zij, in beiderlei geval is het Huis van hooge oudheid. In zekeren Brief van den Jaare 1128 vindt men eenen EGIDIUS of GILLIS VAN SCHALKWYK vermeld. In de Jaaren 1239 en 1240, was AARNOLD VAN SCHALKWYK Maarschalk van dit gedeelte van het Sticht. Hij hadt eenen Zoon, GYSBERT VAN SCHALKWYK genaamd, die in de Jaaren 1289 en 1294 leefde. HENRIK en BERTOLD VAN SCHALKWYK worden, op den Jaare 1304, vermeld, als, met JAN VAN RENESSE, in de Lek omgekoomen. Het Huis wierdt, in dat zelfde jaar, tot den grond toe geslegt, doch naderhand wederom zijnde opgebouwd, de eigendom van verscheiden agtervolgende geslagten: onder welke wij die van ZUILEN, NYENRODE, VAN DER HAAR, MERTEN VAN ABKOUDE, DOUBLET, RAM, RENESSE VAN ELDEREN en VAN DE KAPELLEN genoemd vinden. Het *Huis te Schalkwijk*, 't welk aan niemand leenroerig, maar een vrij en eigen goed is, wierdt, op den zevenëntwintigsten October des Jaars 1536, door de Edel Mogende Heeren Staaten 's Lands van *Utrecht*, tot eene Riddermaatige Hofstad verheven. Van wegen dit Huis vinden wij de volgende eigenaars onder de Ridderschap van het Gewest beschreeven: Jonkheer FREDERIK VAN RENESSE VAN ELDEREN, van den twaalfden April des Jaars 1660, tot aan zijnen dood, in den Jaare 1666 voorgevallen; Jonkheer GERLACH VAN DE KAPELLEN, beschreeven op den drieëntwintigsten Junij des Jaars 1667, en gestorven den eenendertigsten December des Jaars 1685; Jonkheer STEVEN FREDERIK VAN DE KAPELLEN, van den elfden Maart des Jaars 1691, tot den vijfentwintigsten Maij des Jaars 1707; en, eindelijk, Jonkheer EVERT KORNELIS VAN DE KAPELLEN, *Heer van Houten*, beschreeven in den Jaare 1745.

SCHALS-

SCHALSMEER, ook wel *Schaalmeer* genaamd, is een droog gemaakt Meirtje, in *Kennemerland*, behoorende onder de Heerlijkheid van *Wormer*. De grootte daar van vinden wij op drieënzeventig Morgens bepaald.

SCHALSUM, een Dorp in Friesland, in de Grietenij van *Franekeradeel*, in 't Noordoosten van de Stad *Franeker*, en aan de Geregtigheid dier Stad grenzende. Het Dorp is klein, doch heeft zijnen eigen Leeraar. De Toren der Kerke, een laag gebouw, plagt, weleer, met een zeer digten klimmerboom, geheel begroeid te zijn; zo dat van den Toren, behalven het fchuinfche dak, naauwlijks een fteen konde gezien worden. Van wegen de menigte van fchadelijk gevogelte, welk in den boom plagt te huishouden en te nestelen, heeft men, voor etlijke jaaren, denzelven weggenomen. *Toa Schalfum ynne klimmerbeam*; „Te Schalfum in den klimmerboom", plagt een oud fpreekwoord te zijn. Ondanks zijne geringheid, heeft dit Dorp tot wieg en bakermat gediend van eenen der grootfte Geleerden van zijnen tijd, ULPIUS, naar den klimmerboom CISSÆUS, en, voorts, om de nabijheid der Stad *Franeker*, FRANEQUERENSIS gebijnaamd. Hij was een vriend van den vermaarden DESIDERIUS ERASMUS, in het Grieksch door en door ervaren, en, in die taale, Hoogleeraar aan 't Hoogefchool te *Erfurt*. In den Jaare 1540 hadt hij tot opvolger zijnen geleerden Landgenoot SUFFRIDUS PETRI. Een zijner geleerde Vrienden, maakte op ULPIUS het volgende Graffchrift; waar uit is af te leiden, dat hij in den bloei zijner jaaren moet overleeden zijn.

„ Mortuus *hic* recubat juvenilibus Ulpius annis,
„ Par Frifiæ noftræ, Pieridumque decus.
„ Foetibus ingenii toto inclarescere mundo
„ Coeperat: ach quantum fpei fera Parca rapis!
„ Qui tamen ante diem fati monumenta fupremum
„ Edidit; hæc vitæ caufa perennis erunt."

SCHARDAM, een Ban of Heerlijkheid, in dat gedeelte van Noordholland, 't welk, meer bepaaldelijk, bij den naam van

Dregterland bekend is. In overoude tijden, toen dit gedeelte van Holland nog ongelijk meer water, dan tegenwoordig bevatte, vondt men, in deezen oord, een Vaarwater, door 't welk de Westfriesſche en Waterlandſche Meiren hunne uitloozing in de Zuiderzee hadden, bij den naam van *Schar* bekend. Het leggen van eenen Dam zal den naam aan den Ban en het daar in gelegen Dorp gegeeven hebben. Dit viel voor omtrent het einde der Veertiende Eeuwe, en diende om het Zeewater uit de Meiren te houden. De geheele Ban wordt op honderdzestien Morgers en driehonderdtwaalf Roeden begroot. Het Dorp is van weinig betekenisſe. Met die van *Etershem* heeft het eenen Leeraar gemeen.

Scharendyke, een Gehugt, in Zeeland, op het Eiland *Schouwen*, tot de Heerlijkheid van *Elkerzee* behoorende. Het verdient geene verdere opmerking, dan dat de inwooners van de Stad *Zierikzee*, in den Zomertijd, zich dikmaals derwaarts begeeven, om 'er zich aan het Zeeſtrand te gaan verlustigen. Niet verre van daar lag, eertijds, het vermaarde Klooster *Bellem*, eigenlijk *Bethlehem*. Men ziet 'er nog eenige overblijfzels van, in een groot ſtuk Muurs, en een gedeelte van eene uitgeſtrekte Graft of Vijver.

Scharl, een zeer gering Dorpje, in het Zuidelijk gedeelte van Friesland, onder de Grietenij *Hemelummer Oldevaart en Houtwoude*, in het Kwartier van *Westergo*. Ondanks de geringheid van het Dorp, kan het, in de Grietenij, vijfendertig Stemmen uitbrengen. De Buurt *Laaxum*, in Friesland vermaard, om de ſmaaklijke Bot, die, in de nabuurſchap, in de Zuiderzee wordt gevangen, behoort onder *Scharl*. Ook legt niet verre van daar het zo genaamde Rood Klif, zijnde eene hoogte of ſoort van Duin, aan den Zeekant. Niet verre van daar legt in Zee eene droogte, in de aloude Frieſche Geſchiedenisſen, onder den naam van Vrouwen-Zand, vermaard. Met de fabeltjes, die daar van verteld worden, zullen wij dit papier niet bekladden. Boven hebben wij reeds aangetekend, dat de van ouds beroemde Hiſtorieſchrijver occo scarlensis in dit Dorp ter waereld is gekoomen.

SCHARNEGOUTUM, gemeenlijk, bij verkorting, *Goutum* genaamd, is een Dorp in Friesland, in 't Kwartier van *Westergo*, onder de Grietenij *Wijmbritzeradeel*. Het legt aan den Rijdweg, die van *Leeuwarden* na *Sneek* loopt. Men telt 'er zevenëntwintig Stemdraagende Zaten. De omringende landerijen, die weleer, ten tijde als de zo genaamde *Middelzee* nog door een goed deel van de Provincie Friesland ſtroomde, door het Zeewater bedekt wierden, zijn thans zeer goede en veel vrugts draagende Koornakkers. In 't Noordoosten van het Dorp, legt het van ouds vermaarde *Nije-* of *Nieuweklooster*; dus genaamd, in tegenſtelling van het Oudeklooster, van welke Abt DODO het eerstgemelde, in den Jaare 1230, uit de goederen van zekeren UBALD, deedt ſtigten. De oorſpronkelijke benaaming was *Aula Dei* of Godshof. Het diende tot een verblijf van Adelijke Jonkvrouwen, die de Regels der Cisterſienſer Orde volgden, en door den Abt van 't Oudeklooster beſtierd wierden. *Nieuwe-*, zo wel als *Oudeklooster*, is, zedert, in eene aanzienlijke Boerderij veranderd.

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland*; als mede *Oudheden en Geſtigten van Friesland*.

SCHARWOUDE, een Ban, in *Dregterland*, in het Noordlijkſte gedeelte van Noordholland. Even als *Schardam*, boven vermeld, ontleent het zijnen naam van het aloude Watertje *Schar*. De uitgeſtrektheid wordt op ruim honderd Morgens Lands, en het getal der Huizen op ongeveer vijftig begroot. Het Dorp van dien naam is van weinig aanziens. Het legt aan den Dijk; buiten welken de Kerk, eertijds, plagt te ſtaan, doch die, aan het einde der Veertiende Eeuwe, door eene zwaare overſtrooming, zijnde weggeſpoeld, omtrent vijftig jaaren daar naa binnensdijks wederom is opgebouwd.

SCHAY, (KORNELIS) Burgemeester van *Groningen*, was, volgens de aantekeningen van den Heere SICCO VAN GOSLINGA, een Frieſch' Edelman, de voornaame, zo niet de eenige aan-

drijver, welke de Staaten der Provincie *Stad en Lande* hadt overgehaald, om Prins WILLEM DEN IV, niet lang naa het treurig einde van zijnen Vader JOHAN WILLEM FRISO, tot Stadhouder van hun Gewest te verkiezen.

Zie J. WAGENAAR, *Vad. Historie.*

SCHEINDEL, een Dorp van merkelijke uitgestrektheid, in de *Meierij van 's Hertogenbosch*, ongeveer derdehalf uur gaans ten Zuidoosten van de Stad van dien naam. Het getal der Huizen vinden wij op vijfhonderd vijfenveertig begroot. Ter wederzijden van eene breede Straat, op welke een groote Pomp, ten algemeenen gebruike, staat, zijn de huizen, meestal, in de lengte getimmerd. Geen geringen bloei en welvaart ontleenen de Plaats en de Ingezeetenen van de menigte Hop, die in de omleggende landen geteeld, en, ingezameld zijnde, na elders wordt verzonden. De Kerk is een fraai verwulfd en ruim Kruisgebouw, met eenen niet zeer hoogen, doch egter zindelijken spitsen Toren. Het Schoolhuis staat daar nevens, op een Kerkhof, 't welk van een Muur omringd wordt. De Gereformeerde Predikant, die hier staat, moet ook in een nabuurig Dorp *Liempd* het gewijde dienstwerk verrigten. Een zwaaren ramp leeden de Ingezeetenen, door de woede der Gelderschen, die, nevens de Kerk, ook het Dorp, voor het meerendeel, in koolen leiden. Zo zeer waren de Dorpelingen hier door verarmd, dat de Kerk niet dan door gemeene zamenwerking van alle de Ingezeetenen konde herbouwd worden. Paus LEO DE X, om den Godsdienstijver op te wekken, verleende Aflaat aan allen, welke 'er de hand toe wilden leenen. *Scheindel*, als een Generaliteits Dorp, draagt negenhonderdelf guldens, veertien stuivers en vier penningen in de Beden; eenenveertighonderd dertien guldens en twaalf stuivers in de Verpondingen, en tweeëndertighonderd zeven guldens, twee stuivers en vier penningen in de Gemeene Middelen.

SCHELDE, (*De*) eene vermaarde Rivier, welke een gedeelte der Nederlanden, met naame van *Zeeland*, doorſtroomt. Haar oorſprong is in Pikardie, in den berg *St. Marten*, niet verre van de Stad *Gatelet*. Voorbij *Kamerijk* loopt zij door *Henegouwen*, en beſproeit, benevens *Bouchain*, ook de Stad *Valenchien*, omtrent welke zij den ſtroom *Ronnelle* ontvangt, en bevaarbaar begint te worden. Niet verre van daar een groot Eiland geformeerd hebbende, ontvangt zij, bij *Condé*, de rivier *Ham*, loopt daar mede voort tot in *Vlaanderen*, vermengt zich wijders, niet verre van *Mortagne*, met de wateren van de *Scharpe*; en *Doornik*, *Oudenaarden* en *Gend* beſproeit hebbende, wordt zij met de wateren van *de Lis* vermeerderd. Thans ſchijnt de *Schelde* tot haare eerſte bron te willen wederkeeren, dewijl zij eenen anderen loop aanneemende, na *Dendermonde* te rug ſtroomt. Nabij *Rupelmonde*, vallen de *Dender*, de *Demer*, de *Stenne* en de *Rupelle* in dezelve. Daar mede voort ſtroomende, ſcheidt zij *Brabant* van *Vlaanderen*, loopt voorbij *Antwerpen*, omringt een gedeelte dier Stad, en formeert, drie of vier mijlen beneden dezelve, eene fraaie haven. Bij de kleine Stad *Zandvliet* verdeelt zij zich in twee Armen. De eerſte Arm, zich westwaarts ſtrekkende, wordt de *Wester-Schelde* of de *Hont* genaamd; hij ſcheidt *Vlaanderen* van *Zeeland*, loopt voorbij *Vlisſingen* door de *Wielingen*, en valt aldaar in de Noordzee. De andere Arm, de *Ooster-Schelde*, of ook wel blootelijk de *Schelde* genaamd, loopt, tusſchen *Brabant* en het verdronken gedeelte van *Zuidbeveland*, door de enge Kanaalen van *Karmvliet* en den *Agger*, voorbij *Burgvliet* en *Bergen op den Zoom*, tusſchen het Land van *Tholen* en *Zuidbeveland*, ten Oosten van de Eilanden *Wolfaartsdijk*, *Oost-* en *Noordbeveland*, en ten Westen van de Eilanden *Duiveland* en *Schouwen*, door den *Roompot*, (waarſchijnlijk naar eene aloude Romeinſche Sterkte dus genaamd) en ontlast zich, eindelijk, door het *Veerſche Gat*, insgelijks in de Noordzee.

Schele, (radboud herman) *Heer van Veenbrugge en Welberg, Drost van Tsselmuiden*: man van aanzienlijke geboorte, en, 't geen nog hooger gaat, van uitmuntende persoonlijke hoedanigheden, bij het naageslagt niet genoeg bekend, verdient, om meer dan ééne reden, door middel van ons *Woordenboek*, der vergeetelheid ontrukt te worden. De Heer schele wierdt gebooren in den Jaare 1622. Zijn Vader, die, van wegen de Ridderschap der Provincie *Overijssel*, in den Jaare 1619, in de Vergadering der Algemeene Staaten hadt gezeeten, overleedt, terwijl zijn Zoon, aan 't Leidsche Hoogeschool, met onvermoeiden ijver, in de baane der Geleerdheid en Weetenschappen worstelde. Sedert besloot hij tot het doen eener buitenlandsche reize, met het loflijk oogmerk, om niet alleen de reeds verkreegene kundigheden te vermeerderen of uit te breiden, maar ook om menschen te leeren kennen, en den Regeeringsform, geaartheid, zeden en gewoonten van andere Volken van nabij te beschouwen. Eerst nam hij zijnen weg na *Frankrijk*, en, naa eene wijl vertoevens, onder de beschaafde Landzaaten diens Koninkrijks, na *Italie*. Den meesten tijd fleet hij in het laatstgenoemde Gewest. De Krijgskunde was, onder veele andere, een tak zijner beoeffeninge. Om zich, door daadelijke oeffening, in den Wapenhandel bekwaam te maaken, en van het kiezen van Legerplaatzen, het schikken van Slagorden, het belegeren van Steden en de verdere deelen der Oorlogskunde juiste denkbeelden te vormen, vervoegde hij zich aan het Hof des Groothertogs van *Toskane*, en nam dienst onder de Krijgsbenden van dien Vorst. Vooral maakte hij zijn werk van eene naauwkeurige vergelijking van de tegenwoordige wijze van Oorlogvoeren met die der Ouden, ten einde om 't geen hij in beiden nuttig en dienstig vondt bij een te voegen, en alzo een voegzaam zamenhangend geheel te vormen. Dit alles geschiedde met het patriottisch oogmerk, om, bij zijne wederkomst in 't Vaderland, 't welk toen nog met *Spanje* in Oorlog was, hetzelve van eenigen dienst te weezen, om den reeds deinzenden vijand verder op de vlugt te jaagen, of geheel te verdrijven. Niet onopgemerkt bleef des edelen Jongelings verdienste ten Groothertogelijken Hove. Men

gaf

gaf hem eene aanzienlijke plaats onder de Lijfbenden, die uit de aanzienlijkste Hofgrooten en Italiaansche Edellingen was opgericht. Van hier, dat wanneer Jonkheer SCHELE, door zijne Moeder, wierdt thuis ontbooden, hij niet dan met zeer veele moeite zijn ontslag verworf. Zelf zogt men, door de streelendste beloften, hem tot wederkeeren te noopen, naa dat hij eenen keer na zijn Vaderland zou gedaan hebben. Doch kinderpligt, gesterkt door de zucht om den Krijgsdienst met dien der Zanggodinnen te verwisselen, zegepraalde in zijn gemoed over de Vorstlijke aanbiedingen. Dit deedt den geleerden JOANNES PIERSON, in zekere Redevoering, zingen:

SCHELIUS, *Hetrusci modo principis arma sequutus,*

Maluit Aonidum castra quieta sequi.

Naa eene vierjaarige uitlandigheid, nam Jonkheer SCHELE zijn verblijf op het Voorouderlijk Huis *Welberg*, niet verre van *Steinfurt* gelegen. In stille eenzaamheid besteedde hij hier zijnen tijd met het leezen en beoeffenen van de Schriften der Ouden, Historieschrijvers, Wijsgeeren, Digters en Redenaars, de Schriften der beste Christen Kerkvaderen niet uitgezonderd. De vrugt dier naarstigheid was, onder andere, het zamenstellen van een Werk over de Krijgskunde der Romeinen, hunne Legeringen, Slagordeningen, en 't geen verder tot dat onderwerp betrekking hadt. Zijn oogmerk, hier in, was, om de hedendaagsche Bevelhebbers te doen zien, hoe zij, door vergelijking van de oude met de tegenwoordige wijze van Oorlogvoeren, hunne kundigheden konden vermeerderen of verbeteren, en alzo met de voorbeelden van voorgaande tijden hun voordeel doen. Zo gemeenzaam behandelde hij deeze onderwerpen, als of hij met SCIPIO, FABRICIUS, FABIUS, CESAR en andere doorluchtige Krijgshelden, in hunne Legerplaatzen, een gemeenzaamen omgang hadt gehouden.

Van geen langen duur, intusschen, was de rust, welke men den Edelen SCHELE, in de plaats zijner afzondering,

liet

liet genieten. *Overijssel* wierdt thans, door binnenlandsche Staatskrakeelen, beroerd. Om deeze tot bedaaren te brengen, zo niet geheel te stillen, oordeelde men, geene dienstiger toevlugt te kunnen neemen dan tot den raad, den mond en de pen van den geleerden Ridder. Ook was deeze niet zo verkleefd aan 't stille oeffenschool, dat hij zich zoude onttrekken om op woeliger tooneelen te verschijnen. Gelukkig slaagde hij in 't volbrengen der opgeleide taak, en gedroeg zich als een ijverig voorstander der Regten en Vrijheden van zijn Vaderland.

Naa deeze eerste proeve zijner bekwaamheid, tot het afdoen van zaaken, 's Lands oirbaar betreffende, wierdt de Ridder SCHELE tot nog gewigtiger werk geroepen. In den Jaare 1651, verscheen hij, van wegen de Overijssche Ridderschap, op de Groote Vergadering, aangeleid, om, naa het sluiten van den Vrede met *Spanje*, 's Lands Regeeringsform op een vasten voet te brengen. Als een blijk van 's Mans edelmoedigheid vinden wij aangetekend, dat hij, om 's Lands Kas te spaaren, de kosten, noodig ter goedmaakinge van de waardigheid des persoons, welken hij aldaar vertegenwoordigde, uit zijne eigen middelen droeg, en, 't geen hem, deswegen, van Lands wegen was toegeleid, grootmoedig van de hand wees. De zelfde geloofwaardige getuige, welke dit verhaalt, voegt 'er nevens, dat de Ridder SCHELE even eens handelde, zo dikmaals hij, zedert, van wegen zijn Gewest, in de Hooge Vergaderingen in *'s Graavenhage*, zitting heeft genomen, of met eenigen anderen eerepost bekleed was.

Het konde niet uitblijven, of de edeldenkende en doende Ridder moest, door dit alles, de algemeene agting zo wel als het vertrouwen zijner Landgenooten wegdraagen. Men zag hier van, 't eenigen tijde, een zeer merkwaardig en spreekend voorbeeld. Het Drostampt van *Tsselmuiden*, eene der aanzienlijkste en voordeeligste waardigheden in *Overijssel*, zijnde opengevallen, zag men, wel haast, eene menigte Amptbejaagers ten voorschijn treeden, door kuiperijen, omkoopingen en andere ongeoorlofde middelen na dien hoogen post dingende. Onder dit alles zat de Ridder SCHELE stil. Nogthans, zo groot was de algemeene overtuiging omtrent 's Mans

ver-

verdienste, wierdt hem die waardigheid, met eenpaarige stemmen, opgedraagen. Niet lang overleefde hij deeze verheffing. Weinig meer dan twee maanden hadt hij het Drostampt bekleed, of eene brandende Koorts ontrukte hem aan zijne Vrienden en aan het Vaderland, op den zestienden Junij des Jaars 1662, in den ouderdom van nog geene veertig jaaren. Te *Borne*, een Dorp in *Twente*, wierden de stoffelijke overblijfzels ter aarde besteld. De beroemde *Utrechtsche* Hoogleeraar, JOANNES GEORGIUS GRÆVIUS vereerde des Ridders naagedagtenis met eene staatelijke Lijkrede.

Om het Karakter en de denkwijze van den Ridder SCHELE een weinig meer van nabij te doen kennen, lust het ons, van zijne uitgegeevene Schriften eenig verslag hier nevens te voegen.

Het eerste Stuk, door hem uitgegeeven, toen hij slegts den ouderdom van vierëntwintig jaaren hadt bereikt, voerde tot titel *Protrepticus de Pace ad Christianos Principes*, of *Aanspooring van de Christen Vorsten tot Vrede*. Het hoofddoel deezer Verhandelinge was, om de dwingelandij en overheersching van veroverzuchtige Vorsten te keer te gaan, door aan te tóonen, dat de waare grootheid van eenen Vorst niet gelegen is in de uitbreiding van zijn gebied, maar in de bepaaling van de overgeërfde heerschappijen binnen vaste en onbetwistbaare grenzen, het beveiligen van den Vaderlijken grond tegen allen geweld en overlast, het verzekeren van de rust en den vrede van Onderdaanen en Ingezeetenen, en het regeeren volgens aangenomene billijke wetten. In een ander Vertoog, insgelijks overvloeiende van spreekende trekken van de zucht tot Vrijheid, schetste de Ridder de *Oorzaaken van den eersten Engelschen Oorlog*. Hij geeft, in dit Vertoog, een naauwkeurig verslag van dien Oorlog, den Algemeene Staaten der Veréénigde Gewesten, op de onregtvaardigste wijze, aangedaan; schetst, met leevende kleuren, den trotschen overmoed en kwaadaartigheid der Britsche Natie, en hoe dezelve, enkel uit nijd en afgunst tegen den bloei en welvaart der Nederlanderen, hunnen Koophandel zogt te bederven, door hen te overvallen met eenen onregtvaardigen Oorlog, niettegenstaande de Algemeene Staaten, door allerlei middelen,

zelf

zelf van zagtheid en toegeevendheid, dien van den halze hadden zoeken te schuiven.

Naa de bekende onderneeming van den Stadhouder Prinse WILLEM DEN II tegen *Amsterdam*, hadt de Ridder SCHELE zitting in de Vergadering der Algemeene Staaten. Sedert gaf hij een Geschrift in 't licht, *Libertas Publica*, of de *Gemeene Vrijheid* door hem betiteld, en naderhand, in het Nederduitsch, meermaalen herdrukt. Uit den doorgaanden inhoud blijkt dat de Schrijver een man was van eene leevendige verbeeldingskragt, en, om zijn doelwit te bereiken, zich, bij wijlen, uitdrukkingen liet ontvallen, die van scherpheid niet konden worden vrijgesproken. Uit de volgende aanhaaling zal de Leezer daar van een denkbeeld kunnen vormen. Als Lid der Algemeene Staatsvergaderinge de pen voerende, laat hij, onder andere, zich in deezervoege hooren: „ Wie is 'er, „ die geen' geheugenis draagt van het geen, voor korte jaaren „ gebeurd, in 's Lands geschiedenissen voortaan onbekend „ moest zijn! Wanneer de Stadhouder, op eigen gezag, en „ zonder bevel der Staaten, het Krijgsvolk tegen de vermoogendste Stad van Holland heeft kunnen aanvoeren; en, „ daarenboven, de Afgevaardigden van zommige Steden ge„ vangen zetten. — Ik meld dit egter niet, om den Jongen „ Vorst te beschuldigen. Hij hadt verstand, en, naar zijne „ jaaren, eene neiging tot de deugd, zo dat, ware hij niet „ in handen van de ondeugendste Leermeesters gevallen, hij „ een braaf man geworden zou zijn, en de verdiensten van „ zijne Voorouders, jegens deeze Landen, mogelijk geëvenaard „ hebben. Neen! Die, Die, zeg ik, moeten beschuldigd „ worden, welke den Vader schandelijk vleijende, ten einde „ hun Hof te maaken, den Zoon voor de jaaren, in welke „ het verstand behoorlijk rijp wordt, tot zo hooge eerampten en magt verheven hebben. Die, voor dat het bleek, „ werwaarts het Vorstelijk gemoed zou overhellen, de oor„ zaaken geweest zijn, dat de Vaderlandsche Vrijheid in de „ waagschaal gesteld, en een erfdeel wierdt van den Stadhou„ der, hij mogt dan zijn, wie hij wilde. Die, uit kruipende „ laaghartigheid, gedeeltelijk ook door eene vuige inschikke„ lijkheid, of uit schandelijke inzigten, hem in dien staat ge„ steld,

„ ſteld, en die gedagten ingeboezemd hebben, dat hij alles, „ wat hij begeerde, vermogt, en wederom alles vermogt, „ wat hij begeerde. Wij zijn het die, in de Stad van *Amſterdam*, de gemeene Vrijheid naar het hart geſtooten; die, „ in de Perſoonen der gevangene Staatsleden, de wetten vertreeden hebben. Onze mond heeft hem nog, na het beſtaan „ dier reukelooze euveldaad, gevleid; onze beſluiten hebben „ hem geëerd, als hadt hij, hier door, het welzijn van den „ Lande behartigd! ja! hij is door ons, bij openbaare brieven, 'er plegtiglijk voor bedankt geworden. En zij die „ nog het meest aan de Vrijheid kleefden, maakten zig door „ hun ſtilzwijgen misdaadig. En dit is dan het uiteinde der „ ſtervende Vrijheid geweest! De Vorst verzogt, naderhand, „ niets, 't geen hij niet hadt kunnen gebieden; hij begeerde „ niets, of was verzekerd, dat het niet geweigerd zou worden; hij deedt niets, 't welk niet ylings en bijna eerder, „ dan het gedaan was, wierdt goedgekeurd. 't Valt derhalven „ gemakkelijk te zeggen, welke onze toeſtand geweest zou „ zijn, indien de Stad bij verrasſing ingenomen, en alles, „ naar wensch, gelukt ware; daar ook zonder dit, onaangezien de aanſlag te loor liep, de vrijheid van ſpreeken nergens meer dan bij het gemeen, bij het geringſte ſoort der „ Burgeren, beſpeurd wierdt. Deeze tijden heeft ons Vaderland moeten zien! en wij hadden nog reden den Jongeling „ te bedanken. Hij ſchaamde zich het gebieden meer, dan „ zijne kruipende Slaaven het gehoorzaamen! Doch dat deeze „ haatelijke gebeurtenisſen voorts voor altoos in het duistere „ begraaven worden."

Behalven de bovengemelde Schriften, die bij 's Ridders leeven het licht zagen, vondt men 'er, onder zijne naagelaatene Papieren, eenigen, die voor de Drukperſe gereed lagen. Zij kwamen, bij Uiterſten Wille, aan den Zoon van zijnen Broeder, KAREL OTTO SCHELE, *Heere van Veenbrugge*, en uit handen van deezen in die van GOOSWYN HOOGERS, eerst Hoogleeraar, naderhand Burgemeester te *Deventer*, die de uitgave daar van bezorgde. Onder andere vondt men 'er eene Verhandeling *de Jure Imperii*, of *Over het Regt van Oppermagt*. Zij was ingerigt tegen het Boek van den geleerden

CLAU-

CLAUDIUS SALMASIUS, die de zaak des onthoofden Konings van *Engeland*, KAREL DEN I, op zich hadt genomen, en tegen de Parlements- of Gemeenebestgezinden zogt te verdeedigen. Naar de gedagten van onzen Ridder, was SALMASIUS een Prediker van Slaavernije en onderdrukkinge der regten van het Menschdom. Zijne Vrijheidsliefde deedt hem de pen opvatten, in het boven genoemde Geschrift, 't welk hij aanvangt met deeze woorden: „ Onlangs verscheen in ons Nederland een boek, „ dat, hoe verfoeijelijk en vloekwaardig, den schoonschijnenden titel voert van *Koninglijke verdeediging*; daar het de „ afschuwelijkste en goddelooste bedrijven der Koningen, (een „ gevoelen waar van zelf de woeste en tot dienstbaarheid „ geboorene en gewende volkeren een afschrik moet hebben) „ als een Koninglijk regt beschouwende, alles aan de willekeur van dien Alleenheerscher onderwerpt; even of het „ verdeedigen van de geheiligde Hoogheid der Koningen bestondt in het vertreeden der regten van het geheele Menschdom."

Zie de *Voorrede vóor de Analecta Belgica van den Heere Burman*, in welke de Staatkundige Verhandelingen van den Ridder SCHELE, in de Latijnsche taale, voorhanden zijn.

SCHELLAG, eene aloude Heerlijkheid, nevens een Dorp van den zelfden naam, in de Provincie *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*. Van de Kerk met haar toebehooren, is tegenwoordig niets meer dan het Kerkhof overgebleeven.

SCHELLING, (TER) een Eiland, gelegen Westwaarts van de Provincie *Friesland*, tusschen de Eilanden *Vlieland* en *Ameland*, en 't welk ten Oosten van de Zuider- en ten Westen van de Noordzee bespoed wordt. Deszelfs grootste breedte is van het Noorden na het Zuiden. De uitgestrektheid kan niet naauwkeurig bepaald worden, om dat het aan geduurige afspoelingen onderhevig is. Aan den Westkant ontmoet men, ginds en elders, zwaare en hooge Duinen, welke hetzelve

zelve tot een Bolwerk tegen de Noordzee verftrekken. Elders moet het, door middel van zwaare en kostbaare Dijkwerken, befchermd en bewaard worden. Om het verftuiven en overftorten van het Zand der Duinen te voorkoomen, bedient men zich hier, gelijk ook op andere plaatzen, aan de Nederlandfche Duinen, van een zeker plantgewas, welk men Helm noemt. In het Zand kan deeze dorre plant den gepasten wasdom bekoomen, om aan den losfen grond eenige fteevigheid te geeven. Volgens l[illegible] verhaal der aloude Kronijkfchrijvers, zou dit Eiland, van ouds, veel grooter uitgeftrektheid gehad hebben; die, egter, bij mangel aan naauwkeurige berigten, niet duidelijk kan bepaald worden. Zekerlijk zal het, even als de nabuurige Eilanden *Vlieland* en *Texel*, op een aanmerkelijken afftand in de Noordzee hebben uitgeloopen; als mede, ten tijde als de Zuiderzee minder uitgeftrekt was, veel nader aan de Vriefche Kust gegrensd hebben. Hier en daar vindt men 'er zeer goede Wei- en Bouwlanden. De Duinen ftrekken ter woonplaatze van eene groote menigte Konijnen. Ook heeft men 'er eenige Vogelkooien. Van wegens den wisfelvalligen ftaat des Eilands, mag men geene vastbepaalde opgave verwagten van het getal, zo der Huizen als der Opgezeetenen.

Aangaande de Gefchiedenis en de lotgevallen deezes Eilands ontmoeten wij, alleenlijk, de volgende narigten. Toen WILLEM VAN NAALDWYK, Stadhouder van Holland, in den Jaare 1373, tegen de Vriezen den Oorlog voerde, deedt hij tevens eenen inval op *Ter Schelling*, 't welk deerlijk uitgeplonderd en plat gebrand wierdt. Uit welken inval, om dit, in 't voorbijgaan, aan te merken, wij een bewijs mogen ontleenen, dat het Eiland, in dien tijd, zich verder Oostwaarts na de Friefche Kust moet hebben uitgeftrekt; als zijnde thans de afftand tusfchen beiden zo groot, dat dezelve niet dan bij helder weder kan overzien worden. Om tegen uitlandfche aanvallen gedekt te zijn, verkreegen onze Eilanders, van de Hertogen WILLEM en JAN VAN BEYEREN, als mede van Hertoge JAN VAN BRABANT, Brieven van Vrijwaaringe, volgens welke zij van de Ingezeetenen van *Holland*, *Zeeland* en *Vriesland* „ onbefchadigt zouden blijven en van den Capitein

„ van. Stavoten onbestoket." In deeze toezegging wierden die van *Ter Schelling* bevestigd, door Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE, in den Jaare 1428. Ondanks deeze toegezeide bescherming, schijnen de Opgezeetenen des Eilands merkelijken overlast te hebben geleeden van de Burgers en Inwooners van de Steden *Enkhuizen* en *Medenblik.* Immers ontmoet men een bevel van den zelfden Hertog, van den eenentwintigsten Maij des Jaars 1441, volgens 't welk de gemelde Eilanders niet meer moesten beschadigd worden, alzo zij, tot dien tijd toe, den Grave betaald hadden, 't geen zij schuldig waren jaarlijks op te brengen, en bij 't welk ook den Kastelein, Burgemeesteren, Schepenen en Raaden der genoemde Steden gelast wordt, om raad te schaffen en te wege te brengen, dat dezelven regt geschiedde, en de schade vergoed wierdt, welke de Poorters en Inwooners hunner Steden veroorzaakt hadden. In laatere tijden schijnt het Eiland *Ter Schelling* tot den rang van eene afzonderlijke Heerlijkheid verheven te zijn geworden, de Heeren of eigenaars van welke geen gering aanzien of vermogen hadden, zelf bij uitlandsche Koningen en Vorsten. Dus vindt men vermeld zekeren VOLKERT REINER, als Heer van het Eiland *Ter Schelling*, die, omtrent het Jaar 1480, met Koning EDUARD DEN IV van *Engeland*, een Verbond van wederzijdsche vriendschap en onderlingen Koophandel sloot. In laatere tijden is de Heerlijkheid van *Ter Schelling* bezeeten bij die van den Huize VAN AREMBERG, uit hetwelk dezelve, bij verkoop en overdragt, gekoomen is aan de Staaten van *Holland* en *Westfriesland.* Onder de algemeene rampspoedige lotgevallen des Eilands moet geteld worden, de verwoesting, door de Engelschen, op den twintigsten Augustus des Jaars 1666, aldaar aangerigt. Met eenige ligte Vaartuigen geland zijnde, staken ze den brand in verscheiden Huizen, in het Westelijk gedeelte des Eilands, en leiden ze in koolen. Doch deeze schade wierdt spoedig hersteld; het vermogen, door den Koophandel en Scheepvaart verkreegen, stelde de Eilanders in staat, om de afgebrande Huizen, binnen korten tijd, onder eene betere gedaante, uit de assche te doen ten voorschijn koomen.

Het Eiland *Ter Schelling* wordt verdeeld in *Oost-Ter Schelling* en *West-Ter Schelling.* Elk deezer afdeelingen heeft haaren bijzonderen Regtbank, bestaande ieder uit twee Burgemeesteren en zeven Schepenen. Beiden, evenwel, hebben eenen Drossaard gemeen. Onder de eerste afdeeling ontmoet men de Dorpen *Midsland* en *Hoorn*, die ieder eene Kerk, doch te zamen eenen Leeraar hebben. In de andere afdeeling legt het Dorp *Westerend*; het is ongelijk grooter dan de eerstgenoemde, hoewel het, met veele moeite en zwaare kosten, tegen de afspoelingen der Zee moet beschut worden. Behalven de Kerk der *Hervormden*, ontmoet men hier twee Vergaderplaatzen van *Doopsgezinden.* Aan de Noordzijde van dit Dorp staat een zwaare vierkante Toren, hoog tweehonderd en achttien voeten, nu bijkans twee Eeuwen geleeden, te weeten in den Jaare 1594, gebouwd. Hij is bekend onder den naam van *Brandaris van Ter Schelling*, en dient tot eene Leidstar bij nacht en eene Baak over dag, voor de Schepen, die de Noordzee bevaaren.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*, Deel VIII.

SCHELLINGHOUT, een Dorp, of liever Stede, in het gedeelte van Noordholland, 't welk bij den naam van *Dregterland* bekend is; een weinig ten Noorden van de Stad *Hoorn*, niet verre van den Zeedijk, aan de Zuiderzee. Bij Handvest van Hertog ALBREGT VAN BEYEREN, *Graave van Holland*, wierdt *Schellinghout*, in den Jaare 1402, met Stederegt begiftigd, en verkreeg, ten zelfden tijde, de vrijheid, om, behalven eene Jaarmarkt, weeklijksche Markten te mogen houden. Meer dan honderd jaaren was de Plaats toen reeds bekend geweest; MELIS STOKE gewaagt daar van op het Jaar 1282; verhaalende, hoe Graaf FLORIS DE V, eene Vloot, met Zeeuwen bemand, hebbende uitgerust dezelve op de Westfriezen afzondt, en voorts zijne manschappen, bij *Wijdenes*, hebbende doen aan land treeden, bij *Schellinghout* tot een hoofdtreffen met de *Friezen* kwam, en, naa een hevig gevegt, dezelve op de

vlugt dreef. *Schellinghout* beslaat, nevens zijnen Regtsban, of onderhoorig Regtsgebied, ruim zevenhonderd drieënzestig Morgens. Het getal der Huizen konde, bij de laatste opneeming, nog geene honderd haalen. De Huizen staan op eenigen afstand van elkander, als beslaande, in de lengte, eene streek van zeshonderd Roeden. Men heeft 'er eene Kerk, die door haaren afzonderlijken Leeraar wordt bediend. Midden in het Dorp staat een hoog Gebouw, van steenen opgemetzeld; het heeft zeer zwaare dikke muuren, en groote overwelfde Kelders. Men noemt het de *Steenen-Kamer*, en schrijft daar aan eene hooge oudheid toe. Behalven den Schout, bestaat de Regeering der Plaatze uit tweeëndertig Vroedschappen, twee Burgemeesters, zeven Schepen en eenen Sekretaris. Volgens de oorspronklijke Voorregten, heeft te *Schellinghout*, omtrent het verkiezen van Burgemeesteren, eene bijzonderheid plaats, welke wij, als smaakende, eenigermaate, naar eene Volksregeering, niet kunnen nalaaten, hier aan te tekenen. Tegen den laatsten dag van het jaar, worden honderdëntwintig Poorters, boven de twintig jaaren oud, (indien 'er zo veelen zijn, wordende 'er thans naauwlijks de helft gevonden,) naa dat alvoorens hunne naamen zijn opgeschreeven, door den Bode, op het Kerkhof, bij een geroepen. Hier worden hunner allen Naamen op afzonderlijke briefjes geschreeven, en deeze vervolgens in eene Bussche gestoken. Schout, Burgemeesters en Schepenen trekken ieder één van deeze briefjes, en dus te zamen tien in getal. Nog tweemaalen wordt deeze zelfde trekking herhaald. De dertig dus uitgetrokkene persoonen zijn, voor dit maal, Kiezers. Allen gezamentlijk, door den Sekretaris, op het Raadhuis geroepen zijnde, doen aldaar eene verkiezing van Burgemeesteren, bij meerderheid van stemmen. Indien 'er eene of meer openstaande plaatzen in de Vroedschap zijn, kunnen dezelve, door de nieuw verkoorene Burgemeesters, worden aangevuld.

Zie *Handvesten van Schellinghout*; als mede *Chronijk van Schagen.*

SCHEL-

SCHELLINGWOUDE, nevens *Randsdorp*, *Zuiderwoude*, *Landsmeer*, *Sunderdorp* en *Broek*, één der zes Hoofddorpen van *Waterland*. Onder den Regtsban van dit Dorp behoort *Buikfloot*, met de *Voolwijk*, een bekenden Uithoek in het Y, schietende tot op een kleinen afstand van *Amsterdam*. In de Lijst der Verpondingen is de geheele Regtsban voor vierhonderd vierënzeventig Morgens en vijfentachtig Roeden aangeschreeven. In overoude tijden zou dit Regtsgebied eene grootere uitgestrektheid gehad hebben, ten tijde, naamelijk, als men meent dat de Waterlandsche Dijk veel dieper in het Y lag, en van *Schellingwoude*, voorbij de plaats, alwaar thans *Nieuwendam* legt, en 't welk in laatere tijden wierdt gebouwd, zich tot aan *Buikfloot* uitstrekte: dit zou de reden zijn, waarom het laatstgemelde Dorp onder den Regtsban van *Schellingwoude* behoort. De algemeene Regeering bestaat uit vier Burgemeesteren en twintig Vroedschappen, de helft van ieder van welken uit de twee genoemde Dorpen gekoozen wordt. Van de Vroedschappen, welke *Schellingwoude* uitlevert, moeten vijf uit het Dorp zelve, vijf uit de Buurt verkoozen worden, die aan *Durgerdam* grenst, en gemeenlijk begreepen wordt, daar onder te behooren, doch eigenlijk aan 't Regtsgebied van gemelde Dorp onderhoorig is. De Gemeene Vierschaar wordt gespannen te *Schellingwoude*, alwaar het Raadshuis is. Dit Dorp legt aan den Y- of Waterlandschen Dijk, schuin over de Stad *Amsterdam*, in 't midden en genoegzaam op even grooten afstand, te weeten van een klein half uur gaans, van de Dorpen *Durgerdam* en *Nieuwendam*. Het is verre weg het kleinste der zes Hoofddorpen, bijkans de helft kleiner dan het onderhoorig Dorp *Buikfloot*. Hier telde men, in den Jaare 1749, honderdnegenënveertig, en te *Schellingwoude* slegts achtentachtig Huizen. Deeze, veelal klein en van weinig aanziens, staan, langs den binnenkant van den Waterlandschen Dijk, in eene rechte streek gebouwd. De Kerk is niet groot, met een klein spits Torentje. Van wegen het aangenaam gezigt, over het Y, op den Diemerdijk en *Amsterdam*, plagt men 'er, in vroegere tijden, eenige kleine Buitenplaatsjes te hebben, aan Burgers en Inwooners dier Stad toebehoorende. Doch het getal van deeze is allengskens

verminderd, en zijn dezelve thans, op eenige weinigen na, in hunne voorgaande gedaante, niet meer voorhanden.

SCHELLINKS, (WILLEM) een vermaard Nederlandsch Kunstschilder, van de voorgaande Eeuwe, gebooren te *Amsterdam*, waarschijnlijk, want den tijd daar van vindt men niet nauwkeurig aangetekend, in of omtrent het Jaar 1634. Na zich, in zijn Vaderland, geruimen tijd, in de kunst te hebben geoeffend, bekroop hem de zucht om vreemde Gewesten te bezoeken, met oogmerk, onder andere, om, door dit middel, zijne reeds verkreegene begaafdheden nog verder uit te breiden, of nieuwe te verzamelen. Eene gunstige gelegenheid daar toe boodt zich aan, doordien hij wierdt aangezogt tot reisgenoot van den Heere JAKOB THIERRY *de Jonge*, op de reize, welke deeze voorneemens was te doen door de voornaamste Zuidelijke Gewesten van Europa. De reize nam eenen aanvang op den veertienden April des Jaars 1661, en duurde tot den vierentwintigsten Augustus des Jaars 1665. Gedurende dit tijdverloop van ruim vier jaaren, bezogten zij *Engeland*, *Frankrijk*, *Italie*, *Sicilie*, *Malta*, *Zwitzerland*, *Duitschland* en meer andere Landen. Overal, in deeze Gewesten, bezag SCHELLINKS, met een schilderkundig oog, de merkwaardigste bijzonderheden, en maakte aftekeningen van dezelve, als mede van verscheiden Steden, Kasteelen, Bergen, Schepen en meer andere voorwerpen, welke hij dagt, hem in 't vervolg van dienst te zullen weezen. Na zijne wederkomst van de uitlandigheid, schijnt hij zich te *Amsterdam* te hebben neergezet. Hier schilderde hij verscheiden stukken, die van de Kunstminnaars greetig gezogt wierden. Onder zijne groote stukken wekte inzonderheid de aandagt, eene Schilderij, verbeeldende het te scheep gaan van Koning KAREL DEN II, aan het Hollandsch strand, om zich te begeeven na de Vloot, die zich in 't verschiet vertoont, en met welke hij na *Engeland* zoude oversteeken, om den throon diens Koninkrijks te beklimmen. Het Stuk was inzonderheid beziens en hebbens waardig, om de menigte van kleine beeltjes, troepswijze, langs het Strand en op de Duinen verspreid, verbeeldende zo veele nieuwsgierige aanschouwers van den

Ko-

Konings fcheepgang. Ook zag men, ginds en elders, eene menigte Koetzen en andere rijtuigen. Onze Kunstfchilder overleedt in zijne Geboorteftad, op den elfden October des Jaars 1678. Hij hadt eenen jonger broeder, DANIEL SCHELLINKS genaamd; deeze oeffende insgelijks de kunst, doch leide zich voornaamelijk toe op het fchilderen van Landfchappen. Hij overleedt op den achttienden September des Jaars 1701.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwb. der Nederl. Kunstfchilders.*

SCHELLUINEN, een Ambagt, in Zuidholland, in het *Land van Arkel*, leggende, ten Oosten, aan de Geregtigheid der Stad *Gorinchem*, en, Zuidwaarts, ftrekkende tot aan de Rivier de *Merve*. Volgens opgave in de Lijst der Verpondingen, zou het geheele Ambagt een weinig meer dan driehonderd Morgens gronds beflaan. Het Dorp van dien naam is klein; nogthans heeft het zijne eigen Kerk, die door een afzonderlijken Leeraar wordt bediend. Indien niet vroeger, althans in den aanvang der Dertiende Eeuwe, zou de Kerk reeds geftaan hebben. Men vindt hier nog de overblijffels van een oud Heerenhuis, 't welk, volgens sommigen, van de Ridders van de Duitfche Orde, die hier eene Kommanderij en Huis gehad hebben, de eigendom zoude geweest zijn.

SCHELTIUS. (NICOLAUS) Een man was deeze, wiens naagedagtenis, bij allen, die de invoering, voortplanting en vastftelling van den Hervormden Godsdienst, in de Vereénigde Gewesten, hoog fchatten, in dankbaare naagedagtenisfe moet gehouden worden. Hij verdient die hulde, boven al, van de Hervormdgezinde Burgers en Ingezeetenen van *Amfterdam*, naardien hij zich de moeilijke taak wel heeft willen getroosten, om het gezegend licht te voeden en nog helder te doen ontbranden. Te weeten, ten tijde als de Amfterdamfche Wethouderfchap, het getal der Onroomfche Burgers, hand over hand, ziende toeneemen, in den Jaare 1566, eenige toegeevendheid omtrent dezelve meende te moeten gebruiken, door

het vergunnen van meerdere Vrijheid van Openbaare Godsdienstoeffeninge, vonden de hoofden dier Gezinte zich genoodzaakt, rond te zien na bekwaame voorwerpen, om de opkoomende Gemeente verder op te bouwen. In het Dorp *St. Maarten*, bij de Zijpe, in Noordholland, bekleedde thans onze NICOLAUS SCHELTIUS, onder de Roomschgezinden, het Pastoorsampt. Hij was bekend bij JAN ARENDSZOON, die de eerste openbaare Preek, voor de Hervormden, buiten *Amsterdam*, gedaan hadt, als iemand, welken het hart over de meer gezuiverde leerbegrippen hing, en die niet ongenegen zijn zoude, tot de Onroomschen zich te begeeven, indien zekere hinderpaalen, welke dien overgang wederhielden, uit den weg konden geruimd worden. Last ontvangen hebbende van de Gemeente, begaven zich twee ijverige Voorstanders, REINIER KANT en LAURENS JAKOBSZOON REAAL, na *St. Maarten*, om aan SCHELTIUS het beroep, onder hunne Geloofsgenooten, op te draagen. Zij vonden hem, in het Pastoorshuis, nog draagende het Geestlijk gewaat der Roomsche Kerke, niet tegenstaande hij getrouwd was, en bij zijne Echtgenoote zes leevende kinderen hadt. In de onderhandeling, welke de Afgevaardigden met den Pastoor hielden, gaven zij hem te kennen, „ dat JAN ARENDSZOON, hun Leeraar, van „ hem getuigd hadt, hoe hij, hebbende volkomene kennis „ der waarheid, menigmaalen met hem in beraad geleid hadt, „ om het Pausdom te verlaaten; doch dat hij hier in wierdt „ te rug gehouden, alzo hij met den last eener huisvrouwe „ en van verscheiden kinderen was bezwaard." Zij voegden 'er nevens „ dat deeze hindernis thans geweerd was, naardien „ God een middel verschafte, om hem en zijn huisgezin van „ het noodige te verzorgen, door de Hervormde Gemeente „ der Stad *Amsterdam*. De tijd was nu gekoomen", dus gingen de Gemagtigden voort, „ om meerder dienst te kunnen doen. Hij behoorde het licht, 't welk in hem was „ ontstoken, niet uit te blusschen, maar, in deezen veegen „ tijd, aan de Gemeente mede te deelen; deedt hij 't niet, „ aan God den Heere zoude hij, van dit verzuim, rekenschap „ moeten geeven." Op deeze rede gaf SCHELTIUS, met beweegelijke aandoeningen van weemoedigheid, dat hij dus lang,

om

om de belemmering van tijdlijke omstandigheden, zijn Geweeten geweld hadt moeten aandoen, dit naavolgende antwoord: „ Dewijl mij nu deeze gelegenheid voorkoomt, en de Heere „ mij uit deezen gruwel des Pausdoms schijnt te willen trek„ ken, 't welk ik zelve ook gevoele, zo heb ik voorgeno„ men, na *Embdem* te reizen, en mij met mijnen ouden „ Vriend KORNELIS KOOLTUIN te beraaden." KOOLTUIN, gelijk wij, ter zijner plaatze, op 's Mans Artikel, verhaald hebben, was, in den Jaare 1558, de woede der vervolgingen, welke hem te *Enkhuizen* dreigde, na *Embden* ontweeken. Derwaarts begaf zich dan SCHELTIUS, ten gezegden oogmerke, naa alvoorens, aan REAAL en KANT, bij handtasting, beloofd te hebben, in gevalle hij tot de Hervormden, openlijk, overging, geene andere Kerk zijnen dienst te zullen toezeggen, dan die van *Amsterdam*. Niet lang viel zijn beraad met KOOLTUIN; deeze stijfde hem in zijn gevoelen, en vermaande hem ernstig, de voorgekoomene gunstige gelegenheid waar te neemen. Wel haast deedt hij, met eene Verhandeling over de Gelijkenis van het Mostaartzaad, zijne eerste Leerrede, buiten de S. Antonispoort, in 't Zieken- of Leproozenkerkje, alwaar, volgens het Verdrag met de Wethouderschap, op den zevenëntwintigsten Augustus des gemelden Jaars 1566, de Onroomschen, bij regenagtig weder, de openbaare Godsdienstoeffening verrigtten, en 't welk, ten dien einde, vooraf, op last van Burgemeesteren, van beelden, en andere Kerksieraaden van den Roomschen Eerdienst, was gezuiverd. Van geen langen duur, intusschen, was de dienst, welken de Amsterdamsche Gemeente van SCHELTIUS genoot. De hervatte vervolgingen noodzaakten hem, het Vaderland te verlaaten, en, nevens zijne twee amptgenooten, JAN ARENDSZOON en PETER GABRIEL, en eene menigte welgestelde burgers en Leden der Gemeente, buitenslands eene schuilplaats te zoeken. Hij vondt dezelve, in Oostfriesland, te *Embden*. Hier genoot hij nog het onderhoud der Amsterdamsche broederschap, onder verbintenisse, nogthans, van te zullen wederkeeren, indien zulks veilig konde geschieden, en men zijnen dienst mogt noodig hebben. 's Mans ongemeene gaven waren oorzaak, dat de *Embdenaars* bij die van *Amsterdam* aanhielden,

den, om hunnen Leeraar, bij wijze van leeninge, tot den Kerkendienst onder hen te mogen beroepen. Dit wierdt hun ingewilligd. Nogthans verschaften de Amsterdammers hem nog eenig onderhoud, om alzo het regt op zijnen dienst te zekerder te handhaaven. Maar de pest, die, in 't volgende jaar, in *Oostfriesland* en elders, zeer hevig woedde, rukte ook SCHELTIUS uit het leeven, in het volgende Jaar 1568. NICOLAUS SCHELTIUS, een gebooren Noordhollander, als die in het Dorp *Warmenhuizen* het leevenslicht aanschouwd hadt, was een man van meer dan gemeene geleerdheid, wel geoeffend in het Hebreeuwsch, meer dan gemeen in het Grieksch, en vooral een naauwkeurig kenner der Latijnsche taale, welke hij zeer zuiver sprak en schreef. Behalven de beste ongewijde aloude Schrijvers, hadt hij ook de Schriften der Kerkvaderen vlijtig geleezen. Tot prediken bezat hij, zelf volgens 't getuigenis van zijne vijanden de Monniken, ongemeene begaafdheden, zo van wegen zijne uitgebreide geleerdheid, als om zijne lieflijke bevalligheid in het voordraagen. Met bescheidenheid en verdraagzaamheid ging hij de zulken te keer, die in gevoelens en leerbegrippen van hem verschilden. Van wegens zijne vriendelijkheid en uitgebreide beleezenheid, was zijne verkeering hoogst aangenaam en leerrijk. En, 't geen alle het voorgaande zeer verre te boven gaat, hij stigtte niet alleen met zijne leer, maar voornaamlijk ook met zijnen voorbeeldelijken en godzaligen leevenswandel.

Zie G. BRANDT, *Historie de Reformatie.*

SCHENK, (JURIAAN) *Heer van Tautenburg*, was een Overste in dienst van KAREL DEN V, ten tijde als de Bisschop van *Utrecht*, in den Jaare 1522, met de Overijsselschen over hoop lag. Op sterk aanhouden van den Kerkvoogd, eerst bij den Keizer, en vervolgens bij de Landvoogdesse, wierdt hem een onderstand van vijftienhonderd man toegestaan. JURIAAN SCHENK stelde zich aan het hoofd van dezelve, en stak 'er mede, uit Holland, na Overijssel over. Bij *Hasselt* zijne troepen hebbende doen aan land gaan, maakte hij, in de maand

maand Maij des gemelden jaars, zich meester van de Sterkte *Korfhuizen*. Doch wanneer hij, met oogmerk, insgelijks, om 'er zich van te verzekeren, het beleg om *Geelmuiden* hadt geslagen, vondt hij zich genoodzaakt, met geen klein verlies, van daar op te breeken. Vervolgens wederom zijnde overgestoken na Noordholland, vereenigde zich SCHENK met JENKE DOUWEMA, SIKKE GALAMA en eenige andere *Friesche* Edelen, die de zijde der Oostenrijkers of van Keizer KAREL DEN V hielden, om de Provincie *Friesland* insgelijks de Keizerlijke Opperheerschappij te doen erkennen. In de maand Junij stak hij met de zijnen in Zee, zette bij *Stavoren* voet aan land, en maakte zich meester van die Stad. Straks daar na deedt hij de Staaten van het Gewest beschrijven, en sloot, met dezelven, een Verdrag, volgens 't welk, „ de Graaven „ van Holland, voortaan, uit naam van Zijne Keizerlijke „ Majesteit en van het Keizerrijk, *Friesland* beheeren zou„ den, doch onder deeze voorwaarde, dat 's Lands Staaten „ de magt zouden behouden, om eenen Potestaat te kiezen, „ even gelijk van ouds, die, verzeld en geholpen van twaalf „ uit de voornaamste Landzaaten, de Regeering zoude waar„ neemen."

Gelukkiger, dan de eerste reize, slaagde de Overste SCHENK, bij eene volgende onderneeming, in *Overijssel*. Naa dat hij tot Stadhouder van *Friesland* was aangesteld, deedt hij, andermaal, eenen keer derwaarts, en bragt nu te wege, dat de Staaten van het Gewest aan hem, verbeeldende den persoon des Keizers, als Hertog van Brabant en Graave van Holland, den eed van hulde afleiden. De Stad *Hasselt* alleen verklaarde zich daar tegen; doch vermids zij bijkans geene medestanders en helpers hadt, moest zij, wel haast, eene andere taal voeren. SCHENK sloeg het beleg om de Stad, maakte 'er zich meester van, en bragt haar alzo tot reden. Van daar deedt de Overste zijn Leger na de *Veluwe* trekken, alwaar het zich met de Troepen onder den Graaf VAN BUUREN vereenigde. Gezamentlijk sloegen ze het beleg om *Hattum*, en veroverden de Stad, bij verdrag, op den dertienden Junij des Jaars 1528. Sedert dien tijd schijnt de Heer *van Tautenburg* niet veel merkwaardigs verrigt te hebben, tot in den Jaare 1535.

Een

Een hoop Geestdrijvers, welke men *Wederdoopers* noemde, aangevoerd door den flegtbefaamden JAN VAN GELEN, hadt zich meester gemaakt van het *Oude Klooster*, in *Friesland*, ten Oosten van de Stad *Bolswerd* gelegen. Zij hadden de Monniken verjaagd, en, in hunnen uitzinnigen ijver, aan het schenden en vernielen der Kerkfieraaden hunnen dollen moed gekoeld. De Stadhouder SCHENK, hier van de weet ontvangen hebbende, flaat derwaarts op weg, met eene bende gewapende Knegten, herwint het Klooster, binnen weinige dagen, en doet alles, wat zich te weer ftelt, over den kling fpringen. Die 't gevaar, door de vlugt, niet ontkwamen, wierden in verzekering genomen, na *Leeuwarden* gevoerd, en voorts met de koorde geftraft, ten zwaarde verweezen of in het water verfmoord. Gewigtiger werk hadt de Stadhouder, in het volgende Jaar 1536, aan de belegering van *Appingadam*. Hij moest, volgens bevel der Landvoogdesfe, daar toe zich bedienen van Troepen, tot eenen togt na *Deenemarke* beftemd, en eenen MEINARD HAM, die zich binnen de Plaats hadt vernesteld, van daar verjaagen. Zie boven het Art. HAM (MEINARD VAN). Het beleg duurde tot den twaalfden September des ftraks genoemden jaars, wanneer de Stadhouder, bij verdrag, daar van meester wierdt. Eenige manfchap, uit *Oldenburg* hem toegezonden, kwam hem, tot de bemagtiginge, wonder wel te ftade, alzo CHRISTIAAN DE III, Koning van *Deenemarke*, aan die van *Appingadam*, tweeduizend man ter hulpe hadt toegezonden. SCHENK deedt de twee vermaarde Overften MEINARD VAN HAM, boven reeds genoemd, en BEREND VAN HAKVOORT, krijgsgevangen neemen, en na *Vilvoorden* in Brabant overvoeren. Thans floeg hij zich voor 't *Slot te Wedde* neder, en bemagtigde het binnen weinige dagen. Een diergelijk lot onderging ook *Koevorden*, naa een beleg van twee maanden. De laatfte merkwaardige verrigting van den Friefchen Stadhouder JURIAAN SCHENK was deeze; zijnde hij niet lang daar naa overleeden.

SCHENK VAN NIDDEGEM, (MAARTEN) Krijgsoverfte van grooten naam en vermaardheid in de Vaderlandfche Gefchiedenisfen; Man van wankelenden aart, eerst Staats-, vervolgens Ko-

Koningsgezind, en eindelijk in dienst der Algemeene Staaten omgekoomen. Hij was van adelijke geboorte, uit het Geflagt der Heeren VAN NIDDEGEM, doch met tijdelijke middelen schraal bedeeld. Zijne leerjaaren in de Krijgskunde fleet hij in dienst, eerst van zekeren Hopman ENKHUIZEN, vervolgens in dien van den Kolonel YSELSTEIN, en ten laatste in dien van Prinse WILLEM VAN ORANJE; over twee paerden voerde hij 't bevel, om de belangen des laatstgenoemden te stijven en te bevorderen. Met het vermeerderen zijner jaaren, en naar gelange hem de eerzucht scherper prikkelde, werkte ook op hem te kragtdaadiger het gevoel van zijnen behoeftigen staat. Om in deezen eenige ruimte te bekoomen, maakte hij aanspraak van eigendom op het *Huis te Blijenbeek*, aan de Maaze gelegen, thans bij zijnen Neeve bezeeten wordende, en 'er zich vervolgens meester van. Zijn verzoek aan de Staaten, om in zijn bezit gehandhaafd te worden, wierdt hem afgeslagen. Gestoord over deeze weigering, en vermids hij, bovendien, voor lijfsveiligheid en vervolgingen des Geregts bedugt was, om dat hij eenen Staatschen Vaandrig hadt nedergeleid, wierdt hij te raade, den Staatschen dienst te verlaaten, en zich in dien van den Hertog VAN PARMA te begeeven. Dit viel voor in den Jaare 1579. Zo kloekmoedig als SCHENK, tot nog toe, de belangen der Staaten hadt voorgestaan, even zeer stelde hij nu alle zijne poogingen te werk, om hun afbreuk en schade toe te brengen.

Zijn eerste bedrijf was, een toeleg, om het boven genoemde *Huis te Blijenbeek* te ontzetten, voor 't welk de Staaten, door eenen Hopman, het beleg hadden doen slaan. SCHENK, eenig Paerdevolk en Voetknegten hebbende bij een verzameld, kwam, met dezelve, aanrukken. Door het affnijden van allen toevoer, dwong hij, eerlang, de Staatsche belegeraars, om met hem over een Verdrag te handelen. Hoewel men 't hier omtrent eens wierdt, deedt hij, nogthans, in weerwil van hetzelve, eenen der Staatsche Hoplieden, HARMEN HOEKES genaamd, om 't leeven brengen. Door brandschatten, vooral in 't Land van *Gelder*, en door strooperijen, waar mede hij zelf de Stroomen onveilig maakte, vervulde hij, vervolgens, den gantschen oord met ontzag en vreeze voor zijnen naam.

In-

Intusschen hadt SCHENK, ten Hove der Landvoogdesse, door zijne wakkerheid en onverzaagdheid, zo veel roems behaald, dat men hem waardig keurde, over gewigtiger ondernecmingen het bewind te voeren. De Graaf VAN RENNENBERG, van wegen Prinse WILLEM, Stadhouder van *Groningen*, was, in den Jaare 1580, van partij gewisseld, en den Koning van *Spanje* toegevallen. De Staatschen, hier van verwittigd, om hem zijn verraad betaald te zetten, hadden het beleg om de Stad geslagen, en bragten de belegerden in de uiterste verlegenheid; onder welke zij, eenigermaate, wierden opgebeurd, door de verwagting van hulpe, hun uit *Brabant* toegezegd. Men verzamelde aldaar veertien Vaandels Knegten, over welke de Heer VAN BILLY, als Kolonel, het bevel moest voeren. Bij afweezigheid diens Edelmans, wierdt men te raade, MAARTEN SCHENK zijne plaats te doen bekleeden. Hij voegde 'er zijne eigen paerden nevens, en sloeg, eerlang, op weg, met eene bende, bestaande uit zeshonderd Ruiters en drieduizend Voetknegten. Geduurende den optogt, wierdt SCHENK, in de onmiddelijke volvoering van zijnen last, het bewerken van het ontzet van *Groningen*, gestoord, door eene tijding, welke, aangaande de Overijsselsche Stad *Zwol*, tot hem gebragt wierdt. *Zwol* was onlangs Staatsgezind geworden, doch weigerde Bezetting in te neemen; het voor genoeg en voldoende tot de rust en veiligheid der Stad agtende, de verdagte Spaanschgezinde Regenten te hebben uitgezet. Het naderen van den Overste SCHENK, tot ontzet van *Groningen*, hadden deeze niet vernomen, of zij deeden hem hunnen nood klaagen, en verzoeken om eenen kleinen buitenstap van zijnen weg, om de afgezette Regenten te herstellen, en hunne Stad, van nieuws, voor Zijne Koninklijke Majesteit te verzekeren. Aan hun verzoek het oor leenende, veranderde hij van weg, doch zette dien niet verder voort dan tot aan *Hardenberg*, een vlek, vier mijlen van *Zwol* gelegen, alzo hij, midlerwijl, vernam, dat hij, tegen de Staatsgezinde magt, binnen de gemelde Stad, met de magt, welke hij bij zich hadt, niet was opgewassen.

Ten tijde als het gerugt, van SCHENKS aannaderinge uit *Brabrant*, om *Groningen* te ontzetten, zich verspreid hadt

en

en geloof vondt, hadt de Graaf VAN HOHENLO last ontvangen, om hem te gemoete te trekken, en in dien toeleg te verhinderen. Sedert was niet ter zijner kennisse gebragt, dat SCHENK bij *Hardenberg* gelegerd was, of hij rukte derwaarts op hem af; hij nam zijnen weg, bij brandenden Zonneschijn, over eene drooge Heide; eenigen van zijn volk, onder andere Jonkheer JOHAN VAN DUIVENVOORDE, een jong en moedig Edelman, lieten, door versmagtenden dorst, het leeven. SCHENK, daarentegen, als hij den naderenden vijand in het oog kreeg, hadt, met zijn volk, wel drie uuren, in de schaduw, uitgerust, en het lichaam gesterkt met spijze en drank. Het besluit tot vegten was, aan beide zijden, onveranderlijk, ondanks het boven gemelde nadeel aan die der Staatschen; welke, boven dien, op den vollen middag van den zeventienden Junij, de Zon vlak in het aangezigt hadden. SCHENK, zonder geschut, en minder in getal van manschap, deedt zijn Voetvolk zich in de breedte uitstrekken, en plaatste zijn Paerdevolk vooraan. Drie Vriesche Kornetten van den Graave VAN HOHENLO deeden den eersten aanval, op twee benden Spaansche Speerruiters, van welke zij de eene, binnen weinig oogenblikken, versloegen, en de andere op de vlugt dreeven. Eenig ander Staatsch volk jaagde ze naa, deedt SCHENKS Voetvolk wankelen, en alzo, voor hem, den Krijgskans ongunstig staan. Doch deeze nam spoedig eenen anderen keer; de Staatsche Knegten en Ruiters, door 't volk van SCHENK, met hervatten moed aangevallen, lieten, met verlies, meent men, van wel vijftienhonderd man, de overwinning aan den Overste SCHENK, die 'er nog geen zestig bij zitten liet. 's Daags naa het gevegt begaf hij zich na *Koevorden*; 't welk, alzo het bij de Staatschen was verlaaten, van alles ontledigd wierdt bevonden.

Het gerugt der nederlaage van HOHENLO kwam, wel haast, ter ooren der Staatschen, voor *Groningen*; die, in hoope dat de belegerden tot overgave zouden besluiten, in 't eerst, met schieten en andere vreugdebetooningen, den schijn gaven, alsof hunne spitsbroeders de zege bevogten hadden; doch bespeurende dat men, binnen in de Stad, zich des niet bekreunde, de Schanzen in brand staken, en om een goed heenkoomen zagen. Toen begaf zich de Overste SCHENK na *Gro-*

nin-

ningen, alwaar hij eene luisterrijke intrede deedt, en met groote betooningen van blijdschap wierdt ontvangen. Hij versleet aldaar den tijd niet met het maaken van goede siere, maar toog, reeds 's anderendaags, twintigsten van Junij, nevens den Graave RENNENBERG, op weg na *Delfzijl*, en sloeg 'er het beleg om. *Delfzijl*, uitgezonderd een groot stuk velds, aan de zijde van de *Eems*, 't welk men, tegen alle waarschuwing, open hadt gelaaten, was eene vrij wel versterkte Plaats, met goede Wallen, vier Bolwerken, Graften van over de honderd voeten wijd, zestien metaalen stukken, twaalf ijzeren Gotelingen, driehonderd Knegten, doch weinig voorraads van Krijgs- en Mondbehoeften. Terwijl het beleg wierdt voortgezet, rukte SCHENK voor eenen Schans, in deezen oord, *den Opslag* genaamd, bezet met eenige Vaandelen, die, onlangs, voor *Groningen* gelegen hadden. Naa een kort beleg, gaven zich de bezettelingen over, onder beding van vrijen uittogt, met slaanden trom, vliegende Vaandels, geweer en pakkaadje; mids, evenwel, beloste doen, van binnen de eerstvolgende drie maanden tegen den Koning niet te zullen dienen.

In den Jaare 1581 overleedt, te *Groningen*, de Graaf VAN RENNENBERG, Stadhouder van het Gewest. Hij hadt tot opvolger FRANÇOIS VERDUGO, weleer Stalknegt van den Graave PIETER ERNST VAN MANSFELD, doch naderhand met deszelfs natuurlijke dogter getrouwd, en, zedert, om zijne bescheidenheid, krijgskunde en goed beleid zeer vermaard geworden. Geweldig stak deeze schikking den Overste SCHENK in den krop, als die op het Stadhouderlijk bewind zijnen mond gemaakt hadt, en niet konde verduwen, dat een vreemdeling, van laage geboorte, hem wierdt boven 't hoofd gezet. Doch, hoewel deeze vernedering hem gedagten inboezemde, om tot de Staatschen te rug te keeren, het ontwerp, zo hij 'er een mogt gesmeed hebben, was, tot nog toe, niet tot die rijpheid gekoomen, dat het ten uitvoer wierdt gebragt. Immers ontmoeten wij hem, nog in dit zelfde jaar, in het beleg van *Breda*, door den Hertog VAN PARMA, door welken SCHENK, nevens den Heer VAN HAUTEPENNE, vooruitgezonden, onder de eersten de vijandelijke magt voor de Stad bragt. Zelf volhard-

hardde hij in den dienst des Spaanſchen Konings tot in het volgende Jaar 1582, wanneer hem het ongeluk wedervoer, koomende uit *Zanten*, in Kleefsland, en beſpied zijnde door eenige Staatſche Knegten, onverhoeds overvallen en in verzekerde bewaaringe genomen te worden. Twee jaaren geleeden was hem ſoortgelijk een ramp bejegend, doch hij, toenmaals, beter koop dan deeze reize, zijne vrijheid wederom eigenaar geworden. Door list wist hij, in den Jaare 1580, zijne oppasſers te ontſnappen, doch moest nu, naa lang zittens, voor een groot rantſoen, zijne loslaating koopen.

't Verdriet over deeze ſchade, in welke SCHENK, veelligt, zich verbeeldde, dat hem, van 's Konings wegen, iets moest worden te gemoete gekoomen, deedt het ontwerp, om van partij te wisſelen, bij hem herleeven. Daarenboven, meent hij, was hij bedugt voor verlies van het pleitgeding, welk men, tegen eenen zijner bloedverwanten, om 't *Huis te Blijenbeek*, voor zekere Regters, door den Hertog VAN PARMA benoemd, zints eenigen tijd, gevoerd hadt. De Graaf VAN NIEUWENAAR, naderhand Stadhouder van *Utrecht*, bevondt zich thans te *Nuis*. Hier vervoegde zich MAARTEN SCHENK bij hem, openbaarde zijn ontwerp, en verzogt in heimelijke onderhandeling te mogen treeden. Naa dat men het, aangaande de eenige algemeene voorwaarden, eens was geworden, kwam SCHENK, vergezeld van vijf paerden, in den nacht vóór den twintigſten Maij des Jaars 1585, binnen *Gelder*, werwaarts de Graaf verreisd was, en ſloot aldaar het verdrag met hem en den Heere JOHAN HORENKENS, in naame van TRUCHSES, verdreeven Aardsbisſchop van *Keulen*, en der Algemeene Staaten. Volgens de beraamde voorwaarden, zoude SCHENK zijn Slot *Blijenbeek*, met zekeren Schans daar omtrent, in handen der Staaten leveren, en hij, daarentegen, met een Veldmaarſchalks of ſoortgelijk hem voegend Krijgsampt, voorzien worden, nevens het genot van eene behoorlijke wedde; welke, naderhand, bij den Raad van Regeeringe aan de Oostzijde van de Maaze, op twaalfhonderd en vijftig guldens 's maands geſteld wierdt. Voorts zoude men aan hem zijn *Huis te Blijenbeek*, en deszelfs inkomſten, geſchat op vierduizend guldens jaarlijks, vergoeden met eenig Huis en inkomſten van ge-

gelijke waarde, in *Holland* of in *Zeeland*. Doch dit ftelde men uit tot bekwaamer gelegenheid, en SCHENK, intusfchen, te vreden met vierduizend guldens jaarlijks, te haalen van den Algemeenen Ontvanger der Landfchappen. Eindelijk ontving nog SCHENK eenen Lastbrief als Stedehouder des Graaven VAN NIEUWENAAR. Thans vertrok SCHENK, bij nacht, na *Blijenbeek*, om het Slot, nevens den onderhoorigen Schans, in de magt der Staaten te leveren. Nog voor het uitgaan der maand, in welke deeze koop geflooten was, gaf hij eene proeve van zijnen ijver voor zijne nieuwe Meesters, door de bemagtiging van het Slot *Overasfelt*, bij de Stad *Grave* gelegen.

Gewigter werk kreeg SCHENK wel haast om handen. De Spaanfche Krijgsoverfte, JOAN BAPTISTA DE TASSIS, op bevel van den Stadhouder VERDUGO, eene bende van zeshonderd Ruiters en duizend Voetknegten, allen uitgeleezen Volk, op de *Veluwe*, hebbende bij een verzameld, rukte daar mede in het Sticht van *Utrecht*, en legerde zich bij *Wouwenberg*. Nevens den Graaf VAN NIEUWENAAR en den Heere VAN VILLERS, lag MAARTEN SCHENK bij *Amerongen*, even fterk in Paerdevolk, doch driehonderd Knegten zwakker dan de vijand. Op den drieëntwintigften Maij raakten de Troepen aan elkander. In 't eerst hing de fchaal in evenwigt. Doch als TASSIS honderdënvijftig welgeflootene paerden op de afgematte Staatfche Ruiters deedt aanrukken, floeg de evenaar over aan den kant der Spaanfchen. SCHENK, over driehonderd man het bevel voerende, ftelde zich dapper te weer; en, hoewel kleinen kans tot de overwinning ziende, verlaaten als hij was van de zijnen, en omringd van vijandelijke Ruiterij, wilde hij ten minften niet ongewroken uit het leeven fcheiden. Zijne meeste manfchap bleef op de plaats, of wierdt gevangen genomen; hem zelven gelukte het, binnen de Stad *Wijk bij Duurftede*, zijn leeven te bergen. Als een gevolg deezer nederlaage, was men nu bedugt voor eenen inval der Spanjaarden op het Hollandsch grondgebied. Om dien te verhoeden, wierdt men te raade, onder andere, het Dorp *Vreeswijk* te befchanzen. SCHENK begaf zich derwaarts; om de Soldaaten van het dreigende gevaar te overtuigen, en tot werkzaamheid

te noopen, greep hij met eigen handen ſchup en ſpade, en holp den arbeid den gantſchen nacht voortzetten. Gelukkiglijk hadt de gevreesde inval geenen voortgang.

Van verdere krijgsverrigtingen, geduurende het Jaar 1585, in welke SCHENK de hand hadt, ontmoeten hij geen beſcheid. Het volgende jaar was voor hem niet ongelukkig, noch zijn dienst zonder vrugt voor de Staaten. Reeds vroeg in 't voorjaar gelukte 't hem, den Kornet van APPIO CONTI eenige ſchade toe te brengen, door het dooden van acht zijner Ruiteren, en twintig anderen gevangen te neemen. Omtrent den zelfden tijd bemagtigde de vijand twee Sloten bij *Venlo*, en zondt, vervolgens, tweehonderd oude Spaanſche Soldaaten over de *Maaze*, die, voorts, het Klooster *Beeterswaard* innamen. SCHENK bevondt zich thans binnen *Venlo*. Van de inneeming van het Klooster was de tijding hem niet aangebragt, of hij trok, bij nacht, uit de gemelde Stad, met eenig Voet- en Paerdevolk, op de Spanjaarden af. Tien of twaalf derzelve vielen hem in handen; de meeste der overigen wierden nedergeſabeld, of vonden nog harder dood in het lot van het Klooster, 't welk de Overſte deedt in koolen leggen.

Weinige weeken daar naa maakte SCHENK afſpraak met HERMAN FREDRIK KLOET, Overſte van *Nuis*, om een bedrijf van meer gewigts te volvoeren. Beiden te gader voorzien van Lastbrieven van den verdreevenen Keurvorst van *Keulen*, beſlooten ze, op de Stad *Werle*, in *Westfalen*, eenen aanſlag te volvoeren, ontworpen bij zekeren Notaris in die Stad, doch, door den regeerenden Aardsbisſchop, daar uit gebannen. Met het vallen van den avond van den negenden van Maart, trokken ze uit *Nuis*, met vijfhonderd Ruiters, en even zo veele Voetknegten, en voorts over den Rhijn na de gedreigde Stad. 's Anderendaags morgens, ten vier uure, genaderd tot digt onder *Werle*, ſtaken ze den brand in een huis, tot een teken voor hunne verſtandhouders binnen de Stad, 't welk ſtraks, op de zelfde wijze, beantwoord wierdt. Terwijl de burgers bezig waren met den brand te blusſchen, deedt SCHENK eenigen van zijn volk den Wal beklimmen. Zonder veele moeite raakten zij daar over, openden voorts de poort, en lieten de Ruiters binnen. De burgerij, ziende de Stad verlooren, zogt

de wijk te neemen binnen het Kasteel; doch zij wierdt buiten gehouden door den Slotvoogd, die, uit vreeze dat de vijand nevens de Stedelingen zoude doordringen, alleen den Burgemeester en nog eenen persoon binnen liet. Toen eischte SCHENK het Slot op, doch vergeefs; en, eer hij nog den tijd gehad hadt om het in te sluiten, vondt de Landdrost van *Westfalen* middel, om honderd Knegten, nevens eenige Wagens met voorraad, daar binnen te brengen. Daarenboven bragt dezelve, uit de omliggende plaatzen, vierduizend, zo boeren als edellieden, op de been, om de Stad te belegeren. Maar SCHENK, eene goede bezetting binnen *Werle* gelaaten hebbende, trok met de overigen na buiten, met oogmerk, en last aan de zijnen, om, vooreerst, op den Adel en de Ruiterij aan te vallen. Gelukkig slaagde hij in zijnen toeleg; de bestookten keerden den rug, en sleepten, in hunne vlugt, ook hun eigen Voetvolk mede. Meer dan vijfhonderd lieten 't leeven door SCHENKS houw- of schietgeweer; zeer veelen, daarenboven, in het vlugten door den vloed. Onze Overste keerde toen weder na de Stad. Doch, vermids de regeerende Aardsbisschop merkelijken onderstand bekwam, en de gevlodene Westfalingers zich wederom verzamelden, vondt hij het blijven ongeraaden: te meer, daar hij geenen kans zag om het Slot meester te worden, en geene hoop hadt op onderstand. Van hier dat hij, op den achttienden der maand, de poorten der Stad geslooten, en allen uitgang verbooden hebbende, dezelve deedt uitplonderen, en den roof op Wagens laaden. Met deeze, nevens dertig der rijksten van den Raad, en eenige welgestelde burgers, zijne gevangenen, vertrok hij, 's avonds ten negen uure, en kwam, onverhinderd, binnen *Berk*. Van daar vervoegde hij zich bij den Landvoogd, Graave VAN LEICESTER, die hem, tot loon zijner diensten, met de Ridderlijke waardigheid begiftigde, en een gouden Keten, waardig tweeduizend guldens, ten geschenke aanboodt.

Weinig tijds daar naa ontmoeten wij SCHENK te *Venlo*. De plaats, alwaar de *Rhijn* zich in twee Armen verdeelt, en de eene den naam van *Waal* aanneemt, was zeer dienstig tot het aanleggen van eenen Schans of Blokhuis, om de beide stroomen

men te beheeren. Uit vreeze dat de vijand in de voorbaat zijn zoude, trok SCHENK, in het boven gemelde jaar, uit *Venlo*, alwaar zijne Gemaalin, nevens derzelver Zuster, zich thans bij onzen Held onthieldt. Terwijl hij met de volvoering zijns ontwerps zich bezig hieldt, rukten, onverwagt, eenige Spaansche benden voor de Stad, en belegerden dezelve, zo aan de Geldersche als aan de Brabantsche zijde. Bijstere ontsteltenis baarde de maare dier insluitinge bij onzen Overste, deels om de Plaats zelve, en 't lot, welk haar boven 't hoofd hing, deels om zijne vreeze voor de twee geliefde panden, daar binnen opgesloten. Elk oogenblik draalens voor schadelijk houdende, besloot hij straks, ter reddinge van 't een en ander, eenen stouten kans te waagen. Met den Engelschen Ritmeester ROGIER WILLIAMS de zaak overleid hebbende, stellen zij te gader zich aan het hoofd van driehonderd Ruiters, in een donkeren nacht, en dringen daar mede in op het Koninklijk Leger, in hoope van 'er te zullen door slaan, om alzo zijne Gemaalin en Zuster te verlossen. 't Gelukt hem, met merkelijke nederlaag der Spanjaarden, tot aan den Herberg van den Prinse VAN PARMA door te dringen. Intusschen was het vijandlijke Leger op de been gekoomen, en de dag aangebroken. Dit noodzaakte hem, zonder zijn doel bereikt te hebben, te rug te keeren. Groot gevaar liep hij in dien aftogt, alzo hij de wegen overal bezet vondt, en reeds veertig van de zijnen gesneuveld waren. Zijne onverzaagde dapperheid, evenwel, holp hem en zijne overige manschap door den vijand, en bragt hem te *Wagtendonk*. Sedert tijde hij wederom te werk aan de ontworpene Sterkte, en leide 'er de laatste hand aan. Deeze is de vermaarde Vesting *Schenkenschans*, in de Nederlandsche Geschiedenissen, van wegen derzelver aangelegenheid voor den bezitter, zeer vermaard geworden. *Venlo* ging, niet lang daar naa, op den achtentwintigsten Junij, aan den Spanjaard over. Bij het Verdrag wierdt vrije uittogt voor SCHENKS Huisvrouwe en Schoonzuster bedongen; die 'er, egter, eene aanzienlijke somme gelds moest laaten.

Te diep stak dit verlies onzen kloeken Held in 't hart, dan dat hij niet op schaêvergoeding zoude bedagt zijn. Gelegenheid

 heid

heid daar toe boodt zich aan, door, indien de zaak bij tijds volvoerd wierdt, eene Poort der Stad *Nieuwmegen*, in eenen vroegen morgenstond, te bemagtigen. Ten dien einde trok hij op, met een deel volks, meest *Engelschen*, voorts Nederlanders en Hoogduitschen, na *Etten*, en deedt ze aldaar over den Rhijn trekken. Zijnen optogt begon hij op eenen avond, om met den volgenden dageraat ter beoogde plaatze aan te koomen. Tot op eene halve mijl na den weg hebbende afgeleid, drongen hem de *Engelschen*, die den voortogt hadden, hun een weinig te laaten rusten. Zijns ondanks bewilligde SCHENK in deezen eisch; en, wanneer hij hen nu verder wilde doen voortrukken, weigerden ze, aan zijn gebod te gehoorzaamen. Diensvolgens, vreezende dat het aanbreekende daglicht zijnen toeleg zou verijdelen, begon hij de Hoog- en Nederduitschen voort te stuwen. Maar de Engelschen, hun den voortogt niet willende toestaan, en zelven weigerende aan te rukken, verzetteden zich daar tegen met gevelde spietzen. Dit baarde verwarring, en deedt den aanslag te loor loopen. Niet de eenige reize was deeze, geduurende de Nederlandsche beroerten, dat de Engelschen eenen spaak in 't wiel staken, om den voortgang der ontluikende Vrijheid te stremmen.

Het Jaar 1587 liep op het laatst, wanneer het den Overste SCHENK gelukte, op den drieëntwintigsten December, op naam van den Oud-Keurvorst TRUCHSES, de Stad *Bon*, aan den Rhijn, bij verrassing, in te neemen. *Roeroord* hadt hij, in 't begin diens jaars, bemagtigd, doch, naa een bezit van drie maanden, wederom moeten verlaaten. Ook bleef hij niet langer dan negen maanden meester van de eerstgenoemde Stad. De Hertog VAN PARMA, na *Bergen op den Zoom*, een geruimen tijd, vrugtloos, ingesloten gehouden, en het beleg te hebben opgebroken, zondt, in de maand Maart des Jaars 1588, den Prins van CHIMAI, om het beleg rondom *Bon* te slaan. Zes maanden duurde dit beleg, terwijl SCHENK en TRUCHSES, intusschen, van tijd tot tijd, bij de Staaten om ontzet aanhielden. Doch men vondt zich, aan dien kant, buiten staat, om hunnen wensch te vervullen. De Hertog VAN PARMA, daarentegen, zondt meer volks voor de Stad.

SCHENK,

SCHENK, geene uitkomst ziende, beval den Baron VAN PODELITS, die in de Stad het bevel voerde, op de best mogelijke wijze zich met den vijand te gedraagen. De overgave geschiedde op den negentienden September, en de uittogt der Bezettinge in volle Wapenrusting.

De overgave van de Stad *Bon*, hoewel op SCHENKS bevel geschied, wierdt, egter, bij hem zo euvel opgenomen, dat hij, deswegen, zich zeer misnoegd betoonde op de Staaten, als die, zijns oordeels, de Stad hadden kunnen en behooren te ontzetten. Volgens zommigen liet hij zelf van zich gaan, dat hij den dienst der Staaten, andermaal, wilde verlaaten. Ook hieldt men hem, in *'s Graavenhage*, verdagt, als of hij, op 't *Huis te Wijk*, en andere plaatzen, een vijandigen aanslag in den zin hadde. Daarenboven heerschte 'er merkelijke muitzucht onder zijne Troepen. Onder dit alles wierdt het beleg van *Rijnberk*, 't welk al eenigen tijd geduurd hadt, door den Hertog VAN PARMA, naa het overgaan van *Bon*, ijverig voortgezet. Van veel aangelegenheids was deeze Stad voor de Staaten; die, om de boven gemelde redenen, van SCHENK en zijn volk, zich niet veel goeds belooven konden. Doch de Graaf VAN NIEUWENAAR en de Heer VAN VILLERS vonden middel, om hem eenigzins ter neder te zetten, en bragten op hem te wege, dat hij zich liet gebruiken, om eenigen voorraad binnen *Rijnberk* te brengen. Van den kant der Staaten zogt men hem nu ook te vrede te stellen. Bij dit alles kwam nog, dat SCHENK wendig wierdt van de Spaanschen, door dien zij, in de maand Junij des Jaars 1589, zijn Huis *Blijenbeek* bemagtigden. Andermaal stelde hij nu, met een gelukkigen uitslag, zijne poogingen te werk, om, op nieuws, eenigen voorraad van mondbehoeften en krijgsnoodwendigheden binnen *Rijnberk* te brengen.

Voorheen verhaalden wij den mislukten toeleg van den Overste SCHENK op *Nieuwmegen*, veroorzaakt door de dwarsdrijverij der *Engelschen*. Sedert hieldt hij nog al heimelijk verstand met eenige burgers, en steeds in zijne gedagten, om, 't eenigen tijde, den aanslag te hervatten. In de maand Augustus des Jaars 1589 oordeelde hij, den tijd daar toe te zijn gebooren. Eene groote menigte volks, in de door hem

gebouwde Vesting *Schenkenschans*, hebbende bij een verzameld, doet hij dezelve, in het holste van den nacht van den tienden der genoemde maand, in twintig Schepen en vijf Pleiten, of platte vaartuigen, treeden, en zakt daar mede de Waal af, tot voor de gemelde Stad. De S. Antonis-poort wierdt straks open geloopen. Daarenboven deedt SCHENK de ijzeren traliën breeken uit een huis, in de meening om alzo op de markt te zullen koomen. Tot zijn ongeluk hieldt men bruiloft in dat huis, en konde de onraad niet verholen blijven. In een oogenblik koomt de burgerij en de bezetting op de been, doet eenen aanval op het ingenomen huis, en SCHENKS volk hetzelve wederom verlaaten. Elk zogt zich nu te bergen in de schepen, die, door den sterken stroom, de Stad voorbij gedreeven waren. SCHENK, in eene Schuit gesprongen zijnde om te ontvlugten, wierdt gevolgd van veelen van zijn volk. Het vaartuig, hier door overlaaden, sloeg eensklaps 't onderst boven. De dappere Overste, vermits hij zwaar gewapend was, ging straks ten gronde, en liet 'er dus jammerlijk het leeven, in den bloeienden ouderdom van weinig meer dan veertig jaaren. Het Lijk, naderhand, door die van *Nieuwmegen*, gevonden zijnde, stelden zij het hoofd en de vier deelen, op en omtrent de S. Antonis-poort te pronk. Men verhaalt, dat ten tijde als het Lijk uit het water wierdt opgehaald, het nog dreigende gelaat des drenkelings den Spanjaarden eenen schrik aanjaagde. De Markgraaf VAN VARRABON, van 's Konings wegen Stadhouder van *Gelderland*, vreezende voor wederwraake, deedt de stukken van het deerlijk gehavende Lijk wederom afneemen, en in eene Kist bewaaren. Twee jaaren laater, naa de bemagtiging der Stad door Prins MAURITS, wierden, op bevel van zijne Doorluchtigheid, de overblijfzels eerlijk ter aarde besteld. Aan SCHENK verlooren de Staaten eenen wakkeren Krijgsoverste; welken, egter, de naam naagaat, dat hij meer door moed en onverzaagdheid, dan door beleid en voorzigtigheid hadt uitgemunt. Twee of drie dagen voor zijnen dood, hadt hij, op de *Lipperheide*, eene bende Spanjaarden, na *Friesland* bestemd, geslagen, en eene aanzienlijke somme gelds buit gemaakt. De mislukte aanslag op *Nieuwmegen* hadt tweehonderdvijftig man gekost.

Be-

Behalven 't verlies van haaren Gemaal, hadt de Weduw van den Overste SCHENK, *Vrouwe* VAN AFFERDEN, nog het verdriet, dat het Krijgsvolk, aan 't muiten slaande, van haar de betaaling van agterstallige soldije vorderde. De Staaten, met hun gezag tusschen beiden treedende, verschaften aan hetzelve eenige voldoening.

Zie BOR en HOOFT.

SCHENKENSCHANS. In het naastvoorgaande Artikel hebben wij verhaald, hoe deeze Sterkte, in den Jaare 1586, door MAARTEN SCHENK gebouwd, en naar zijnen naam genoemd wierdt. Zij legt op de uiterste grenzen van *Gelderland*, aan den kant van den Kleefschen bodem, op een Eilandtje *'s Graavenwaard*, eertijds *Voshol* genaamd. Naa des stigters ontijdigen dood, bekwam de Schans, die, eenigermaate, in haast was opgeworpen, meerdere uitgebreidheid en sterkte, zo door het aanleggen van nieuwe Werken, als door beveiligingen tegen het aanspoelende Rhijnwater. Allengskens groeide ook het getal der Huizen, welke men 'er, nu bijkans anderhalve eeuw geleeden, ten getale van omtrent achthonderd telde.

Van wegen de aangelegenheid der Plaatze, om, in dien oord, meester te zijn van den *Rhijn* en de *Waal*, viel dezelve, verscheiden maalen, in andere handen, naar gelange de eene of andere der oorlogvoerende magten den sterksten arm hadt. De eerste belegering viel voor in den Jaare 1599, door den *Admirant van Arragon*. Prins MAURITS, eene versterking van Krijgsbezettinge daar binnen geworpen, en den Stroom met twee Hoofden paalwerk belemmerd hebbende, noodzaakte den Spanjaard, eerst voor een gedeelte, en naderhand het beleg volkomen op te breeken. Een ander middel beproefde 's Lands vijand, in den Jaare 1630. Hij hieldt heimelijk verstand in de Vesting met eenen der Bevelhebberen van de Staatsche Bezettinge, en hadt denzelven, door giften en beloften, tot verraad weeten te beleezen. Doch het ontwerp wierdt tijdig ontdekt, en de booswigt, naar verdienste, gestraft. Deeze twee middelen, om den gewigtigen Schans te bemagtigen, dus vrugteloos beproefd hebbende, stelde men

een derde te werk, 't welk beter flaagde. De Hertog VAN LERMA, met tusfchen de vier en vijfduizend man, in deezen oord gelegerd, zondt, op den vroegen morgen van den zevenëntwintigfte Junij des Jaars 1635, ruim vijfhonderd Knegten, onder bevel van den Luitenant Kolonel EINHOLTS, op de Vesting af, om dezelve, bij verrasfing, te bemagtigen. Dit gelukte. De Bevelhebber VAN WELDEREN en het meerendeel der Bezettinge lieten het leeven, en de Schans wierdt deerlijk geplonderd. Het gewigt van dit verlies deedt Prins FREDRIK HENRIK ftraks befluiten, om de herovering te onderneemen. Het openen der Loopgraaven deedt hij, met allen ijver, voortzetten. Van binnen, egter, bleef men hem des niet fchuldig: hier door gebeurde het, dat de belegeraars en de belegerden, bij wijlen, in de Loopgraven aan elkander kwamen. Het ongunftig herfstgetij deedt, intusfchen, de belegering traaglijk voortgaan; het bewind van welke, eerlang, aan den Veldmaarfchalk Graave WILLEM VAN NASSAU, wierdt opgedraagen. Niets anders, evenwel, rigtte hij uit, geduurende den naatijd van het Jaar 1635, dan de bemagtiging van een Groot Werk, welk de Bezetting van *Schenkenfchans*, voor de Vesting, hadt opgeworpen. De Winter was naauwlijks verloopen, of de Graaf VAN NASSAU floeg, van nieuws, handen aan 't werk om het beleg voort te zetten. *Griethuizen*, een klein Steedtje aan den Rhijn, boven *Schenkenfchans*, en vervolgens een klein Sluisje bemagtigd hebbende, gelegen op de Vaart, die van *Kleeve* na den Rhijn loopt, leide hij, tegenover dit Sluisje, eenen brug over de rivier, en worp, vervolgens, eene Linie op, van deezen brug af tot aan het *Huis te Rijland*; aan *Schenkenfchans* wierdt, hier door, alle toevoer afgefneeden. Naa dit werk voltooid te hebben, zo ras het jaargetijde het eenigzins toeliet, deedt de Graaf het beleg der Plaatze verder voortzetten. Twee Spaanfche Veldoverften rukten, vrugteloos, aan, tot ontzet der Vestinge; zij vonden Graaf WILLEM zo vast gelegerd, dat zij alle poogingen, om hun doelwit te bereiken, voor verlooren arbeid aanzagen. Van hier dat de Spaanfche Bevelhebber FOURBIN, die binnen *Schenkenfchans* het oppergezag voerde, zijnde zijn voorzaat EINHOLTS, die, in den voorleeden jaare, de

Ves-

Vesting op de Staatschen hadt veroverd, onlangs gesneuveld, te raade wierdt, om met Graave WILLEM VAN NASSAU in onderhandeling te treeden. De overgave geschiedde op den negenëntwintigsten April des Jaars 1636. Sedert bleef de Vesting in de magt der Staaten, tot in den Jaare 1672, wanneer zij, nevens een goed aantal andere Plaatzen, in dien oord, voor de alles wegneemende magt der Franschen moest bezwijken. De Maarschalk Graaf DE TURENNE wierdt 'er meester van, op den eenentwintigsten Junij des gemelden jaars, onder belofte van de gewoonlijke Krijgseere aan de Bezetting. Men vindt aangetekend, dat deeze overgave uitviel tegen de verwagting van veelen, die van oordeel waren, dat de Vesting zich in een zo gedugten staat van tegenweer bevondt, dat dezelve den vijand nog lang zoude hebben kunnen ophouden. Diensvolgens meenden zij, dat de Bevelhebber, door de magt van Fransch goud, zich tot die lafheid hadt laaten overhaalen. Hoe 't zij, niet langer, dan tot op den eersten Maij des volgenden Jaars 1673, bleef *Schenkenschans* in de magt der *Franschen*; naa het sluiten van den Vrede met den Keurvorst van *Brandenburg*, wierdt de Vesting aan deezen ingeruimd, als meenende dezelve, daar op een oud regt te hebben. De Staaten der Veréénigde Gewesten, onder wier oppergezag de Vesting was gebouwd, en die meer dan negentig jaaren in 't bezit daar van geweest waren, stelden te veel belang in eene Sterkte, welke, als leggende ter plaatze, alwaar de *Rhijn* en de *Waal* zich van een scheiden, en alzo den toegang na de *Betuwe* en de *Veluwe* opende, dan dat zij aan de herkrijginge van dezelve zich niet ernstig zouden laaten gelegen zijn. Al spoedig naa de ontruiming der *Franschen*, traden zij, hierom, in onderhandeling met den Keurvorst, om in het bezit hersteld te worden. Verscheiden zwaarigheden, welke telkens in den weg kwamen, deeden de onderhandelingen sleepende houden, tot in den Jaare 1678; toen kwam men overeen, dat de Keurvorst de Vesting, nevens het daar aan onderhoorig grondgebied, aan de Algemeene Staaten zoude afstaan. Doch 'er verliepen, zedert, nog bijkans drie jaaren, eer de grenzen behoorlijk geregeld wierden. In de maand Augustus des Jaars 1681 wierdt *Schenkenschans* over-

ge-

geleverd in de handen van Hun Hoog Mogenden; die, terstond daar naa, de Vesting, door eenige Vaandels, deeden bezetten, en vervolgens de Plaats merkelijk versterken.

Wat den tegenwoordigen staat van *Schenkenschans* aangaat; vermits de Vesting, door het verzanden der Rivieren, van minder aangelegenheid, dan in vroegere dagen, is geworden, heeft men de Vestingwerken laaten vervallen. Sedert is het getal der inwooners merkelijk verminderd, en heeft men, diensvolgens, de huizen laaten vervallen. 'Er is nog eene Gemeente van Hervormden, nevens eene Kerk, die nog kenmerken draagt van het vroeger meerder aanzien der Plaatze. De Leeraar, welke aldaar den predikdienst waarneemt, verrigt ook het dienstwerk te *Groesbeek*, in het Rijk van *Nijmegen*. *Schenkenschans* heeft thans geene afzonderlijke Regeering; de Ingezeetenen staan, zo ten aanzien van het burgerlijke als strafbaare, onder het regtsgebied van het Hof van *Gelderland*.

Zie SLIGTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen*.

SCHEPERS, (WILLEM BASTIAANSZOON) van geboorte een Rotterdammer, ijverig voorstander van het Huis van *Oranje*, geduurende de muitende beweegingen van het Jaar 1672, om welke te stooken, hij, meer dan eens, zo in 't openbaar als in 't geheim, de hand leende. Bekend zijn de oproerigheden, welke, in het gemelde jaar, te *Rotterdam* gepleegd wierden. Onder de persoonen, welke zich opworpen, tot hoofden der burgerije, om uit naam van dezelve met de Regeering in onderhandeling te treeden, vinden wij WILLEM BASTIAANSZOON SCHEPERS genoemd. Nevens de overige, vervoegde hij zich, menigmaalen, ten Stadshuize, om aan mijne Heeren van de Wet, nu deeze, dan geene voorslagen te doen; allen, evenwel, daar heenen strekkende, om, staande het vermoeden van Franschgezindheid, onder welke eenige Regenten, bij de smalle Gemeente, lagen, de verheffing van Zijne Hoogheid Prinse WILLEM DEN III tot Stadhouder, te bewerken. 's Mans ijver bleef, zedert, niet onbeloond. Bij de

de buitengewoone verandering der Regeeringe, welke, niet lang daar naa, te *Rotterdam*, voorviel, las men ook zijnen naam op de Nominatie van nieuwe Vroedſchappen, door de Burgerij, of wel door twaalf der voornaamſten uit dezelve, gemaakt, en vervolgens den Prinſe overhandigd. Op hem viel, onder andere, de keuze van den Stadhouder. Hoewel wij deswegen geen vast beſcheid ontmoeten, zekerlijk zal SCHEPERS, reeds ten deezen tijde, den Staat ter Zee gediend hebben. Immers bekleedde hij, weinige jaaren laater, den post van Luitenant-Admiraal van *Holland*, en voerde, als zodanig, in den Jaare 1677, het bevel over de Vloot, welke, ter hulpe van de *Deenen* tegen de *Zweeden*, na de Oostzee wierdt gezonden. Niet onvoorſpoedig ſlaagde hij op dien togt; als hebbende hij de hand geleend tot het bemagtigen of vernielen van drie der beste ſchepen van Zijne Zweedſche Majeſteit. Eenen tweeden togt na het Noorden deedt de Luitenant-Admiraal SCHEPERS, in den Jaare 1683, als Bevelhebber van eene Vloot van vierentwintig Oorlogſchepen. Hij verſcheen met dezelve voor *Gothenburg*, doch vertoefde 'er ſlegts een korten tijd, zonder iet merkwaardigs te verrigten. In 't wederkeeren na het Vaderland, en terwijl hij het Gat van *Texel* bijkans bereikt hadt, bejegende hem een zwaare ramp. Hij wierdt beloopen van een zo geweldigen ſtorm, dat zeven of acht van zijne ſchepen verongelukten, zommigen met verlies van al het volk, andere met behoud van weinige manſchap. In blaakende gunst moet SCHEPERS geſtaan hebben bij den Stadhouder WILLEM DEN III, en deeze in hem zeer groot vertrouwen geſteld hebben. Dit mogen wij beſluiten uit de eere, hem aangedaan, bij 's Prinſen overtogt, in den Jaare 1688, na *Engeland*, om de Kroon van *Groot-Brittannie* te aanvaarden. Nevens den Vice-Admiraal Graave VAN STYRUM, tradt hij, met Zijne Hoogheid, aan boord van het Fregat, 't welk, onder bevel van den Kapitein VAN ESCH, den Prins zoude overvoeren. Sedert ontmoeten wij, wegens den Luitenant-Admiraal, in deeze hoedanigheid of anderzins, geen gewag: want het is bij ons twijfelagtig, of de Heer SCHEPERS, in den Jaare 1690 vermeld, als door de Regeering te werk geſteld, om te *Rotterdam* eenen oproer tot bedaaren

te

te brengen, voor het onderwerp van dit Artikel, dan voor eenen anderen perſoon van dien naam, moet gehouden worden.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Hiſtorie.*

SCHERMER, eigenlijk de *Schermermeer*, ook wel, en gemeenlijk, *de Schermeer* genaamd, is eene zeer aanzienlijke Bedijking, in het gedeelte van Noordholland, het *Baljuwſchap van de Nieuwburgen* genaamd; zij grenst ten Noorden aan de *Heer-Huigenwaard*, en ten Westen aan het Regtsgebied der Stad *Alkmaar*. Tot in den Jaare 1631, was de *Schermermeer*, even gelijk verſcheiden andere thans vrugtbaare landſtreeken in deezen oord van Holland, een uitgeſtrekte waterplas. Op den zeventwintigſten September des gemelden jaars verleenden 's Lands Staaten Octroij, om het Meir in dijk te mogen brengen. Naa een tijdverloop van vier jaaren had men 't werk tot zo verre voltooid, dat aan de onderneemers, hunne aandeelen, bij Loting, wierden uitgegeeven. Volgens opgave in de Lijst der Verpondingen, bevat de drooggemaakte grond zesduizend honderdeenenzestig Morgens en vijfhonderd drieëntachtig Roeden Lands, van welke Lasten betaald worden; alles beſlooten in eenen Ringdijk van omtrent negenduizend Roeden. Volgens de laatſte telling, ſtonden, in den Jaare 1749, in het *Schermermeer*, tweehonderd en zestig Huizen. Ten dienſte der Opgezeetenen, ſtaan, in deeze Bedijking, twee Kerken: de Bedijkte-Schermerkerk, en de Zuid-Schermerkerk, ook wel het zwarte Kerkje genoemd. Van wegen het platte Land, volgens zekere vastgeſtelde ſchikking, moeten deeze Kerkgebouwen, de predikdienst, en 't geen verder daar toe behoort, onderhouden en bekostigd worden. Voorts ſtaan de gemeene belangen van *Schermermeer*, het toezigt op den Ringdijk, op Wegen, Slooten, Sluizen, Molens, en 't geen verder het platte Land betreft, aan het opzigt van eenen *Dijkgraave* en zeven *Heemraaden*; welke, ten overſtaan van *Hoofd-Ingelanden*, die achttien in getal zijn, in de maand April, in een der Vertrekken van het Stadshuis te *Alkmaar*, eene jaarlijkſche Vergadering houden.

SCHER-

SCHERMER, (*Groot*) ook wel *Zuid-Schermer* genaamd, een Ban of Ambagtsheerlijkheid, nevens een Dorp, in het gedeelte van Noordholland, het *Baljuwschap van de Nieuwburgen* geheeten. Het een en ander legt buiten de Bedijkte *Schermer*, deels ten Noorden, deels ten Westen aan dezelve. De uitgestrektheid der Heerlijkheid wordt op weinig minder dan vierhonderd tweeëntwintig Morgens Lands begroot, die Verponding betaalen. In bloei en welvaart is deeze Landstreek, van tijd tot tijd, aanmerkelijk verminderd. Immers dit schijnen wij, met grond, te mogen afleiden uit het verminderde getal van huizen, wier getal, voor het midden der jongstverloopene Eeuwe, tweehonderd vijfenvijftig bedroeg; doch die, naa een tijdverloop van ruim honderd jaaren, op honderd vierendertig gedund waren. Even als de meeste Dorpen, in deezen oord, is *Groot-Schermer* in de lengte gebouwd, en beslaat eenen streek van tusschen de vier en vijfhonderd Roeden. De meeste huizen zijn oud; doch de Kerk, als zijnde gebouwd ten tijde van den welvaarenden staat der Plaatze, draagt, in haare grootte, de kenmerken van het voormaalige meerder getal van Ledemaaten. De Predikant, welke deeze Kerk bedient, verrigt ook het gewijde dienstwerk te *Driehuizen*, eene Buurt, met *Groot-Schermer* vereenigd, en daar aan onderhoorig. De Regenten van beide Plaatzen zijn hunne eigen Ambagtsheeren; als hebbende dezelve, in den Jaare 1730, voor eene somme van achtduizend Guldens, de Ambagtsheerlijkheid gekogt.

SCHERMER, (*Noord*) een Ban of Ambagtsheerlijkheid, insgelijks in het Baljuwschap van de *Nieuwburgen*, en ten Zuiden aan *Groot-Schermer* grenzende, beslaat ruim honderd Morgens Lands meer dan de laatstgenoemde Ban. Ook is het getal van huizen grooter naar evenredigheid. Doch wanneer men het voorgaande met het tegenwoordige getal vergelijkt, bespeurt men, na genoeg, de zelfde evenredigheid in de vermindering. Sints het Jaar 1632 tot in den Jaare 1749, was het getal, van driehonderd vijfenzeventig, tot op tweehonderd drieëndertig geslonken. *Noord-Schermer* heeft geene Kerk gehad, zedert het Jaar 1612, wanneer het Gebouw, door een ge-

geweldigen ſtorm, nederſtortte; waar van men nog eenige overblijfzels ziet. De ingezeetenen van het Dorp moeten te *Schermerhorn* hunne openbaare Godsdienstoeffening waarneemen. Het laatstgenoemde Dorp, nevens een ander, *West-Mijzen* genaamd, maaken, met *Noord-Schermer*, ééne Ambagtsheerlijkheid uit, welke, zedert het Jaar 1700, toebehoort aan de Stad *Alkmaar*; voor negentienduizend en tweehonderd Guldens wierdt zij 'er eigenaares van.

SCHERMER-EILAND. Deezen naam voert zekere ſtreek lands, in welke, onder andere, de twee bekende Noordhollandſche Dorpen *Rijp* en *Graft* leggen. Toen de drie thans drooggemaakte Meiren, de *Beemſter*, de *Schermer* en de *Stermeer*, nog uitgebreide Waterplasſen waren, was deeze plek een droog ſtuk lands. Den naam van Eiland voerde het, en met reden, om dat het niet anders dan te ſcheep konde genaderd worden. Sints men de boven gemelde drie Meiren heeft droog gemaakt, heeft het, tot heden toe, nog den ouden naam behouden. Het *Schermer-Eiland* ſtrekt ten Noorden en ten Westen aan de *Schermer*, ten Oosten van de *Beemſter*, en ten Zuiden aan de *Stermeer*.

SCHERMERHORN, een Dorp, in den boven meermaalen gemelden oord, op den Noordoostlijkſten hoek van het *Schermer-Eiland*; van welke legginge het, waarſchijnlijk, zijnen naam zal ontleend hebben: want *Horn*, gelijk bekend is, betekent een *hoek* of uitſteekende plek lands. In vroegere dagen ſtondt 'er ſlegts eene Kapel; naa het inſtorten der Kerke van *Noord-Schermer*, heeft men 'er eene fraaie Kerk gebouwd, in allen opzigte beantwoordende aan het getal en het vermogen der Ingezeetenen. Want *Schermerhorn* was, ten dien tijde, eene zeer welvaarende en bloeiende Plaats; wordende het getal der bewooners, omtrent het begin der naastvoorgaande Eeuwe, op vijftienhonderd begroot. Men telde, onder dezelve, wel vijfentwintig Groot-Schippers, die op de *Oostzee*, *Frankrijk*, *Spanje* en andere Gewesten voeren. Allengskens dunde dit getal, en is, eindelijk, geheel verdweenen. Dit deedt het Dorp merkelijk verarmen; waar bij nog kwam

kwam een felle brand, welke, in den Jaare 1699, binnen korten tijd, drieënzestig Huizen in de asch leide. Het Dorp heeft nog eenigen bloei en leeven behouden, van wegen den menigvuldigen doortogt van en na de Stad *Alkmaar*. Alle verzending te scheep, uit en in de *Beemster*, geschiedt over *Schermerhorn*, van waar, door de *Schermer*, een wijde Vaart na de gemelde Stad loopt. Rijkdom en welvaart der Ingezeetenen, ten tijde van den bloeienden staat der Plaatze, was de bron van veele losbandigheden, aan welke inzonderheid ook het Vrouwelijk Geslagt zich schuldig maakte. Tot het sprookje van de *Schermerhornsche Vrijstermarkt*, zal, veelligt, dit de aanleiding gegeeven hebben.

Zie ZOETEBOOM, *Zaanlandsch Arcadia*; J. A. LEEGWATER, *Klein Kronijkje*.

SCHERPENISSE, een Dorp in Zeeland, op het Eiland *Tholen*, aan het van ouds genoemde Vaarwater de *Pluimpot*, welke zich in de Ooster-Schelde ontlast. In grootte overtreft *Scherpenisse* de naastgelegene Stad *St. Maartensdijke*; men telt 'er verscheiden Straaten, in welke de Huizen zeer regelmaatig zijn gebouwd. De boven gemelde *Pluimpot* verstrekt der Plaatze tot eene bekwaame haven. In de nabuurschap van het Dorp plagten, van ouds, de Heeren der Heerlijkheid, welke daar van den naam voerden, een Huis of Slot te hebben. Het wierdt vernield, reeds in den aanvang der Dertiende Eeuwe, ter gelegenheid dat Heer HUGO VAN SCHERPENISSE, in den twist tusschen den Graaf VAN LOON en Graaf WILLEM DEN I, de zijde des eerstgenoemden hieldt. De Heerlijkheid heeft, zedert het Jaar 1625, behoord aan het doorluchtig Huis van *Oranje*. In het gemelde jaar wierdt Prins FREDRIK HENDRIK daar mede verlijd. De tegenwoordige Erfstadhouder, Prins WILLEM DE V, is 'er nog heden ten dage eigenaar van.

Zie BOXHORN.

SCHERPENZEEL, eene, dus genaamde, dagelijksche Heerlijkheid en Dorp, in *Gelderland*, op de *Veluwe*, en een der kleine Ampten van dat Kwartier. Meer bepaaldelijk is de legging daar van, op bijkans even grooten afstand tusschen *Amersfoort* en *Rheenen*. Het Dorp is vrij aanzienlijk, hoewel in de lengte gelegen. In 't midden wordt het van eene Steenenstraat doorsneeden. De Kerk is een groot gebouw, en het Kerkhof met een steenen muur omgeeven. Het getal der burgerhuizen wordt op ongeveer tweehonderd begroot. — Een weinig agterwaarts gebouwd, hoewel aan de Straat uitkoomende, staat het *Huis te Scherpenzeel*, rondom in het water. Het is een oud Gebouw, met uitgestrekte beplantingen voorzien.

SCHERPENZEEL, een ander Dorp van dien naam, in *Friesland*, in het Kwartier *Zevenwouden*, onder de Grietenij *Stellingwerf-Westeinde*, en dus in het Zuidelijkste gedeelte der Provincie, daar dezelve aan *Overijssel* grenst. 'Er staat eene Kerk, met een spits Torentje. *Scherpenzeel* heeft eenen Leeraar gemeen met nog drie nabuurige Dorpen, te weeten, *Spangen*, *Monnikeburen* en *Nijetrijne*. Men telt 'er eenendertig Stemdraagende Boerderijen.

SCHETS. (MARTEN) Een schrikwekkend bewijs ontmoeten wij, in het rampzalig einde deezes mans, hoe het kwaad, dikmaals, zijnen meester loont. Heimelijk hieldt hij de zijde van den Graave VAN BOSSU, van wegen den Spaanschen Koning, Stadhouder van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*. Aan diens belangen verknogt, liet hij, in den Jaare 1572, door den gemelden Graaf, zich overhaalen tot het aanwenden van zijne poogingen, om de Stad *Gouda*, door verraad, te bemagtigen. Ten dien einde vervoegde hij zich bij den Heer VAN ZWIETEN, die in de Stad het bevel voerde, met het voorgeeven, dat hij, door den Graaf VAN DEN BERG, was gezonden, met een Vaandel Knegten, over welke hij het bevel voerde, om de Bezetting van *Gouda* en die van het Kasteel te versterken. Een gepast voorwendzel hadt SCHETS tot het doen van zulk eene aanbieding, alzo hij hadt ontdekt, dat

de

de gemelde Stad- en Slotvoogd, onlangs, aan den Graave VAN DEN BERG om verſterking van manſchap hadt geſchreeven. Intusſchen, indien men op de berigten moge vertrouwen, hadt SCHETS een bloeddorſtig ontwerp beraamd. Het hieldt in, naa dat hij de Stad zoude bemagtigd hebben, alle de Onroomſche Ingezeetenen van *Gouda* om te brengen, en alleen de Roomschgezinden te verſchoonen. Gelukkiglijk wierdt dit plan verijdeld, door eene tijdige ontdekking van 's Mans dubbelhartigheid. Men hadt, op zekeren grond, tegen hem een vermoeden opgevat, nam hem in verzekering, en ging over tot ſcherpe ondervraagingen. Toen beleedt hij, dat de Lastbrief, welken hij, van den Graave VAN DEN BERG, vertoond hadt, een verdicht en leugenagtig ſtuk was. Een pijnlijke dood ware, gewisſelijk, zijn lot geworden, indien hij dien niet verhoed hadde, door geweldige handen aan hem zelven te ſlaan. Door eenen ſtrop maakte hij, in den Kerker, een einde van zijn leeven.

Zie BOR.

SCHETTENS, een Dorp in *Friesland*, in het Kwartier van *Westergo*, onder de Grietenij van *Wonzeradeel*, niet verre van de Stad *Bolswerd*, in 't Noordwesten. Het Dorp is klein; de Leeraar van 't nabuurig *Longerhou* moet 'er den predikdienst waarneemen. Niettemin telt men 'er vijftien Stemdraagende Boerderijen. Niet verre van daar woonde eertijds Jonkheer SIBRAND OZINGA, die, aan de Grietenij, door verbeteringen aan het Waterweezen, zeer aanmerkelijke dienſten heeft gedaan. In de gedaante van eene Boerewooning, onder den naam van *Ozinga-State*, is 's Mans verblijfplaats nog voorhanden.

SCHEVELINGEN, bij sommigen ook *Scheveningen* genoemd, een bekend en zeer vermaard Zeedorp, aan de Hollandſche Kust, in het *Haag-Ambagt*, ongeveer een half uur gaans van *'s Graavenhage*. Indien men moge geloof ſlaan aan de berigten van 's Lands oude Kronijken, (en van dit gevoelen is de doorgeleerde JUNIUS niet vreemd geweest, zou) *Scheve-*

lingen niet flegts het Vorftelijk *'s Graavenhage* in oudheid te boven gaan, maar ook eertijds merkelijk grooter uitgeftrektheid gehad hebben. Van verfcheiden zeer aanzienlijke Straaten, met fraaie Huizen bebouwd, wierdt de Plaats doorfneeden. Een zwaare ftorm, van hoogen watervloed verzeld, in den Jaare 1470, werkte, gedeeltlijk, den ondergang van het Dorp. Nevens eene groote ftreek Lands, en een gedeelte der Plaatze, wierden Kerk en Toren onder de Zeegolven begraaven; men wil, dat de plek gronds, op welken, eertijds, de Kerk ftondt, op eenen afftand van meer dan tweeduizend fchreden Zeewaarts van het tegenwoordige ftrand moet gezogt worden. Meer dan de helft der Huizen wierdt een prooi der verzwelgende baaren. Omtrent dien zelfden tijd overkwam het Dorp een zwaare ramp, van de zijde van vijandige menfchen. Naa dat een goed getal, in een zwaaren ftorm, op Zee vergaan was, wierden veelen der overgebleevenen, in die onrustige tijden, ter gelegenheid van eenen vijandlijken inval, gevanklijk weggevoerd. Van de honderdnegentig perfoonen, het deerlijk overfchot der dorpelingen, moest een goed getal tot bedelaarij de toevlugt neemen. Meermaalen, zints dien tijd, heeft *Schevelingen*, door hooge vloeden, veel geleeden, als in de Jaaren 1530, 1546, 1551, doch allermeest in den zo genaamden *Allerheiligenwatervloed* van den Jaare 1570. De gedagtenis, nevens eenige omftandigheden dier gebeurtenisfe, heeft men bewaard, op een houten Bord, in de Kerk van *Schevelingen* opgehangen, waar op men de volgende rijmregels fchreef.

„ In 't jaer van feventig en vyftien hondert,
„ Gebeurdet hier 't Scheveling op Alderheiligen dag
„ 't Zeewater liep in deefe Kerk, elks verwondert,
„ Drie voet en twee duym hoog, als men doen fag,
„ Ook mede aen den hoogen outaer, hoort dit gewag,
„ En in de Sakristye en Kerken-Komptoir met list,
„ Omme werpende met des waters geflag
„ Eenen grooten fwaaren yferen kist.
„ Men heeft 'er wel hondert 28 huifen gemist,

„ En

„ En weynige fynder ongefchend gebleeven;
„ Die fchepen waren door 't dorp gedreeven,
„ Doende groote fchade; elk maekt daar af mentie,
„ Drie menfchen verdronken gelaeten het leven:
„ Dus was hier grooten druk beleven,
„ Waerom het gefchiede, laet ik Godt die fententie."

Sints deezen Watervloed is de gedaante van *Schevelingen* aanmerkelijk veranderd. Want daar de Kerk, naa de overftrooming van den Jaare 1470 gebouwd, binnenwaarts, genoegzaam midden in het Dorp ftondt, is zij, door het wegfpoelen van huizen, het uiterfte gebouw geworden, en ftaat nu aan den oever der Zee. Uit vreeze voor foortgelijk eenen ramp, heeft men, verfcheiden maalen, in beraad geleid, om de Kerk meer binnenwaarts te brengen. Doch, hier omtrent, heeft men nimmer tot een vast befluit kunnen koomen, en zich vergenoegd, door zwaare moeite en kosten, het gebouw voor inftorten te behoeden. Geduurende den Spaanfchen Oorlog heeft, wijders, de Kerk zeer veel geleeden, en was, 't eenigen tijde, zodanig gefchonden, dat men, om de kosten te vinden, om haar tot het gebruik van den openbaaren Godsdienst wederom bekwaam te maaken, zich genoodzaakt vondt, eenige Kerkelijke landerijen te verkoopen. Het getal der Huizen vinden wij, voor ruim vijftig jaaren, op tweehonderd negenënveertig bepaald. Men heeft 'er een *Oude-Mannenhuis* en een *Weeshuis*. Behalven de Visfcherij, geeft het houden van Herberg of de Tappersneering een beftaan aan een goed getal der Ingezeetenen. De reden daar van is de nabijheid van *'s Graavenhage*, en de groote menigte, zo van *Haagenaaren*, als van andere Landzaaten, die, om het vermaak van een ruim Zeegezigt te genieten, zich derwaarts begeeven.

Bekend, naamelijk, is de vermaarde *Schevelingfche Straatweg*, die van *'s Graavenhage* na dit Dorp loopt. De beroemde KONSTANTYN HUIGENS, in aanmerking neemende, dat men, om een zeeluchtje te fcheppen, alvoorens zijnen weg moest neemen door zwaare en ongemaklijke Duinen, gaf, in den Jaare 1653, daar toe het eerfte ontwerp aan de hand.

 Ruim

Ruim tien jaaren verliepen 'er, eer het wierdt te werk gesteld. Naa vooraf verzogt en verkreegen Oktroij van hun Edele Groot Mogende, de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, maakte men eenen aanvang op den eersten Maij des Jaars 1664; op den vijfden December des volgenden Jaars 1665 was het werk voltooid. Van de Valbrug in *'s Graavenhage* tot aan de Duinen van *Schevelingen* gerekend, beslaat de weg de lengte van negenhonderd en zestien Roeden; de breedte is achttien Roeden; twee Roeden daar van zijn bestraat. Ter wederzijde is de weg met fraaie boomen beplant, die een bekoorlijk lommer uitleveren. De bekende Lustplaats *Zorgvliet*, aangeleid door den vermaarden Ridder en Raadpensionaris JAKOB KATS, en verscheiden andere fraaie Hofsteden, leggen aan deezen weg.

Zie J. DE RIEMER, *Beschr. van 's Graavenhage*; H. JUNII *Batavia.*

SCHIE, (*De*) een Water, of Vaart, van welken de Stad *Schiedam* haaren naam ontleent. Volgens het waarschijnlijkste gevoelen is het een gegraaven Vaart, reeds zedert veele eeuwen aangeleid, om, door middel van denzelven, het binnenwater, uit *Delfland*, in de Rivier de Maaze te ontlasten. *De Schie* loopt van *Delft* na het Dorp *Overschie*; hier valt zij in en heeft gemeenschap met eene andere Vaart, insgelijks *de Schie* genaamd, doch welke haaren aanvang neemt bij *Rotterdam*, en, in den Jaare 1340, derwaarts wierdt geleid. De eerstgemelde, of eigenlijk genaamde *Schie*, loopt, van *Overschie*, na en door de Stad *Schiedam*, en vervolgens na de *Maaze*, in welke zij zich ontlast, door middel van een Sluis, in den Zeedijk geleid, welke, hier ter plaatze, den naam van *den Dam* voert, langs eene lange Haven, in of omtrent het Jaar 1336, gegraaven door eenen aangewasfenen hoek Lands, *Frankenland* geheeten.

Zie *Tegenwoordige Staat.*

SCHIE-

SCHIEBROEK, eene Ambagtsheerlijkheid, in *Delfland*, tusschen *Bleiswijk* en *Overschie*; zij beslaat, in haaren geheelen omvang en uitgestrektheid, iets meer dan zevenhonderd en achtenveertig Morgens gronds, de vergraaven Landen daar onder gerekend, die een goed getal Morgens uitmaaken, en, van tijd tot tijd, nog meer toeneemen. *Schiebroek* heeft geen Kerkdorp; de Huizen staan hier en daar verspreid: voor ruim vijftig jaaren telde men 'er eenennegentig. Waarschijnlijk door de toeneemende Veenderijen, waren ze, in het tijdverloop van honderd jaaren, met zeveneëndertig vermeerderd.

SCHIEDAM, eene Stad in *Zuidholland*, die, op haare beurt, de negende Stem uitbrengt, onder de Steden van *Holland* en *Westfriesland*, ter Vergaderinge van Hun Edele Groot Mogende. Zij legt aan, en ontleent haaren naam van het Water *de Schie*, boven vermeld, niet verre van de *Maaze*, en ongeveer een uur gaans ten Westen van de Stad *Rotterdam*. Van ouds voerde de Stad den naam van *Nieuwendam*; dit blijkt, onder andere, uit eenen Brief, gedagtekend in den Jaare 1286, waarbij, aan het Gasthuis, zekere voorregten worden afgestaan, en welke op naam van *Schepenen van Nieuwendam* was afgegeeven. Ter voorkoominge van verwarringe, en vermits men, in dien tijd, verscheiden Plaatzen noemde naar het Water, aan 't welk zij wierden aangeleid, schijnt men, vervolgens, den tegenwoordigen naam verkoozen te hebben. De Dam, van welken de Stad haaren naam ontleent, legt in het Noordwestlijk gedeelte der Stad.

De juiste tijd der stigtinge van *Schiedam* kan met geene volkomene zekerheid bepaald worden. Waarschijnlijk moet de eerste oorsprong gezogt worden omtrent het midden der Dertiende Eeuwe. Het blijkt, althans, dat in den Jaare 1270, Heer DIRK VAN WASSENAAR *Ambagt en Geregten* hadt te *Nieuwendamme*, welke, door Vrouwe ALEID, Moei en Voogdes van Graave FLORIS DEN V, hem wierden afgekogt; als mede, dat de zelfde Vrouwe ALEID, vier jaaren daar naa, *Schiedam* met Stads Geregtigheden heeft begiftigd. Ook blijkt het, uit den Brief, betreffende het Gasthuis, boven aangehaald,

haald, dat de Stad, toenmaals, in den Jaare 1286, nog geen Zegel hadt. „ En alſoo de poorte (leest men aldaar) ſonder „ gemeene ſegel is, ſoo is deſen brief bij de Schepenen be„ ſeegelt." Waar uit de jongheid der Stad, ten dien tijde, niet onduidelijk kan worden afgeleid. Geduurende de onlusten, welke, in vroegere tijden, deeze Gewesten beroerden, waren ook die van *Schiedam*, dikmaals, in de noodzaaklijkheid, om aan dezelve deel te moeten neemen. Men roemt het bedrijf der *Schiedamſche* Vrouwen, ter gelegenheid als de *Vlamingen*, in den Jaare 1302, binnen de Stad merkelijken overlast begingen. Yverig voor de vrijheid en den opkoomenden bloei haarer Stad, ſtonden zij haaren mannen trouwhartig bij, in het verjaagen deezer rustverſtoorders. Meer dan eens raakte de Stad in twist met de Heeren VAN MATENESSE, over de naauwkeurige bepaaling van Grondgebied. De oneenigheden namen een einde, door aankoop, ten behoeve van *Schiedam*, van zekere gedeelten der Heerlijkheden van *Mateneſſe* en *de Ketel*. In den Jaare 1483, wanneer die van *Schiedam* in overleg namen om hunne Stad te verſterken, hadden ze daar toe noodig den grond van twee boomgaarden, aan de toenmaalige Vesten gelegen, en toebehoorende aan Heere WOUTER VAN MATENESSE, als leenroerig aan de Graafſlijkheid van Holland. Diensvolgens ſchreef de Aardshertog MAXIMILIAAN, als Voogd van Graave PHILIPS, aan het Hof van Holland, om deszelfs medewerking ter verkrijginge van den gemelden grond, mids aan den Heere VAN MATENESSE daar voor zouden worden toegeleid zo veele Renten op de Stad *Schiedam*, als de boomgaarden waardig zouden geſchat worden. Op den tweeden Junij des gemelden jaars wierdt, ten overſtaan van Gelastigden van het Hof, de koop geſlooten, en daar bij, aan den Heere VAN MATENESSE en deszelfs erfgenaamen, toegeleid een jaarlijkſche Rente van vierentwintig Ponden Hollandsch tot dertig Grooten Vlaamsch. Geduurende den tweeſpalt der Hoekſchen en Kabeljaauwſchen, hieldt *Schiedam* de zijde der laatstgenoemden, die geoordeeld wierden, omtrent 's Lands en der Ingezeetenen Vrijheden en Voorregten, minder gunſtige denkbeelden te voeden. 't Is bekend, hoe Jonkheer FRANS VAN BREDERODE, hoofd der Hoeksgezinden,

den, zich te *Rotterdam* hadt gevestigd. De Roomsch-Koning MAXIMILIAAN, om de gemelde Stad het beleg willende slaan, en, ten dien einde, door gantsch Holland, eenen heirvaart hebbende doen uitschrijven, deedt een aanzienlijk aantal Poorters van Hollandsche Steden, met naame van *Haarlem*, *Delft*, *Leiden* en *Amsterdam*, binnen *Schiedam* verzamelen. 't Was, bij deeze gelegenheid, om dit, in 't voorbijgaan, aan te merken, dat de Amsterdammers, in de maand Februarij des Jaars 1489, in de Stad *Schiedam*, met het Voorregt begiftigd wierden, om zijne Roomsch-Koninklijke Kroon boven het Wapen hunner Stad te mogen voeren. Intusschen hadt de Heer VAN BREDERODE eenen aanslag ontworpen, om het Kabeljaauwsgezind *Schiedam*, bij verrasfing, in te neemen. Behalven de gemelde Poorters van Hollandsche Steden, lagen in onze Stad Ruiters en Knegten in Bezetting, voor 't meerendeel behoorende tot de vreemde Krijgsbenden, die, onlangs, *Hoorn* geplonderd en *Haarlem* gedreigd hadden; ongebonden van aart, en die een kwaad hart toedroegen aan de Burger-Schutters, welke zij dikmaals met scheldnaamen en verwijtingen bejegenden: zo dat men, zomtijds, van woorden tot daadlijkheden voortsloeg. De Heer VAN BREDERODE stookte deezen twist, en wist, door groote belofte aan de vreemde Krijgsknegten, met welke hij heimelijk verstand hieldt, de toezegging te verwerven, om de Stad in zijne handen te leveren. Ten dien einde zoude BREDERODE, op zekeren bestemden tijd, zich derwaarts begeeven, en een Wapenkreet of geschreeuw de leuze tot den aanval zijn. De vreemde Knegten, wien de handen na plondering en buit jeukten, door zeker geschreeuw misleid, begonnen den aanval een uur te vroeg, en terwijl BREDERODE, van *Rotterdam*, nog in aantogt was. In den avond, ten acht unre, deeden de vreemdelingen den eersten aanval op den Herberg of het Huis, alwaar de Baniere van *Haarlem* uitstak, en de Poorters dier Stad gehuisvest waren. Doch deeze moedige Burgers, geholpen door die van *Leiden*, en gezamentlijk aangevoerd door WILLEM VAN BOSCHHUIZEN, Baljuw van *Rhijnland*, kweeten zich zo dapper, dat ze veelen der omgekogte aanvallers op de plaats nedersabelden, anderen ter Stede uit

 dree-

dreeven, en een goed deel gevangen namen. Midlerwijl naderde BREDERODE de Stad; doch vernomen hebbende, dat de kans verkeeken was, trok hij te rug, in zijnen aftogt het Dorp *Overschie* bemagtigende; om 't welk te herneemen, die van *Schiedam*, kort daar naa, eene vrugtlooze onderneeming deeden. Andermaal smeedde BREDERODE, kort daar op, eenen toeleg op *Schiedam*; doch die, even als de voorgaande, vrugtloos afliep. Op den tweeëntwintigsten Februarij des Jaars 1493 verkreegen die van *Schiedam*, van den Roomsch-Koning MAXIMILIAAN, *tot onderhoudenisse van de Haven en tot vordernisse van de Stad*, zekere Landuitgors en Schorre, uit de Rivier de Maaze aangewassen, leggende tusschen die Rivier en de Stad, het *Frankenland* genaamd; voor deeze vergunning moest de Regeering zekere Erfpagt betaalen. Twee jaaren daar naa verleende de zelfde MAXIMILIAAN, aan de Stad, over het gemelde *Frankenland*, een volkomen gezag, regtsgebied en beregting, zo wel in 't hooge als in 't laage, in de zelfde uitgestrektheid en maate, als de Hollandsche Graaven, tot dien tijd toe, aldaar geoeffend hadden. Volgens Octroij van Vrouwe MARIA VAN BOURGONDIE, van den drieëntwintigsten Maart des Jaars 1476, was het getal der Vroedschappen bepaald op eenëntwintig, en daar bij vergund, om uit hun midden te mogen kiezen, alle jaaren, twee Burgemeesteren, en twee Thesauriers, en dat de Baljuw de zeven Schepenen zoude aanstellen. Keizer KAREL DE V, als Graaf van *Holland*, maakte hier in eenige verandering. Hij beval, op den dertienden Januarij des Jaars 1537, dat het getal der Vroedschappen tot vierentwintig zoude vermeerderd, en door dezelve eene Benoeming zoude gemaakt worden, van vier tot Burgemeesteren en veertien tot Schepenen; uit welk getal, vervolgens, de Graaf of deszelfs Stadhouder twee tot Burgemeesteren en zeven tot Schepenen zoude verkiezen. Voorts, dat indien een der Burgemeesteren of der Schepenen binnenstijds overleedt, de Baljuw, uit de laatstgemaakte Benoeming, eenen anderen zoude verkiezen of in den eed neemen. En eindelijk, indien een der Vroedschap storf, zouden de overige Vroedschappen, aan den Graave, of deszelfs Stadhouder, een drietal ter hand stellen, om uit hetzelve de open-

staande

ſtaande plaats te vervullen, Op het Privilegie van Vrouwe MARIA, wierdt aldus, door zijne Keizerlijke Majeſteit, geen geringe inbreuk gemaakt. In de maand November des Jaars 1556, verleende PHILIPS DE II, onder andere Steden, ook aan *Schiedam*, het Voorregt, om tot zestig Guldens te wijzen bij arrest: invoege bij vonnis der Stad, de ſomme van zestig Guldens niet te boven gaande, niet zoude kunnen geappelleerd worden; welk Oktroij, vervolgens, bij het derde Artikel van de nadere Ampliatie der Inſtructie van den Hove van Holland, gedagtekend den vierëntwintigſten Maart des Jaars 1644, tot de ſomme van honderdvijftig, en nogmaals, bij Plakaat van Hun Edele Groot Mogende, de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, van den vijfden Maij des Jaars 1674, tot driehonderd Guldens is verhoogd. Gelijk elders, in de Nederlanden, dus ging ook, al vroeg, te *Schiedam* het licht der Hervorminge op, SALOMON VAN DER HOEVEN, Baljuw der Stad, om dat hij de meer gezuiverde leerbegrippen was toegedaan, moest, in den Jaare 1560, zijne dus genaamde, ketterij boeten met verlies van zijn Ampt en eene zevenjaarige Gevangenisſe op de Voorpoort van Holland, in *'s Graavenhage*. Sedert, 't zij door de vlugt, of op eenige andere wijze, zijne vrijheid bekoomen hebbende, rustte hij een Schip uit, hielp, daar mede, onder de *Watergeuzen*, de Stad *Brielle* bemagtigen, en vondt, in 't einde, zijne vrijheidsliefde beloond, met het Baljuwſchap van *'s Graavenhage*. Naa het bemagtigen van *den Briel*, gevolgd van dat van *Delfshaven*, lag *Schiedam* 't eerst aan de beurt, als wordende hetzelve genoegzaam ingeſlooten gehouden; te meer, zints ook de Stad *Delft* Staatſche Bezetting hadt ingenomen. Zonder ſlag of ſtoot ging *Schiedam* in 's Prinſen belangen over, naa dat de Hertog VAN ALVA de Spaanſche Bezetting daar uit geligt hadt, om dezelve tot de belegering van *Bergen in Henegouwen* te gebruiken. De Heer PHILIPS VAN MARNIX, *Heer van St. Aldegonde*, voerde 'er, van 's Prinſen wegen, in het volgende jaar het bevel. Naa het overgaan der Stad tot de Staatſche zijde, begon men 'er ook, op ſtaanden voet, op de belangen van den Hervormden Godsdienst bedagt te zijn. Het Krijgsvolk van BARTHOLD ENTES hadt reeds eenen aanvang gemaakt

van

van het beeldenstormen. Nog vóór het einde des Jaars 1572 verzogten de Hervormden, aan den Prinse VAN ORANJE, dat de Kerken, van de nog overgebleevene beelden, geheel mogten gezuiverd worden. Van den zelfden kant kwam aan Zijne Doorluchtigheid een verzoek om onderhoud der Predikanten, uit de Geestlijke goederen der Stad. Hier over ontstondt eenig geschil, waar van de afloop ons niet gebleeken is; dit wel, dat de Hervormden, zedert, in het ongestoord genot der oeffeninge van hunnen Godsdienst zijn gebleeven; als mede, dat WILLEM DE I, al vroeg, bevel gaf tot het onderhoud van twee Predikanten, uit de Geestlijke Goederen, uit welke zij, jaarlijks, vierhonderd Jakobs-Guldens moesten trekken. Van dollen Godsdienstijver, kort naa de bekoomene vrijheid, zag men, in onze Stad, eerlang, een aanstootelijk voorbeeld. Zekere GERRIT JAKOBSZOON VAN VLAARDINGEN, Roomsch Priester, meer dan zestig jaaren oud, hieldt, naa de nederlaage van 't Roomsch Geloof, zijn verblijf nog binnen *Schiedam*. Eenige baldaadige Soldaaten kreegen hier van de lucht, in de maand Februarij des Jaars 1574. 't Zij uit eigen beweeging, of door opstooking van anderen, vallen ze, in zekeren nacht, in 's Mans huis, slaan en mishandelen hem wreedaartiglijk, en laaten hem voor dood leggen. Hij bekwam, nogthans; en, 's anderendaags, met een Schuitje, na *Delft* gevoerd zijnde, overleedt hij aldaar, aan zijne wonden, naa verloop van weinige dagen. In de maand Augustus des Jaars 1574 openden die van *Schiedam* hunne Sluizen, om, door de overstrooming der Landen, het ontzet der belegerde Stad *Leiden* te helpen bevorderen. Omtrent anderhalf jaar laater, te weeten op den zevenëntwintigsten Januarij des Jaars 1476, kogten Burgemeesters en Regeerders, in den naame en ten behoeve der Stad, van de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, het Baljuw- en Schoutampt, nevens een jaar Tollen van de Varken- en Paerdenmarkten der Stad. Drie maanden daar naa bewilligde *Schiedam* in de Unie of nadere vereeniging tusschen *Holland* en *Zeeland*, en gaf last aan KORNELIS JAKOBSZOON FABRY, om dezelve, van Stadswegen, te ondertekenen. Soortgelijk een last wierdt, op den vijfden Julij des Jaars 1581, opgedraagen aan BARENT PETERSZOON, Bur-

Burgemeester, LEENDERT JORISZOON BEYS, Vroedfchap, en Mr. WILLEM VAN DER MEER, Penfionaris, ter gelegenheid van de Opdragt der hooge Overheid van den Lande van Holland aan Prinfe WILLEM VAN ORANJE. Het voorgevallene te *Zutfen* en *Deventer*, in den Jaare 1586, veroorzaakte, ginds en elders, merkelijk wantrouwen op het bewind van den Engelfchen Landvoogd, Graave VAN LEICESTER. Ter verhoedinge om niet eveneens, door verraad, in de handen der Spanjaarden geleverd te worden, verzogten en verkreegen die van *Schiedam*, van 's Lands Staaten, verlof, om, ter hunner verzekeringe, honderd Waardgelders te mogen aanneemen. Omtrent deezen tijd was het onzinnig begrip, wegens het aanweezen van Hekfen, Toverkollen en Waarzegfters, ook tot onze Stad doorgedrongen. Gelukkig indien dit wangevoelen geene verdere uitwerking hadde gedaan, dan om te dienen tot een voedzel van angftig bijgeloof. Maar, tot oneere van *Schiedam*, ftroomde, 't eenigen tijde, binnen deszelfs muuren het onfchuldig bloed van zommige rampzaligen, welke onder verdenking van Duivelskunftenaarije vielen, of wier gekrenkt harsfengeftel of verdorvene verbeeldingskragt hen deedt gelooven, dat ze, met het aangetijde vermogen, met 'er daad begaafd waren. Vijf Vrouwsperfoonen, bij vonnis van den vijfentwintigften Maij des Jaars 1585, veroordeeld om gepijnigd te worden, beleeden, met den Duivel een verbond aangegaan, en, uit kragt daar van, toverij gepleegd te hebben, tot befchadiginge van menfchen en beesten. In gevolge dier bekentenisfe wierden twee dier ongelukkigen leevende, en twee andere, naa alvoorens geworgd te zijn, verbrand: de vijfde wierdt in de Gevangenisfe geworgd gevonden. Behalven deeze Toverkollen, van de ergfte foort, vondt men, onder de Schiedamfche Wijven, veelerhande Waarzegfters, en zo genaamde Teemsdraaifters, die, uit het draaien van een Teems of Zeeve, goed geluk wisten te zeggen. Alle deeze wierden uit de Stad gebannen. Eene der gewaande Duivelskunftenaaresfen, in het einde van het Jaar 1590, gevangen zittende, wierdt, in den Kerker, verworgd gevonden. Op rekening van den boozen Geest wierdt dit feit gefteld, en het Lijk der rampzalige, diensvolgens, waardig gekeurd

om

om tot asch verbrand te worden. De volvoering van dit belachelijk Vonnis geschiedde in de maand Februarij des Jaars 1591. Gelukkiger, voor de belang hebbende, was de uitslag van soortgelijk eene beschuldiginge, in den Jaare 1592, ingebragt tegen zekere MARYTJE ARENDS, Huisvrouw van JAKOB ADRIAANSZOON, die, om gewaande Toverij, in hegtenis was genomen. De Baljuw der Stad, MELCHIOR WILLEMSZOON VAN WELHOEK, nevens den Prokureur Generaal, veroordeelden haar om verbrand te worden. Van dit Vonnis beriep zich de ongelukkige op het Hof; 't welk, vervolgens, op den negenentwintigsten Februarij des Jaars 1592, een Vonnis streek, volgens 't welk de gemelde MARYTJE ARENDS tot scherper onderzoek of den Pijnbank moest gebragt worden. Doch dit Vonnis hadt insgelijks geenen voortgang; naa nog ruim drie maanden zittens, wierdt het, volgens uitspraak van den Hoogen Raad, vernietigd, de Gevangene op vrije voeten gesteld, en de Baljuw van *Schiedam*, nevens den Prokureur Generaal, verweezen in de kosten. Indien al van Toverije, men hoorde, zedert, niet meer van het vangen en straffen van Toverkollen, door de Regeering van *Schiedam*. In den Jaare 1650 verleenden de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland* aan de Stad *Schiedam* het Octroij, volgens 't welk de vierentwintig Vroedschappen, voortaan, in plaats van twee, drie Burgemeesteren zouden mogen stellen, voorts haare eigen Schepenen verkiezen, en de openvallende Vroedschapsplaatzen vervullen. Diensvolgens moesten de Vroedschappen, op den laatsten April, vergaderen, en vervolgens inleveren geslootene briefjes, inhoudende de naamen van zes, veertien en drie persoonen, om, bij de meerderheid, uit dezelve verkoozen te worden, drie tot Burgemeesteren, zeven tot Schepenen, en één tot Vroedschap, indien 'er eene Raadsplaats open stondt. De gekoozenen zouden, voorts, den gewoonlijken Eed doen, in handen van den Baljuw, of, bij diens afweezigheid, in handen van de Oudste Vroedschap, mits dezelve geen Burgemeester of Schepen ware. Dus herkreeg de Stad *Schiedam* het regt van eigen Regeeringsbestellinge, 't welk zij, vóór de regeering van Keizer KAREL DEN V, bezeeten hadt, doch, door dien Vorst, ingevolge zijner heerschzuchtige bedoelingen,

gen, merkelijk besnoeid wierdt. Het laatstgemelde Oktrooi wierdt, in den Jaare 1704, door 's Lands Staaten, nader bekragtigd, doch het getal der Vroedschappen op twintig verminderd. Bij de Regeeringsverandering van de Jaaren 1747 en 1748, gelijk bekend is, is hier omtrent verandering voorgevallen, en aan Zijne Hoogheid het regt van bestellinge opgedraagen. Merkelijke beweeging ontstondt 'er, in den Jaare 1672, te *Schiedam*, om de verheffing van Prinse WILLEM DEN III te bevorderen. De Vroedschap WILLEM NIEUWPOORT, welken wij, in een afzonderlijk Artikel, nader hebben leeren kennen, verdagt van 's Prinsen bevordering te willen tegenhouden, wierdt door het gemeen gevat, en smaadelijk gehandeld. Men dreef het stuk door, en liet, wel haast, de Oranjevlag van den Toren waaien. In den befaamden twist, over de werving van zestienduizend Man Krijgstroepen, in den Jaare 1684, was *Schiedam* de eenige Stad, welke de zijde van *Amsterdam* hieldt; zij deedt eene Aantekening ter Staatsvergaderinge, bij welke zij verklaarde, „ het besluit op de werving te houden voor nietig en kragteloos, als tegen het „ aloude gebruik genomen zijnde; protesteerende, wijders, „ van al het onheil, welk 'er, in tijd en wijle, uit zoude „ kunnen rijzen, en de toestemming niet kunnende geeven, „ dat het ter algemeene Staatsvergaderinge zoude worden ingeleverd." Eindelijk tekenen wij nog aan, dat de burgers van *Schiedam*, even als van andere Steden, geduurende de Jaaren 1747 en 1748, hunnen ijver betoonden in het opstellen en ter tekeninge aanbieden van Verzoekschriften, over burgerlijke bezwaaren, hoewel men 'er laater, dan in eenige andere Steden, daar van eenen aanvang maakte. De uitslag was hier de zelfde als elders. 's Prinsen Gemagtigden ontsloegen 'er de gantsche Regeering, doch herstelden dezelve wederom, op één Lid na, 't welk van zijnen post verlaaten bleef. Tevens wierdt het getal der Vroedschap wederom op vierentwintig vermeerderd. Wat 'er, geduurende de jongstverloopene jaaren, vóór en ten tijde der Omwentelinge van den Jaare 1787, te *Schiedam* is voorgevallen, is nog heden, bij eenen iegelijk, in versche geheugenisse.

Op

Op dit historisch berigt, zullen wij nu eene meer bijzondere beschrijving der Stad laaten volgen. *Schiedam* heeft vier Poorten; zij zijn de volgende: de *Rotterdamsche*, de *Overschiesche*, de *Vlaardinger* en de *Ketel-Poort*; de twee laatste leggen digt bij malkander, in het Noordwestlijk gedeelte der Stad. Van de oude Muuren, welke eertijds de Stad, bij wijze van Vestingwerken, omringden, vindt men alleen een overblijfzel in een ouden Toren. Thans legt *Schiedam* binnen een Aarden Wal beslooten, langs welken verscheiden fraaie steenen Koornmolens zijn gebouwd. In eene ongedrukte *Beschrijving van Schiedam*, ons, door eene gedienstige hand, op eene verpligtende wijze, medegedeeld, en uit welke wij verscheiden bijzonderheden, de Historie der Stad betreffende, ontleend hebben, leezen wij, dat, in den Jaare 1515, het getal der Huizen op vierhonderd tweeënzeventig wierdt begroot; 't welk, zedert, tot dertienhonderd achtenzeventig zoude zijn aangegroeid. Het getal der Ingezeetenen wordt op achtduizend begroot. Het *Stadshuis*, hoewel niet zeer groot, is een fraai Gebouw, voorzien van de noodige Vertrekken, onder welke men 'er eenige ontmoet, die zeer zindelijk zijn betimmerd. Onder het Stadshuis plagt men, eertijds, de *Waag* te houden; doch dezelve is, in laatere tijden, elders verplaatst, en thans een afzonderlijk gebouw; het staat bezijden den Toren der Kerke. Even als in andere Steden, plagt men, van ouds, ook hier eene *Doele* te hebben; zij is nog in weezen, doch, even als elders plaats heeft, onder de gedaante van een aanzienlijken Herberg. Bijkans vijftig jaaren geleeden is dezelve merkelijk vertimmerd en vergroot. Voorts heeft men 'er een *Latijnsch School*, eene *Beurs*, *Vleeschhal* en *Vischmarkt*. 'Er is niet meer dan ééne Kerk, ten dienste der Nederduitsche Hervormden; zij staat aan eene ruime Markt of Plein, niet verre van het Stadshuis, en, na genoeg, in het midden der Stad. Het was, eertijds, eene Parochiekerk, aan JOANNES *den Dooper* toegewijd. Het is een oud, groot en deftig Gebouw, pronkende met een hoogen Toren, en, van binnen, met een fraai Orgel. In deeze Kerk zag men, eertijds, eene pragtige Kapél, en, in 't midden van dezelve, eene marmeren Graftombe, onder wel-

ke

ke, de H. LUIDWINA; of LIDEWYN, begraaven was. Deeze befaamde Santinne was te *Schiedam* gebooren, in den Jaare 1380, en in het Jaar 1433 aldaar overleeden. Zeer vermaard was deeze Maagd, bij haar leevèn; en lang naa haar overlijden; om haare heiligheid, zagtmoedigheid, lijdzaamheid en andere goede hoedanigheden. De berugte Prediker JAN BRUGMAN, en de beter vermaarde THOMAS à KEMPIS, hebben haar leeven en daaden beschreeven. Zie verder het Art. LUIDWINA; Deel XXII. bladz. 168. Vier Predikanten neemen, te *Schiedam*, het gewijde dienstwerk waar; zij behooren onder de Klassis van *Schieland*. —— Behalven de Nederduitsche, vindt men hier ook eene Gemeente van *Walsche* Gereformeerden; doch deeze hebben geene afzonderlijke openbaare Kerk, maar verrigten hunnen openbaaren Godsdienst, in eene ruime Zaal van het Gasthuis, tot eene predikplaats bekwaam gemaakt. De niet zeer talrijke Gemeente wordt door éénen Leeraar bediend. — Vreemd is het, en wij kunnen de reden niet bevroeden, dat wanneer de *Remonstranten*, in den aanvang deezer Eeuwe, naamelijk in de maand Junij des Jaars 1705; aan de Regeering, om verlof verzogt en tot het stigten eener Kerke, dit aanzoek, naa twee maanden beraads, wierdt afgeslagen. — Men vondt hier, voormaals, eene *Doopsgezinde* Gemeente. Om het verminderende getal van Leden, vervoegden zich deeze aan de Gemeente dier Gezinte te *Amsterdam*; haare Vergadering houdende *bij het Lam en den Toren*, en droeg haare Predikplaats en andere Kerkelijke goederen aan dezelve op, mids de nog overgebleevene Leden, indien zij tot armoede vervielen, uit dezelve zouden onderhouden worden. De Leeraar wierdt voor eene bepaalde somme afgekogt. Dit viel voor in den Jaare 1748. De Kerk bleef de eigendom der Amsterdamsche Gemeente, tot in den Jaare 1756; wanneer zij, voor de somme van twaalfhonderdvijftig Guldens, wierdt verkogt. — Eindelijk heeft men 'er twee Statien van *Roomschgezinden*; de eene behoort tot de Gezinte der *Jansenisten*. — In de Roomsche tijden hadt men, te *Schiedam*, twee Nonnenkloosters. Het eerste, aan S. URSULA gewijd, en waar in men volgens den derden Regel van S. FRANCISCUS leefde, wierdt gebouwd in den Jaare 1424; doch,

kort daar naa, geheel zijnde afgebrand, in den Jaare 1429 verplaatst na het Dorp *Ketel*, in *Schieland* gelegen. Het tweede, zijnde een Klooster van Augustijner-Nonnen, voerde den naam van *S. Annaas-Konvent.* Wijders hadt men 'er een Gasthuis, 't welk van S. JAKOB den naam ontleende, en een *Bagijnhof*; deeze beide Gestigten zijn nog in weezen. Het Gasthuis is ouder dan de Stad. In de boven aangehaalde onuitgegeevene Beschrijving van *Schiedam* leezen wij, dat volgens uitspraak van Schepenen van *Schiedam*, toen nog *Nieuwendam* genaamd, van den Jaare 1286, *het St. Jacobs-Gasthuis zal hebben het beste kleed van de Poorteren, 't zij dat die binnen of buiten de poorten sterven.* Wijders heeft men 'er nog een *Oude-Mannen-Provenierskuis*, een *Weeshuis*, een *Pesthuis*, en een *Vrouwen-Tugthuis.* Even buiten de Overschiesche Poort, aan *de Schie*, staat een fraai *Provenierskuis*, in 't welk Mannen en Vrouwen den kost kunnen koopen.

De *Regeering* van *Schiedam* bestaat uit een Hoofdschout of Baljuw, drie Burgemeesteren, zeven Schepenen en twintig Vroedschappen. Uit de meer dan eens gemelde ongedrukte Beschrijving, hebben wij, boven, de veranderingen, in het getal der onderscheidene Regenten, van tijd tot tijd, voorgevallen, aangetekend.

De Ingezeetenen van *Schiedam* waren, van ouds, vermaard, wegens hunne zuinigheid, naarstigheid en andere goede hoedanigheden. De bekende PIETER OPMEER, in zijne *Historie der Hollandsche Martelaaren*, geeft des een verslag, welk veelen onzer Leezeren, vleien wij ons, hier met genoegen zullen aantreffen. „ Indien 'er, dus schrijft hij, „ eenig volk is onder de Batavieren, welker zuinigheid ook „ aan PAULUS JOVIUS is bekend geweest, en hetwelk de voor- „ deelen van de spaarzaamheid verstaat, zo zijn het vooral, „ mijns oordeels, de *Schiedammers :* want hunne deunigheid „ in 't besnoeien van alle onkosten is al van ouds geroemt „ door het gemeene spreekwoordt : *Schiedammertje droog- „ broodt.* — De Ingezetenen zijn vernuftig, en vijanden van „ de ledigheit; de Visschers zwerven doorgaans met hunne „ schepen op Zee, en begeeven zich zeer naarstig tot den

„ Haring-

" Haringvangst, en vele van hen drijven sterken Koophandel. " De voornaamste bezigheit der Vrouwen is netten te breien " en te verstellen: de kinderen worden meest aan het hennip- " draaien gezet, ja de jonge jeugdt wordt van 't spinnewiel " niet verschoont, of wordt aan eenig ander werk gezet. " Dewijl men dan aldaar niemandt ledig ziet lopen, zo ziet " men 'er ook niemandt van huis tot huis gaan bedelen. Zij " leven doorgaans van wei of getapte melk, en van pekel- " haringen en van bokkingen, of van gezouten vleesch of " visch, die zij in hunne kelders bewaren. Het gebeurt zeer " selden, dat zij bij malkanderen goed cier maken, of hun " hert met eeten en drinken eens ophalen: men zou zweren, " dat zij de wijze van huishouden, de zorgvuldigheit en de " naarstigheit, van de mieren geleert hebben. Ook zijn de " *Schiedammers* ten tijde van onze Voorvaderen berucht ge- " weest door hunne getrouwigheit aan den Roomschen Ko- " ning MAXIMILIAAN, wanneer dezelve FRANS VAN BREDERODE, " die *Rotterdam* bemachtigt hadt, gewapenderhandt vervolg- " de. Ter gedachtenisse van deze getrouwigheit plagt men " den 14 Februarij een plegtigen ommegang te houden. Maar " dat deze stadt geene geleerde mannen voortgebragt heeft, " daar het den Ingezetenen nochtans aan geen verstandt ont- " breekt, dat moet hunne deunigheit voornamentlijk geweten " worden, en ten dele ook daar aan, dat zij groter achting " hebben voor eene uitstekende vroomheit en deugdzaamheit, " dan voor eene uitmuntende geleerdheit." Dus verre het berigt van OPMEER; welk, dat het tegenwoordig gedrag der hedendaagsche Ingezeetenen van *Schiedam*, daar mede, in allen opzigte, niet overeenstemt, bij alle verstandigen, die het heil hunner geboorteplaatze zoeken, hartelijk betreurd wordt. In fraaie rijmklanken zong, weleer, de Edele KONSTANTYN HUIGENS den lof van *Schiedam* in de volgende dichtregels.

" Twee stromen scheiden mij van 't achterleggend landt,
" De derde sluit de ring, en geeft ze bei de handt:
" In 't midden staat mijn stoel op wel gesteunde stijlen,
" Daar oeffene ik mijn jeugdt op 't nodig hennip-kwijlen,

„ En 't ruggeling gespin; die rekt haar spinsel uit
„ Tot daar het ligt en digt de haringbuit besluit,
„ En 't mijnent binnen sleept, van daar hij met mijn' brieven,
„ Nog eens ter Zee geraakt de Wereldt gaat gerieven:
„ Die mij klein *Rotterdam* en groot *Delfshaven* noemt,
„ Heeft niet te laag gelaakt, heeft niet te hoog geroemt."

Elk weet, hoe met het algemeen verloop der Haringvisscherij, en daar mede verknogte werkzaamheden, ook te *Schiedam*, dit middel van bestaan zeer aanmerkelijk is verminderd, zo niet geheel verdweenen. Op verre na kan 't getal der schepen, welke van hier ter Zee vaaren, geene honderd haalen, hoe veelen men 'er, omtrent het einde der Zestiende Eeuwe, telde. De Korenhandel, en vooral ook de Korenwijn- of Geneverstookerij, is eene voornaame bron van bestaan voor een goed aantal Schiedammers. Men verzekert ons, terwijl wij dit schrijven, dat 'er, met weinig minder dan tweehonderd Ketels, thans nacht en dag gestookt wordt.

Ondanks het geen PIETER OPMEER, in de boven aangehaalde woorden, zegt van den geringen prijs, op welken de Geleerdheid, eertijds, te *Schiedam* wierdt geschat, heeft, egter, de Stad eenige *beroemde Mannen* voortgebragt. Met lof vinden wij gewag gemaakt van GERARDUS SCIDANUS, of GERRIT VAN SCHIEDAM, gestorven in den Jaare 1443. Hij was Prioor van de *Karthuizers* der Apostelen bij *Luik*, naa, alvoorens, in zijn Vaderland, het Huis van S. GEERTRUID bestuurd te hebben. TRITHEMIUS, die hem, verkeerdelijk, GERARDUS STREDAMUS, *van Stredam*, noemt, geeft eene Naamlijst van 's Mans naagelaatene Schriften. Behalven deezen, vinden wij ook vermeld MARTINUS VAN SCHIEDAM, als een Man van geleerdheid, en Schrijver van een Boek over de Geestlijke Verrukkingen, *de Spiritualibus ascensionibus*; 't welk, egter, nooit gedrukt is, maar, in Handschrift, in de Boekerij te *Utrecht* wordt bewaard.

Uit de ongedrukte Beschrijving van *Schiedam*, hebben wij, boven, reeds aangetekend, dat de Stad hoog en laag Regtsgebied oeffent over het dus genaamde *Frankenland*. Wijders is de Stad eigenaares van verscheiden Ambagtsheerlijkheden;

zij

zij zijn de volgende: *Oud-* en *Nieuw-Matenes*, *Nieuwland*, *Korteland* en *'s Graaveland*; voorts, van *Hoogvliet*, *Pernis* en *Portugaal*, in het Land van *Putten* gelegen, gekogt, van de Staaten van Holland, voor zevenendertigduizend Guldens; en, eindelijk, in het zelfde Land, van *Oud-* en *Nieuw-Engeland*, voor welke zij achtendertigduizend Guldens heeft betaald.

Schiedam heeft twee Wapens. Het eerste bestaat uit een Zwarten recht opstaanden Leeuw, langs de slinkerzijde van zijn lichaam gedekt met eene gekartelde Dwarsbaar of Stok, van rood en wit, op een gouden Veld. Het tweede Wapen zijn drie gekoleurde Zandloopers, twee boven, en één beneden, insgelijks op een gouden Veld. Het eerste is het tegenwoordige Wapen van *Schiedam*; het ander heeft het reeds gevoerd, toen het nog *Nieuwendam* genaamd wierdt, vóór het Jaar 1310. Men wil dat het zijnen oorsprong zoude ontleenen van de naauwkeurigheid der Schiedammers, in het waarneemen van Eb en Vloed, en alzo om op bestemde tijden in Zee te steeken en van daar te rug te keeren. De Leeuw zou een Zinnebeeld van hunne sterkte en kragt zijn.

Uit eene *Onuitgegeevene Beschrijving van Schiedam*; *Tegenw. Staat van Holland*; enz.

SCHIELAND, een Baljuw- en Hoogheemraadschap, in *Holland*, dus genaamd naar het Water *de Schie*; welke, egter, slegts een gedeelte daar van doorloopt; het legt tusschen *Delfland*, *Rhijnland*, den *Ysel* en de *Maaze* beslooten. Deszelfs buitenste grensscheidingen zijn, langs *Delfland*, van de Stad *Schiedam* af, met het Water *de Schie*, tot aan *Rodenrijs* over *de Schie*, en vervolgens agter het Dorp *Berkel* om, midden door het Dorp *Waddinxveen*, tot in het Water *de Gouwe*, en, aan den Maaskant, van *Schiedam* na *Delfshaven* na *Rotterdam*, tot aan den *Ysel*, en, langs deeze rivier, wederom tot aan *de Gouwe*, tot aan *Zuid-Waddinxveen*. Volgens de jongste opgaven, zou *Schieland* eene uitge-

gestrektheid van ruim achttienduizend Morgens Land beslaan.

Reeds vroeg is deeze Landstreek, bij haaren tegenwoordigen naam, bekend geweest. Graaf JAN DE I, Zoon van Graave FLORIS DEN V, nam, in den Jaare 1299, de Heemraaden in zijne bescherming, gelijk blijkt uit eenen brief, in de Handvesten van *Schieland* nog voorhanden. WILLEM DE III, Graaf van Holland, gaf, in den Jaare 1316, den volgenden Brief, uit welken blijkt, dat toen reeds een Baljuw en Heemraaden bekend waren, van zeker regtsgebied voorzien. Het Oktroij luidt, woordelijk, aldus: „ Wij WILLEM, „ Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende „ Heere van Vrieslandt, maecken condt allen luden, dat wij „ willen, dat sop wat bedrift, dat onse welgeboren Heem- „ raders van Schielandt hebben, om orbaer des gemeenlants „ van Schielandt, gerechte worden bij hen, en bij haeren „ Baelju. Gegeven des Saterdaechs voor Palmen-Sondage in „ 't jaer ons Heeren dusent driehondert ende festiene." De grondgesteldheid is, op veele plaatzen, veenagtig. Van hier dat men 'er groote uitgestrektheden Lands vergraaven, en in ruime Waterplassen heeft veranderd; „ tusschen welke Water- „ plassen, schrijft de naauwkeurige J. LE FRANCQ VAN BERK- „ HEY, hier en daar goede streeken van Wei- en Hooilanden „ leggen: maar (dus vervolgt hij) het is uit hoofde van de „ laage en menigvuldige Veengronden ligt te begrijpen, dat „ deeze Landstreek (*Schieland*), al is het niet door het bui- „ tendijksche Maaswater, door haar eigen binnenwater veel- „ maalen dras ligt, inzonderheid aan den kant van de Rotte; „ ter wederzijden van welken stroom de meeste Veenen ge- „ legen zijn."

Sedert meer dan tweehonderd jaaren, behoort het Baljuwschap van *Schieland* aan de Stad *Rotterdam*, als welke hetzelve, in den Jaare 1576, voor eene somme van vierduizend Ponden, van de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, heeft gekogt. Op grond van deezen eigendom, stellen Burgemeesters en Regeerders der gemelde Stad een der Leden van hunne Vroedschap aan tot Baljuw en Dijkgraaf van *Schieland*, voor den tijd van vijf agtervolgende jaaren. In handen van Bur-

ge-

gemeesteren moet deeze aanzienlijke Amptenaar den Eed afleggen. Nevens zes *Schepenen*, en even zo veele *Welgeboorene Mannen*, ſpant de Baljuw den Vierſchaar over Crimineele zaaken, als mede het maaken van Gemeene-Lands Keuren en Ordonnantien, die het Heemregt niet betreffen. Van de laagere Regtbanken, in de Schielandſche Dorpen, kan men zich op deezen Regtbank beroepen. De Vergaderplaats van dit Kollegie, 't welk zijnen bijzonderen Sekretaris en Bode heeft, is, een der Vertrekken van het Stadshuis te *Rotterdam*.

Het *Hoogheemraadſchap* van *Schieland* wordt waargenomen door Dijkgraaf en zes Heemraaden. Derzelver bewind bepaalt zich, hoofdzaakelijk, tot het opzigt en onderhoud van de gemeene Wegen, Wateren, Dijken en Sluizen; alle 't welk, uit hoofde der veelvuldige wateren in deeze Landſtreek, en de aangrenzinge van twee aanmerkelijke Rivieren, de *Maaze* en den *Yſel*, veel overlegs en toezigts vordert. Door aanzienlijke Leden in Stads of Staatsregeering, worden de posten van Dijkgraave en Heemraaden, gemeenlijk, waargenomen. Het Kollegie wordt bediend door eenen Sekretaris, eenen Rentmeester, voorts eenen Fabrijk of Landmeeter, een eerſten Klerk ter Sekretarije, een Kastelein in 't Gemeenelandshuis, en twee Boden. Van 't gemelde Huis, ſtaande binnen *Rotterdam*, hebben wij, op 't Art. van die Stad, eene beſchrijving medegedeeld. Acht maalen 's jaars vergadert, gemeenlijk, het geheele Kollegie; eenige Leden van hetzelve, als Kommiſſarisſen, koomen maandelijks bij één.

Eindelijk heeft men ook nog een Kollegie van *Hoofd-Ingelanden* van *Schieland*; zij worden gekoozen uit de Steden *Rotterdam*, *Gouda* en *Schiedam*. Elke Stad kiest 'er twee, den eenen voor zijn geheele leeven, den anderen, veelal, eenen Burgemeester, welke dien post waarneemt, zo lang hij op het Kusſen zit. Jaarlijks worden zij door Dijkgraaf en Hoog-Heemraaden beſchreeven, om bij [illegible]hooren en ſluiten der Rekeningen, en het doen der Ommeſlagen, tegenwoordig te zijn.

Om *Schieland* van het overtollig binnenwater te ontlasten, bedient men zich van een goed aantal Watermolens; derzelver getal wordt op ruim vijftig begroot: onder welke nog

niet begreepen zijn, de kleinere Molens, die meer binnenwaarts staan, en het water na de eigenlijk genaamde Poldermolens brengen. Daarenboven ontmoet men 'er, langs heenen, verscheiden Sluizen, door welke het toegemaalen water in de *Gouwe*, den *Yssel*, de *Maaze* en elders zich ontlast.

Onder *Schieland* telt men, als voornaame Dorpen en Ambagtsheerlijkheden, *Hoogenban*, *Overschie*, *Kool*, *Schoonderloo*, *Kralingen*, *Kapelle op den Yssel*, *Nieuwerkerk*, *Moordrecht*, *Zevenhuizen*, *Moerkapel* en de *Wildeveenen*, *Hillegersberg* en *Schiebroek*. De Hooge Heerlijkheden, in dit Baljuwschap, zijn, *Matenes*, *Bleiswijk*, *Broek*, *Thuil* en 't *Wegje*. Op bijzondere Artikelen worden alle deeze, in ons *Woordenboek*, beschreeven.

SCHIERINGERS *en* VETKOOPERS, twee zeer vermaarde Aanhangen, in *Friesland*, gelijksoortig aan de *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* in *Holland*, en die het eerstgenoemde Gewest op geen minder onmin, tweespalt, haat en bloedvergieten te staan kwamen. Den waaren tijd, in welken deeze benaamingen haaren oorsprong hebben genomen, vinden wij niet aangetekend. SCHOTANUS, verhaalt alleenlijk, op het begin der Veertiende Eeuwe, dat de genoemde Aanhangen, ten dien tijde, begonnen te *herleeven*. Ten blijke, dat ze toenmaals, al eenigen geruimen tijd, moeten bekend geweest zijn. Aanleiding tot de verdeeldheid zal gegeeven hebben, de tweespalt en naijver tusschen de aanzienlijke of adelijke Friesche Geslagten, welke men, van ouds, in dat Gewest, in grooter getal, dan elders, aantrof. In den beginne hadden deeze de handen in elkander geslagen, om den gemeenen vijand te bevegten, en zich tegen de invallen, vooral der *Noormannen*, in veiligheid te stellen. Ten dien oogmerke diende het stigten van menigvuldige Stinzen, of zwaare steenen Huizen, als zo veele Verschanzingen tegen de stroopende rustverstoorders. Door middel van het een en ander wierdt 's Lands Vrijheid beschermd en op een vasten voet gebragt. Van heillooze uitwerkzels, intusschen, was deeze Vrijheidsijver. Naauwlijks hadt men, ten behoeve van het Algemeen, het dierbaar pand verworven, of elk zogt daar van het genot te hebben, als of het hem ge-

geheel en afzonderlijk in eigendom behoorde. „ Het misbruik „ der Vrijheid" (op dat ik de gegronde aanmerkingen eens hedendaagſchen Schrijvers overneeme) „ bragt te wege, dat „ de Wetten haare kracht verlooren, en de Overheden te „ luttel gezags bezaten, om de ſtijfhoofdigheid en losbandig- „ heid der Landzaaten te bedwingen. Elk meende zijn eigen „ Rechter te mogen en te moeten zijn, in de onderlinge „ twisten en verdeeldheden, die menigmalen uit kleine begin- „ zelen voortkwamen; doch, niet haastig genoeg bijgeleid, „ op moord en doodſlag uitliepen. Nergens" (deeze aanmerking voegt 'er de geagte Schrijver nevens, welke een groot licht verſpreidt over de Landgeſteltenis van het platte Land van *Friesland*) „ zag 't 'er jammerlijker uit dan in zulke „ Steden en Dorpen, daar men meer dan éénen Edelman of „ Heer van aanzien had. Deeze lagen geduurig over hoop. „ Die de zwakſte was nam al doorgaans zijne toevlugt tot „ het bouwen van Stinzen en nieuwe buurſchappen, die we- „ der met den tijd tot Dorpen aangroeiden, en, met Kerken „ voorzien, naar hunne eerſte ſtichters genoemd wierden, „ gelijk nog tegenwoordig uit veeler Dorpen en Buurten be- „ naamingen ligtelijk valt op te maaken; hebbende men in „ deeze verdeeldheden insgelijks de reden te zoeken van de „ veelvuldige Dorpen, Kerken en Buurſchappen, welke in „ *Friesland* gevonden worden, en niet zelden zo digt bij „ elkander liggen, dat men, den eerſten oorſprong daar van „ niet weetende, groote reden van verwondering hebbe, dat „ onze Voorvaders kwistiger in het bouwen van Kerken ge- „ weest zijn, dan men hedendaags oplettend is in het onder- „ houden van dezelve."

In deezen toeſtand van zaaken in *Friesland*, ſchijnen de boven genoemde Aanhangen hunnen oorſprong genomen te hebben. 't Is te denken, dat de bijzondere geſchillen, tusſchen Edelen en Edelen, onzeker om welke redenen, voor eene wijl tijds zijnde bijgelegd of ter zijde geſteld, deeze zich als in twee heirlegers tegen elkander in ſlagorde geſchaard hebben. De eene Aanhang ontbleldt zich in *Oostergo*, of het Oostlijkſte gedeelte van *Friesland*, 't welk aan *Groningen* en de *Ommelanden* grenst; de andere beſtondt uit de In- en Op-

gezeetenen van *Westergo*, die nader aan *Holland* paalden, en, gelijk de eerſte in *Groningerland*; van hunne zijde in dat Gewest hunne vrienden en medeſtanders hadden. De laatſten noemde men *Schieringers*, de eerſte *Vetkoopers*. Wat den oorſprong deezer benaamingen aanbelangt, 't zal hier gegaan zijn, als in den twist tusſchen de *Hoekſchen* en *Kabeljaauwſchen*. Of de *Hoek* den *Kabeljaauw*, dan of de laatſte den eerſten ving, was ſlegts het voorwendzel van een geſchil, 't welk een veel dieper grond hadt. De *Vetkoopers*, het Oostlijk gedeelte der Provincie bewoonende, alwaar men zwaare Kleigronden, uitneemende Weilanden, ſchoone Runderen en andere beesten, en overvloed van allerlei Vette Waren hadt, met welke zij hunnen voornaamſten handel dreeven, om dat de Akkerbouw, toenmaals, nog niet zo algemeen, als heden, wierdt beoeffend, zouden daar van hunnen naam ontleend hebben; 't zij dezelve hun van anderen gegeeven wierdt, of dat zij dien uit trotsheid hadden aangenomen. De *Schieringers*, daarentegen, die, voor 't meerendeel, de laage en waterige ſtreeken van *Westergo* bewoonden, alwaar men uitneemende *Schieraal* of Paling vangt, heel tot in *Engeland* vermaard en aldaar greetig geveild, zouden aan 't vangen van dezelve hunne benaaming hebben dank te weeten. In ſchijn liep de twist, tusſcnen de beide Aanhangen, wie, met de voortbrengzels zijner Landſtreeke, het meeste voordeel konde doen. Doch de waare reden was, dat de eene over den anderen den meester wilde ſpeelen, en de natuurlijke of burgerlijke Vrijheden en Voorregten beſnoeien. Duidelijk zal men dit bevroeden, indien men in aanmerking neeme, dat de *Vetkoopers*, althans derzelver hoofden en aanvoerders, uit de edelſte en aanzienlijkſte Geſlagten, de *Schieringers*, integendeel, uit lieden van den burgerſtand of nog laagere klasſen beſtonden. En welk Land beſtaat 'er, daar men niet, 't eenigen tijde, dusdanig eene over en weder worſtelling tusſchen Edelman en Burger aantrof? Wat, voor 't overige, den loop en voortgang van deezen binnenlandſchen twist aangaat, wij kunnen dien hier niet verhaalen, of wij zouden het voorgevallene, geduurende het tijdverloop van twee Eeuwen, in de Geſchiedenis van *Friesland*, moeten verhaalen, als waar mede

de

de befaamde twist onmiddelijk verbonden is. Genoeg zij het, in 't algemeen, te hebben aangemerkt, dat de beide Aanhangen, naa, geduurende eenen reeks van tweehonderd jaaren, alle de verfchrikkingen en verwoestingen van eenen burgerkrijg te hebben aangerigt, door hunne onlusten en verdeeldheden den weg baanden tot verlies van die Vrijheid, om welke te behouden of te verkrijgen, zij zo lang geworfteld hadden. Want, het alles na zich haalende Huis van Oostenrijk, 's Lands kragten dus verzwakt ziende, deedt zijn voordeel met de gezintheid der Landzaaten, en hegtte *Friesland* aan zijne uitgebreide heerfchappijen: waar naa de Ingezeetenen wel den naam behielden van *Vrije Friezen*, doch de weezenlijkheid daar van verlooren.

Zie SCHOTANUS en WINSEMIUS.

SCHIERMONNIKOOG, een Eiland, gelegen tegen de Noordzee, ten Oosten van het Eiland *Ameland*, en door eene naauwe Zeeëngte daar van afgefcheiden; voorts ten Noorden en Noord-Oosten van *Friesland*, en ten Noord-Westen van *Groningerland*. Tusfchen dit Eiland en de Provincie *Friesland* legt een diep Vaarwater; doch tusfchen 't zelve en *Groningerland* ontmoet men Ondiepten, bij den naam van *de Wadden* bekend, als die, bij laag water, genoegzaam droog leggen, en, ware 't niet om de losheid en flibberigheid van den grond, op verfcheiden plaatzen, te voet zouden kunnen doorwaad worden.

Betreffende den oorfprong der benaaminge *Schiermonnikoog*, of, zo als de eerfte benaaming luidde, *Monnikoog*; waarfchijnlijk moet dezelve gezogt worden in zeker Konvent of Klooster van Monniken, die 'er, in vroegere tijden, eigenaars van geweest zijn: hoewel het met geene zekerheid kan bepaald worden, of dit Klooster op 't Eiland zelve, dan in eenig gedeelte van *Friesland* gelegen hebbe. Wegens de reden van het voorzetzel *Schiermonnikoog* is men het niet volkomen eens. Niet onaanneemelijk dunkt ons het gevoelen der zulken, die meenen, dat de Monniken, in den burgertwist, tus-

fchen

ſchen de *Vetkoopers* en *Schieringers*, de zijde der laatſten gekoozen hebbende, uit dien hoofde *Schiering-*, en, bij verkorting, *Schiermonniken*, gebijnaamd zijn geworden. Immers ſchijnt het zeker, dat de genoemde Monniken van den gemelden Aanhang met 'er daad geweest zijn. *Oog*, waar voor men ook, zomtijds, *Age*, *Aege*, *Auge* ſchreef, wierdt, volgens ALTING, bij de Ouden gebruikt, om daar mede een Eiland aan te duiden: om reden dat de Eilanden, veeltijds, rondagtig zijn, en aldus de gedaante van een *Oog* hebben.

Naa dat de Monniken uitgeſtorven of verdreeven waren, is het Eiland de eigendom geworden der Provincie van *Friesland*. De Staaten van dat Gewest, mids behoudende aan zich het regt van Opperheerſchappije, hebben, in den Jaare 1638, het Eiland, met deszelfs Landen, Zeeregten, Inpoſitien, Civiele en Crimineele Jurisdictie, in vollen eigendom overgedraagen aan den Heere JOHAN STACHOUWER, *Heere van Rijsbergen*, *St. Anne*, enz. wiens naakoomelingen 'er nog tegenwoordig de eigenaars van zijn.

De uitgeſtrektheid van het Eiland wordt op drie uuren gaans in de lengte, en één uur gaans in de breedte begroot. Naar gisſing zoude het groene Land, beſtaande uit bouw- hooi- en weilanden, ongeveer twaalfhonderd Morgens beſlaan. Het getal der Opgezeetenen wordt op twaalfhonderd geſchat, die allen van den Hervormden Godsdienst belijdenis doen. Gelijk veele andere Eilanden, dus is ook *Schiermonnikoog* merkelijk gedaald beneden den peil van zijnen voorgaanden welvaart. Uit den aart der legginge is het eigenaartig af te leiden, dat de Landzaaten zich voornaamelijk op den Scheepvaart toeleiden. In den aanvang deezer Eeuwe rekende men nog wel honderddertien Vaartuigen, welke hier thuis behoorden; het waren, meestal, Visſchſchuiten, van een bijzonder maakzel, welke men *Snikken* noemt. Tegenwoordig is dit getal merkelijk verminderd. Men ſchrijft deeze vermindering toe aan den afneemenden Scholvangst, waar door dit Eiland, al van ouds, zeer beroemd geweest is. De Schol, om en bij hetzelve gevangen, en voorts door de Eilanders behandeld en gedroogd, bezat de hoogagting, bij de kenners, boven alle andere, die elders wierdt gevangen. Sints dien tijd hebben

de

de *Schiermonnikoogers* zich meer aan den Koopvaardijvaart overgegeeven, voornaamelijk op de zo genaamde Kleine Oost, van waar zij veel Graanen na *Amsterdam* overvoeren; voorts op *Hamburg*, *Bremen*, de Oostzee, ja zelfs op de Fransche en Engelsche Kusten. Voorts vindt men ook eenige onder de Ingezeetenen, die, behalven de Veehoederij, zich op den Landbouw toeleggen; ten welken einde, om de Akkers tegen Overstroomingen te behoeden, men, ginds en elders, Kaadijken heeft aangeleid. Door dit middel ziet men 'er thans de keurlijkste Boom- Tuin- en Veldvrugten groeien, op gronden, die, voor dertig jaaren, niets dan dorre Duingewassen voortbragten. Eene proeve, in den Jaare 1763 genomen, om 'er Koolzaad te planten, is boven verwagting gelukkig uitgevallen.

'Er is niet meer dan één Kerkdorp op het Eiland *Schiermonnikoog*. In 't eerst plagt de Gemeente bediend te worden door een Predikant, uit een der naastgelegene Dorpen in *Friesland*. Kornelius poppii, Leeraar te *Paezens*, verrigtte dit werk van den Jaare 1617 tot in den Jaare 1640. In het laatstgenoemde jaar, van het verrigten van het gewijde dienstwerk, na zijne woonplaats zullende wederkeeren, hadt hij het ongeluk, in den overtogt, bij stormend weder, met het Vaartuig, welk hem zoude overvoeren, te vergaan. Vier jaaren daar naa wierdt men te raade, eenen afzonderlijken Leeraar te beroepen. De Kerk, in welke, tot nu toe, de openbaare Godsdienst was waargenomen, stondt tot in den Jaare 1715, wanneer men, door het overstuwen der Duinen, genoodzaakt was, eene andere Kerk, dieper landwaarts te bouwen. Niet langer dan tot in den Jaare 1760, bleef het nieuwe Gebouw in weezen, wanneer het, door de afkabbelingen der Zee, wierdt onder den voet gesmeeten. Men moest dus na eene anderen en veiliger plek gronds uitzien. Daar toe verkoos men de nieuwe Buurt, zints de Jaaren 1717 en 1720, meer Oostwaarts aangeleid, en, allengskens, tot een merkelijk getal van Huizen, onder de gedaante van een regelmaatig Dorp, aangegroeid. In den Jaare 1762 wierdt de nieuwe Kerk gestigt, op kosten van den Heer van het Eiland; die ook, vijf jaaren te vooren, eene nieuwe Huizing, op eene veiliger plaats, voor hem zelven hadt doen bouwen.

De

De Regeering van het Eiland *Schiermonnikoog* bestaat uit den Heer, of, bij diens afweezigheid, deszelfs Drossaard, voorts vier Burgemeesteren en eenen Sekretaris. Over lijfstraffelijke misdaaden vellen deeze een onherroepelijk vonnis. In burgerlijke zaaken kan men zich op het Hof van *Friesland* beroepen. Behalven deeze zijn 'er vier Volmagten, gesteld om opzigt te hebben over de Wegen, Paden, Duinen en Waterloozingen; als mede over de Maaten en Gewigten. Op Nieuwjaarsdag vergaderen de Opgezeetenen, om zestien persoonen te stemmen, die, vervolgens, bij uitlooting, op acht verminderd worden. Uit deeze kiest de Heer twee tot Burgemeesteren, en twee tot Volmagten, voor den tijd van twee agtervolgende jaaren. Voorts staat aan den Heere, de verkiezing van Predikant en Schoolmeester, doch aan de Gemeente die van Ouderlingen en Diakenen. Om de Kas der Gemeente eenigzins te ontlasten, heeft de Heer van 't Eiland, voor eenige jaaren, een Huis doen stigten, in 't welk Hennipgaren, ten dienste der Rolreeders, wordt gesponnen. Alwie eenigen onderstand, tot lijftogt, behoeft, doch tot werken niet geheel onbekwaam is, wordt na dit Gestigt gezonden, om zijn onderhoud, zo verre het kan strekken, te verdienen.

Het Wapen van *Schiermonnikoog* is een Barrevoeter-Monnik, houdende eenen Roozekrans in zijne rechterhand, op een wit Veld.

Zie Tegenw. Staat van Friesland.

Schil, (*Het*) onderscheiden in *Oude-Schil* en *Nieuwe-Schil*, zijn twee Dorpen, op het Eiland *Texel*, beiden aan den Oostkant gelegen. Het *Oude-Schil*, zijnde het Zuidlijkste, is het Kerkdorp, en bevat verre weg de meeste huizen. De Kerk, in den Jaare 1650 gebouwd, en, voor de eerste maal, van eenen Predikant voorzien, wierdt, omtrent honderd jaaren laater, merkelijk vergroot, van wegens het aangroeiende getal van inwooners. Het *Oude-Schil* overtreft alle de overige Dorpen van het Eiland in leevendigheid en vertiering. De reden hier van is, het dagelijksch bezoek van Zeevaarenden, welke, op de vermaarde Texelsche Ree, met hunne schepen,

voor anker leggen. Van hier, dat men, in het Dorp, verſcheiden niet onaanzienlijke Herbergen vindt. Nog meer is de bloei van het Dorp toegenomen, naa dat men, onlangs niet verre van daar, eene Haven, ten dienſte van Kaag- en andere ſoortgelijke ſchepen, heeft aangeleid.

Schilden. Bij deezen naam is bekend eene oude Geldmunt, van welke, in de oude Gedenkſchriften, dikmaals, melding wordt gemaakt. Inzonderheid gewaagen dezelve meestal van *Oude Schilden*. Intusſchen waren dezelve niet van eenerlei waarde. Men hadt *Schilden* van veertien en vijftien ſtuivers, die, naderhand, tot vijfentwintig en dertig ſtuivers verhoogd zijn. Ook hadt men *Schilden* van twintig ſtuivers, voor welke, in 't vervolg, onze tegenwoordige Guldens ſchijnen in de plaats geſteld te zijn. Deeze onzekerheid is oorzaak, dat men, dikmaals, twijfelagtig is omtrent de opgegeevene waarde van goederen, of de hoegrootheid van aloude belastingen. Nogthans ſchijnt de laatstgenoemde waarde meestal te hebben ſtand gegreepen.

Zie van leeuwen, *Roomsch-Hollandsch Regt.*

Schillaard, gelegen in *Friesland*, in 't Kwartier van *Westergo*, onder de Grietenij van *Baarderadeel*. Om dat 'er een Kapelle of Kerkje ſtaat, wordt het, gemeenlijk, voor een afzonderlijk Dorp gehouden, hoewel t'onregt: vermids de Inwooners, in zaaken, de Grietenij of het Gemeene Land betreffende, geen bijzonder regt van ſtemmen hebben; als zodanigen behooren zij onder het nabuurig Dorp *Mantgum*, welks Leeraar ook aldaar den predikdienst waarneemt; en alwaar zij, in gevalle van oproepinge, ter zaake van gemeene aangelegenheden, nevens de Ingezeetenen van *Mantgum*, bijeen koomen.

Schiltwolde, aldus genaamd, meent men, naar een nabuurig Water, *het Schilt*, is een Dorp in *Groningerland*, onder

onder het Kwartier van *Fivelingo*. De vermaarde EMO VAN WIRUM hadt, eertijds, onder de Parochie van dat Dorp, een Nonnenklooster gestigt, hetwelk, naa verscheiden rampen te hebben doorgestaan, eindelijk geheel verwoest wierdt. De Predikant van *Schiltwolde*, 't welk eene afzonderlijke Gemeente en eigen Leeraar heeft, behoort onder de Klassis van *Appingadam*.

SCHIMMELPENNINCK. (*Het Geslagt van*) Eene vroege vermaardheid, in 's Lands Geschiedenissen, heeft dit oudadelijk Geslagt tot op deezen dag behouden. Meermaalen deeden wij vrugtlooze wenschen, om door de nog leevende naakomelingen van aanzienlijke Voorouderen, met den Volgreeks hunner Geslagten, tot op den tegenwoordigen tijd, onder belofte van eene getrouwe plaatzinge in ons *Woordenboek*, begiftigd te worden. Onverhoord als wij zijn, met opzigt tot het opgenoemde Geslagt, zal de Leezer zich, nevens ons, gelieven te vergenoegen met het licht, welk de uitstaande berigten aan de hand geeven.

De eerste herkomst, of de vroegere Stamvaders der SCHIMMELPENNINCKEN zijn onbekend. Aan een grooten ramp, onder andere, dit Geslagt wedervaaren, door het verlies van veele echte Oorspronklijke Stukken, moet deeze onkunde worden toegeschreeven. Dit is zeker, dat dit Geslagt, reeds voor meer dan vierhonderd jaaren, voornaamelijk in de Provincie *Gelderland*, bekend en in aanzien is geweest.

De eerste, welken wij vermeld vinden, in de onafgebrokene Geslagtlijst, zonder melding, evenwel, van geboorte- of sterfjaar, hoewel het eerste vroegtijdig in de Veertiende Eeuwe moet ingevallen zijn, was

JAKOB SCHIMMELPENNINCK; gehuwd met N. N. *van Ringelenborch*, bij welke hij eenen Zoon verwekte,

SANDER SCHIMMELPENNINCK, hij leefde en wordt vermeld in de Jaaren 1389, 1390 en 1394. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste echtgenoote was *Ida Stolders*, en hij, bij haar, Vader van de volgende kinderen:

1. SANDER SCHIMMELPENNINCK, die volt.
2. JAN SCHIMMELPENNINCK, volgt insgelijks.

3. *Ida*

3. *Ida Schimmelpenninck*, getrouwd met *Colinus van der Straten*; zij worden vermeld op de Jaaren 1396 en 1398.

4. *Jan Schimmelpenninck*, een Geestlijke.

5. *Maria Schimmelpenninck*, de Echtgenoote van *Jan Coudenberge*, Ridder, Zoon van Hugo.

6. *Catharina Schimmelpenninck*, gehuwd met *Hendrik Colle*.

Naa het overlijden der eerste Echtgenoote, hertrouwde SANDER SCHIMMELPENNINCK, met N. N. *van der Marscha*, en verwekte bij haar,

1. JAKOB SCHIMMELPENNINCK, die volgt.

2. *Sander Schimmelpenninck*, die leefde in den Jaare 1439.

3. *Herman Schimmelpenninck*, op dat zelfde jaar vermeld.

4. *Koenraad Schimmelpenninck*, insgelijks in 1439 in leeven.

5. *Johan Schimmelpenninck*, nog een jaar vroeger vermeld.

SANDER SCHIMMELPENNINCK, reeds genoemd, koomt voor in de Jaaren 1400 en 1417. Zijne eerste Echtgenoote was *Margriete van Vlesenbeke*, en deeze bij hem Moeder van

1. SANDER SCHIMMELPENNINCK, vermeld in de Jaaren 1403, 1421 en 1428.

2. *Jan Schimmelpenninck*.

3. *Ida Schimmelpenninck*.

Naa het overlijden van zijne eerste Huisvrouwe, tradt Heer SANDER in een tweeden echt, met *Catharina Jolive*, anders *Frissen*, doch hadt bij deeze geene kinderen.

JAN SCHIMMELPENNINCK, boven genoemd, was Schepen der Stad *Brussel*, en leefde in den Jaare 1409. Bij *Geertruid Boels*, met welke hij in den Jaare 1412 nog in 't huwelijk leefde, was hij Vader van

JAN SCHIMMELPENNINCK, gehuwd aan *Catharina van Habbeke*, Jansdogter.

JAKOK SCHIMMELPENNINCK, insgelijks reeds vermeld, koomt voor, als hebbende, in de hoedanigheid van Riddermaatig Edelman, in den Jaare 1443, bijgewoond het adelijk gerigt

van Ridders en Knegten, op de Veluwe. Te *Zutfen* bekleedde hij het Ampt van Schepen, zedert het Jaar 1427 tot in den Jaare 1453, in welk laatste jaar, waarschijnlijk, hij zal overleeden zijn. Immers vinden wij, in den Jaare 1454, zijne Echtgenoote als Weduw vermeld. Deeze was *Jutte Yseren*, dogter van Alphert Yseren, en hij, bij haar, Vader van de volgende kinderen:

1. *Margareta Schimmelpenninck*, getrouwd met *Jan van Steenbergen*, van Nijenbeek, Stamvader van 't Geslagt van Steenbergen.

* 2. Alphert schimmelpenninck, die volgt.

3. N. N. gehuwd aan *Jan van Hemert*, Ridder, Heere tot Hemert en Sinderen, bij welken zij Moeder wierdt van

Joost van Hemert, Ridder, Heere van Hemert en Sinderen.

** 4. Sander schimmelpenninck, volgt hier naa.

5. *Jutte Schimmelpenninck*, getrouwd met *Steven de Boese*, in den Jaare 1454 en vervolgens, Schultes binnen en buiten Zutfen.

*** 6. Andries schimmelpenninck; zie hier agter.

7. *Fenne Schimmelpenninck*, in den Jaare 1479, Geestlijke Juffer, in het Klooster te Yfendoorn, binnen Zutfen.

8. *Herman Schimmelpenninck*, in den Jaare 1447 vermeld.

**** 9. Kornraad schimmelpenninck.

***** 10. Johan schimmelpenninck.

****** 11. Gerrit schimmelpenninck, van de drie laatsten zal vervolgens gesproken worden.

* Alphert schimmelpenninck, boven genoemd, was een man van zeer veel aanziens, eerst in zijne geboortestad, en vervolgens ten Hertoglijken Hove. In den Jaare 1449 en eenige volgende jaaren, bekleedde hij het Ampt van Schultes, binnen en buiten Zutfen, en zat, aldaar, in Schepensbank, zedert het Jaar 1454 tot in den Jaare 1460. — In het laatstgenoemde jaar verkoos hem Hertog arnold tot zijnen Raad, en Overften Rentmeester des Lands van Gelder en des Graaffchaps Zutfen. Van wegen den ijver en getrouwheid, met welke Heer alphert zich in den laatsten gewigtigen post

kweet,

kweet, vernieuwde de Hertog, in den Jaare 1463, zijnen Lastbrief, als Oversten Rentmeester, en schonk hem, boven dien, het voorregt, om, met vier dienaars en vier paerden, ten Hertoglijken Hove, in *haver, rouvoeder en beslag tot de paerden* aangenomen, en als een Ridder behandeld te worden. Een Heer van groot vermogen, in dien tijd, moet Heer ALPHERT geweest zijn. Immers leezen wij, dat, ter gelegenheid van geldgebrek, waar mede de Hertog, meermaalen, zukkelde, Heer ALPHERT, van tijd tot tijd, aan denzelven opschoot eene somme van ruim achtendertigduizend Rhijnsche Guldens; waar voor de Hertog in pandschap stelde de inkomsten der Stad Grave, en des Lands van Kuik, nevens het Rentampt van het Graafschap Zutfen, en het Koornampt van de Veluwe. Van elders is bekend, hoe Hertog ARNOLD, in den Jaare 1465, door zijnen Zoon ADOLF, te *Grave*, gevangen wierdt genomen. In merkelijke ongelegenheid geraakte hier door Heer ALPHERT: alzo hij genoodzaakt wierdt, de verschrijving van gemelde Rentampt en Koornampt, in den Jaare 1466, af te staan, ten behoeve van zijnen behuwdbroeder Johan van Steenbergen, en van zijne eigen broeders *Sander en Andries Schimmelpenninck*. Tot dit verlies sloeg, eerlang, een nieuwe ramp. Hertog KAREL *van Bourgondie*, in den Jaare 1473, het Land van Gelder vermeesterd, en alle Hertoglijke inkomsten zich hebbende toegeëigend, niettegenstaande de verbintenisfen en pandschappen, onder welke eenige van dezelve lagen, vondt ALPHERT SCHIMMELPENNINCK, in den Jaare 1476, zich genoodzaakt, om zijn regt te doen gelden, den Prokureur-Generaal van Hertog KAREL in regten te betrekken. In den loop van dit Regtsgeding vinden wij Heer ALPHERT met den tijtel van *Honneste Gentilhomme*, een eernaam van hoogen rang, in dien tijd, begiftigd. Het liep aan tot in den Jaare 1486, eer het geschil een einde nam, ten nadeele van den Prokureur; Keizer MAXIMILIAAN herstelde den Rentmeester in het bezit van de inkomsten van het Rent- en Koornampt. In den Jaare 1496 noodzaakte Hertog KAREL 's Mans naakoomelingen tot het aangaan van een nieuw Verdrag; 't welk, egter, niet langer stand hieldt, dan tot den Jaare 1532, wanneer zij, door den gemelden Hertog, opgestookt door de

vijanden der SCHIMMELPENNINCKEN, tegen allen regt en reden, van nieuws, uit het bezit zijn gestooten; waar in zij, eerst eenen langen reeks van jaaren laater, naa veel naaloopens en pleitens, en toen nog tot hunne zeer aanmerkelijke schade en onherstelbaare verliezen, eenigermaate zijn hersteld geworden. ALPHERT SCHIMMELPENNINCK hadt in huwelijk *Soete* N. N. en bij dezelve de volgende kinderen verwekt:

1. JAKOB SCHIMMELPENNINCK, Schepen te Zutfen, van het Jaar 1491 tot in den Jaare 1505, overleeden op den zevenden Maij des Jaars 1506. Bij zijne huisvrouw, *Wilhelmina van Dotenchem*, dogter van Engelbert van Dotenchem, verwekte hij eenen Zoon, insgelijks genaamd,

JAKOB SCHIMMELPENNINCK, en, vermits hij naa zijns Vaders dood gebooren wierdt, *Posthumus* gebijnaamd. Te Utrecht tradt deeze in 't huwelijk met *Johanna van Gaasbeek*, naderhand hertrouwd met Johan Taats van Amerongen, en verwekte bij dezelve

Willemina Schimmelpenninck, gehuwd aan *Johan van Renesse van Baar*, Zoon van Johan van Renesse van Baar en van Adriana van Borselen.

2. *Gerrit Schimmelpenninck*, vermeld in den Jaare 1507.

3. *Henrik Schimmelpenninck*, Prokurator van St. Johanskamp, in den Jaare 1493.

4. *Alphert Schimmelpenninck*, Geestlijke, in het straks gemelde Klooster, in den Jaare 1492.

5. *Jaspara Schimmelpenninck*, Geestelijke Juffer in het Klooster ten Ysendoorn, binnen Zutfen.

** SANDER SCHIMMELPENNINCK, boven vermeld, als de derde Zoon van JAKOB SCHIMMELPENNINCK en *Jutte Yseren*, wordt, geduurende een tijdverloop van vijfentwintig jaaren, te weeten van het Jaar 1451 tot in den Jaare 1476, vermeld onder het getal der Riddermaatigen op het adelijk Gerigt van de Veluwe, onder de regeeringen van drie Gelderſche Hertogen, ARNOLD, ADOLF en KAREL *van Bourgondie*. In den Jaare 1437 wierdt hij beleend met het Goed te *Heijinck*; elf jaaren daarnaa met *Selsham*, en nog elf jaaren laater, bij overdragt van Agneta van der Marsch, gesterkt met haaren man Adolf van Kovorden, met het Wiltforster Amptgoed *Tiodinck*.

Hij

Hij overleedt in den Jaare 1484, zijnde getrouwd geweest met *Elsebe van der Oije*, dogter van Evert van der Oije, gesprooten van een jonger broeder van het oud Riddermaatig Geslagt van *Wilp*. Heer SANDER liet twee kinderen naa:

1. JAKOB SCHEMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

2. *Evert Schimmelpenninck*, vermeld, als geleefd hebbende in de Jaaren 1485 en 1518.

JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, straks genoemd, aanvaardde dien toenaam, naa dat het mannelijk oir van dat Geslagt, waar uit zijne Moeder was gesprooten, was uitgestorven. Hij wordt aldus betijteld, door Hertog KAREL *van Gelder*, in zeker Plakaat van den Jaare 1505; uit het welk tevens blijkt, niet alleen, dat hij geweest is de naaste Leenvolger en bezitter van 't Huis te *Wilp*, op de Veluwe, maar ook dat dit zelfde Huis, door zekeren *Lubbert van Keppel*, deerlijk geplonderd zijnde, de SCHIMMELPENNINCKEN, daar door, behalven zeer veele Huisgeraaden, Kostbaarheden en Kleinoodien, hunne Voorvaderlijke Brieven en Zegels hebben verlooren; welke men, ondanks alle aangewende moeite en poogingen, nooit wederom heeft kunnen magtig worden. In de Jaaren 1498, 1499, 1500 en 1502, verscheen Heer JAKOB, naa voorafgaande beschrijving, nevens andere Riddermaatigen, op het adelijk Gerigt van de Veluwe. In de maand Augustus des Jaars 1484, wierdt hij, als zijns Vaders erfgenaam, met het Goed te *Heijinck*, en, vijf jaaren laater, met *Selsham* beleend. In den Jaare 1496 tradt hij in 't huwelijk met *Adriana van Luir*, en overleedt in den Jaare 1420, naalaatende de volgende kinderen:

1. *Elsabe Schimmelpenninck van der Oije*, Geestlijke Juffer, in het Klooter Hospitaal te Zutfen.

2. SANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

3. *Johan Schimmelpenninck van der Oije*, Schepen te Zutfen, in de Jaaren 1434, 1435 en 1436. Hij storf zeer onverwagt, op eenen bruiloft van eenen der *Renessen*, te Utrecht, niet zonder vermoeden, dat hem vergift was toegediend.

4. *Geertrui*, of *Truda Schimmelpenninck van der Oije*, Geestlijke Juffer, in het Konvent op het Oldenwaut, te Zutfen.

5. *Margareta Schimmelpenninck van der Oije*, eerst getrouwd met Arent Slindewater, en vervolgens, in den Jaare 1520, hertrouwd met Lulof te Rijt.

6. *Elsken Schimmelpenninck van der Oije*, Geestelijke Juffer, in het Klooster den Ysendoorn, te Zutfen.

SANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, zo even genoemd, door Hertog KAREL *van Gelder*, bij eenen brief van den achttienden Maart des Jaars 1522, nevens andere Edelen, verschreeven; waar bij tevens bevolen wierdt, dat hij, naar zijne gelegenheid, zich hadt te voorzien en uit te rusten met paerden en spietsen, tot bescherminge der Landzaaten. Omtrent het Jaar 1527 was hij Schultes van Zutfen binnen en buiten. Sedert het Jaar 1533 tot in den Jaare 1557 verscheen hij op de adelijke Gerigten van de Veluwe, en zat, in de Jaaren 1555, 1556 en 1557, in Schepensbank te Zutfen. In den Jaare 1507, nog onmondig zijnde, wierdt hij, door zijnen Voogd *Andries Schimmelpenninck*, met het Goed *Heijinck*, en, veertig jaaren laater, met *Selsham* beleend. In den Jaare 1546, tradt hij in 't huwelijk met *Agnes van Twickelo*, dogter van Engelbert van Twickelo, en liet, bij zijn overlijden, voorgevallen in den Jaare 1559, de volgende kinderen naa:

1. JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

2. *Margareta Schimmelpenninck van der Oije*, in den Jaare 1575 gehuwd met *Gerlach van der Kapelle*, eerst Raad, en vervolgens Kanzelier van Gelderland. Zij overleedt in den Jaare 1630, hebbende haaren echtgenoot vijf jaaren overleefd.

3. *Johan Schimmelpenninck van der Oije*, getrouwd met Geertruid van der Heiden, doch kinderloos gestorven.

4. HADRIAAN SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die hier naa volgt.

JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, straks genoemd, Zoon des laatstgemelden Heere SANDER, wierdt, als zijns Vaders erfgenaam en opvolger, op den negentienden April des Jaars 1560, met het Goed *Heijinck* beleend, en, in 't volgende jaar, met *Selsham*. Op den zevenden October des Jaars 1581 vernieuwde hij den eed, wegens de eerstgemelde Heerlijkheid. Naa, alvoorens, verscheiden maalen, onder de

Rid-

Ridderfchap van de Veluwe, op de Lands- en Kwartierdagen te zijn verfcheenen, nam hij, in 't laatstgenoemde jaar, zitting in Schepensbank te Zutfen. In 't volgende Jaar 1582, van zijnen Eed, aan de Stad gedaan, ontflagen zijnde, wierdt hij, van nieuws, even als te vooren, onder de Riddermaatige Landjonkers toegelaaten. Verfcheiden voorbeelden ontmoeten wij van den hoogen rang, welken Heer JAKOB, onder 's Lands Edelen, bekleedde. Dus wierdt hij, in den Jaare 1584, door den Kanzelier en Raaden, verfchreeven, met vier paerden, om, nevens anders Ridders, den Graave ADOLF *van Nieuwenaar en Moers* te gemoet te rijden, om denzelven na *Arnhem* te geleiden, en, als Stadhouder van het Gewest, ftaatelijk in te haalen. Op aanfchrijven van den zelfden Kanzelier en Raaden des Vorftendoms Gelder en Graaffchaps Zutfen, was hij, in den Jaare 1591, tegenwoordig bij den plegtigen opdragt van het Stadhouderfchap aan Prinfe MAURITS VAN ORANJE. Nog in het zelfde jaar, vervoegde hij zich, van zijn Huis *Engelenburg*, alwaar hij zijn gewoon verblijf hieldt, in het Leger van gemelden Prinfe voor *Zutfen*, en wierdt 'er, naa het overgaan der Stad, door zijne Doorluchtigheid, tot Burgemeester aangefteld, „ als zijnde daar „ binnen" (dus leezen wij in echte Stukken, dat Geflagt betreffende) „ gebrek van getrouwe opregte Patriotten en „ liefhebbers van het Vaderland." Hij aanvaardde die waardigheid, mids behoudende zijn aangebooren regt van verfchrijvinge. Heer JAKOB, die in den Jaare 1605 overleedt, is tweemaalen getrouwd geweest. Zijne eerfte echtgenoote wierdt, in den Jaare 1570, *Margareta van der Kapelle*, dogter van Hendrik van der Kapelle en van Jutte Slindewater, en hij, bij dezelve, Vader van

1. SANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die aanftonds zal volgen.

2. JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, van welken, in 't vervolg, ook zal gefproken worden.

Van korten duur was dit eerfte huwelijk. Reeds in den Jaare 1576 hertrouwde hij met *Walraven van Haaften*, dogter van Alert van Haaften, Heere tot Verwoolde en Op-

hemert, en van Kunna van Keppel. Acht kinderen wierden uit deezen Echt gebooren:

1. *Alert Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1577, en gestorven in den Jaare 1602, zonder kinderen.

2. *Engelbert Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 1578, overleeden in 1583.

3. *Frederik Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 1579, en in 't volgende jaar overleeden.

4. *Fredrik Schimmelpenninck van der Oije*, drie dagen na zijne geboorte, in den Jaare 1580, gestorven.

5. *Walraven Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1581. Hij was Vaandrig in dienst van den Staat, en overleedt te Ostende, in 1604.

6. HERMAN SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Van deezen zal naderhand gesproken worden.

7. *Agneta Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1587, tradt in 't huwelijk met *Wolter Spaan*, *tot Kruiswijk*, Kapitein en Kommandant te Gennep, overleeden in den Jaare 1626. Zijne Weduw beleefde den ouderdom van negenënzeventig jaaren, zijnde gestorven in den Jaare 1666.

8. *Reinier Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1591.

SANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, gebooren in den Jaare 1573, was een Krijgsman, en vertrok, in den Jaare 1601, als Lieutenant onder Graaf PHILIPS VAN SOLMS, na Hungarije. Nog heden ten dage bloeit, in het Bisdom *Ermeland*, een tak van het Geslagt der SCHIMMELPENNINCKEN, uit deezen SANDER voortgesprooten. In den Jaare 1602 zich na Pruissen begeeven, en aldaar zijne vaste woonplaats genomen hebbende, tradt hij 'er in 't huwelijk met N. N. *van Meereken*, en verwekte bij haar twee Zoonen:

1. *Jakob Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1605, en zonder kinderen gestorven.

2. EUSTACHIUS SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, gebooren in den Jaare 1608, en getrouwd met *Barbara van Schulten*, bij welke hij, ten tijde zijns overlijdens, voorgevallen

in

in den Jaare 1640, terwijl zijne Weduwe hem tot in den Jaare 1681 overleefde, Vader was van

1. HIERONYMUS SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, en

2. CASPARUS SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die beide onmiddelijk volgen.

HIERONYMUS SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, gebooren in den Jaare 1629, was Keurvorstelijke Tribunaals-Raad, en overleedt in den Jaare 1694. Bij zijne Echtgenoote *Regina van Schultze*, verwekte hij de volgende kinderen, die zich in het Bisdom Ermeland gevestigd hebben:

1. CHRISTOFFEL LODEWYK SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

2. *Hieronijmus Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1670, en gestorven in den Jaare 1671.

3. *Hieronijmus Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1672, Kanunnik en Roomsch Priester.

4. *Anna Regina Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1675, en de Echtgenoote geworden van *Johan George van Erkel*, genaamd *Hulsen*, Erfheer der Dagdetische Goederen, in Poolsch Lijfland, Starost van Mariënhausen, enz.

5. *Maria Elizabeth Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1683, en in 1702, in Poolsch Lijfland, gestorven.

CHRISTOFFEL LODEWYK SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, boven genoemd, gebooren in den Jaare 1664, is geweest Heer van Maranen en Schoenkitten, en getrouwd met *Eleonora van Besden Hosius*, dogter van Johan Casimir van Besden Hosius, Erfheer tot Raschung, en Vader van de drie volgende kinderen:

1. *Lodewijk Simon Judas Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren, op den achtentwintigsten October des Jaars 1708.

2. *Regina Helena Eleonora Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren den vierden Junij 1715.

3. *Theodorus Christoffel Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren den dertigsten Maij des Jaars 1717.

CASPARUS SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Erfheer van Katevalk, gebooren in den Jaare 1636, en gestorven in den Jaare 1686. Hij liet éénen Zoon na, genaamd

JOHAN GODFRIED SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, gebooren in den Jaare 1677, Erfheer van Zechern, getrouwd met *Theresia van Knobelsdorf*, dogter van Christoffel van Knobelsdorf, Heere van Mengen, en Vader van,

1. *Charlotta Schimmelpenninck van der Oije.*
2. *Theresia Schimmelpenninck van der Oije.*
3. *Amelia Schimmelpenninck van der Oije.*
4. *Josephni Schimmelpenninck van der Oije.*
5. *Joachim Schimmelpenninck van der Oije.* —— Wegens de huwelijken en naakomelingen deezer kinderen bezitten wij geene narigten.

JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, *Heer van den Engelenburg en Kel*, boven vermeld, als tweede Zoon van *Jakob Schimmelpenninck van der Oije*, en *Margareta van der Kapelle*, wierdt gebooren in den Jaare 1574, en overleedt, acht jaaren naa zijne Echtgenoote, in den Jaare 1660. Hij is geweest Land-Rentmeester van het Graafschap Zutfen en Kommisfaris van de Monsteringe. In den Jaare 1610 was hij in den echt getreeden met *Johanna Bentink*, dogter van Sander Bentink, Raad in het Hof van Gelderland, en verwekte bij dezelve:

1. *Jakob Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1611, en gestorven in 1625.
2. ALEXANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.
3. *Henrik Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1615, was Kornet van den Kolonel Beaumont, en wierdt, in den Jaare 1689, bij Philippine, in Vlaanderen, doodgeschooten.

ALEXANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, zo even vermeld, gebooren in den Jaare 1613, was Burgemeester van Zutfen, Kommisfaris van de Monsteringe, en overleedt in den Jaare 1670, vijf jaaren naa zijne Echtgenoote, die geweest was *Anna van Appelthorn*, dogter van Asfueer van Appelthorn tot de Poll, Landrost en Gedeputeerde van de Veluwe, en buitengewoon Raad van Gelderland, en van Anna van Lijnden. Zijne kinderen waren de volgende:

1. *Jakob*

1. *Jakob Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1641, en vroeg gestorven.

2. *Alexander Schimmelpenninck van der Oije*, Heer van den Engelenburg, tot Rees en Oije, enz. en, naa 't overlijden van zijnen hier naa te noemen broeder Asfueer, Heer van Kel, gebooren in den Jaare 1642. Hij is geweest Burgemeester van Zutfen, Afgevaardigde ter Vergaderinge van Hun Hoog Mogende de Staaten Generaal der Veréénigde Nederlanden, als mede Hoofdschout en Dijkgraaf der Stad en Meierije van 's Hertogenbosch. Boven dit alles bekleedde hij den aanzienlijken post, om, nevens de Heeren WITSEN, VAN ODYK, VAN CITTERS en VAN DYKVELD, als Buitengewoon Ambasfadeur, hunne Koninklijke Majesteiten WILLEM DEN III en MARIA, met derzelver komst tot den troon van Groot-Brittannie, geluk te wenschen. Zijne Echtgenoote was *Isabelle Bentink*, Abdis te Hunnep, dogter van Bernard Bentink, Heere tot Diepenheim en Proost van Deventer, en van Anna van Bloemendaal. Heer ALEXANDER overleedt, in den Jaare 1694, in 's Graavenhage, doch wierdt te Zutfen begraaven. Hij liet geene kinderen naa. Zijne Huisvrouw kwam, in 's Hage, elendig aan haar einde, door het hollen der paerden van haare Koets.

3. *Hendrina Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1644; getrouwd, voor de eerste maal, met Vincent Adolf van Baar, Heere tot den Brantsenburg, beschreeven in de Ridderschap des Graafschaps Zutfen, als mede Rekenmeester diens Graafschaps en van het Vorstendom Gelder. Naa zijn overlijden, hertrouwde zij Eusebius Borchard Bentink, Heere tot Schoonheten, eerst Hoofdschout van Maastricht, vervolgens van Hasselt en Hasselter-Ambagt, Gedeputeerde van Overijssel, en broeder van haars broeders Echtgenoote, straks genoemd.

4. *Philips Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1645, slegts drie dagen oud geworden.

5. *Anna Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1646, te Zutfen, ongehuwd overleeden.

6. *Johanna Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1648, naa het overlijden van haaren oudsten broe-

broeder, Vrouwe van den Engelenburg, Kel, Rees en Oije, trouwde, voor de eerste maal, met *Hendrik Reinier van Laer*, Heere van den Lichtenburg, eerst Kapitein onder de Lijfwagt van zijne Hoogheid Prinse WILLEM DEN III, en vervolgens beschreeven in de Ridderschap des Graafschaps Zutfen. Naa het overlijden van deezen, tradt Vrouwe JOHANNA in een tweede huwelijk, met *Sweder van Appelthorn, van de Poll*, eerst Kapitein, en naderhand Ritmeester en Kolonel onder de Karabiniers van den Graave van Albemarle.

7. *Asjueer Schimmelpenninck van der Oije*, Heer van Kell, gebooren in den Jaare 1650, Kapitein van de Lijf-Kompagnie van zijne Hoogheid Prinse WILLEM DEN III, en vervolgens Kolonel van een Regiment Voetvolk. Hij overleedt, te Gend, ongehuwd.

8. *Jakob Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1652, was Kapitein en Sergeant-Majoor van het Geldersche Regiment Voetvolk, en hadt het ongeluk van binnen Zutfen, door eenige dronkene Ruiters, op straat doorschooten te worden.

9. *Alphert Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1655, en drie jaaren daar naa overleeden.

10. *Alphert Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1656, beschreeven in de Ridderschap des Kwartiers van de Veluwe, Raad en Rekenmeester des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutfen, op den Huize Lichtenburg, ongehuwd, overleeden.

11. *Judith Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1611, overleedt, ongehuwd, aan de Kinderziekte, binnen Kleef, doch is te Zutfen begraaven.

HERMAN SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Heer van de Clouse, zesde Zoon van *Jakob Schimmelpenninck van der Oije*, en van zijne tweede Echtgenoote *Walrave van Haaften*, gebooren in den Jaare 1584, en in den Jaare 1612 met *Selham* beleend, was Burgemeester van de Stad Zutfen, en Algemeen Ontvanger van het Graafschap. In den Jaare 1621 tradt hij in het huwelijk met *Stephanea van Brienen*, dogter van Henrik van Brienen tot den Mussenberg, en van Beatrix van Lijnden. Bij zijn overlijden voorgevallen in den Jaare 1658, was hij bij haar Vader geworden van

1. *Wal-*

1. *Walraven Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1624, en in den Jaare 1642 getrouwd met *Gerard Casyn van der Hell tot de Wiltbaan*, Raad in Gelderland en Burgemeester te Arnhem.

2. *Beatrix Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1625, en in den Jaare 1657 gehuwd aan *Alert Ganzneb*, genaamd *Tengnagel tot den Kamp*.

3. *Anna Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1627, en 'sjaars daar naa gestorven.

4. JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

5. HENRIK SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, volgt insgelijks.

6. *Agnes Alijd Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1634.

7. *Charlotte Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1635, en in den Jaare 1661 getrouwd met *Henrik van Rouwenoort*.

JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, *Heer van de Clouse en Langen*, zo even genoemd, gebooren in den Jaare 1629, was beschreeven in de Ridderschap, en Algemeen Ontvanger van het Graafschap Zutfen, Schultes van Lochem, Kommissaris van het Graafschap, Afgevaardigde in de Vergadering van den Raad van Staate, en, van wegen Hun Hoog Mogende de Algemeene Staaten, verscheiden jaaren Afgevaardigde te Velde, bij zijne Majesteit WILLEM DEN III, Koning van Engeland. In den Jaare 1689 wierdt hij Schultes binnen en buiten Zutfen, en naderhand Landdrost van het Graafschap van dien naam. Zijne Echtgenoote was *Jakoba Emelia van Westerholt*, dogter van Hendrik van Westerholt, Heere tot Scherpenzeel, Hakfort en Peursum, en van Alithea van Scherpenzeel, Vrouwe tot Scherpenzeel. De volgende kinderen wierden in deezen echt verwekt:

1. *Stephanea Schimmelpenninck van der Oije*, getrouwd, eerst met Willem van Bulo, Heere van Hardenberg, de Wildt en Oevelgunne, Kolonel en Brigadier van 't Gelderſche Regiment Voetvolk; en vervolgens met N. N. Doetichem.

2. *Herman Henrik Schimmelpenninck van der Oije*, Heer van de Clouse en Langen, beschreeven in de Ridderschap des

Graaf-

Graafschaps Zutfen, Schultes te Lochem, Kommissaris van de Monsteringe, en Raad in het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze. Bij zijne Echtgenoote N. N. van der Kapelle tot den Boedelhoff heeft hij geene kinderen verwekt.

3. JAN PELLEGRIM SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

4. *Jakoba Schimmelpenninck van der Oije*, Kannunikesse van het hoogadelijke Vrijwaereldlijke Sticht Bedbur, in 't Vorstendom Kleef.

JAN PELLEGRIM SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Heer van Clouse en Langen, zo even vermeld, is geweest Ritmeester en Majoor in het Geldersche Regiment Ruiterij, Ridder van de Duitsche Order, en Kommandeur van de Balie van Utrecht. Bij *Dorothea van Lintelo*, dogter van N. N. van Lintelo tot de Ehze, en van N. N. van In en Kniphauzen, verwekte hij

1. *Jakoba Emelia Schimmelpenninck van der Oije*, en

2. *Jakob Schimmelpenninck van der Oije*, Heer van de Clouse en Langen, Kornet van het Geldersche Regiment te paerd.

HENRIK SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Heer van 't Velde en Sinderen, tweede Zoon van *Herman van Schimmelpenninck van der Oije* en van *Stephanea van Brienen*, gebooren in den Jaare 1632, was eerst Kapitein en Regter te Doesburg. Doch, zedert, den Krijgsdienst verlaaten hebbende, wierdt hij beschreeven in de Ridderschap des Graafschaps Zutfen. In den Jaare 1656 nam hij ter Vrouwe, *Besta Elizabeth van der Sevender*, dogter van Otte Frederik van der Sevender, Heere te Kenenburg, Maasland en Maaslandsluis, en van Beatrix van Schagen. Bij deeze verwekte hij de volgende kinderen:

1. *Albert Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1657, en aan eene wonde, bekoomen in den Veldslag van St. Denijs, in den Jaare 1678, welken hij, als Vaandrig, bijwoonde, niet lang daar naa overleeden.

2. *Herman Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1658, en in het volgende jaar gestorven.

3. *Herman Schimmelpenninck van der Oije*, in 't Jaar 1659 gebooren, leefde ook slegts een jaar.

4. *Ste-*

4. *Stephanea Theodora Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1661, ftorf nog in het zelfde jaar.

5. *Stephanea Beatrix Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1663.

6. *Herman Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 1665, en in 't volgende jaar geftorven.

7. *Theodora Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 1666.

8. *Jakoba Frederika Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 't Jaar 1668.

9. *Herman Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 't Jaar 1669, en in 't volgende jaar overleeden.

10. *Gijsberta Wendelina Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren en geftorven in den Jaare 1672.

11. *Herman Schimmelpenninck van der Oije*, Regter te Doesburg en Kapitein in het Gelderfche Regiment te voet. Hij is in Spanje geftorven.

12. *Frederik Schimmelpenninck van der Oije*, Kapitein, in eenen Veldflag gefneuveld.

Hadriaan schimmelpenninck van der oye, vierde en jongfte Zoon van *Sander Schimmelpenninck van der Oije* en van *Agnes van Twikkelo*, gebooren in den Jaare 1554, zat in Schepensbank te Zutfen, in de Jaaren 1583 en 1584, wierdt Verwalter des Schultampts Zutfen, op den tweeëntwintigften November des Jaars 1595, en Algemeen Ontvanger van het Graaffchap Zutfen, in den Jaare 1600. Hij overleedt in den Jaare 1621, bij zijne Echtgenoote *Margareta ter Brugge*, die hem in den Jaare 1636, volgde, Vader geworden zijnde van

1. Alexander schimmelpenninck van der oye, die volgt, en

2. *Agnes Schimmelpenninck van der Oije*, getrouwd, in den Jaare 1604, met Herman van Wijnbergen, Algemeen Ontvanger van het Graaffchap Zutfen, en, in den Jaare 1623, Schepen der Stad van dien naam. Hij overleedt aan de Pest, in den Jaare 1625; zijne Weduw overleefde hem tot in den Jaare 1651.

Alexan-

ALEXANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE *tot Voorstonden*, zo even genoemd, zat, in den Jaare 1604, in Schepensbank te Zutfen, en was, vervolgens, Eerste Raad en Rekenmeester van het Vorstendom Gelder en Graafschap Zutfen. Reeds in den Jaare 1608, verscheen hij, onder de Riddermaatigen, op alle Land- en Kwartierdagen, en op de adelijke Gerigten van het Veluwen-Kwartier. Wijders wierdt hij, in de hoedanigheid van Riddermaatige, afgevaardigd tot het Hooge Appellations-gerigt van Ridders en Knegten aan Engelanderholt, in den Jaare 1626 te Nieuwkerk gehouden. Ook heeft hij, verscheiden maalen, als Verwalter des Regters van Arnhem en van Veluwenzoom, het geregt aldaar gespannen. In den Jaare 1605 was hij in 't huwelijk getreeden met *Anna van Wisch*, met welke hij eenenvijftig jaaren in den echt leefde. Tien jaaren, te weeten tot in den Jaare 1666, overleefde hij zijne Huisvrouw, bij welke hij Vader was geweest van elf kinderen, met naamen:

1. *Sibijlla Catharina Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 1606, en in 't volgende jaar gestorven.

2. JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

3. *Gijsbert Schimmelpenninck van der Oije*, tot Hunderen, gebooren in den Jaare 1609, beschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, en Raad ter Admiraliteit in Friesland. In den Jaare 1646, tradt hij in 't huwelijk met *Helena van Heerdt*, dogter van Johan van Heerdt tot Hunderen, en van Wendele van Brienen. Een Zoon en Dogter, uit deezen Echt gebooren, zijn beiden jong gestorven.

4. ALEXANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, volgt hier naa.

5. *Henrik Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1613, gehuwd in den Jaare 1632, met *Anna van Bronkhorst*, en overleeden in den Jaare 1651, zijnde geweest Kapitein in dienst van den Staat, en naalaatende eene dogter,

Anna Schimmelpenninck van der Oije. Volgens Uitersten Wil van haaren Oom Hadriaan Schimmelpenninck van der Oije, wierdt zij, als Erfgenaame, beleend met het Huis te Voorstonden, nevens deszelfs toebehooren, gelijk ook met de Heerlijkheid en het Huis Roderlo. Zij storf ongehuwd.

6. An-

6. *Andries Schimmelpenninck van der Oije*, Heer van Voorstonden, bij overdragt van zijnen Oudsten Broeder Jakob; gebooren in den Jaare 1614, was Kapitein en Luitenant Kolonel, Ridder van de Duitsche Orde, Kommandeur van Maaslandsluis, en, in den Jaare 1672, gesneuveld in een Gevegt tegen de Franschen, bij Woerden.

7. JOHAN SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE; deeze volgt insgelijks.

8. *Hadriaan Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1618, Heer van Voorstonden, en, bij overdragt van Wigbolt de Rode van Heekeren, beleend met het Huis en de Heerlijkheid van Roderlo; voorts Ritmeester en Sergeant Majoor te paerd. In den Jaare 1646 tradt hij in 't huwelijk met *Anna Bentink*, dogter van Karel Bentink tot den Beerenkamp, doch storf kinderloos, op het Huis te Voorstonden.

9. *Bernhard Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 't Jaar 1622.

10. *Arent Alphert Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1626, en jong gestorven.

11. *Catharina Sibijlla Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1629, wierdt de Echtgenoote van *Wigbolt de Rode van Heekeren*, Heere van Roderlo, wiens Moeder was Anna van Pallant, beschreeven in de Ridderschap van het Graafschap Zutfen. Beiden zijn kinderloos gestorven.

JAKOB SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Heer van Holthuisen en Voorstonden, straks genoemd, gebooren in den Jaare 1608, diende eerst den Staat, als Luitenant, te Lande. Doch zedert den Krijgsdienst hebbende verlaaten, nam hij, in den Jaare 1637, zitting in den Schepensbank te Zutfen; wierdt, vervolgens, in den Jaare 1642, Majoor dier Stad, daar naa Landrentmeester van het Graafschap; nam, voorts, zitting in de Generaliteits Rekenkamer; en verscheen, eindelijk, als Afgevaardigde van de Provincie Gelderland, in de Vergadering van Hun Hoog Mogende de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden. Driemaalen is hij getrouwd geweest: eerst, in 't Jaar 1630 met *Anna Catharina van Kerken*, Dogter van Sweer van Kerken tot Holthuisen; vervol-

gens, in den Jaare 1639, met *Woltera van Brienen*, Dogter van Henrik van Brienen tot den Musfchenberg, Rekenmeester in Gelderland; en, eindelijk, in den Jaare 1657, met *Agatha van Oesthoorn*, Dogter van Dirk van Oesthoorn, Heere tot Oesthoorn en Snephoek. Hij overleedt, op den zevenden September des Jaars 1677. De twee laatfte huwelijken waren onvrugtbaar. Doch in 't eerfte hadt hij verwekt:

1. Assueer schimmelpenninck van der oye, die volgt.

2. *Hadriaan Schimmelpenninck van der Oije.* In zijne jeugd deedt deeze eenen togt na Batavia, bezogt de Hoofdftad van het Chineefche Keizerrijk, en wierdt Kommandeur van Malakka. Naa zijne wederkomst wierdt hij Ridder van de Duitfche Orde ter Balie van Utrecht, Kommandeur van Leiden, in den Jaare 1672 Luitenant Kolonel, en, in 't laatst van zijn leeven, Burgemeester te Zutfen.

3. *Gijsbert Schimmelpenninck van der Oije*, jong geftorven.

Assueer schimmelpenninck van der oye, Heer van Holthuifen, ftraks genoemd. Zucht om vreemde Gewesten te bezoeken, deedt hem eene reize na het Oosten, vooral na 't H. Land, onderneemen. Hij zag Bethlehem, Jeruzalem en andere plaatzen in dien oord. Naa zijne wederkomst, wierdt hij, in den Jaare 1659, befchreeven in de Ridderfchap van het Graaffchap Zutfen, en, vervolgens, in den Jaare 1667, tot Landrentmeester diens Graaffchaps verkooren. Daarenboven was hij Kommisfaris van de Monfteringen. Hij trouwde, in den Jaare 1668, met *Asfuera Kreijnk*, Dogter van Gerhard Kreijnk, Heere van Bele, Burgemeester van Zutfen, Gedeputeerde van het Graaffchap van dien naam, Raad in het Kollegie ter Admiraliteit in Westfriesland en 't Noorderkwartier. Hij overleedt op den achtften Februarij des Jaars 1673, naalaatende,

1. Alexander schimmelpenninck van der oye, en

2. Gerrit jurrien schimmelpenninck van der oye, die beide volgen.

Alexan-

ALEXANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Heer van Holthuisen, Roderlo en Voorstonden, gebooren in den Jaare 1669, was eerst Landrentmeester des Graafschaps Zutfen, wierdt, vervolgens, beschreeven in de Ridderschap van Veluwe, en nam, van wegens de Ridderschap, zitting in het Kollegie van Gedeputeerde Staaten van dat Kwartier. Hij overleedt op den vijftienden April des Jaars 1724, zijnde getrouwd geweest met *Anna van Appelthorn*, Dogter van Frans van Appelthorn, van de Poll tot het Wolthuis, beschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, en daar naa Luitenant Kolonel. Zijne kinderen waren,

1. ASSUEER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

2. *Frans Alexander Schimmelpenninck van der Oije*, Heer van Voorstonden, gebooren in den Jaare 1703, wierdt, in den Jaare 1726, beschreeven in de Ridderschap van de Veluwe.

ASSUEER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, gebooren in den Jaare 1702, Kapitein onder een Geldersch Regiment Voetvolk, trouwde, in den Jaare 1725, met *Adriana Sophia van Eck*, Dogter van Lubbert van Eck, Brigadier en Kolonel van een Regiment Ruiterij, en verwekte bij dezelve:

1. *Anna Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren den tweeden Maart 1726, en ruim vierdehalf jaar daar naa gestorven.

2. *Alexander Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren den tweeden Augustus 1727.

3. *Lubbert Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in 't Jaar 1729.

GERRIT JURRIEN SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, boven vermeld, als de Zoon van *Assueer Schimmelpenninck van der Oije* en van *Assuera Kreijnk*, was Burgemeester te Zutfen, Kommissaris van de Monsteringen, en getrouwd met *Kornelia Constance van Middachten*, Dogter van Hendrik van Middachten en Isabella Geertruid van Palland, en verwekte bij dezelve de volgende kinderen:

1. *Assuera Johanna Schimmelpenninck van der Oije.*

2. *Isabella Geertrui Schimmelpenninck van der Oije.*

3. *Henrik Frederik Schimmelpenninck van der Oije*, in den Jaare 1727 beschreeven in de Ridderschap van de Veluwe.

4. *Andries Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren den negenden October 1705.

5. *Gerrit Schimmelpenninck van der Oije*, Vaandrig onder het Geldersche Regiment van zijne Hoogheid den Heere Stadhouder van Gelderland.

6. *Helena Constance Schimmelpenninck van der Oije.*

7. *Jakoba Schimmelpenninck van der Oije.*

ALEXANDER SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, boven vermeld, als de derde Zoon van *Alexander Schimmelpenninck van der Oije*, en van *Anna van Wisch*, gebooren in den Jaare 1611, was eerst Ritmeester en Sergeant Majoor te paerd, Kommandeur van Doesburg, en vervolgens van Zutfen. Zedert den Krijgsdienst verlaaten hebbende, wierdt hij beschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, en voorts Raad en Rekenmeester des Vorstendoms Gelder en Graafschaps Zutfen. In den Jaare 1638 tradt hij in den echt, met *Christina van Gent*, Weduwe van Gijsbert van Welderen, Dogter van Kornelis van Gent, Heere tot Loenen en Meinerswijk. Naa het overlijden van deeze, die hem geene kinderen gebaard hadt, hertrouwde hij, in den Jaare 1647, met *Anna van Scherpenzeel*, Dogter van Johan van Scherpenzeel, Heere tot Scherpenzeel, Landdrost van de Veluwe, en van Catharina van Lijnden. Uit deezen Echt wierden de volgende kinderen gebooren:

1. *Johan Schimmelpenninck van der Oije*, Ritmeester, Ridder der Duitsche Orde, en Kommandeur te Doesburg, ongehuwd overleeden.

2. *Hadriaan Schimmelpenninck van der Oije*, jong gestorven.

3. HADRIAAN WILLEM SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

4. *Gijsbert Schimmelpenninck van der Oije*, jong gestorven.

5. *Catharina Sibilla Schimmelpenninck van der Oije*, getrouwd met Hubert Jaques de Montagne, eerst Ritmeester, en

en vervolgens, wegens den Prins-Bisschop van Luik, Hoofdschout te Maastricht.

6. *Anna Geertruid Schimmelpenninck van der Oije*, ongehuwd overleeden.

HADRIAAN WILLEM SCHIMMELPENNINCH VAN DER OYE, Heer tot Hunderen, zo even genoemd, was eerst Ritmeester, naderhand beschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, en, wegens dezelve, Afgevaardigde in het Kollegie ter Admiraliteit in Friesland, en vervolgens in dat van Westfriesland en 't Noorderkwartier. Bij zijne Echtgenoote, *Henrika van Heerdt*, verwekte hij eene dogter,

Gijsberta Schimmelpenninck van der Oije, Erfdogter tot Hunderen, getrouwd met *Henrik van Rouwenoort*, Heere van Ulenplas, Zoone van Henrik van Rouwenoort en van *Charlotta Shimmelpenninck van der Oije*; zie boven onder de kinderen van HERMAN SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE en *Walraven van Haaften.* Hij was beschreeven in de Ridderschap van het Graafschap Zutfen, en wegens dezelve Afgevaardigde in de Staaten van het Graafschap, Buitengewoon Raad in 't Hof van Gelderland, en Kurator van 's Lands Hoogeschool te Harderwijk.

JOHAN SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, zevende kind en zesde Zoon van *Alexander Schimmelpenninck van der Oije* en van *Anna van Wisch*, verwekte, bij *Johanna Bruins*, Dogter van Dirk Bruins van Blankena, de volgende kinderen:

1. DIRK SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, die volgt.

2. GYSBERT SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, volgt insgelijks.

3. *Johan Schimmelpenninck van der Oije*, jong gestorven.

4. *Margareta Schimmelpenninck van der Oije*, in den Jaare 1664 overleeden.

5. *Margareta Schimmelpenninck van der Oije*, getrouwd met *Herman Frederik de Rode van Heekeren*, Heere van Averlaar; eerst Kapitein, en naderhand beschreeven in de Ridderschap des Graafschaps Zutfen.

DIRK SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Heer van Blankena, zo aanstonds vermeld, was Burgemeester te Zutfen, Afgevaardigde

digde in de Staaten des Graafschaps van dien naam, en, van wegen dezelve, in het Kollegie ter Admiraliteit in Friesland. Bij zijne Huisvrouwe, *Geertruid van Ingen*, liet hij ééne Dogter naa,

Johanna Schimmelpenninck van der Oije,

GYSBERT SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, Broeder der naastvoorgaanden, was Kapitein in een Geldersch Regiment Voetvolk, en Kommandeur van Hulst. Bij zijne Echtgenoote, *Kornelia van Borselen van der Hooghe*, wierdt hij Vader van de volgende kinderen:

1. *N. N.* eene Dogter, jong gestorven.

2. *Adriana Johanna Kornelia Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1693, wierdt de Echtgenoote van *Floris Willem Borre van Amerongen*, Heere van Kersbergen.

3. *Alexander Henrik Ambrosius Schimmelpenninck van der Oije*, gebooren in den Jaare 1694, Kapitein in het Gelderfche Regiment Voetvolk, overleeden te Utrecht, op den dertienden November des Jaars 1723.

*** ANDRIES SCHIMMELPENNINCK, het zesde kind en de derde Zoon van JAKOB SCHIMMELPENNINCK en *Jutte Tseren*, was eigenaar van de oude Havezate de Blaak 't Opvoorst, op de Veluwe. Van het Jaar 1461 tot in den Jaare 1473 zat hij in Schepensbank te Zutfen. In den Jaare 1491 verscheen hij op den Gemeenen Dagvaart te Arnhem, om aan Jonkheere VAN NASSAU, Stadhouder, Vertoogen over te leveren, wegens de bezwaaren der Landzaaten des Lands van Gelder en Zutfen. Zijne Echtgenoote was *Catharina van Spaan*, en hij bij haar Vader van

1. *Jakob Schimmelpenninck*, gebooren in den Jaare 1494, en zedert getrouwd met *Wilhelmina van Roderlo*.

2. *Dirk Schimmelpenninck*, gebooren in 1511.

3. *Antonia Schimmelpenninck*, getrouwd met Hendrik van der Leeuw, Janszoon.

4 *Johan Schimmelpenninck*, in den Jaare 1522 ongehuwd overleeden.

5. *Jutte Schimmelpenninck*, in den Jaare 1493 Geestlijke Juffer in het Klooster den Yfendoorn, te Zutfen.

6. AN-

6. ANDRIES SCHIMMELPENNINCK, bekleedde het Schepens-ampt, te Zutfen, van het Jaar 1505 tot in den Jaare 1553; wanneer hij zijne dagen eindigde, hebbende, bij *Jutte van Voorthuizen*, met welke hij, in den Jaare 1525, getrouwd was, verwekt deeze kinderen:

a. *Belke Schimmelpenninck*, getrouwd, in den Jaare 1548, aan Henrik ter Brugge.

b. *Gelmer Schimmelpenninck*, in den Jaare 1554 Geestlijke Juffer, en in den Jaare 1555 Moeder in 't Hospitaal te Zutfen.

c. *Anna Schimmelpenninck*, in den Jaare 1554 getrouwd aan *Steven Bentink*.

d. *Lamme Schimmelpenninck*, de Echtgenoote geworden van *Willem Suijlen Bentink*, in den Jaare 1558.

*** KOENRAAD SCHIMMELPENNINCK, negende kind en vijfde Zoon van JAKOB SCHIMMELPENNINCK en *Jutte Tferen*, was Schepen te Zutfen, zints het Jaar 1475 tot in den Jaare 1498, en getrouwd met *Jatte van Dolre*, bij welke hij de volgende kinderen verwekte:

1. *Sander Schimmelpenninck*, jong gestorven.

2. *Jorden Schimmelpenninck*, getrouwd, in den Jaare 1480, met *Johan Kreijnk*, en in den Jaare 1549, eenentwintig jaaren naa haaren Echtgenoot, overleeden.

3. *Johan Schimmelpenninck*, in de Jaaren 1504 en 1505, Schepen te Zutfen.

4. *Hille*, of *Helena Schimmelpenninck*, in den Jaare 1488 getrouwd met *Gijsbert van Meekeren*, Zoon van Gijsbert van Meekeren tot de Rees.

5. *Koenraad Schimmelpenninck*.

6. *Jutte Schimmelpenninck*, Geestlijke Juffer in het Klooster den Yfendoorn, te Zutfen.

7. *Jakob Schimmelpenninck*, getrouwd met *Margareta N. N.*

8. *Fenne Schimmelpenninck*, Geestlijke Juffer te Doesburg, in 't Groote Konvent.

9. *Griete Schimmelpenninck*, Geestlijke Juffer in 't Klooster te Redichem, bij Arnhem.

10. *Jasper Schimmelpenninck*, te Zutfen, in den Yfendoorn.

**** JOHAN SCHIMMELPENNINCK, tiende kind en zesde Zoon van meergemelden JAKOB SCHIMMELPENNINCK en *Jutte Tseren*, in den Jaare 1584 vermeld, als tegenwoordig geweest zijnde in de adelijke Gerigten van de Veluwe, was getrouwd met Lamme Scholdeman, en wierdt Vader van de volgende kinderen:

1. *Jakob Schimmelpenninck*, vermeld in de Jaaren 1489 en 1516.

2. *Catharina Schimmelpenninck*, getrouwd met Herman van Meekeren, Zoon van Andries van Meekeren tot de Blaacke, was Weduwe in den Jaare 1514.

3. *Johan Schimmelpenninck*, vermeld in den Jaare 1507.

***** GERRIT SCHIMMELPENNINCK, jongste Zoon van JAKOB SCHIMMELPENNINCK en *Jutte Tseren*, wierdt Schepen te Zutfen in den Jaare 1474, en, in dat zelfde jaar, door Hertog KAREL VAN BOURGONDIE, tot het aanzienlijk ampt van Rentmeester van het Graafschap aangesteld. In den Jaare 1484, verscheen hij in de adelijke Gerigten van de Veluwe. Hij hadt, bij zijne Echtgenoote Machtelt *N. N.* deeze kinderen verwekt:

1. *Jakob Schimmelpenninck*.

2. GERRIT SCHIMMELPENNINCK, die volgt.

3. *H. Johan Schimmelpenninck*, Priester, vermeld in de Jaaren 1513 en 1537.

GERRIT SCHIMMELPENNINCK, zat in Schepensbank, te Zutfen, zints het Jaar 1498 tot in den Jaare 1518, en verscheen in de adelijke Gerigten van de Veluwe, in de Jaaren 1515 en 1516. Bij *Elizabeth van Barmentlo*, met welke hij, in den Jaare 1497, was getrouwd, wierdt hij Vader van,

1. GERRIT SCHIMMELPENNINCK, die volgt.

2. *Machtelt Schimmelpenninck*, vermeld in den Jaare 1517, en getrouwd met *Timan van den Veen*.

3. *Johan Schimmelpenninck*.

GERRIT SCHIMMELPENNINCK, Schepen te Zutfen, van het Jaar 1531 tot in den Jaare 1566. Gedurende dat tijdverloop, te weeten, in de Jaaren 1545, 1548 en 1551, verscheen

hij

hij in de adelijke Gerigten van Ridders en Knegten of Knaapen in Veluwenzoon. Hij overleedt in den Jaare 1566, hebbende verwekt, bij *Geertruid van Voorthuizen*, met welke hij, in den Jaare 1532, was getrouwd, deeze kinderen:

1. *Jorden Schimmelpenninck*, in den Jaare 1563 Geestlijke Juffer, en in 1595 Moeder in het Hospitaal te Zutfen. Zij overleedt in den Jaare 1608.

2. *Gerrit Schimmelpenninck*, jong gestorven.

3. *Heer Henrick Schimmelpenninck*, Ordensheer van S. Antonij, binnen Keulen, in 't Jaar 1565.

4. *Heer Henrik Schimmelpenninck*, Proost te Mariënwaart, in 1570.

5. *Heer Andries Schimmelpenninck*, Ordensheer van S. Jan, binnen Utrecht, in 't Jaar 1570, Kommandeur te Ingen, in 't Jaar 1604.

6. JOHAN SCHIMMELPENNINCK, die volgt.

7. *Geertruid Schimmelpenninck*, getrouwd, in den Jaare 1564, met *Reinier Swaefken*.

8. *Machtelt Schimmelpenninck*, eerst getrouwd, in den Jaare 1574, met *Henrik van Ysselmuiden*, en daar naa met *Johan van der Leeuwe*.

JOHAN SCHIMMELPENNINCK, getrouwd, in den Jaare 1566, met *Machtelt van der Kapelle*, Dogter van Johan van der Kapelle, en bij haar Vader van

1. *Gerrit Schimmelpenninck*, getrouwd, voor de eerstemaal, in den Jaare 1589, met *Aelfen van der Voorst*, Weduwe van Dirk van Keppel, en Dogter van Evert van der Voorst, in de Voorst; daar naa, in den Jaare 1608, met *Jorden van Kervenheim*; en, eindelijk, in den Jaare 1626, met *Anna van der Kapelle*, Dogter van Thewes van der Kapelle. Hij overleedt, kinderloos, in den Jaare 1628.

2. JOHAN SCHIMMELPENNINCK, die volgt.

3. *Jakob Schimmelpenninck*, jong gestorven.

4. *Geertruid Schimmelpenninck*, getrouwd met *Johan van Ossenbroek*, tot Ossenbroek, in 't Land van Mark.

5. *Elizabeth Schimmelpenninck*, eerst getrouwd met *Bernard de Jeger*, die in den Jaare 1611 overleedt, en vervolgens met *Rijk Henck*, Burgemeester te Nijmegen.

6. *Johanna Schimmelpenninck*, getrouwd, in den Jaare 1614, met Johan Schiffort, Schepen te Zutfen, en vervolgens Raad in het Hof van Gelderland. Zij overleedt in den Jaare 1625.

JOHAN SCHIMMELPENNINCK, was Amptman te Bronkhorst. In den Jaare 1593 tradt hij in den echt, met *Barbara van Thoreel*, genaamd *Groot*, en verwekte bij haar

Margareta Schimmelpenninck, getrouwd, voor de eerste maal, in den Jaare 1620, met *Thomas Blijffert*, en daar naa met *Boldewijn Sweesfen*.

Naa het overlijden zijner eerste Huisvrouwe, in den Jaare 1615, tradt hij, in 't volgende jaar, andermaal, in den echt, met *Wilhelma van der Hell*, Dogter van Casijn van der Hell, Raad in Gelderland, en overleedt in den Jaare 1640, hebbende bij haar verwekt:

1. KASYN SCHIMMELPENNINCK, die volgt.

2. *Johan Schimmelpenninck*, Luitenant te paerd, ongehuwd gestorven.

3. *Henrik Schimmelpenninck*, Vaandrig, overleeden in den Jaare 1650.

4. GERRIT SCHIMMELPENNINCK, volgt insgelijks.

5. *Joost Schimmelpenninck*, Kapitein, in den Jaare 1675, voor Maastricht, gesneuveld.

6. *Herman Schimmelpenninck*, Luitenant, in 't Jaar 1679 gestorven.

7. *Lumma Jurriana Schimmelpenninck*.

KASYN SCHIMMELPENNINCK, Amptman te Bronkhorst, en vervolgens Drost der Heerlijkheid Borkelo; getrouwd met *Christina Maria van der Hoevelijk*, Dogter van Diderik van der Hoevelijk tot Bimmen, en bij haar Vader van,

1. *Johan Schimmelpenninck*, Luitenant in dienst van den Keurvorst van Brandenburg, in den Jaare 1676, in het beleg van Anklam, gesneuveld.

2. *Herman Otto Schimmelpenninck*, gebooren in den Jaare 1650, wierdt, in den Jaare 1677, Kapitein, en, in 't vervolg, Majoor in het Geldersche Regiment te voet, en in het beleg van Charleroij dood geschooten.

3. *Dide-*

3. *Diderik Henrik Schimmelpenninck*, gebooren in den Jaare 1651, Luitenant onder de Lijfwagt van Zijne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, en, in den Jaare 1676, voor Maastricht, gesneuveld.

4. *Lodewijk Schimmelpenninck*, gebooren in den Jaare 1653, Luitenant in dienst van den Staat, en in den Jaare 1697 gestorven.

5. *Willemina Schimmelpenninck*, gebooren in 1655.

6. *Louiza Alida Schimmelpenninck*, gebooren in 1657.

7. *Kasijn Jurriaan Schimmelpenninck*, gebooren in 1659, Luitenant ter Zee, en, in 1685, op eenen togt gestorven.

8. *Christoffel Schimmelpenninck*, gebooren in 1661, Vaandrig geworden in den Jaare 1687, en in 1699 gestorven.

9. *Maria Machtelt Schimmelpenninck*, gebooren in 1663.

10. *Margareta Elizabeth*, of *Lijsbeth Schimmelpenninck*, gebooren in 1664.

11. *Lumma Geertruid Schimmelpenninck*, gebooren in 1665, en in dat zelfde jaar gestorven.

GERRIT SCHIMMELPENNINCK, vierde Zoon van JOHAN SCHIMMELPENNINCK, boven genoemd, was Amptman te Bronkhorst, en trouwde, in den Jaare 1657, met *Anna Elizabeth Gansenеb*, genaamd *Tengnagel*. Beiden overleeden in den Jaare 1673, hebbende de volgende kinderen verwekt:

1. *Lijsbeth Willemina Schimmelpenninck*, gebooren in den Jaare 1658.

2. *Otto Johan Schimmelpenninck*, gebooren in 1660, sneuvelde, als Vaandrig, in den Jaare 1677, in den Slag van Mont-Cassel.

3. *Ida Lummina Margareta Schimmelpenninck*, gebooren in 1662.

4. *Assuera Schimmelpenninck*, gebooren in 1663.

5. *Wendelina Geertruid Schimmelpenninck*, gebooren in 1664, getrouwd, in den Jaare 1694, met *N. N. Bentink*, Heere van der Aa.

6. *Kasijn Schimmelpenninck*, gebooren in 1666, Vaandrig in het Regiment van Dedum, gestorven, in den Jaare 1695, aan eene wonde, hem toegebragt in de belegering van Namen.

7. ALARD

7. ALARD SCHIMMELPENNINCK, eerst Luitenant in het Regiment van den Graave van Nassau, naderhand Landrentmeester des Graafschaps Zutfen. Bij zijne Echtgenoote, *N. N. Backer*, wierdt hij Vader van,

a. *Anna Elizabeth Schimmelpenninck*, getrouwd, in den Jaare 1722, met *Ditmer van Wijnbergen*, Heere van de beide Pollen, beschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, en, wegens dezelve, Afgevaardigde in de Staaten van dat Kwartier, en, vervolgens, wegens de Provincie Gelderland, zitting hebbende in de Vergadering van Hun Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal der Veréénigde Nederlanden.

b. *Gerharda Johanna Schimmelpenninck*, getrouwd, in den Jaare 1730, met *Wilhelm Frederik Blankvoort*, Heere tot Benthuis, beschreeven onder de Ridderschap van Overijssel, in het Kwartier van Vollenhoven.

SCHINKEL, (Mr. HERMAN) Een rampzalig voorwerp der bijgeloovige en bloeddorstige vervolgzucht, in de benaauwde dagen van lichaamelijke en geestlijke dwingelandije, was deeze Man, doch der opmerkende naagedagtenisse overwaardig, van wegen zijne meer dan gemeene kloekhartige rustigheid, met welke hij den dood onderging. Zijne woonplaats was de Stad *Delft*, en hij zelve een Man van geleerdheid en fraai vernuft. Dewijl de Boekhandel, ten dien tijde, niet slegts als eene kostwinning, maar ook als een beroep, geleerde lieden niet onbetaamelijk, wierdt aangemerkt, vondt hij, in dat bedrijf, een eerlijk bestaan. Bij zommigen koomt hij, wijders, voor als Leermeester in het Groote School van gemelde Stad. Intusschen hadt zijn onderzoeklievende geest hem geleid ter naaspooringe van de gemeenlijk aangenomene godsdienstige begrippen, en tot een vergelijk van dezelve met de beginzels, zints het opgaan van het licht der Kerkhervorminge, ook in deeze Gewesten verspreid. Reden genoeg was deeze, om hem bij de Wethouderschap zijner Woonstad te doen in 't oog loopen. Een ander bezwaar kwam bij deeze, in die dagen, zeer gehaate misdaad. Hem wierdt, naamelijk, ten laste geleid, eenige Boeken gedrukt en uitgegeeven te hebben,

strij-

ſtrijdig met het Plakaat van den Aardsdwingeland, Koning PHILIPS DEN II. Om 't een en ander, wierdt Mr. HERMAN SCHINKEL, op last der Regeeringe, in hegtenis genomen, op den achtſten April des Jaars 1568. Voor de Wethouders te regt geſteld, en het drukken en verſpreiden van Onroomſche Boeken tegen hem zijnde ingebragt, vraagde hij „ Of de „ Plakaaten, op de Religie gemaakt, door de Hertogin VAN „ PARMA, uit 's Konings naam, niet waren te niete gedaan?" Op welke vraag hij, van den Schout, alleen tot antwoord bekwam, *Dat ziet men nu wel.* „ Wat ziet men nu wel?" ging hier op de Gevangene voort: „ Ik heb wel gezien en „ gehoord, dat veelen gevangen en verjaagd worden, die „ openlijk geweld deeden tegen Zijne Majeſteit, die de Wa„ penen aannamen, de predikatien met geweld invoerden, de „ Beelden ſtukken ſloegen, de Monniken en Bagijnen uitjaag„ den; maar ik heb nog niet gezien, dat men iemand om de „ Religie iets heeft gedaan, Want," dus vervolgde hij, „ toen de Plakaaten af waren, ſtondt het ieder vrij, te lee„ ven naar wat Religie hij dagt zalig te worden. Behalven „ dat, zeide hij, was bij den Prins van Oranje, als Stadhou„ der, eene Ordonnantie gemaakt, en alhier (te *Delft*) van „ het Stadshuis afgeleezen, waar bij het voorzeide wierdt „ bevestigd, en alleen verbooden, *ſpijtige*, *ſcandaleuſe* en „ *fameuſe* Boeken te drukken. Daar voor, meende hij, was „ niet te houden, 't geen de Leere aangaat. Dies meene ik „ (dus beſloot hij) niet tegen den Koning misdaan te heb„ ben." De Boeken, welke hem te laste geleid, en ook door hem bekend wierdt, gedrukt te hebben, waren het *Pſalmboek*, de *Catechismus*, de *Belijdenis des Geloofs*, de *Korte Bekentenis des Christelijken Geloofs*, uit het Latijn van BEZA, en eindelijk een Boekje over het *Heilig Avondmaal.* De Copij van het laatstgemelde was hem ter hand geſteld door zekeren Leeraar, die het, uit het Hoogduitsch, vertaald hadt. De eerstgenoemde waren door SCHINKEL herdrukt, en reeds eenigen tijd in veele handen geweest. Voorts betuigde hij zijne verwondering, dat hem, om het uitgeeven van de gemelde Boeken, thans moeite wierdt aangedaan, om reden, dat de Heeren, twee of driemaalen, de vriendelijkheid gehad heb-

hebbende om hem op het Stadshuis te ontbieden, hem telkens alleenlijk bevolen hadden, zich te wagten voor het drukken van *fpijtige dingen*; van hoedanig eenen aart de bedoelde Werkjes niets in het minfte behelsden. Een dubbelhartig man, of een weetniet. moet de toenmaalige Schout van *Delft* geweest zijn. Want, als SCHINKEL, in zeker verhoor, hem vraagde, of de Plakaaten, raakende de Religie, niet te niete gedaan waren, gaf hij dit antwoord, zijnen post in den tegenwoordigen toeftand van zaaken onwaardig: *Daar is wat aan; men zeide dat het zo was: maar hij wist niet regt, of het wel geheel zo ware.*

Geduurende verfcheiden agter een volgende Verhooren, hieldt men zich, van wederzijden, bezig met befchuldigen en verdeedigen. Onder dit alles ftorte SCHINKEL, in zijnen Kerker, in eene zwaare krankte. Dit bewoog hem, bij een Verzoekfchrift, op de Wethouderfchap te begeeren, om in een gewoon Regtsgeding ontvangen, en inmiddels, onder borgtogt, te mogen ontflagen worden. Tot naderen aandrang van dit verzoek, beriep SCHINKEL zich op het voorbeeld van twee burgers van *Antwerpen*, welke men aldus gehandeld hadt. De eene, zijnde een openbaar Boekdrukker, was voor zes jaaren gebannen, de andere, een Plaatfnijder, bij voorraad en onder handtasting, ontflagen. Gunftig liet het zich, in den beginne, met den Gevangene aanzien. Zes Schepenen waren op zijne zijde, en voor het ontflag. Doch de zevende, zijnen Amptgenooten hebbende onder 't oog gebragt, wat al onheilen hun, van 's Konings wegen, boven 't hoofd hingen, indien men SCHINKEL op vrije voeten ftelde, deedt dezelve, door aangejaagde vreeze, in zijne bloedgierige maatregelen treeden. Een man zonder beginzelen, dan die van vuilen eigenbaat, moet deeze Opftooker geweest zijn, indien het waarheid zij, 't geen van hem verhaald wordt: te weeten, dat hij, met den ommekeer van de zaaken des Vaderlands, vier jaaren daar naa, insgelijks den rok hebbende omgekeerd, zedert, in *'s Graavenhage*, tot zeer aanzienlijke bedieningen wierdt bevorderd. Naa vijftien weeken zittens, wierdt SCHINKEL ten zwaarde verweezen. Van de kloekhartigheid en bedaardheid, met welke deeze Martelaar den dood te gemoete

zag

zag en onderging, vinden wij een ander blijk aangetekend, wel waardig om hier verhaald te worden. De eene daad van bedaarde gemoedsgeſtalte, was, dat hij, twee of drie uuren vóór zijn ſterven, een goed getal Latijnſche Dichtregels ſchreef, aan zijne Vrienden, PETRUS FORESTUS, van *Alkmaar*, en KORNELIUS VERHEIDEN, van *Leiden*, toegeëigend. De andere was, dat hij, gaande na de Geregtsplaats, den geleerden HADRIANUS JUNIUS eene verbetering aan de hand gaf, raakende de leezing van zeker woord in een van SENEKA's Treurſpelen. In de plaats van *Tamais*, in den tweeënveertigſten Dichtregel van de *Octavia*, moest men, meende hij, *Thamesis* leezen. 's Daags vóór zijnen dood, gelijk ook nog op zijnen ſterfdag, zijnde den drieëntwintigſten Julij, ſchreef SCHINKEL aan zijne Huisvrouw, en nam afſcheid van haar, met woorden, ademende een gerust geweeten en ſtandvastige huwelijksliefde. Hij liet naa twee Dogters en éénen Zoon. Hoewel deeze, om hunne jonge jaaren, tellende de oudſte niet meer dan zes jaaren, voor ſchriftlijke vermaaningen niet vatbaar waren, gedagt hij, egter, in zijnen Kerker, aan deeze geliefde panden; hij zondt aan dezelven brieven, om bij dezelve, wanneer ze tot rijpen ouderdom zouden zijn opgegroeid, aan hunnen Vader te gedenken, en de raadgeevingen, daar in vermeld, ten hunnen voordeele aan te wenden. Behalven de Doodſtraffe van den zo genoemden misdaadige, behelsde het Vonnis, dat de Boeken, om welke hem dit treurig lot wedervoer, zouden verbrand worden; als mede, verbeurdverklaaring van alle zijne goederen, ten voordeele des Konings. Eene klaarblijklijke ſchennis van Stads Handvesten en Privilegiën, was het laatſte gedeelte van het Vonnis; naardien, volgens de aloude Voorregten, geen Poorter van *Delft* meer konde verbeuren, dan zijn Lijf en zestig ponden uit zijne goederen. Den ouderdom van tweeëndertig jaaren hadt Mr. HERMAN SCHINKEL naauwlijks bereikt, toen hij, door de ongunst der tijden, dus rampzalig aan zijn einde kwam.

Zie G. BRANDT, *Hiſtorie der Reformatie.*

SCHIP-

SCHIPLUIDEN, een Ambagt en Dorp, in *Delfland*. Het Dorp legt ten Westen van eenen Vaart, welke, van de Stad *Delft*, na *Vlaardingen* en *Maaslandsluis* loopt. Zommigen leiden den naam af van deszelfs aloude gelegenheid dicht aan de Maaze, welke toen meer landwaarts zoude gestroomd hebben; zo dat van daar Schepen na *den Briel* afvoeren; bij welke gelegenheid men, met het geroep, *Scheep lut*, *Scheep lui*, de reizigers aan boord gelokt en het Dorp daar van zijnen naam zoude ontleend hebben. Doch anderen vinden geenen grond voor de onderstelde nabijheid des Dorps aan de Maaze, van welke het, in een rechten lijn, nu meer dan vijfentwintighonderd Roeden af legt. Voorzigtiger laaten ze, hierom, de naamsreden in 't duister; 't en zij men dezelve wil zoeken in een van ouds bekend Water *de Lede*, 't welk, van *Vlaardingen*, door *Schipluiden* plagt te stroomen.

De uitgestrektheid van het Ambagt wordt op vijfhonderdzesentwintig Morgens en tweehonderdtweeëntwintig Roeden begroot. In het Dorp ontmoet men verscheiden zeer zindelijk gebouwde Huizen. In alles telt men 'er ruim zeventig, nevens eenen Koornmolen. Van wegen de legging aan den gemelden Vaart, en den veelvuldigen doortogt van Jaagschuiten en andere Vaartuigen, is de Plaats zeer leevendig, en het verblijf aldaar vermaakelijk. De Kerk is een vrij goed Gebouw, en wordt door haaren eigen Leeraar bediend. *Schipluiden* is een der Oudste Dorpen, in deezen oord: men vindt het, in oude Brieven, reeds op den Jaare 900, onder den naam van *Scheepleda* of *Schiepleda*, vermeld. Het Slot KENENBURG, nabij dit Dorp gelegen, hebben wij reeds elders vermeld. Zie Deel XXI. bl. 295.

SCHOBBELANDS-AMBAGT, ook wel *Zwijndrecht* geheeten, naar den naam van het Dorp, tegenover de Stad *Dordrecht*, ontleent, naar men wil, zijnen naam van Heere SCHOBBELAND, van *Zevenbergen*, als die de eerste Bedijker van dit gedeelte van de *Zwijndrechtsche Waard* zoude geweest zijn. De uitgestrektheid van het Ambagt vinden wij op een weinig minder dan honderdzesenzeventig Morgens begroot. Dit niettegenstaande telt men 'er ruim honderddertig Huizen. Zie verder het Artikel ZWYNDRECHT.

SCHOKLAND, een klein Eilandtje in de Zuiderzee, tegenóver de Kust van de Provincie *Overijssel*, aan welke het, voor een gedeelte, behoort, staande het overige onder de Provincie van *Holland*. De twee Dorpen *Emmeloord* en *Ens* zijn, voorheen, op bijzondere Artikelen, beschreeven.

SCHOL, (YSBRAND DIRKSZOON) was een der eerste Martelaaren, hier te Lande, om de aankleeving der gezuiverde Geloofsbegrippen, zo als dezelve, door den vermaarden MARTEN LUTHER, gepredikt waren. Omtrent het Jaar 1530, of een weinig laater, bekleedde hij het Priesterampt te *Amsterdam*. Op vermoeden, dat hem het hart over de, dus genaamde, *nieuwe Leere* hing, wierdt hij, eens en andermaal, door de Wethouderschap der Stad, ontbooden, ondervraagd doch telkens vrijgesproken en losgelaaten. Maar als men hem, in den Jaare 1534, van nieuws, in verzekering nam, moest hij zijne standvastigheid in 't geloof met een harden dood betaalen. Men voerde hem gevankelijk na *Brabant*, stelde hem op eene verzekerde plaats in het Slot van *Vilvoorden*, en voerde hem van daar, naa een geruimen tijd zittens, na *Brussel*, alwaar hij, in het gemelde jaar, aan den Brandstaak zijnen bangen adem uitblaasde. Alle onpartijdige Historieschrijvers, die van YSBRAND DIRKSZOON SCHOL gewaagen, vermelden hem als een persoon van goeden Huize, in verscheiden takken van Geleerdheid niet onbedreeven; voorts zeer welspreekend; en eindelijk van een vroomen en godzaligen wandel. Doch, in eene Eeuw, in welke bespiegelende leerstellingen meer golden dan rechtschapene deugden, konden alle die edele begaafdheden hem niet doen ontgaan de strenge veroordeelingen der onmenschelijke Bloedplakaaten.

Zie PONTANUS, VAN HEUSSEN *en* VAN RYN, *Kerkelijke Oudheden*.

SCHOLASTER. Eene aloude amptsbediening, te *Utrecht*, die, zints de verandering van den Godsdienst, hier te Lande, verdweenen is, doch waar van de naam nog stand houdt, om

dat aan het voeren van denzelven nog eenige voordeelen zijn verknogt. *Scholaster*, ten tijde als de Bisschoplijke Kerk te *Utrecht* nog in weezen was, betekende zo veel als Bewindhebber of Opziener van een Kapittels-School. In rang grensden zij aan de Kanunniken. Nog tegenwoordig koomen hunne inkomsten 't naast aan die der genoemde Heeren. Meer dan eens nam men, in den aanvang der tegenwoordige Eeuwe, in overweeging, om dezelve, nevens de Proostdijen en Thesaurijen der Utrechtsche Kerke, ten voordeele van het gemeene Land des Stichts van *Utrecht*, te verkoopen. In den Jaare 1707 wierdt hier toe besflooten, en de Verkoop daadelijk volvoerd. Een inbreuk was dit besluit op het vermaarde Regeerings-Reglement van den Jaare 1674, door Prins WILLEM DEN III aan het Gewest gegeeven. Eigenaartig was het, uit dien hoofde, te verwagten, dat bij de herstelling van dit Reglement, in den Jaare 1747, deeze verkorting van het Stadhouderlijk gezag in aanmerking zoude genomen worden. Volgens het gemelde Reglement, stondt de begeeving, zo wel van de Scholasterijen, als van de Proosdijen, Thesaurijen en Vikarijen, alleen en zonder eenige voorafgaande benoeming, eeniglijk aan den Stadhouder. Bij de verheffing van Prinse WILLEM KAREL HENRIK FRISO, wierdt dit Voorregt, van nieuws, aan de Stadhouderlijke waardigheid vast gemaakt.

SCHONÆUS, (CORNELIUS) met een verlatijnden naam, naar het gebruik der Eeuwe, doch, bij zijnen Doop, KORNELIS SCHOON geheeten, wierdt gebooren te *Gouda*, in den Jaare 1550. Zijne Letteroeffeningen volbragt hij te *Leuven*; waar naa hem 't bestuur van het Latijnsche School te *Haarlem* wierdt opgedraagen. In deeze Stad overleedt hij, op den drieëntwintigsten November des Jaars 1611. Hij hieldt briefgemeenschap met de beroemdste Geleerden van zijnen tijd, vooral de zulken, die de Dichtkunde beminden, van welke SCHONÆUS bovenal zijn werk maakte. De vrugt hier van was 's Mans bekende *Terentius Christianus*, bevattende een aantal Tooneelstukken, de stoffe van welke hij uit de H. Schriftuure hadt ontleend. Onder deeze waren *Nehemias*, *Tobias*, *Naäman*, *Saulus* en anderen. Zijn Leerling en Op-

vol-

volger in het Schoolbewind, SCHREVELIUS, vereerde hem met het volgende Grafschrift, in het Latijn en Nederduitsch. Het eerste luidde aldus:

Rector juventæ, musici Doctor gregis,
SCHONÆUS, *egi fabulam fictam prius.*
Veram peregi: summus hic actus mihi,
Scenam relinquo. Vos valete et plaudite.

Volgens des Dichters eigen Vertaaling, kwam de zin dier regelen hier op neder:

„ Hier legg' ik nu in 't graf, betemmer van de jeugdt,
„ SCHONÆUS eer genaamt, die 't spel weleer met vreugdt
„ Begon; maar nu volbragt: dit 's 't laatste levensend:
„ 'k Gaa uit het spel; adieu nu kommer en ellend."

SCHONÆUS voerde tot Zinspreuk:

NULLUM SIMULATUM DIUTURNUM.

Dat wil zeggen:

„ 't Geen op geveinstheit steunt, zal nimmer lang bedijen."

Zie SWEERTII *Athenæ Belgicæ.*

SCHONAUWEN, eene Heerlijkheid, in het Overkwartier van het Sticht van *Utrecht*, ten Zuiden der Stad van dien naam. Haare uitgestrektheid vinden wij begroot op iets meer dan zevenhonderd eenenzeventig Morgens gronds. De Heerlijkheid, welke door vijf Schepenen wordt beregt, is leenroerig aan den Huize van *Kuilenburg*. In den Jaare 1748 telde men, binnen dezelve, eenentwintig Huizen.

SCHONAUWEN, (*Huis*) eene Ridderhofstad, in de straks genoemde Heerlijkheid, op den zevenëntwintigsten October des

Jaars 1536, door de Edele Mogende Heeren Staaten 's Lands van *Utrecht*, met dat Voorregt begiftigd. Volgens zommigen zou dit Huis, onder den naam van *Weteringe*, reeds bekend geweest zijn in den Jaare 1240, en toen bezeeten bij het Geslagt van PROEYS, 't welk daar van den naam zoude hebben aangenomen. Van hier zoude het in het Geslagt VAN BEUSICHEM, Heeren van *Kuilenburg*, zijn overgegaan. JAN, de Tweede van dien naam, *Heer van Kuilenburg*, maakte aanmerkelijke veranderingen en verbeteringen aan het *Huis te Weteringe*, en vernoemde het met den naam van *Schonauwen*. Heer JAN verwekte, bij zijne tweede Echtgenoote, AGNES, zijnde eene Dogter van ZWEDER, Heere van *Abkoude*, eenen Zoon, insgelijks JAN genaamd. Naa zijns Vaders overlijden, wierdt deeze eigenaar van het Huis. In den Jaare 1355, ontmoeten wij eenen HUBERT VAN SCHONAUWEN, als hebbende, nevens andere Stichtsche Edelen, met WILLEM DEN V., Graave van *Holland*, eene verbintenis aangegaan tegen JAN VAN ARKEL, Bisschop van *Utrecht*. Kort daar naa schijnt het Huis weder overgegaan te zijn in een ander Geslagt, dat van ARKEL VAN LEYENBERG. Althans vinden wij, op het Jaar 1557, vermeld eenen OTTO VAN SCHONAUWEN, die, op zijn Zegel, zich OTTO DE LEYENBERCH noemde. Hij was Maarschalk van het Sticht, en Kastelein op het Huis te *Vreeland*. JAN VAN SCHONAUWEN, op de Jaaren 1410 en 1412 vermeld, zal zijn Zoon of Kleinzoon geweest zijn. Hij hadt in huwelijk PETRONELLA SLOYERS, naa haars mans overlijden hertrouwd met WILLEM VAN ZUYLEN VAN NYVELT. Vrouwe PETRONELLA hadt haaren eersten Man eene Dogter gebaard, ALEID VAN SCHONAUWEN genaamd. Doch vermids deeze, tegen den zin haarer bloedverwanten, een huwelijk aanging, met ROELOF VAN BAREN, wierdt zij, door haare Moeder, onterfd, en, diensvolgens, in den Jaare 1581, het Huis *Schonauwen* opgedraagen aan haaren Zoon, WILLEM VAN ZUYLEN VAN NYVELT, van welken zij, bij haaren tweeden Man, Moeder was geworden. De Heer VAN NYVELT, bij zijne Huisvrouw, GISBERTA VAN DORTH, geene kinderen verwekt hebbende, deedt, in den Jaare 1497, afstand van *Schonauwen*, ten behoeve van zijnen Neeve ROELOF VAN BAREN, Zoone zijner boven genoemde ont-

onterfde Zuster. In dit Geslagt bleef *Schonauwen*, tot dat PETRONELLA VAN BAREN hetzelve ten huwelijk bragt aan AREND FRENTS, afkomstig uit het Land van *Luik*. ROELOF RAATS VAN FRENTS droeg het Huis over, op den negenëntwintigsten April des Jaars 1631, aan JOHAN RENESSE VAN DER AA, die het naaliet aan zijne Dogter AGNES VAN RENESSE VAN DER AA; naa welker overlijden het, in den Jaare 1663, kwam aan haaren minderjaarigen Zoon JAKOB VAN WASSENAAR; die naderhand de beleening afstondt, in den Jaare 1667, ten behoeve van HENRIK VAN REEDE VAN RENSWOUDE; naa wiens overlijden, zijn broeder, FREDERIK VAN REEDE VAN RENSWOUDE, in den Jaare 1670, daar mede wierdt beleend. Niet lang bleef deeze in 't bezit; in den Jaare 1682 stondt hij de beleening af aan ADAM VAN LOKHORST, *Heere van ter Meer*, die, in den Jaare 1709, wierdt opgevolgd van zijnen Zoon, VINCENT MAXIMILIAAN VAN LOKHORST; welke, nog in dat zelfde jaar, aan BERNT WILLEM PLOOS VAN AMSTEL, de beleening overdroeg. Deezen, zonder kinderen, zijnde overleeden, kwam, volgens 's Mans Uitersten Wil, *Schonauwen*, in den Jaare 1721, aan NIKOLAAS VAN BRONKHORST; welke, zes jaaren daar naa, aan Mr. ADRIAAN WITTERT, de beleening overdroeg. Eindelijk wierdt, in den Jaare 1759, *Schonauwen* de eigendom van Jonkheere GEERLACH THEODORUS VAN DE CAPELLEN, die, tien jaaren daar naa, van wegen dit Huis, in de Ridderschap en Edelen des Lands van *Utrecht* beschreeven wierdt. Behalven deezen, ontmoeten wij, onder de beschreevene Ridderschap, van wegen dit Huis, HENRIK VAN REEDE, van den vierentwintigsten Julij des Jaars 1667 tot den tienden September des Jaars 1669; als mede, in den Jaare 1674, den Heer ADAM VAN LOKHORST.

Het Huis *Schonauwen*, hoewel oud, is nog een aanzienlijk Gebouw. Voor het Huis legt een vierkante Voorburg, en agter hetzelve staat een ronde Toren. Voorts is het rondom in eene Graft beslooten, over welke men, aan de eene zijde, langs eenen brug van vier boogen, den toegang tot het Gebouw heeft.

Zie *Utrechts Placaatb.*; BURMAN, *Utr. Jaarb.*; *Hist. van het Utr. Bisdom*; MATTHÆUS, *de Nobilitate*, enz.

SCHOOCKIUS, (MARTINUS) een Geleerde van de voorgaande Eeuwe, bedreeven in veelerhande zaaken, zo als zijne menigvuldige Schriften uitwijzen, wierdt gebooren te *Utrecht*, in den Jaare 1614, of, gelijk andere willen, in 1618. De eerste gronden van Taalkennisse en Weetenschappen leide hij onder zijnen Oom van Moeders zijde, ANTONIUS VAN VOORST. De reeds gemaakte vorderingen bragt hij, zedert, tot meerdere volkomenheid, aan 't Friesche Hoogeschool, te *Franeker*. Onder dit alles verspreide zich wijd en zijd het gerugt van 's Mans Taalkennisse en Geleerdheid. Van hier dat hem, wel haast, de gelegenheid wierdt aangebooden, om zijne kundigheden, ten algemeene nutte, te verspreiden. In zijne Geboortestad hadt men, ten dien tijde, slegts een *Gijmnasium*, of Oeffenschool. Den ouderdom van omtrent eenëntwintig jaaren hadt SCHOOCKIUS bereikt, wanneer, door de Bezorgers van hetzelve, het onderwijs in de Latijnsche en Grieksche taalen wierdt opgedraagen. Zo vlijtig en met zulk een gelukkigen uitslag kweet hij zich van dien post, dat wanneer, eenigen tijd daar naa, het *Gijmnasium* in eene *Akademie* of Hoogeschool veranderd wierdt, op SCHOOCKIUS de keuze viel, om als Hoogleeraar te onderwijzen. Hij was de eerste, die, aan de nieuwe Stigting, den trap van Meester der Vrijekunsten en Leeraar in de Wijsbegeerte heeft beklommen. Het Doorluchtig School te *Deventer* was thans vermaard, door zijne voortreffelijke Hoogleeraars en het getal van Leerlingen. Onder de eersten wierdt SCHOOCKIUS, eerlang, beroepen, om les te geeven over de Geschiedenissen en de Welspreekendheid. Twee jaaren bekleedde hij dien post, wanneer hij deuzelven verwisselde met het Hoogleeraarampt in de Redenkunde en Natuurlijke Wijsbegeerte, aan 't Hoogeschool der Provincie van *Stad en Lande*. Van *Groningen* beriep hem de Keurvorst van *Brandenburg* na *Frankfort aan den Oder*, met den tijtel van Hoogleeraar, doch zonder dat op hem de verpligting rustte tot het geeven van openbaare lessen. Daarenboven wierdt hij tot Keurvorstelijken Raad en Historieschrijver aangesteld. Hij overleedt te *Frankfort*, in den Jaare 1669, het vijfenvijftigste van zijnen ouderdom. Van 's Mans uitgebreide kennisse en onvermoeiden schrijflust kan de lijst zijner

Schrif-

Schriften getuigenis draagen. Men vindt onder dezelve verscheiden korte Verhandelingen over gemeenzaame onderwerpen; bij voorbeeld, *over de Turf*; *over den Haring*; *over het Bier*; *over Boter en Kaas*, en over den afkeer van dezelven; *Ey en het Kuiken*, en andere. Voorts heeft men van hem, in 't Latijn, eenige Werkjes van ernstiger inhoud, onder andere, *Desperatissima Causa Papatus*; *Admiranda Methodus Novæ Philosophiæ Cartesianæ*; *Tractatus de Inundationibus*; *de Statu Reipublicæ Foederati Belgii*; *de Justitia Belli Belgici*; *de Scepticismo*; *de Lingua Hellenistica*, en andere.

Zie *Vitæ Professor. Groningensium*; WITTE, *Diarium*.

SCHOONDERBEEK, een oud adelijk Huis, in het Landdrostampt van *Veluwe*, in de Provincie Gelderland, omtrent een vierendeel uur gaans ten Noorden van het Dorp *Putten*, tusschen *Harderwijk* en *Nieuwkerk*. In een lommerrijk geboomte en binnen een Graft besloten, legt hetgeen van het Gebouw nog is overgebleeven. Want, ginds en elders verspreide puinhoopen dienen ten bewijze, dat het Gestigt, in vroegere tijden, eene grooter uitgestrektheid zal gehad hebben.

Zie SLIGTENHORST.

SCHOONDERWOERD, bij sommigen *Schoonreweert*, of ook wel *Schonerwoirt* genaamd, is eene Heerlijkheid en Dorp, in *Holland*, in het van ouds genaamde *Land van Arkel*, een klein uur gaans ten Noordoosten van *Leerdam*, en aan het Regtsgebied dier Stad onderhoorig. Een der Heeren VAN ARKEL zou, in den Jaare 1025, het Dorp gebouwd hebben. Schoon van niet veel aanziens, heeft het, egter, eene Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend. Hij behoort onder de Klassis van *Buuren*. De Heerlijkheid is de eigendom van den Prinse Erfstadhouder.

SCHOONDYKE. Deezen naam voert het tweede gedeelte van den *Prins-Willems-Polder*, gelegen in Staats-Vlaanderen, in het *Vrije van Sluis*. Het wierdt in den Jaare 1651 bedijkt. De gantfche uitgeftrektheid vinden wij begroot op vierduizend driehonderd en zesenveertig Gemeten en honderdzesenzestig Roeden gronds. *Schoondijke* maakt een afzonderlijk Kerspel uit, ftaande onder het regtsgebied van *het Vrije*. Men vindt in den Polder een aanzienlijk Dorp, 't welk den zelfden naam voert, hebbende eene Gereformeerde Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend.

SCHOONEBEEK, of *Schonebeeke*, van ouds *Schoenbeek* genaamd, is een Dorp in het Landfchap *Drenthe*, onder het Karspel of Gerecht van *Zuiderveld*. Het heeft eene Kerk, nevens eenen eigen Leeraar.

SCHOONEBURG, weleer een aanzienlijk Heerenhuis, in Zuidholland, bij het Dorp *Nieuw-Lekkerland*; waar van, egter, tegenwoordig geen ander fpoor is te vinden, dan een hooge Heuvel, op welken het Gebouw plagt te ftaan. Niet onwaarfchijnlijk is het gevoelen van zommigen, die meenen dat deeze Burgt geweest *is* de aloude verblijfplaats der Heeren VAN DE LEK, om reden, dat, in deezen oord, geene overblijfzels van foortgelijk een geftigt gevonden worden, hoedanig dit Geflagt, als zijnde geweest van geen gering aanzien en vermogen, 'er zekerlijk zal gehad hebben. 't Geen van het vervallen Kafteel, tot bouwftoffen of andere oogmerken, konde verbruikt worden, is, naa de geheele afbraak, na *Streefkerken* en elders gevoerd.

Zie OUDENHOVEN, *Zuidholland*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illuftr.*

SCHOONHOVEN, eene kleine Stad, in het Zuidlijk gedeelte van *Holland*, uitbrengende, in rang, de tiende Stem ter Vergaderinge van Hun Edele Groot Mogende, de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland. Zij legt zeer vermaaklijk, aan den

den regter oever van de Rivier *de Lek*, wordende, aan de Landzijde, omringd van vrugtbaare Bouw- en Weilanden. Het zamengestelde woord *Schoonhoven* heeft aanleiding gegeeven tot veelerhande gisfingen, omtrent den oorsprong dier benaaminge. CORNELIUS AURELIUS, in de onderstelling dat de eigenlijke naam *Schoonhaven* moest gespeld worden, noemde de Stad *Bello-portus*; hij meende daar voor grond te vinden in de fraaie en gemaklijke Haven, en bekwaame gelegenheid tot de Visscherij en Scheepvaart. Anderen, de tegenwoordige schrijfwijze behoudende, vinden, in de zamenkoppeling, de schoone Hoven, welke men hier, eertijds, zoude gevonden hebben: hoewel deeze het nog niet eens zijn, of door *Hoven* moeten verstaan worden, Vorsten of Heerenhuizen, of lustige en bevallige plantaadjen, beide welken men *Hoven* noemt. Doch met deeze onzekere gisfingen, die geen voordeel aan den Leezer doen, zullen wij den tijd niet spillen. Gelukkig zijn de tijden voorbij, in welke men zich meer met dorre woordafleidingen, dan met weezenlijke zaaken bezig hieldt. Aangenaamer zal onze taak zijn, en nutter voor den Leezer, van de opkomst en de Geschiedenissen der Stad, eene beknopte schets te maalen.

VAN STRALEN, in zijne *Beschrijving van Schoonhoven*, brengt den oorsprong der Stad tot eene hooge oudheid; hij wil dat zij, reeds in den Jaare 787, in weezen en bekend zou geweest zijn. Anderen, evenwel, stellen den oorsprong veel laater; zij beweeren dat de eerste melding daar van niet vroeger kan gesteld worden, dan op het Jaar 1234 of 1232. MELIS STOKE spreekt 'er van op het Jaar 1299. *Schoonhoven* was toen eene afzonderlijke Heerlijkheid, aan de Heeren VAN KATS toebehoorende. NIKOLAAS VAN KATS was 'er Heer van, in den Jaare 1280. Het moet, ten dien tijde, reeds merkelijk aanzien, en Stedelijke Voorregten gehad hebben, vermids de gemelde Heer VAN KATS, van den Bisschop van *Utrecht*, voor hem zelven en voor *zijnen Mannen, binnen zijne Stad Schoonhoven woonende*, tolvrijheid, door het gantsche Sticht van *Utrecht*, verkreeg. Ten tijde als JAN VAN RENESSE, een Zeeuwsch Edelman, in den Jaare 1300, met eene Vloot, met *Zeeuwen* bemand, voor *Schoonhoven* kwam, met oogmerk,

 om,

om, door de bemagtiging van deeze Stad en van andere Steden, JAN DEN II, Graaf van Holland, van het bewind te ontzetten, voerde Heer NIKOLAAS VAN KATS, als Slotvoogd, het bevel op het Kasteel. Dewijl het hart hem over de *Zeeuwen* hing, zoude hij dezelve hebben binnen gelaaten, indien de Burgers zich niet daar tegen hadden aangekant. In den Jaare 1304 wierden de Vlamingen meester van de Stad. Nogthans bleef de Heer VAN KATS in het bewind; zelf voerde hij het bevel over de Vlamingen, die op het Slot lagen: hoewel, naar 't schijnt, grootlijks tegen den zin der burgers, als welke, eerlang, op den been kwamen, Heer NIKOLAAS gevangen namen, en zijnen Zoon, op het Slot, belegerden. Hoe 't met Vader en Zoon gegaan zij, is ons niet gebleeken; dit wel, dat zij nu, of kort daar naa, van hunne Heerlijkheid verstoken wierden. JAN VAN BEAUMONT, *Graaf van Blois*, broeder van WILLEM DEN III, Graave van Holland, was Heer van *Schoonhoven* en omliggende Dorpen, indien niet vroeger, althans in den Jaare 1312. Immers leest men, dat dezelve, in het gemelde jaar, het Slot vernieuwd, en daarenboven een Karmeliter Klooster heeft gestigt. In den Jaare 1349, JAN VAN ARKEL, Bisschop van *Utrecht*, met een talrijk Leger, voor de Stad zijnde verscheenen, trokken de burgers hem te gemoete, met oogmerk om den Kerkvoogd slag te leveren. Men wierdt handgemeen, doch tot groot nadeel der *Schoonhovensche* burgeren, van welke een goed getal sneuvelde of in 's vijands handen viel. Reeds te vooren, naamelijk in den Jaare 1338, was JAN VAN BEAUMONT, *Heer van Schoonhoven*, gestorven. Bij zijne Gemaalin, MARGARETA, eene Erfdogter van den Graave van SOISSONS, liet hij slegts eene dogter naa; die, vervolgens, aan haaren Gemaal, LODEWYK VAN CHATILLON, *Graave van Blois*, *Heere van Avennes*, onder andere van haare Vaderlijke erfgoederen, *Schoonhoven* en *Gouda* ten huwelijk bragt. Uit dit huwelijk wierdt, onder andere, GUIDE, of GUY VAN CHATILLON gebooren; naa wiens kinderloos overlijden, in den Jaare 1397, *Schoonhoven*, nevens andere Heerlijke Goederen, aan de Graaven van Holland verviel. Om de goede diensten, door de burgers van *Schoonhoven*, aan hunne Heeren beweezen, hadden deeze dezelve met verscheiden

aan-

aanzienlijke Voorregten begiftigd. Geduurende dien tijd, in den Jaare 1375, hadt *Schoonhoven* een zeer zwaaren ramp geleeden. Een onbluschbaare brand leide, in gemelden Jaare, de geheele Stad in de asche, uitgezonderd alleen de Groote Kerk en eenige weinige burgerwooningen. De Oude Brieven en Handvesten der Stad zouden, tevens, in de vlammen gebleeven zijn. In het volgende Tijdvaers heeft men de gedagtenis van het deerlijk ongeval bewaard.

SConhoVen InsIgnIs, CVM CLaVstro deVorat IgnIs.

Niet lang naa deezen ramp begon men de Stad te herbouwen; doch zij bleef zonder Muuren, tot in den Jaare 1418. Vrouw JAKOBA VAN BEYEREN, onder de wederspoeden, die haar drukten, de burgers van *Schoonhoven* op haare zijde hebbende, deedt het werk bij de hand neemen en volvoeren. Zo groot was de wederzijdsche genegenheid, dat men vindt aangetekend dat de ongelukkige Graavin, binnen de nieuw gebouwde Muuren, eenigen tijd, haar verblijf hieldt. Van geen langen duur, nogthans, was dit goed verstand. Immers de Graavin, in den Jaare 1424, terwijl zij zich in *Henegouwen* onthieldt, gaf bevel aan FLORIS VAN KYFHOEK om zich van de Stad te verzekeren. Met geringe moeite volbragt hij dien last, van wegen den zwakken tegenstand, geboodeu bij de *Schoonhovenaars*, die, hoewel thans in openbaare vijandschap met Vrouwe JAKOBA, haar, egter, in 't hart niet haatten. Intusschen boodt het Kasteel eenigen tegenstand, doch moest zich insgelijks overgeeven. Van het Romeinsch stuk, door ALBERT BEILING, die 'er, nevens WILLEM VAN DEN KOULSTER, het bevel voerde, bij die gelegenheid bedreeven, hebben wij, op 's Mans Artikel, verslag gedaan. Kloeker tegenstand booden die van *Schoonhoven*, in het volgende Jaar 1425. JAKOB VAN GAASBEEK, door Hertog JAN VAN BRABANT, gezonden om de Stad te bemagtigen, stiet 'er het hoofd, en moest het beleg opbreeken, met verlies van een aanzienlijk aantal Manschap, vooral van Rotterdammers, die hunne Banier of Standaart in den loop moesten laaten. Tot nog toe hadt *Schoonhoven* de zijde der *Hoekschen* gevolgd; zedert ging het tot de *Kabel-*

bel-

beljaauwschen over. In den Jaare 1488 wierdt het Schoutampt bekleed door FREDRIK VAN ZEVENDER. Deeze, onzeker om welke reden, van zijnen post verlaaten, nam daar uit aanleiding om van partij te wisselen. Jonkheer FRANS VAN BREDERODE, hoofd der *Hoekschen*, onthieldt zich thans te *Rotterdam*. Hier vervoegde zich bij hem de afgezette Schout, met eenen voorslag, om op *Schoonhoven* eenen kans te waagen. Dit vondt gehoor, en bragt men, diensvolgens, in gereedheid tien Rijnschepen, negentien Kromstevens, zeventien Roeljagten en zes Buizen. Alle deeze Vaartuigen wierden bemand met ongeveer duizend Koppen. Aan JORIS, Bastaart van BREDERODE, wierdt het bevel opgedraagen. Met deeze Vloot zeilde de Bevelhebber den Lekstroom op, en paste, in eenen donkeren avond, zijne benden voor *Schoonhoven* te doen aan land stappen. Doch de *Schoonhovensche* Burgerij, van den aanslag de lucht gerooken hebbende, was op haare hoede. Zo kloeken tegenstand ontmoette hier de Bastaart, dat hij, eerlang, den aftogt moest doen blaazen, met verlies van ruim tweehonderd Man, en agterlaating van het meeste Stormgereedschap en eenigen zijner Vaartuigen. Om de Burgerij, bij voorvallende gelegenheid, tot gelijke kloekmoedigheid te noopen, en tevens haare dankbaarheid aan den beschermenden arm des Allerhoogsten te betuigen, nam de Vroedschap, in den Jaare 1492, het besluit, der merkwaardige Verlossinge, jaarlijks, door het houden van eenen staatelijken Omgang, gedagtig te zijn. Geduurende de binnenlandsche onlusten, naa het midden der Zestiende Eeuwe, hieldt het *Schoonhoven* met den Koning van Spanje, tot in den Jaare 1572. In 't laatst van de maand September van dat jaar verscheen de Graaf VAN DER MARK, op aanprikkeling der Hollandsche Staaten, voor de Stad, aan het hoofd van vierentwintig Vaandelen Knegten en eenige weinige Ruiters. Om den toevoer te water den stedelingen af te snijden, hielden die van *Dordrecht* de rivier *de Lek* met schepen geslooten. Intusschen deedt de Graaf de Stad van de Noordzijde beschieten; dit duurde acht Etmaalen, zonder ophouden. Hier door maakte hij eene wijde opening, door welke hij driemaalen deedt storm loopen. Honderd man, door elkander genomen,

ver-

verloor hij bij elken aanval. Aan de zijde der belegerden wierdt weinig bloeds vergooten. Vrugtlooze moeite deedt, onder dit alles, BOSSU, om door de belegeraars heen te slaan, en de Stad te ontzetten. Met merkelijk verlies begaf hij zich na *Utrecht*. Van hier zondt hij bevel aan den Overste LOOZEKAAT, die binnen *Schoonhoven* het bevel voerde, om zich op de best mogelijke wijze met den Graave VAN DER MARK te verdraagen. Thans wierdt de onderhandeling geopend, en men het eens, op de volgende voorwaarden: „ Die wilden, „ konden in de Stad blijven, en zouden geenen overlast lij- „ den. Wien 't liever geluste te vertrekken, mogten, met „ alle hunne tilbaare goederen, nevens het Krijgsvolk uittrek- „ ken. De Krijgsbezetting zou de Stad verlaaten, met bran- „ denden Lont, vliegende Vaandels, nevens alle hunne Wa- „ penen en Pakkaadje." Zommigen verhaalen, dat de Graaf VAN DER MARK, bij het binnentrekken in de Stad, twee Monniken gewaar wordende, dezelve, op staanden voet, deedt wurgen. Doch anderen verzekeren, dat de mishandeling der Geestlijkheid, welke hier voorviel, buiten zijn weeten of bevel geschied was, en dat hij eenigen der handdaadigen aan het gruwelstuk ter verdiende straffe verwees. Niet langer dan tot in den Jaare 1575, bleef thans *Schoonhoven* in de magt der Staatschen. Hoewel men den vijand in de nabuurschap hadt, was men 'er zeer zorgeloos, omtrent het beraamen van gepaste maatregelen, tot het weeren van eenen aanval. Onder andere hadt men verzuimd, het omleggende land onder water te zetten. De voornaame schuld hier van schoof men op eenen der Burgemeesteren, die, uit last voor zijn te velde staande Koorn, de Overstrooming hadt te rug gehouden. De Heer VAN HIERGES, Spaansche Stadhouder van *Gelderland* en *Friesland*, zich gelaatende alsof hij het oog op *Gouda* hadt, sloeg, in 't begin van Augustus des gemelden jaars, den weg in na *Schoonhoven*. Op den twaalfden der maand wierdt het beleg geopend. Prins WILLEM VAN ORANJE hadt 'er de tijding niet van ontvangen, of hij zondt den Kolonel LA GARDE derwaarts, met vijf schepen, met Volk en Krijgsnoodwendigheden gelaaden. Onder een hagelbui van vijandlijke Kogels, kwam hij behouden binnen, met vier schepen; het vijfde

raak-

raakte grond, en viel, met dertig man, in 's vijands handen. LA GARDE aanvaardde het opperbevel in de belegerde Stad, daar hij ſtijf zevenhonderd Soldaaten binnen vondt. Deeze zette hij aan 't werk, om de zwakſte plaatzen te verſterken; want aan de ſtedelingen, meestal Spaanschgezind, vondt hij weinig hulpe. Intusſchen deedt de Prins allen mogelijken vlijt, om, door het openen van Sluizen en het doorſteeken van Dijken en Kaden, den vijand te belemmeren. Maar HIERGES, zijn werk ijverig voortzettende, deedt twee uitgeweekene Schoonhovenaars in den Krijgsraad verſchijnen, en hun vraagen, wat zij dagten van den vloed, en of dezelve hem wel tien dagen tijds zoude laaten? Hun antwoord was, *wel vijftien*; wijzende met een de bekwaamſte. plaatzen aan, om het water te loozen en het geſchut te planten. Toen dit alles gereed was, zondt hij eenen Trompetter, om de Stad op te eisſchen; die, van den Schildwagt, in een kwaalijk beraaden luim van klugtigheid, tot antwoord bekwam, dat *de Stadvoogd zich te ſlaapen geleid, en verbooden hadt hem te wekken.* Op zulk een ontijdig antwoord, begon men de Stad te beſchieten, eerst met drie, naderhand met zevenëntwintig Stukken Geſchut; die, eerlang, driehonderd ſchreden muurs ter neder ſmeeten. Hierop beſloot HIERGES, ſtorm te doen loopen. Doch LA GARDE, geen ſtoppen aan de breuke ziende, en op de burgers weinig vertrouwen ſtellende, onderdrukte zijne gewoone onverzaagdheid, en wierdt, met overleg der overige Krijgshoofden, te raade, liever een eerlijk Verdrag te treffen, dan met vertwijfelde ſtijfzinnigheid, tegen eene in 't oogloopende overmagt, zijn eigen verderf in den mond te loopen. Het Verdrag wierdt ſpoedig getroffen, en voor de Bezetting een eerlijke uittogt, met vliegende Vaandels, Geweer en Pakkaadje, bedongen. Niet lang bleef, evenwel, de Stad in handen der Spaanſchen. Op den twintigſten Februarij des Jaars 1577 ontvingen die van *Schoonhoven* Voldoening van den Prinſe VAN ORANJE, op deeze voorwaarden: ,, Den Roomſchen Godsdienst zou men 'er, ongehinderd, ,, mogen oeffenen, mids, daarentegen, niemand om zaaken ,, van Geloove moeien, overeenkomſtig den Gendſchen Vrede, ,, volgens welken ieder zijne goederen zou mogen aanvaar-,, den.

„ den. Het beleid en de verkiezing der Regeeringe zou ge-
„ schieden volgens de Voorregten en het aloude gebruik, zo
„ als vóór de beroerten hadt plaats gehad. Doch, ten aan-
„ zien van het Baljuwschap en Schoutampt, zouden de *Schoon-*
„ *hovenaars* zich schikken naar de orde, te beraamen bij
„ Zijne Doorluchtigheid, naar goeddunken der Staaten van
„ Holland en der Kamer van Rekeninge. Uit aanmerking van
„ hunne armoede, wierdt hun veroorlofd, de lasten op spijze
„ en drank, en diergelijke, te verhoogen of te verminderen,
„ naar hun welgevallen, voor eenen tijd van drie maanden;
„ gedaurende welke zij ook vrij zouden zijn van alle Lands
„ gemeene lasten. Eindelijk zoude men hun behulpzaam zijn
„ in het stoppen der Dijken, naa dat de tegenwoordige be-
„ zettelingen zouden vertrokken zijn, en, niet dan bij hoo-
„ gen nood, andere in de plaats zenden, en op kosten van
„ Holland en Zeeland." Op deeze voorwaarden deeden Baljuw, Wethouders en Burgerij den Eed van getrouwheid, in handen van Gemagtigden der Staaten van Holland. Het kon niet uitblijven, of de Kerkelijke twisten, welke, in het voorste gedeelte der jongstverloopene Eeuwe, de Veréénigde Gewesten, vooral Holland, beroerden, moesten insgelijks tot *Schoonhoven* overslaan. Aan eenige ijverige Contraremonstranten, om dat zij geweigerd hadden aan de Vredezoekende maatregelen der Wethouderschap het oor te leenen, wierdt, nevens de verwijzing in eene geldboete, het Burgerregt opgezeid, en aan den Predikant van *Grootammers*, om dat hij, volgens 't oordeel der Regeeringe, die luiden in het kwaad gestijfd hadt, de Stad verbooden. Zeker PIETER MAARTENSZOON, Schoolmeester te *Lekkerkerk*, hadt 'er, wijders, de gemoederen merkelijk opgezet, door het rijmen van twee oproerige Liedekens, welke hij te *Schoonhoven* hadt doen drukken, en voorts onder den gemeenen man gebragt. Naderhand schijnt de onlust nog verder veld te hebben gewonnen, vermids men, in den Jaare 1617, gelijk elders, dus ook in onze Stad, te raade wierdt, ter handhaavinge, vooral, van de Stedelijke Voorregten, *Waardgelders* aan te neemen. Te meer besloot men tot dien stap, uit wantrouwen op de twee Kompagniën Soldaaten, welke aldaar in bezetting lagen; men hadt

hadt ontdekt, dat zij, buiten kennis van de Magistraat, zich van Kruid en Lood voorzien hadden. Der optekeninge niet onwaardig is de Verklaaring der Afgevaardigden van *Schoonhoven*, uitgebragt ter Vergaderinge der Staaten van Holland, op den vierentwintigsten Augustus des Jaars 1618, ter gelegenheid der raadpleegingen over het al of niet houden van een Nationaal Sijnode. Van woord tot woord luidde de Verklaaring aldus, zo als wij dezelve, in de Notulen van *Holland* van den gemelden dag, vinden opgetekend: „ Niet anders te gaan dan bij accommodatie, zullen te vreden weezen te consenteeren in de Nationale Sijnode, mits gelet wordt op het recht, van Holland, en dat de authoriteit in Kerkelijke zaaken blijve bij de Heeren Staaten; dat ook geene besluiten zullen plaats hebben, voor dat dezelve hier zijn geëxamineerd en aangenomen." Niet onduidelijk lag, in deeze Verklaaring, opgesslooten, eenige tegenkanting aan de bedoelingen van Prinse MAURITS, van hoedanig eenen aart, gelijk bekend is, de Stadhouder ook elders hadt gevonden. Men weet, hoe zijne Doorluchtigheid, om te spoediger in zijne ontwerpen te slaagen, het kragtig werkend middel bij de hand nam, om de Wethouderschappen in de Steden te verstellen, de zulken, die haar tegenstonden, af, en andere, van een meer gedweeën aart, in de plaats te zetten. *Schoonhoven* was de Stad, van welke, met het maaken van buitengewoone Regeeringsveranderingen, een aanvang wierdt genomen. Dit viel voor op den zevenden September des Jaars 1618, naa dat, eenige dagen te vooren, om den gemoederen eenen schrik aan te jaagen, door den Stadhouder eenige Soldaaten binnen de Stad gebragt waren. Aangaande deeze verandering vinden wij, in het Resolutieboek van *Schoonhoven*, de volgende Aantekening: „ Syn by syne Princelyke Excellentie om sonderlinge redenen, en insonderheit omme te voorkomen alle inconvenienten, die uit de geresene oneenigheden binnen dese stede souden mogen komen t'ontstaen, de tegenwoordige Magistraeten, Vroedtschappen en Electeurs uit haeren dienst en eedt ontslaegen, en in plaets van dien wederom tot Electeurs gestelt," enz. Niet zonder vrugt maar van de bedoelde uitwerking was deeze Regeerings-

ringsverandering voor de *Contraremonstranten.* Wel ras bespeurde men dit te *Schoonhoven.* Meer dan elders hadden dezelve aldaar tegenstand ontmoet van de oude Regenten, als die van oordeel waren, dat ze de afzondering van de *Remonstranten*, zonder wettige redenen en op eene onbehoorlijke wijze, voortgedreeven, en daar over, met het verbieden van de Contraremonstrantsche Vergaderingen en het afvorderen van boeten, hun ongenoegen getoond hadden. De nieuwe door Prins MAURITS aangestelde Regenten waren naauwlijks in 't bewind getreeden, of zij deeden den toestand van zaaken eene andere gedaante aanneemen. Reeds op den tweeden dag van hun bewind, geschiedde, op verzoek der *Contraremonstranten*, de volgende Afkondiging, die voorts door den druk wierdt gemeen gemaakt: „ Men laat eenen iegelijk mits dee„ zen weeten, dat de Heeren Burgemeesteren, Schepenen en „ Vroedschappen der Stede Schoonhoven, op het verzoek „ der bedroefde Ledemaaten der waare Gereformeerde Chris„ telijke Religie alhier binnen Schoonhoven, bij advijs van „ zijne Prinselijke Excellentie, als Stadhouder deezer Provin„ cie, geconsenteerd en geaccordeerd hebben, consenteeren „ en accordeeren mits deezen, dat dezelve *per vices alter„ nas*, bij beurten, in de Parochiaale Kerk deezer Stede, „ nevens de geenen, die tegenwoordig aldaar prediken, ins„ gelijks zullen mogen prediken: dat men ook het Klooster„ kersken binnen deezer Stede op het spoedigste zal prepa„ reeren, ten einde dat die geenen, die de jongste beurt in „ de voorsz. Parochiaale Kerk zullen hebben gehad, aldaar „ zullen mogen prediken en hunnen Godsdienst waarneemen, „ en dat ter wederzijde in alle modestie en stilligheid, vol„ gens de Resolutie daar van op gisteren bij de voorschreeve „ Vroedschappen genomen. Ordonneeren en beveelen daarom „ eenen iegelijken, van wat staat, conditie of gezintheid hij „ zij, hun lieden daar inne geen letsel ofte moeijenisse te „ doen, ook den een den anderen hier over, of ter cause „ van Religionszaaken, niet te injurieeren, ofte miszeggen, „ veel min te misdoen, op zwaare correctie ter arbitragie „ van de Vroedschappen voorschreeven. En dit alles bij „ provisie, en tot dat anders hier in zal weezen voorzien."

Wat ook de reden moge geweest zijn, zeker is het dat de *Remonstranten* te *Schoonhoven* in deeze schikking geen genoegen vonden. In de maand Maart des volgenden Jaars 1619, hielden zij, binnen de Stad, eene afzonderlijke Vergadering; in welke, egter, niet gepredikt, maar slegts eene Voorleezing wierdt gedaan. Dit, door den Baljuw, den Heeren Staaten zijnde aangediend, besllooten deeze, aan de Wethouderschap der Stad te schrijven, en daar bij te belasten om onderzoek te doen, door wiens ingeeving de Vergadering ware bij een gekoomen; voorts den Voorleezer te ondervraagen, en zulke orde te stellen, dat zulks in het toekoomende mogt geweerd worden, doch alles met bescheidenheid.

Geduurende den tijd dat de *Remonstranten*, te *Schoonhoven*, het onderspit hadden begonnen te delven, was de Kerkleeraar DANIEL WITTIUS, waarschijnlijk om dat hij de gevoelens dier gezinte te ijverig dreef, door de Regeering van zijn ampt verlaaten, en hem, daarenboven, de Stad ontzeid. Omtrent den zelfden tijd, als de straks gemelde Vergadering was verbooden, onthieldt zich WITTIUS te *Gelkenes*, een Dorp ongeveer een vierendeel uur gaans van *Schoonhoven* gelegen, onder de Baronnie van *Liesveld*. Hier hadt hij zijnen intrek ten huize van eenen ANTONY NAEUWINKS, Waard en Schepen in gemelde Dorp. Op Saturdag, den negenden Maart des Jaars 1619 kwamen eenige burgers van *Schoonhoven* den gemelden Kerkleeraar bezoeken. Niet lang waren ze aldaar geweest, of 'er verscheen insgelijks, 's naamiddags tusschen vier en vijf uuren, WIGBOLT DE WAAL, Schout van onze Stad, eischende een kan Bier: daar de andere op antwoordde, niet dan Wijn te tappen; tevens den Baljuw eene plaats in zijn huis aanwijzende, om zijn gelag te gebruiken. Naa eenigen tijd vertoevens, en de gelegenheid van 't huis bezigtigd hebbende, tradt DE WAAL na buiten, zeggende, spoedig te zullen wederkoomen. Hij deedt het, doch nu verzeld van vijf anderen; te weeten, den Engelschen Kapitein GOODWEL, Bevelhebber van het Krijgsvolk binnen *Schoonhoven*, zijnen Luitenant, den Vaandrig eener Kompagnie Franschen, die in de Stad bezetting hieldt, den Knegt van GOODWEL en een Engelschen Soldaat, allen beschonken. Ondanks den Waard, die hun eene

an-

andere plaats hadt aangeweezen, om te gaan zitten drinken, wilden ze, met geweld, in den Keuken dringen, alwaar WITTIUS met zijn gezelschap zat. Dit gelukte hun, naa veele moeite, door het opbreeken van de deur; zijnde WITTIUS, met zijn gezelschap, midlerwijl, in eene andere Kamer geweeken. Met een woest geschreeuw kwamen nu de overweldigers den Keuken binnen stuiven. *Waar is* WITTIUS, riep GOODWEL, *die Landverraader, die geld van den Koning van Spanje getrokken heeft? Ik zal hem doorsteeken, en met de tanden van een scheuren.* Ook zogt men de deur van het vertrek, waar in de Kerkleeraar was, met kragt en geweld open te dringen. Onder dit alles raakte men handgemeen, en wierdt een der vrienden van WITTIUS, door GOODWEL, met den blooten degen, op 't lijf geloopen; welke, hier over, dermaate in toorn ontstak, dat hij den Engelsman op eene Kist nederworp, en, waarschijnlijk, hem de rest zoude gegeeven hebben, indien zijn arm niet door eenen anderen gehouden ware. Onder de bloote degens zag men nu de uitgetogene mesfen blinken. De Fransche Vaandrig, een man van bescheidenheid, deedt al wat hij konde, om de gemoederen neder te zetten, en bragt te wege dat zijne Vrienden den Keuken verlieten. In 't uitgaan ontmoetten ze, in den Gang, den Waard; welken het slegt zoude vergaan hebben, zo niet de Dienstmaagd, om haaren Meester te beschutten, tusschen beide ware geschooten; zij ontving, hier door, drie wonden in haar aangezigt. Thans was WITTIUS bijkans in hunne handen gevallen. Hij hadt zich in eene Kamer, naast den Keuken, verborgen; doch, zich hier niet veilig agtende, begaf hij zich, terwijl de Baljuw, met de overigen, zich wederom in het voorhuis bevondt, na het agterhuis, met oogmerk om over het Ys, welk nog in het water lag, na *Nieuwpoort* te vlugten. Bij ongeluk zag hem de Engelsche Soldaat in den Gang, en riep voorts, luidkeels, *daar is* WITTIUS, *de Landverraader*; en GOODWEL, daar op, met ontbloot geweer toeschietende, *Ik zal hem doodslaan*; *slaa dien Ketter dood.* Waarschijnlijk ware dit gebeurd, zo niet de vrienden van WITTIUS, met bloote mesfen, waren toegeschooten, en dus den Kerkleeraar gelegenheid bezorgd hadden, om zich op het hooi

te verfchuilen. In deezen toeftand van zaaken zondt men om den Drosfaart en Baljuw van *Liesveld*, FREDERIK VAN LOSEKAAT; die voorts daarop toegekoomen, vraagde, *wie de glazen ingeflagen, de deur opengeloopen, en het verder geweld gepleegd hadde?* GOODWEL wees hem van den eenen op den anderen: waarom de Drosfaart den Baljuw van *Schoonhoven*, die voor het huis ftondt, met deeze woorden aanfprak: *Wel, Heer Baljuw, hoe is 't hier gefteld? Hoe hebt gij 't hier gemaakt!* Doch de andere gaf hem geen ander antwoord, dan *of hij vegten wilde*; en zijnen mantel afwerpende, trok hij van leer. Met groote bedaardheid hernam hier op de Drost: *Ik koom hier niet als Vegter, maar als Regter, en om kennis te neemen van 't geen hier in 't huis van den Waard, onder mijne Jurisdictie, is gefchied.* Met een leide hij zijn Zijdgeweer af, om den anderen allen agterdogt te beneemen; die, evenwel, thans in arremoede dermaate was ontftoken, dat hij den Drost van *Liesveld* de punt van den ontblooten degen op de borst zette, roepende met een: *Blijf daar ftaan, of dat gaat 'er door. Koom mij niet nader op een voet, twee voet, anderhalven voet.* Thans riep de Heer LOOSEKAAT alle de omftanders tot getuigen, om getuigenis der waarheid te draagen, en keerde voorts na huis, om verdere ongemakken te voorkoomen. De Baljuw van *Schoonhoven* met de zijnen begaf zich insgelijks na de Stad. In den volgenden nacht kwam hij tot bedaaren, en liet, 's anderendaags, den Waard NAEUWINKS weeten, dat hij de ingeflagene glazen, en de verdere fchade, op zijne kosten, wilde vergoeden. Doch de Waard wees dit van de hand, en wilde de blijken des gewelds, eenigen tijd, ten toon laaten. Van zijnen kant deedt de Baljuw van *Liesveld* verfcheiden Verklaaringen van ooggetuigen inwinnen. Een voorbedagt ftuk fchijnt deeze geweldenaarij geweest te zijn. Althans vindt men aangetekend, hoe men den Wagtmeester van *Schoonhoven*, op Saturdag voormiddag, in den zelfden Herberg, tot ander gezelfchap, hadt hooren zeggen: *Hier zal vóór den avond wat anders gefchieden; en 't hommelnest zal zo geftoord worden, dat men 'er van hooren zal.* Burgemeesteren van *Schoonhoven*, intusfchen, hunnen Baljuw de hand willende boven 't hoofd houden, lieten Vroed-

fchap

ſchap beleggen, en bragten aldaar te wege een beſluit, om bij de Heeren Staaten van Holland over WITTIUS te klaagen. „ Hij was," zeiden ze, „ hunne Stad te na gekoomen; zich „ onthoudende aan de andere zijde van de Lek, recht over „ de Stad, in eene plaats, alwaar hem dagelijks allerlei ſoort „ van menſchen, mans en vrouwen, kwamen bezoeken. Dee„ ze wierden door hem opgehitst tegen de Regeering en de „ Kerk. Daar durfde hij prediken, en 't ſtondt, indien hij „ daar bleef nestelen, geſchapen, dat de Bezetting en de Bur„ gers aan elkanderen zouden koomen, en de Stad tot een „ Bloedbad zou gemaakt worden." WITTIUS, het beſluit der Vroedſchap verſtaan hebbende, vertrok na *Yſſelſtein*; van waar hij, egter, kort daar naa, in '*s Hage* gedagvaard wierdt. 't Liep aan tot den twintigſten Maart, voor dat hij gehoord wierdt. De Heer WITTENS, van *Dordrecht*, die thans de plaats van den gevangenen Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELD bekleedde, deedt hem, uit naam der Staaten, deeze aantijging: „ De Stad „ *Schoonhoven* was u, bij voorgaande Reſolutie, verbooden. „ Die Reſolutie hebt gij wel naagekoomen naar de letter, doch „ niet naar den zin en naar de meening der Heeren. Wij zijn „ berigt dat gij u in *Gelkenesſe* onthoudt; dat gij de Burgerij „ opgehitst en gepredikt hebt." Doch WITTIUS ontkende rondnit, immer eenigen tegenſtand aan hunner Edele Groot Mogende bevelen, met daaden, woorden of gedagten, te hebben geoeffend, geduurende zijn verblijf te *Gelkenesſe*, en daagde eenen iegelijk uit, om het tegendeel te bewijzen. Thans deedt men hem buiten ſtaan. Naa eene poos wagtens ſtondt hij wederom binnen, en ontving tot berigt, dat, hoewel men zijne verantwoording, met onderſcheid, geloofde, hem, egter, verbooden wierdt, tot op drie mijlen na de Stad *Schoonhoven*, zelf niet in het doorreizen, te naderen. Wat den Baljuw van *Schoonhoven*, en de overigen aanbelangt, hem wierdt aangezegd, dat men zijnen ijver ten goede nam, maar dat hij met beſcheidenheid moest te werk gaan, in de bewaaring van de rust binnen en buiten de Stad, en zorge draagen dat dezelve, door Godsdienſtige Vergaderingen, niet geſtoord wierdt. Den Kapitein GOODWEL wierdt aangeſchreeven „ dat hij zoude „ letten zijn Garniſoen te bewaaren, zijne Soldaaten, zo wel

 „ als

„ als zijnen perſoon, te houden in discipline, en zich met „ politieke noch Kerkelijke zaaken te bemoeien, dan bij ſpe„ ciaale order en commandement." De Baljuw van *Liesveld*, insgeliſks in Hun Ed. Gr. Mogende Vergadering ontbooden, ontving aanzegging, „ dat hij, zo veel hem moge„ lijk was, de Plakaaten van de Heeren Staaten en derzelver „ bevelen zoude zien naa te koomen; alle Conventiculen te „ weeren; te letten op de rust van de geenen, die onder „ zijne Jurisdiktie zaten, en ook van de aangelegenen, en „ met de Officieren van dezelve, met naame den Baljuw van „ *Schoonhoven*, in goede correspondentie te leeven." Verſcheiden Regtsgeleerden verwonderden zich over dit Beſluit; vooral, dat de geweldenarij, tegen WITTIUS gepleegd, ongeſtraft bleef, en hij zelf met nieuwe ongelegenheid geſtraft wierdt. Een voornaam Advokaat, zulks aan eenige Leden van Holland onder 't oog brengende, bekwam tot antwoord, *dat de ſtaat van 't Land zulks vereischte*. Beklaaglijk, voorwaar, moet toen de ſtaat van 't Land geweest zijn, dewijl men vindt aangetekend, dat SAMUEL en ANTIPAS VAN DER BORRE, twee ijverige Contraremonſtrantſche Leeraars, en die de afzondering te *Schoonhoven* voornaamelijk hadden helpen doordrijven, uit aanmerking van hunne goede dienſten, van Gekommitteerde Raaden eene gift ontvingen van driehonderd guldens.

In weerwil deezer maatregelen, hielden de *Schoonhovenſche Remonſtranten* niet af van het houden van Vergaderingen; doch, vermids de ſtrengheid van den Baljuw, vonden zij zich genoodzaakt, op hunne veiligheid bedagt te zijn. Op den drieëntwintigſten Julij des meer gemelden Jaars 1619 vergaderden zij, niet verre van de Stad, op *Stichtſchen* bodem, in de *Willige Langerak*. De Staaten van Holland hadden hier van naauwlijks berigt ontvangen, of zij zonden een verzoek aan die van *Utrecht*, om op dusdanige zamenkomſten, binnen hun grondgebied, order te ſtellen; en vervolgens last aan de Wethouders van *Schoonhoven*, om alles, wat tot hinderinge van de Predikatien der Remonſtranten, binnen en buiten de Stad, zoude mogen ſtrekken, in 't werk te ſtellen, zelf, des noods, door het ſluiten van hunne Poorten. Intusſchen

ſchen was het Plakaat der Algemeene Staaten, tegen het houden van Remonſtrantſche Vergaderingen, ook te *Schoonhoven* afgekondigd. Eenige ijverige Remonſtranten, zich daar aan niet ſtoorende, begaven zich, den eenentwintigſten Julij, na de *Nieuwpoort*, buiten de Stad, om 'er eenen der afgezette Predikanten te hooren prediken; doch verſtaande, dat 'er niet zoude gepredikt worden, keerden ze te rug na de Stad. Twee van deeze, Mr. GILBERT VAN WYNBERGEN, Zoon van Jonkheere JOHAN VAN WYNBERGEN, Oud-Schepen der Stad, en een burger, JAKOB NAAUWINKS, 's anderendaags op het Stadhuis ontbooden, wierden beſchuldigd, in de *Nieuwpoort* eene verbooden Vergadering bijgewoond; en, daar buiten, met anderen te hebben zitten drinken, en voorts gevraagd, wie daar bij tegenwoordig geweest waren, en welke redenen zij onderling gevoerd hadden. Zij ontkenden het eerſte, en weigerden, op het andere te antwoorden. NAAUWINKS hieldt men, vervolgens, op het Stadshuis, doch liet den anderen gaan. Het gerugt hier van baarde merkelijke bekommering in de Stad. Eenige *Remonſtrantſche* burgers, met anderen de zaak overleid hebbende, beſlooten, op ſtaanden voet, bij de Heeren op het Stadshuis, om het ontſlag des vastgehoudenen te verzoeken, en zich zelve, tot Gijzelaars te ſtellen. Intusſchen vergaderden, voor het Stadshuis, eenige andere Remonſtranten, en, vervolgens zommige burgers, ook etlijke Jongens. Dit baarde bekommering bij de Magiſtraat, of deeze luiden, veelligt, iet kwaads mogten in den zin hebben: weshalven men, in allen ſpoed, drie Vaandelen Soldaaten, in alle ſtilte, op den been bragt. De eerstgenoemden, van dit alles onkundig, na 't Stadshuis getreeden zijnde, vonden de deur van de Voorzaal geſlooten, en, in 't wederkeeren, onverwagt, zich van Soldaaten omringd. Eerst ſchooten deeze met los kruid, en, toen de bevreesde burgers de vlugt namen, met ſcherp. Gelukkiglijk wierdt niemand getroffen. Om te verneemen, of elders vergaderingen of zamenrottingen wierden gehouden, deedt de Majoor DE LEU, met een Korperaalſchap Musketiers, de Ronde door de Stad. Overal, daar hij eenige menſchen bij een zag, deedt hij onder den hoop ſchieten. Zekeren Weever, ſtaande in zijne deur, met een ſtuk

brood in de hand, kostte dit het leeven, twee anderen eene zwaare kwetzure. Zeker Kleermaaker, zich tegen zijne buuren laatende ontvallen, *zal men dus met de burgers leeven? dat moet God verhoeden!* wierdt van eenen Contraremonstrant gehoord, en met het zeggen, *Dat is uwe schuld, gij schelmsche Armeniaan!* beantwoord. Het woord was 'er naauwlijks uit, of hij trok zijn Mes, en griefde den Kleermaker dermaate, dat hij voor dood bleef leggen, en zeer langzaam genas. Reeds 's anderendaags was de zaak rugtbaar in *'s Hage*, ten nadeele der Remonstranten, welke men, bij het Hof, aanklaagde van oproerigheid tegen de Wethouderschap, en een oogmerk om verborgene Vergaderingen te willen houden, ondanks en met veragting van de Plakaaten van Hun Ed. Gr. Mogende. Ingevolgé van dit berigt, zondt het Hof den Raadsheer Mr. HENDRIK ROSA na *Schoonhoven*, om de waarheid der zaake te onderzoeken, de Wethouderschap, in het vervolgen der schuldigen, de behulpzaame hand te bieden, en van alles verslag te doen in *'s Graavenhage*. NAAUWINKS wierdt hier op in eene boete van vijftig Guldens, en in de vergoeding der Regtskosten verweezen, eer hij op vrije voeten mogt gesteld worden. Voorts leverde de Baljuw, aan de Schepenen, eene lijst van de naamen der burgeren, beschuldigd van ter preeke gegaan te zijn, en eischte de boete, daar op gesteld. Zijn eisch wierdt ingewilligd, en den verweezenen, 's anderendaags, door Stadsboden, aangezegd, dat ze op staanden voet hunne betaaling moesten koomen brengen. Volgens zommigen wierdt van hun gevorderd, eene beëedigde Verklaaring, dat zij, op den eenëntwintigsten Julij, met geen opzet, om de verboodene predikatie bij te woonen, in de *Nieuwpoort* geweest waren, of, indien zij dit weigerden, de boete te moeten betaalen. Eenige opgeroepene burgers zeiden hier op, Predikant noch Voorleezer gezien te hebben; zommigen, dat ze in de *Nieuwpoort* om andere zaaken, anderen dat ze elders geweest waren. Van twee Schepenen, den Sekretaris en twaalf Muskettiers verzeld, deedt de Baljuw, den volgenden dag, den Stadswagen door *Schoonhoven* rijden, om de pauden uit de huizen te haalen. Eerst kwam hij ten huize van den geweezen Predikant JAN VAN GALEN, wiens

huis-

huisvrouw nog te *Schoonhoven* woonde, doch thans afweezig, en ten gemelden eenëntwintigsten Julij na buiten was gegaan, om haaren Man te *Waalwijk* te gaan bezoeken. Hier wilde hij het bed uit den huize haalen. Vergeefs verzogt men hem, tot op de wederkomst der Vrouwe te wagten; de Baljuw bleef onverbiddelijk, tot dat men het geld bij de buuren leende, om het bed te behouden. Op zommige plaatzen ontving de Baljuw terstond geld; daar 't niet was, of men weigerde het te geeven, nam hij goederen of klederen. Onder de beschuldigden bevondt zich ook zekere Lakenkooper, KORNELIS JANSZOON PELT genaamd, en wierdt verweezen in eene boete van vijfentwintig Guldens. PELT ontkende niet alleen, de Vergadering te hebben bijgewoond, maar boodt aan, zich deswegen met eede te willen zuiveren. Vergeefs. Men vorderde, integendeel, eene opgave, welke bekenden hij in de Vergadering in de *Nieuwpoort* hadt gezien; en, als hij zulks weigerde, verwees men hem in eene boete van tweemaal vijfentwintig Guldens. Op 's Mans weigering van betaalinge, uit hoofde zijner onschuld, kwam de Schout, met den Stadswagen, ook ten zijnen huize, en greep een stuk blaauw Laken, ruim zestig Guldens waardig, en bragt het op het Stadshuis. Thans bragt PELT de zaak voor het Hof; doch zijn partij wist het pleitgeding twee jaaren sleepende te houden, terwijl, intusschen, het Laken van de motten wierdt geëeten. Eindelijk verkreeg PELT van de Wethouders, dat hij 't Laken zou mogen ligten, mids borg stellende voor zulk eene somme, als het Laken thans waardig zoude gekeurd worden. Ten overstaan van twee Schepenen, waardeerden het twee Lakenkoopers op twaalf Guldens. PELT haalde nu het Laken thuis, en deelde het uit aan behoeftigen. Onder dit alles kwam de Baljuw tot andere gedagten, en begon de Remonstranten zagter te behandelen; tot geen klein ongenoegen der Schepenen, die, allengskens, weigerden, met hem te zitten, en hem, eindelijk, van zijn Ampt vervallen verklaarden. Hij hadt tot Opvolger RUTGER HUIGENS, een ijverigen Contraremonstrant, die, om zijne wederhoorigheid tegen de voorgaande Regeering, ontpoorterd en in eene geldboete was verweezen. Hoewel deeze, bij de aanvaarding van zijn Ampt, ver-

klaarde, zich *als een Vader der Gemeente te zullen gedraagen*, klaagden, egter, eerlang, de Remonstranten, dat ze in hem een harden Stiefvader hadden, die hen ongenadig drukte en plaagde. Met de verandering der tijden, wierdt ook de toestand van zaaken, te *Schoonhoven*, een weinig gunstiger; welke, diensvolgens, tot heden toe, aldaar eene Gemeente hebben behouden, hoewel de Leden van dezelve thans een zeer klein getal uitmaaken. Voor 't overige levert het Historisch gedeelte van *Schoonhoven* geene merkwaardige voorvallen of bijzonderheden uit, dan die ook elders, in de *Hollandsche* Steden, hebben plaats gehad.

Ingevolge zijner legginge, is *Schoonhoven* eene sterke Stad; als wordende, aan de eene zijde, bespoeld van de Rivier *de Lek*, en kunnende het omleggende Land, door middel van Sluizen, onder water gezet worden. Boven dit alles legt de Stad binnen eene zeer diepe en breede Graft beslooten. Men heeft 'er vier Poorten: de Kruis-Poort, de Loopikker-Poort, de Veer-Poort en de Vrouwen-Poort. De Veer-Poort ontleent haaren naam van den overtogt of het Veer, welk men, bij dezelve, door middel van eenen Pont, over de Rivier heeft. Het getal der Huizen wordt op ruim zeshonderd, en dat der Inwooneren op derdehalf duizend begroot. Van de *Gebouwen* zijn de volgende de voornaamste. Het *Stadshuis*, staande aan eene ruime Markt, is een fraai gestigt, pronkende met een fierlijken Toren. Niet verre van daar, dieper stadwaarts, staat de *Waag*, die tamelijk groot is. *'s Lands Magazijn* is een ruim en groot gebouw, en eene voegzaame bergplaats van allerlei Krijgsnoodwendigheden. Gelijk elders, hadt men ook, van ouds, in onze Stad, eene *Doele*; welke thans tot een voornaamen Herberg dient. Van het aloude *Slot* of *Kasteel* ziet men nog heden de overblijfzels in een ronden Toren, in een der Bolwerken, in 't Oostlijk gedeelte der Stad, bij de Loopikker-Poort; het dient thans tot een Kruid-Magazijn. De *Groote Kerk*, weleer aan den H. BARTHOLOMEUS toegewijd, is een zwaar ouderwetsch Gebouw, met een dikken, niet zeer hoogen Toren. In de Kerk zijn eenige weinige fraaie Grafsteden; onder andere dat van den Heere JOHAN VAN WYNBERGEN, van welken wij, boven, onder de

Ker-

Kerkelijke Geschiedenissen der Stad, hebben gewag gemaakt. De vermaarde Zeeman, OLIVIER VAN NOORD, binnen *Schoonhoven* gebooren, legt ook in deeze Kerk begraaven. Ter gedagtenisse van 's Mans togt rondom den Aardkloot leest men, op zijn Graft, deeze twee regels:

Hic ille est totum velis qui circuit Orbem,
A Magellano quartus, Oliverius.

Te kennen geevende, dat hij, na *Magellaan*, de vierde was, welke deezen togt volvoerd heeft. Van de zelfde gebeurtenisse wordt, in deeze Kerk, het geheugen bewaard in het Opschrift van een kunstig gegooten metaalen Stuk Geschut, leggende in deeze Kerk, aanduidende, hoe hetzelve, met den genoemden Reiziger, in den tijd van drie jaaren, den gevaarlijken togt volbragt heeft. Behalven de Groote, heeft men 'er eene *Gasthuiskerk*; doch deeze wordt thans niet gebruikt tot den openbaare predikdienst. Drie Predikanten neemen, in deeze Stad, de heilige bediening waar. De *Remonstranten*, gelijk boven is aangetekend, hebben hier insgelijks eene Gemeente, doch zeer weinige Ledemaaten. Ook is 'er eene Statie van dus genaamde *Jansenisten*. Voorts heeft men 'er een *Gasthuis* of *Aalmoezeniershuis*, en, in het Noordelijk gedeelte, niet verre van de Stads Wallen, een *Proveniershuis*. Eenige Kloosters, welke men eertijds, binnen of buiten *Schoonhoven* vondt, zijn in Waereldlijke Gebouwen vertimmerd, of in Tuinen veranderd.

Schoonhoven was de geboorteplaats van eenige *Geleerde Mannen*; de meeste van deeze ontleenden van dezelve hunnen toenaam. ARRIAAN of ARRIANUS VAN SCHOONHOVEN, was Predikheer in *Engeland*, wierdt vervolgens, in dat Koninkrijk, Bisschop van *St. Azaph*, en overleedt in den Jaare 1292. JOHANNES VAN SCHOONHOVEN leefde in het begin der Vijftiende Eeuwe, en was Onder-Prioor van *Groenendaal*, een Klooster van Reguliere Kanunniken, buiten *Brussel*. Hij overleedt aldaar, in den Jaare 1431. Uit de titels zijner Schriften, van welke hij een vrij aanzienlijk getal heeft nagelaaten, blijkt, dat hij eenen Neef hadt, SIMON VAN SCHOONHO-

VEN

ven genaamd, welke insgelijks den Geestlijken staat hadt aangenomen. Bernard van schoonhoven was Land-Kommandeur van de Duitsche Ridderorde te *Utrecht*, en, in den Jaare 1615, Kommandeur te *Werden*. Nikolaas van schoonhoven beklom den trap van Leeraar in de Regten te *Leuven*, en hadt, vervolgens, meer dan twintig jaaren lang, het opzigt over de Zangers in de Kathedraale Kerk te *Utrecht*. Hij heeft geschreeven eene Korte Historie der gemelde Kerke, zijnde een beknopt verhaal van het leeven en de bedrijven der Utrechtsche Bisschoppen. Doch dit Geschrift is nooit door den druk gemeen gemaakt. Zeger janszoon van schoonhoven was Prioor van het eertijds vermaarde Gestigt *den Hem*, een beroemd Augustijner-Klooster, een vierendeel uurs, ten Westen van *Schoonhoven*, aan *de Lek* gelegen. Naa dat, in den Jaare 1494, de Kerk was afgebrand, kreegen de Kanunniken den inval, eenige Boeken te drukken, met oogmerk om uit de voordeelen den herbouw van de afgebrande Kerk te bekostigen. Zeger janszoon, als een Man van eenige geleerdheid, hadt het opzigt over die onderneeming. Volgens zommigen zouden, te *Schoonhoven*, nog Afdrukzels dier Boeken bewaard worden. Het Klooster bleef in weezen, tot in den Jaare 1572, wanneer het, door het Krijgsvolk van den Graave van lumey, verbrand wierdt. De grond daar van dient thans tot uitgestrekte boomgaarten, die nog den naam van *den Hem* draagen. Eindelijk vindt men nog genoemd eenen marten gerritszoon de visscher, Kanunnik in het gemelde Klooster, die de opkomst, aanwas en verwoesting van hetzelve heeft beschreeven.

De *Regeering* van *Schoonhoven* bestaat uit een Kollegie van de Wet, zamengesteld uit Baljuw, twee Burgemeesteren en zeven Schepenen; als mede uit zeventien Vroedschappen of Raaden. Voorts heeft men 'er een Kollegie van zevenëntwintig *Elekteurs* of Kiezers.

Van ouds was de Tapijtweeverij in eenigen bloei te *Schoonhoven*; men ziet 'er nog eenige Stukken van in de Vergaderplaats der Heeren Staaten van Holland en Westfriesland. De Hemiphandel is tegenwoordig eene der bronnen van het bestaan der Ingezeetenen. Weinig minder vermaard dan de *Schoonhovensche Zalm*, is de, dus genaamde, *Fonteinkoek*, welke hier, in

in verscheiden Bakkerijen, gebakken wordt. Wijders heeft men 'er etlijke Pijpemakerijen.

Het *Wapen* van *Schoonhoven* bestaat uit vier klimmende Leeuwen, op een Zilveren Veld, van welke de eerste en de laatste zwart, de twee andere rood zijn.

SCHOONRELOO, of ook wel *Schoonderloo*, een Ambagt, in het gedeelte van *Holland*, *Schieland* genaamd. Niet verder dan een half uur van *Rotterdam*, grenst het, ten Zuidoosten, aan *Delfshaven*. Volgens de opgave, in de Lijsten der Verpondingen, zou deszelfs uitgebreidheid, eenige weinige Roeden meer dan tweehonderdnegenënveertig Morgens bedraagen. Vóór zestig jaaren, telde men 'er vijfenvijftig Huizen, hier en daar verspreid. Want men ontmoet 'er geen Kerkdorp, maar alleen de overblijfzels eener Kapelle. Volgens de aantekening van VAN BLEISWYK, in zijne *Beschrijving van Delft*, zou men, de Kapel of Kerk van *Schoonreloo* hebbende afgebroken, de Steenen, tot den opbouw der Kerke van *Delfshaven*, verbruikt, en den Klok in derzelver Toren gehangen hebben. Volgens den zelfden Stedebeschrijver zou dit omtrent het Jaar 1416 zijn voorgevallen. Over de Oudheid der Plaatze kan men hier uit eenigermaate oordeelen. *Schoonreloo* is thans eene Ambagtsheerlijkheid, aan de Stad *Delft* behoorende.

SCHOORL, volgens anderen, *Schoorle*, of ook wel *Schorel*, te gader met *Kamp*, ééne Ambagtsheerlijkheid, gelegen in het Noordlijkste gedeelte van *Kennemerland*, onder het *Baljuwschap van Brederode*. De uitgebreidheid gronds, welke deeze Ambagtsheerlijkheid beslaat, is vrij aanmerkelijk, als wordende begroot op twaalfhonderd negenëndertig Morgens en honderdtwaalf Roeden. Vóór het midden der thans loopende Eeuwe bespeurde men hier een aanmerkelijk verval; als zijnde, in een tijdverloop van zeventien jaaren, te weeten van het Jaar 1732 tot in den Jaare 1749, de Huizen bijkans dertig, van tweehonderdtwintig tot op honderdeenënnegentig, verminderd. De Vereenigde Regtbank bestaat uit Schout, twee Burgemeesteren en zeven Schepenen. Onder de vertelzeltjes rekent men

men den oorſprong van den naam *Schoorl*, of *Schorel*, door zommigen opgegeeven. De oude benaaming, verdichten ze, zou geweest zijn *Rel*. De oude Frieſche Koningen, al vóór de geboorte des Zaligmaakers, hier een School hebbende opgerigt, zouden daar aan den naam van *School te Rel*, bij verkorting *Schoorel*, en naderhand *Schoorl*, gegeeven hebben. In den Jaare 1168, in een harden winter, verzamelde Graaf FLORIS DE III, bij dit Dorp, een Leger, om daar mede op te trekken tegen de *Friezen*, met oogmerk om dezelve te ſtraffen over hunne geweldenarijen, tegen *Alkmaar* gepleegd, welk zij driemaalen hadden in brand geſtoken. Lang daar naa, te weeten in den Jaare 1477, diende dit zelfde Dorp tot eene verzamelplaatze voor het Leger van KAREL DEN STOUTEN, Hertoge van *Bourgondie*, en Graave van *Holland*, om vervolgens op te trekken na *Schagen*, om Heer ALBREGT VAN SCHAGEN te vangen, en voor zijne ongehoorzaamheid te ſtraffen. Indien men *Schoronlo* voor ons tegenwoordig Dorp te houden hebbe, moet het zeer oud zijn, als 't welk men, reeds vóór het Jaar 900, op de Lijst der Kerkelijke Goederen van *Utrecht*, vindt aangetekend. *Schoorl* legt, ongeveer anderhalf uur ten Noordweesten van *Alkmaar*, digt aan de Duinen, die van de Noordzee beſpoeld worden, en hier breeder zijn dan elders langs het Hollandſche ſtrand.

SCHOORL, (JAN VAN) dus genaamd naar het Dorp, in het naastvoorgaande Artikel vermeld, wierdt aldaar gebooren, omtrent het einde der Vijftiende Eeuwe. Al vroeg van zijne Ouders beroofd zijnde, hadt hij het geluk, te vallen in handen van Voogden, die, als verſtandige Opvoeders, des Jongmans heerſchende neiging gade ſloegen. Deeze was eene aangeboorene zucht tot de Schilderkunst. Gelijk nog lang daar naa, dus bezat, reeds ten dien tijde, *Haarlem* verſcheiden vernuftige Kunstoeffenaars. Derwaarts zonden hem zijne Verzorgers, om 'er de gronden der Schilderkunst te leeren; en vervolgens, naa dat hij hier omtrent eenige vorderingen hadt gemaakt, na *Amſterdam*. Weinige Kunstſchilders van naam bloeiden, in dien tijd, welke niet eene uitlandſche reize deeden. *Italie*, vermaard om zijne voortbrengzels van Natuur

tuur en Kunst, vooral ook om zijne ſchilderagtige gezigten, lokte vooral den reislust der Virtuoſen van dien tijd. Op *Venetie* hadt VAN SCHOORL het oog gevestigd. Hij kwam aldaar, en vertoefde 'er eenigen tijd. Geduurende zijn verblijf, wierdt hij bekend met zekeren Monnik, eenen gebooren Hollander. Deeze, voorneemens zijnde eene reize te doen na het Heilige Land, deedt aanzoek bij zijnen Landgenoot, om hem derwaarts te verzellen. Met kleine moeite liet zich VAN SCHOORL overhaalen, die van verlangen brandde, om door vreemde Landgezigten zijn kunstvermogen aan te kweeken. De togt wierdt te ſcheep ondernomen en voortgezet. Onder weg maakte onze jonge Kunstſchilder naauwkeurige aftekeningen van alle de Uithoeken en Zeeëngten, welke zij voorbijzeilden. Vooral trokken, ten dien einde, zijne aandagt de Kusten van de Eilanden *Cyprus* en *Candia*. Naa zijne aankomst in het Oosten, maakte hij, in zijne wandelingen langs de Oevers van den *Jordaan*, de tekening eener Kaart van die Riviere; naa zijne wederkomt in het Vaderland bediende hij zich van deeze Kaart, tot het vervaardigen van zijn beroemd ſchilderſtuk, den Doortogt der Kinderen Israëls over die Riviere, onder het geleide van JOSUA. Voorts maakte hij, met Krijt, eene grondtekening van de Stad *Jeruſalem*; tekenende voorts het, dus genaamde, Heilige Graf, en verſcheiden andere zeldzaamheden en merkwaardige Overblijfzels, welke hij, in die van ouds vermaarde landſtreeken, aantrof. Naa zijnen ſchilderlust, in *Palestina*, te hebben verzadigd, begaf zich VAN SCHOORL na *Rome*. Hier zat thans op den Pauslijken Stoel zijn Landgenoot ADRIANUS DE VI. 's Mans natuurlijke en verkreegene begaafdheden, geſterkt van eene natuurlijke vooringenomenheid des Heiligen Vaders met zijne Landslieden, waren reden genoeg, om hem aldaar, een geruimen tijd, aan te houden. Geduurende zijn verblijf ſtelde hem de Paus te werk aan verſcheiden gewigtige onderneemingen. Onder andere wierdt hem het opperbewind van de Werken van het *Belvidere* toevertrouwd. Daarenboven ſchilderde VAN SCHOORL het afbeeldzel van ADRIANUS; 't welk naderhand wierdt overgezonden na *Leuven*, en geplaatst in het Kollegie, door den Paus geſtigt. VAN SCHOORL vertoefde te *Rome* tot

op

op den dood van den goeden Opperkerkvoogd. Naa zijne wederkomst in het Vaderland, zette hij zich aan het fchilderen en uitgeeven van de meest merkwaardige zeldzaamheden, welke hij, zo in *Italie* als in het *Beloofde Land*, hadt verzameld. Tot een onherftelbaar nadeel voor de kunst, wierden deeze kunstftukken een prooi van de vernielende handen der befaamde Beeldftormers. De zulke, welke hunner heiligfchendende woede ontkwamen, wierden, op bevel van Koning PHILIPS DEN II, opgekogt, en vervolgens na *Spanje* gevoerd. Voor den Koning van *Zweeden* fchilderde VAN SCHOORL een afbeeldzel van de Maagd MARIA. Over de uitvoering daar van betuigde de Vorst zijn genoegen, met het overzenden van eenen Ring van groote waarde, en verfcheiden andere kostbaare fchenkaadjen. Behalven de reeds vermelde blijken van vernuft, welke de naagedagtenis van onzen Kunftenaar verëeren, behaalde hij ook den lof zijner tijdgenooten, door zijne bedreevenheid in Taal-, Dicht- en Zangkunde, doch vooral, 't geen van veelen zijner Kunstbroederen niet kan getuigd worden, door zijne geregeldheid van gedrag en voorbeeldigen wandel. VAN SCHOORL bereikte eenen goeden ouderdom, dien van zevenënzestig jaaren; zijnde hij geftorven in den Jaare 1562.

SCHOORLDAM, eene Buurt, beftaande uit weinige Huizen, omtrent een kwartier uur gaans, in het Noordoosten, van het boven vermelde Dorp *Schoorl* gelegen, onder 't welk dezelve, voor een gedeelte, behoort, het ander gedeelte ftaat onder het Dorp *Warmenhuizen*.

SCHOOT, eene Hooge Heerlijkheid in *Rhijnland*, ten Oosten van *Korter-Aar*. Door aanhoudende vergraavingen, vertoont dezelve, tegenwoordig, weinig droog land, maar enkel een uitgebreiden Waterplas. Van hier, dat, volgens Oktrooi, in den aanvang deezer Eeuwe, van Hun Edele Groot Mogenden de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland verworven, de Verponding deezer Heerlijkheid kwijtgefcholden, en de naam daar van op de Quohieren, is doorgehaald. Voor ruim anderhalve Eeuw ftonden 'er nog zevenënzeventig Huizen, op ruim vierhonderd zevenënzeventig Morgens gronds.

SCHOOT,

SCHOOT, (NIEUWE, of NYE) een Dorp, in *Friesland*, in het Kwartier van de *Zevenwouden*, onder de Grietenij van *Schooterland*. Het getal der Huizen is zeer gering; die, egter, in de zaaken der Grietenije; eenentwintig Stemmen kunnen uitbrengen. Men heeft 'er eene Kerk zonder Toren. In den omtrek ontmoet men goede Bouwlanden, en veel geboomte.

SCHOOT, (OUDE) insgelijks een Dorp, in den zelfden oord; als het naast voorgaande, en mede niet zeer groot in getal van Huizen; doch ook in een vermaaklijken oord gelegen, aan den Rijdweg tusschen het vermaarde Dorp *'s Heerenveen* en *Wolvega*; weleer de gewoone verblijfplaats van den vermaarden Jr. ONNO ZWIER VAN HAREN. De Kerk is voorzien van een spits Torentje, voor weinige jaaren gebouwd. Niet verre van *Oude-Schoot* legt de vermaaklijke Lustplaats van Zijne Hoogheid den Heere Erfstadhouder, het *Oranjewoud* genaamd. Zo veel genoegen vondt de Grootvader des tegenwoordigen Erfstadhouders, JOHAN WILLEM FRISO, in deezen oord, dat dezelve het Oude Gebouw deedt afbreeken, en, in de plaats daar van, een geheel nieuw Lusthuis stigten. De twee Vleugels waren reeds van buiten, zelf voor een gedeelte, vooral de rechter Vleugel, van binnen, voltooid, en hadt men reeds de grondslagen van het Lichaam des Gebouws geleid, en een weinig boven den grond opgetrokken, wanneer de tijding van 's Vorsten ontijdig omkoomen het werk deedt staaken. In den rechter Vleugel ontmoet men verscheiden zeer fraaie Vertrekken; en in den slinker den aanleg tot eene Kerk. De Tuinen en beplantingen zijn zeer uitgebreid, voorzien van aangenaame Wandelwegen, Starrebosch en Doolhof. Agter de Huizing is eene Oranjerij, waar in men zeer fraaie boomen aantreft.

SCHOOTEN, eene Heerlijkheid, in *Holland*, onder het *Baljuwschap van Brederode*, ten Noorden van de Stad *Haarlem*. Men vondt hier, weleer, een Slot, zijnde geweest het Stamhuis van het Geslagt VAN SCHOOTEN, van 't welk, in het volgende Artikel, zal gesproken worden, doch 't welk, ge-

duurende de Spaansche Beroerten, verwoest wierdt. De grond, op welken het tegenwoordige Regthuis staat, wierdt, in de Roomsche tijden, van eene Kapelle beslagen.

SCHOOTEN, (*Het Geslagt van* VAN) was, van ouds, zeer aanzienlijk, zo van wegen de gewigtige Ampten en Posten, welke, door Leden van hetzelve, bekleed wierden, als door de echtverbintenisfen, door welke zij zich, met de vermaardste oudadelijke Hollandsche Geslagten, vermaagschapt hebben. Het Geslagt hieldt stand, en wordt, in de Aantekeningen, daar van voorhanden, vermeld, geduurende een tijdverloop van meer dan vierhonderdënvijftig jaaren. De eerste; welken wij, bij naame, vermeld vinden, was

DIRK VAN SCHOOTEN, Schildknaap, op het Jaar 1163, onder de Hollandsche Edelen, vermeld. Naa hem vinden wij genoemd,

GERRIT VAN SCHOOTEN, Schildknaap, waarschijnlijk een Zoon des bovengemelden, als zijnde gestorven in den Jaare 1237. Tusschen deezen en den volgenden ontmoeten wij eene wijde tijdgaaping. Deeze was

WILLEM VAN SCHOOTEN, in den Jaare 1380, Kommandeur van de Orde van ST. JAN, binnen Haarlem. Een ander, insgelijks

WILLEM VAN SCHOOTEN genaamd, kan zijn Zoon geweest zijn, als zijnde, omtrent het Jaar 1405, insgelijks in de gemelde Stad, Kommandeur geweest van de zelfde Orde.

GERRIT VAN SCHOOTEN kan de Zoon des voorgaanden geweest zijn, als hebbende het zelfde Kommandeurschap bekleed, van het Jaar 1428 tot in den Jaare 1460. Vroeger dan deezen hadt geleefd

WILLEM VAN SCHOOTEN, ten tijde van Hertoge ALBREGT VAN BEYEREN, omtrent het Jaar 1402, onder de drieëndertig Goede Knaapen van Holland vermeld. Een andere

WILLEM VAN SCHOOTEN leefde in het Jaar 1444.

JAN VAN SCHOOTEN, zat, in den Jaare 1457, in Schepenbank te Haarlem.

PIETER VAN SCHOOTEN was, misschien, een Zoon van GERRIT VAN SCHOOTEN, laatstgenoemd, en diens Opvolger in

het

het Kommandeurschap van ST. JAN te Haarlem, in den Jaare 1460. Zijn Zoon en Opvolger, in zijne waardigheid, kan geweest zijn,

NICOLAAS VAN SCHOOTEN, in den Jaare 1472.

JAN VAN SCHOOTEN wordt genoemd op het Jaar 1497.

YSBRAND VAN SCHOOTEN wordt reeds eenige jaaren vroeger, naamelijk in den Jaare 1470, nevens ALBERT VAN RAAPHORST, onder de Leenmannen der Graaflijkheid van Holland geteld.

GERRIT VAN SCHOOTEN leefde in den Jaare 1501. —— Uitvoeriger berigten, dan van de nu vermelden, ontmoeten wij van de volgende Leden des aanzienlijken Geslagts. Gelijktijdig met eenen der voorgaanden, van den zelfden naam, leefde een andere

WILLEM VAN SCHOOTEN, getrouwd met eene dogter uit het Geslagt der Heeren VAN EGMOND, bij welke hij verwekte

Agnise van Schooten, die de Echtgenoote wierdt van *Nicolaas van Ruijven*, Houtvester van Holland, van het Jaar 1410 tot in den Jaare 1420, wanneer hij overleedt, naalaatende bij zijne huisvrouwe, die hem tot in den Jaare 1428 overleefde, verscheiden kinderen. —— Vroeger dan de voorheen genoemde, hadt geleefd

YSBRAND VAN SCHOOTEN, vermeld op de Jaaren 1428 en 1440. Hij hadt ter huisvrouwe *Govertje Heermans*, Jakobs dogter, van Leiden, en verwekte bij haar

I. *Jan van Schooten*, getrouwd met *Agnes van Matenesse*, dogter van Wouter van Matenesse en van Elizabeth van Cralingen. Zij leefde nog, als Weduw, in den Jaare 1475, zijnde Moeder geworden van

1. *Ysbrand van Schooten*, Baljuw van Kennemerland, gestorven in den Jaare 1529; tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste huisvrouw was *Josina van Kruiningen*, bij welke hij verwekte:

1.) *Jan van Schooten.*

2.) *David van Schooten.*

3.) *Gijsbert van Schooten.*

4.) *Arend van Schooten.* Alle deeze storven ongehuwd.

5.) *Soete van Schooten*, Nonne ter Lee.

6.) *Alida van Schooten*, getrouwd met Floris van Woerden, Heere van Vliet en van der Boukhorst, Zoon van Gerrit van Vliet, Ridder, Heere van der Boukhorst, en van Johanna Ruigrok van der Werve, Willems dogter, Ridder. Zij lieten naa, eene eenige dogter

Anna van Woerden, Erfdogter van Vliet en van der Boukhorst, die, in den Jaare 1578, de Echtgenoote van Andries van der Boukhorst, doch bij hem geene Moeder wierdt. —— Naa het overlijden zijner eerste huisvrouwe, hertrouwde *Ysbrand van Schooten* met *Catharina van Cats*, dogter van Jakob van Cats en van Margareta Oem van Wijngaarden, en verwekte, in dit tweede huwelijk,

a. *Catharina van Schooten*, Vrouwe of Meesteres in het Witte-Vrouwen-Klooster, te Utrecht. Zij overleedt aldaar in den Jaare 1576.

b. *Gijsbert van Schooten.* Hij verscheen, in den Jaare 1524, in *'s Hage*, op de begraavenisse van Heere Jan van Wasfenaar, en was, in het Jaar 1548, Houtvester van Holland. Hij was in den echt getreeden met *Johanna van Schagen*, dogter van Willem van Schagen, Ridder, en Weduw van Floris van der Boukhorst, en verwekte bij haar eene dogter,

Gijsberta van Schooten, welke tot haaren eersten Man hadt, zonder, egter, denzelven kinderen te baaren, Rem van Druma (misschien Rein van Douma), Friesch Edelman; naa wiens overlijden zij hertrouwde met Jakob van Cats, Zoon van Willem van Cats, Ridder, Admiraal van Zeeland, Baljuw van ter Goes, en van Maria van Bruelis, bij welken zij Moeder wierdt van

Agnes van Cats, naderhand getrouwd met Michiel Everwijn, van Gend; uit welk huwelijk gebooren wierden:

α. *Karel Everwijn.*
β. *Jakob Everwijn.*
γ. *Ommer Everwijn.*
δ. *Eduard Everwijn.*
ε. *Charlotta Everwijn.*

II. JAKOB VAN SCHOOTEN, die volgt.

JAKOB VAN SCHOOTEN, tradt in 't huwelijk met *N. N.* en verwekte bij haar

GERRIT VAN SCHOOTEN, Baljuw van Kennemerland. Zijne Echtgenoote was *Lutgaart van Swieten*, dogter van Pieter van Swieten en van Maria van Montfoort, te Delft, bij welke hij de volgende kinderen verwekte:

I. *Jakob van Schooten*, gestorven op het Huis te Teijlingen, in Rhijnland, bij Sassenheim, in den Jaare 1529. Bij zijne Echtgenoote, *Machtelt Sonke*, dogter van Dirk Sonke, Hoofdschout te Dordrecht, en daar naa Raad in 's Graavenhage, die, als Weduwe, tot in den Jaare 1546, hem overleefde, hadt hij verwekt drie dogters:

a. *Maria van Schooten*, die de huisvrouw wierdt van *Tijman van der Mije*, en Moeder wierdt van

Machtelt van der Mije, die zich naderhand in den echt begaf met *Adam van der Duin*, gestorven in den Jaare 1602.

b. *Agatha van Schooten*, getrouwd met *Nikolaas van der Laan*, te Haarlem, gestorven in den Jaare 1584, zijnde Vader geworden van

Anna van der Laan, welke zich in den echt verbondt met Mr. *Arthus van Brederode*, Raad in 's Graavenhage, overleeden in den Jaare 1592.

c. *Magdalena van Schooten*, getrouwd met *Albert van Schagen*, Heer van Schagen, in Zeeland, Zoon van Jan van Schagen, Ridder. Hij overleedt, in den Jaare 1601, in den ouderdom van zeventig jaaren, zonder kinderen naa te laaten.

II. *Frans van Schooten*, gesneuveld in het beleg van Terouane, in de Fransche Provincie Artois, in den Jaare 1536.

III. *Kornelis van Schooten*, Priester en Pastoor, in de Stede Beverwijk, in den Jaare 1557.

IV. *Willem van Schooten*, insgelijks Priester.

V. JAN VAN SCHOOTEN, die volgt.

VI. *Gijsbert van Schooten*, Ridder, getrouwd met *Anna van Brederode*, Bastaart-dogter van Heere Reinaud van Brederode, zonder kinderen gestorven.

VII. *Sophia van Schooten*, Nonne ter Lee.

VIII. *Aaijd* of *Alida van Schooten*, Nonne, in het Zijl-Klooster, te Haarlem.

JAN VAN SCHOOTEN, boven, op N°. V. genoemd, hadt in huwelijk *Kornelia van Egmond*, dogter van Adriaan van Egmond, Heere van Kerenburg, en van Henrika Heerman van Oestgeest, te Leiden, en bij haar verwekt de volgende kinderen:

1. *Gerard van Schooten*, Priester, Kanunnik te Leiden, alwaar hij, in den Jaare 1607, in den ouderdom van zestig jaaren, overleedt.

2. *Jakob van Schooten*, ongetrouwd, te Haarlem, overleeden, in den Jaare 1616, hebbende bereikt den ouderdom van zesënvijftig jaaren.

3. *Gerrit van Schooten*, die ter echtgenoote nam *Klara van Assendelft*, te Leiden, in den Jaare 1596, in het Kraambed overleeden, zonder kinderen naa te laaten. GERRIT VAN SCHOOTEN was het laatstleevende Mansoir zijns aanzienlijken Geslagts.

4. *Andries van Schooten*, in den Jaare 1574, in het beleg van Leiden, ongehuwd gestorven.

5. *Gijsbert van Schooten*, insgelijks ongehuwd overleeden. Hij hadt zijn verblijf, onzeker in welke hoedanigheid, ten huize van den Graave VAN BARLAIMONT.

6. *Magdalena van Schooten*, gehuwd met *Christoffel Vader*, een Hoogduitsch' Kapitein te Haarlem, in den Jaare 1572; zij liet eenen Zoon naa,

Willem Vader genaamd.

7. *Lucretia van Schooten*, de Echtgenoote geworden van *N N. Kraanhals*, Zoon van N. N. Kraanhals, Hoofdschout van Haarlem. Uit deezen echt wierden kinderen gebooren.

8. *Maria van Schooten*, ongehuwd overleeden, te Haarlem, in den Jaare 1573. Haar dood was het gevolg der zwaare wonden, geduurende het beleg dier Stad bekoomen; zijnde haar de beide beenen afgeschooten. Misschien behoorde zij onder de bende van Vaderland- en Vrijheidminnende Vrouwen, door de vermaarde KENAU HASSELAAR verzameld, om de aloude Stad tegen de bloed- en schenddorstige ontwerpen der Spanjaarden te verdeedigen.

SCHOO-

SCHOOTERBOSCH, eene Heerlijkheid, in het gedeelte van Holland, *Kennemerland* genaamd, ten Noorden van de Stad *Haarlem*, aan welke dezelve in eigendom behoort, tusschen het Spaarn en den Delft. 'Er bloeide, van ouds, en nog in den Jaare 1617, in Holland, een adelijk Geslagt, 't welk deezen naam voerde, en, misschien, dien hadt ontleend van het Slot, welk in deeze Heerlijkheid plagt te staan.

Zie LAMS *Handv. van Kennemerland.*

SCHOOTERLAND, eene Grietenij, in *Friesland*, in het Kwartier van dat Gewest, de *Zevenwouden* genaamd, in 't welk dezelve, in rang, de vijfde plaats bekleedt. Het is eene der Zuidlijkste Grietenijen der Provincie, grenzende zeer na aan *Overijssel*. Haare lengte wordt begroot op zeven, doch de doorgaande breedte op niet meer dan twee uuren gaans. De aloude benaaming deezer Grietenije was *Schooterwerf*, en dezelve, eertijds, met de nabuurige Grietenij *Stellingwerf* vereenigd. Te zamen kwamen zij met den *Utrechtschen* Bisschop, FREDRIK VAN BLANKENHEIM, welke, even als zijne Voorzaaten, zijn regtsgebied tot hier toe uitstrekte, in een geschil, welk in eenen openbaaren Oorlog zoude geëindigd zijn, ware het niet geweest door de tusschenkomst van scheidslieden, welke de twistenden met elkander bevredigden. Over het verdeedigen der Vrijheid, tegen de inkruipingen des Kerkvoogds, was deeze twist ontstaan; in welken de Landzaaten gerugsteund wierden door LEONARD, *Heer tot Schwartzenberg*, en HENDRIK DE GRAAF, *Erfheer van Erkelens*, die, van wegen Hertoge KAREL VAN GELDER, hier de Landvoogdij bekleedden. Ten blijke van de Vrijheidsliefde der *Schooterlanders* vindt men wijders aangetekend, dat dezelve, ten tijde der Saxische en Burgondische Regeeringe, niet dan naa het bieden van kloeken tegenstand, hunne halzen onder het dwangjuk kromden. Ter gelegenheid, dat, in den Jaare 1594, een Meirtje, groot honderd Pondemaaten, of veertig Morgens Lands, in deeze Grietenij, wierdt droog gemaakt, vondt men

aldaar penningen van zeer oude munt. Zij hadden de grootte van onzen hedendaagschen Schelling, en moeten geslagen geweest zijn, in of naa het Jaar 1371. Dit mag men afleiden uit het Bijschrift ARNOLDUS DEI GRATIA EPISCOPUS TRAJECT. Zijnde ARNOLD, in gemelde jaar, Bisschop van *Utrecht* geworden.

De Landen, onder *Schooterland* behoorende, zijn, in het Westlijk gedeelte, meestal, laag, en bestaan uit Veen- en Hooilanden. Meer Oostwaarts ontmoette men, eertijds, veele hooge en moerasfige Veengronden. Sints men het water afgetapt, en de Turf daar van heeft afgegraaven, heeft men, in de plaats daar van, zeer goede Bouw- en Weilanden bekoomen. Men telt in deeze Grietenij achttien, of meer eigenlijk flegts veertien Dorpen, welke, in de gemeene zaaken, regt van stemminge hebben. De eerste bepaaling heeft haaren grond in den misflag, volgens welken zommigen vier Buurten voor zo veele Dorpen genomen hebben. Behalven de Hervormden, ontmoet men hier twee Doopsgezinde Gemeenten, en eene Statie van Roomschgezinden.

Zie WINSEMIUS, *Beschrijving van Friesland.*

SCHOOTER-VLIELAND, een Ambagt, in *Kennemerland*, ten Noorden van de Stad *Haarlem*, tusschen het *Spaarne* en *den Delft*. Ten Westen grenst het aan den Ban van *Velzen*. Naa dat het Ambagt, zedert het Jaar 1470, verscheiden maalen, van eigenaar was veranderd, wierdt het, in den Jaare 1730, door de Staaten van Holland en Westfriesland, uit de Graaflijkheids Domeinen, verkogt, voor eene somme van achthonderdenvijftig Guldens, met het regt van aanstellinge van Schout en drie Schepenen.

SCHORE, te gader met *Vlake*, twee onderscheidene Heerlijkheden, op het Zeeuwsche Eiland *Zuidbeveland*, doch die, in het Kerkelijke, vereenigd zijn, en aan eenen zelfden

Am-

Ambagtsheer behooren. De Heerlijkheid, daar wij thans van spreeken, kleiner dan de andere, beslaat duizend en vijftig Gemeeten en honderdachtëndertig en eene halve Roede schotbaar Land. Het Dorp van dien naam, hoewel, even als het ander, zeer gering, heeft zijne eigen Kerk.

SCHOTANUS, (BERNARDUS) Lid van het vermaard Friesch Geslagt van dien naam, afkomstig uit, of gebooren in het boven vermelde Dorp (*Schoot*) *Oude*, 't welk verscheiden mannen van naam en geleerdheid heeft uitgeleverd. Naa den post van Advokaat, voor het Hof van *Friesland*, eenigen tijd, bekleed te hebben, verkoozen hem de Verzorgers van 's Lands Hoogeschool tot Hoogleeraar in de Regten. Van daar vertrok hij na *Utrecht*, om nevens het onderwijs in de Regtsgeleerdheid, ook dat der Wiskunde te paaren. Een zonderling eerbewijs genoot hier de Hoogleeraar SCHOTANUS. Aan de Nederlandsche Hoogeschoolen oeffent een der Hoogleeraaren het hoofdbewind, over zaaken, het algemeen belang betreffende, geduurende een jaar, om vervolgens door eenen zijner Amptgenooten vervangen te worden, onder den titel van *Rector Magnificus*. Aan den Heere SCHOTANUS wierdt deeze waardigheid voor zijn leeven, althans zo lang hij te *Utrecht* den Hoogleeraarsstoel zou bezitten, opgedraagen, onder den titel van *Rector Magnificus Perpetuus*. Niet lang, evenwel, bekleedde hij deeze hooge waardigheid. Aan het Leidsche Hoogeschool verspreidde hij vervolgens den glans zijner kundigheden, vereerd met den titel van *Professor Juris Primarius et Consiliarius Academiae*, *Opper-Hoogleeraar in de Regten en Akademie-Raad*. De Heer BERNARDUS SCHOTANUS hadt een smartlijk einde; hij overleedt aan den Steen, op den vijfden October des Jaars 1652. Hij heeft geschreeven, onder andere, *Examen Juridicum*, en *Commentarius ad Pandectas*.

Zie WITTE, *Diarium Biographicum*.

SCHOTANUS, (CHRISTIANUS) waarſchijnlijk de Zoon des voorgaanden, Taal-, Oudheid-, Hiſtoriekundige en Godgeleerde, naa alvoorens, een tijd lang, het predikampt te hebben waargenomen, beklom het Hoogleeraarsgeſtoelte te *Franeker*, omtrent het Jaar 1655. Eerst gaf hij onderwijs in de Griekſche Taal, vervolgens in de Kerkelijke Hiſtorien, en eindelijk ook in de Godgeleerdheid. Hij heeft verſcheiden, meest Godgeleerde Werken, in de Latijnſche taale, naagelaaten. Beter dan door deeze, is hij den beoeffenaaren der Frieſche Oudheden bekend, door zijne *Geſchiedenisſen. Kerckelijck en Wereldtlijck van Friesland Oost ende West*, zints de vroegſte tijden tot op het Jaar naa Christus 1573.

SCHOTANUS, (HENRICUS) waarſchijnlijk een Voorzaat der nu genoemden, althans reeds in het begin der naastvoorgaande Eeuwe overleeden, was Hoogleeraar in de Regten, eerst te *Douay*, en vervolgens te *Franeker*. Eer hij derwaarts vertrok, hadt hem de Koning van *Frankrijk* verwaardigd met de hooge eere, om, te *Bourges*, de plaats van den doorluchtigen en wijd vermaarden Regtsgeleerde CUJACIUS te vervullen. Doch SCHOTANUS bedankte voor die eere, en leende het oor aan het dringend verzoek der Staaten van zijn Vaderland, om het onlangs opgerigte Hoogeſchool te *Franeker* met den luister zijner kundigheden te verheerlijken. Hij overleedt aldaar, in den Jaare 1605. Bij zijne leeven hadt hij eenige Regtsgeleerde Verhandelingen doen drukken. Naa zijn overlijden wierdt nog in 't licht gegeeven een *Commentarius in tres priores libros Codicis*.

SCHOTANUS, (MEINARDUS) gebooren, in *Friesland*, in den Jaare 1593, bekleedde eerst het Leeraarampt, in zijn Vaderland, in het Dorp *Britzum*, om hetzelve, eerlang, te verwisſelen met het Hoogleeraarampt aan het Hoogeſchool van het genoemde Gewest. Naa de bemagtiging van *'s Hertogenbosch*, door Prins FREDRIK HENRIK, wierdt hij derwaarts beroepen, om 'er de Kerk te beſtuuren; doch hij wees dit aanzoek

zoek van de hand. Den tijd van zeven jaaren hadt hij, te *Franeker*, als Hoogleeraar gesleeten, wanneer hem het gewoone Leeraarampt, in de Hoofdstad van het Gewest, wierdt opgedraagen; 't welk hij aannam. Niet lang, egter, vertoefde SCHOTANUS te *Leeuwarden:* hij keerde, eerlang, te rug tot zijnen voorgaanden post, met welken hij nu dien van *Bibliothecarius*, of Opziener der Boekerije van het Hoogeschool paarde. In den Jaare 1637 beriep hem de Wethouderschap van *Utrecht* aan haar onlangs opgerigt Hoogeschool, om 'er de Godgeleerdheid te onderwijzen, en tevens, voor de wederhelft met den vermaarden GYSBERT VOETIUS, het gewoon Leeraarampt waar te neemen. SCHOTANUS overleedt aldaar, in den Jaare 1644, het eenenvijftigste zijns ouderdoms. Behalven verscheiden Latijnsche Godgeleerde Geschilverhandelingen, heeft hij eenen bondel Leerreden naagelaaten; als mede Verklaaringen over eenige Brieven van den Apostel PAULUS.

SCHOTANUS, (PETRUS PIERIUS) bijgenaamd à SMENGA, in onderscheiding, hoewel een bloedverwant, der voorheen vermelden, die den toenaam à STERRINGA voerden, was Hoogleeraar in de Hebreeuwsche en Grieksche Taal te *Leuven*, alwaar hij insgelijks, op een vast Jaargeld van den Koning van *Spanje*, openbaare lessen over de Geneeskunde gaf. Daarenboven bekleedde hij verscheiden waardigheden aan 't gemelde Hoogeschool, en voerde den titel van Raad van den Aardshertog ALBERTUS *van Oostenrijk*. De tijd zijns overlijdens is ons niet gebleeken. Hij leefde nog omtrent het Jaar 1620. Men heeft van hem eenige Geneeskundige Verhandelingen, onder andere *Speculum luis pestiferæ*.

SCHOTEN, (FRANS VAN) een beroemd Wiskunstenaar, in het begin der naastvoorgaande Eeuwe, gebooren te *Leiden*, bekleedde den post van Hoogleeraar in de Wiskunde, aan 't Hoogeschool in zijne Vaderstad; doch op voorwaarde, dat hij, om ook aan zulke Jongelingen, welke alleen hunner Moederspraake kundig waren, gelegenheid te geeven om zich in

in die edele Weetenschap te oeffenen, zijne lessen en voorleezingen in de Nederduitsche taale zoude houden. Behalven de Wiskunde in 't algemeen, stelde de Hoogleeraar VAN SCHOTEN tot eenen voornaamen tak zijner beoeffeninge dat gedeelte van dezelve, welk meer bepaaldelijk over de Krijgsbouwkunde handelt. Als zodanig trok hij, met Prins FREDRIK HENRIK, geleidende het Leger van den Staat, met dien Vorst, meestal te Velde: uit welken hoofde hij ook, des Zomers, van het geeven van onderwijs ontslagen was. Hij overleedt in zijne geboorteplaats, in den Jaare 1646, naalaatende twee Zoonen, die beiden, de een naa den anderen, hem, in 't Hoogleeraarampt, zijn opgevolgd: de oudste, insgelijks FRANS genaamd, die eene Verhandeling hadt geschreeven, over de Werktuigen om verscheiden Kromme Lijnen op een vlakken grond te trekken, terstond naa zijns Vaders overlijden; de andere, PETRUS genaamd, heeft, naa zijns broeders dood, nog lang het Hoogleeraarsgestoelte bezeeten.

Zie SOERMANS *Academ. Register.*

SCHOTLERUS, (JOANNES) bekleedde het Predikampt in de Overijsselsche Stad *Kampen*, ten tijde als het Sijnode te *Dordrecht* vergaderd was. Zijne Amptgenooten waren WESHARD VOSKUIL, THOMAS GOSUINUS en ASSUERUS MATTHISIUS. Alle deeze stonden in de gevoelens der Remonstranten, vooral de twee laatstgenoemden, welke, deswegen, voor de Kerkvergadering, gedagvaard waren. Merkelijke oneenigheid ontstondt hier uit, in de straks gemelde Stad, en rees dezelve zo hoog, dat men te raade wierdt, de zaak voor het Sijnode te brengen. Ten dien einde vertrokken na *Dordrecht* eenige Afgevaardigden der Gemeente te *Kampen*, aan 't hoofd van welke zich bevondt JOANNES ACRONIUS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Franeker*, die de afgezonderde Contraremonstranten, te *Kampen*, thans, bij leening, bediende. Zij waren voorzien van voorschrijven van Prinse MAURITS, en hadden gehoor in de Kerkvergadering, op den negentienden December des Jaars 1618. De Hoogleeraar ACRONIUS voerde het

het woord. Hij leide den gemelden Predikanten verscheiden stukken ten laste, onder anderen, dat ze nieuwe leeringen ingevoerd, oproerige predikatien gedaan hadden om de Gemeente op te stooken, door hunne boekjes en tafereelen de Kerk schandelijk beklad hadden, en zich toeleiden om de Gemeente van de waare Gereformeerden afkeerig te maaken; zo dat men, zomtijds, hoorde spreeken van dezelve wederom uit de Kerken en uit de Stad te werpen. Hij besloot zijne aanklagt met een verzoek aan het Sijnode, om de Gemeente in haaren nood te hulpe te koomen, en de vier Predikanten van hunne Ampten te verlaaten. Naa deeze beschuldigingen gehoord en overwoogen te hebben, besloot het Sijnode, onzen SCHOTLERUS, nevens zijnen Amptgenoot VOSKUIL, insgelijks voor de Vergadering te dagvaarden. Eer de dagvaarding wierdt in 't werk gesteld, besloot men, de Wethouderschap van *Kampen*, uit naam van het Sijnode, schriftelijk te verzoeken, zij wilde de Gereformeerde Kerken haarer Stad, tegen allen overlast, beschermen, en haare twee Predikanten belasten, om het Volk, met hunne scheldpredikatien, tegen die Kerk niet langer op te hitzen, maar zich stil en vreedzaam te gedraagen. Twee brieven, van de Regenten der meer genoemde Stad, kwame, eerlang, hier op tot antwoord. In den eersten beloofden zij, te zullen zorge draagen, dat de Gereformeerde Gemeente, in hunne Stad, het gevoelen der Contraremonstranten toegedaan, van haare partijen niet verongelijkt of gesmaad zoude worden; ten welken einde zij hunne Predikanten vermaand hadden, het volk tegen die Gemeente niet op te stooken. In den anderen brief verzogten zij, dewijl het Sijnode hunne Leeraars SCHOTLERUS en VOSKUIL gedagvaard hadt, en de Gemeente alle haare Predikanten niet te gelijk konde missen, de punten van beschuldiginge aan deeze twee over te zenden, om dezelve schriftelijk te kunnen beantwoorden. Ten zelfden oogmerke schreef ook de Kerkenraad eenen brief aan het Sijnode. Doch beider verzoek wierdt, bij de meerderheid, van de hand geweezen, en tevens beslooten, SCHOTLERUS, nevens zijnen Amptgenoot, voor de Kerkvergadering te ontbieden. In antwoord, op het opontbod, zondt de eerstgemelde eenen brief, waarin hij zich ver-

ont-

ontſchuldigde van de verſchijninge, uit hoofde eener krankte, van welke hij was aangetast. Thans wierdt zijne zaak eerst aan eenige Gelastigden aanbevolen, en vervolgens in het volle Sijnode overwoogen. De Heeren Politijken waren van oordeel, dat hij in zijnen dienst moest geſchorst worden. Alle de Leden der Vergaderinge vielen hun toe, uitgenomen de Afgevaardigden van *Bremen*; in een wijdloopig geſchrift, welk zij overleverden, raadden zij zagtere middelen aan; wordende, egter, hier omtrent, door den vermaarden GOMARUS, openlijk wederſproken. Veel viel hier over te doen in het Sijnode, en gaf deeze verſcheidenheid van begrippen aanleiding tot langduurig over en weder ſpreekens. Nogthans ging men voort met de ſchorzing; die, eerlang, van eene geheele afzetting van zijn Ampt gevolgd wierdt, met aanſchrijving aan de Magiſtraat van *Kampen*, om in zijne plaats een anderen bekwaamen en rechtzinnigen Leeraar te beroepen.

Zie G. BRANDT, *Hiſt. der Reformatie.*

